

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ BİLİM DALI**

**1970-1975 DÖNEMİ İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN EĞİTİM
DENEYİMLERİ: SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİYLE BİR ÇALIŞMA**

DOKTORA TEZİ

Mehmet SAĞLAM

Danışman: Prof. Dr. Mine TAN

Ankara

Nisan 2010

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ BİLİM DALI**

**1970-1975 DÖNEMİ İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN EĞİTİM
DENEYİMLERİ: SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİYLE BİR ÇALIŞMA**

DOKTORA TEZİ

Mehmet SAĞLAM

Danışman: Prof. Dr. Mine TAN

Ankara

Nisan 2010

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼'ne,

Bu alışma j¼rimiz tarafından Eğitimin K¼lt¼rel Temelleri Ana Bilim Dalı Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalında DOKTORA TEZİ ALIşMASI RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mine TAN .....

¼ye: Prof. Dr. Işıl ¼NAL .....

¼ye: Prof. Dr. ¼m¼r BAKIRER .....

¼ye: Doç. Dr. Ferdan ERGUT .....

¼ye: Doç. Dr. ¼zlem şAHİN .....

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ¼đretim ¼yelerine ait olduğunu onaylım.

...../04/2010

Prof. Dr. Nejla KURUL
Enstit¼ M¼d¼r¼

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı yazma nedenim, öncelikle tarih disiplininde lisans eğitimi almış olmam ve bu vesileyle sözlü tarihe duyduğum, sonra da öğretmenlik mesleğini gerçekleştiriyor olmamdan dolayı eğitime olan ilgimdir. Doktora derslerimi tamamlama sürecinde Eğitim Fakültesi'nin kuruluşu ile ilgili hazırlamış olduğum seminer çalışmamın getirdiği deneyim ve danışman hocam Prof. Dr. Mine Tan'ın teşviki, ayrıca daha önce yapılmış olan Cumhuriyet'te Çocuktular adlı çalışmanın devamı olması nedeni beni, sözlü tarih yöntemiyle eğitime özgü bir çalışmayı yapmaya yöneltti. Böylece 1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini sözlü tarih yöntemiyle ortaya çıkarma fikri ortaya çıktı ve olgunlaştı. Bu araştırmanın amacı, 1970-1975 dönemindeki ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini kendi yaşantıları üzerinden izlemektir. Bu deneyimleri nasıl yaşadılar, nasıl anlamlandırıyor ve anımsıyorlar? Okul dışı yaşam okula nasıl yansıyor? Ayrıca, bu dönemin toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmeleri, o dönem ilkokul öğrencilerinin eğitim yaşantılarına ne şekilde yansıdı ve onların yaşantıları üzerinde ne gibi izler bıraktı? Amaç bu deneyimleri, görüşülen kişilerin kendi ifadelerine bağlı kalarak ortaya çıkarmaktır.

25 kadın ve 25 erkek olmak üzere toplam 50 kişiyle yapılmış olan görüşmelerin sonunda meydana gelen anlatılar, merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet ekseninde anlaşılmaya, kurgulanmaya ve sunulmaya çalışılmıştır. Görüşmelerin özgün bir şekilde aktarılması tezin odağını oluşturmaktadır. Elinizdeki çalışma gerçekleştirilmeye çalışılırken, tezin konusunun belirlenmesi, görüşme kılavuzunun oluşturulması, tezin bütünüyle kurgulanması aşamasında önemli katkıları olan ve akabinde defalarca kurgu ve yazım hatalarımı sabırla düzelden hocam Prof. Dr. Sayın Mine Tan'a minnet ve şükran borcumun olduğunu belirterek, teşekkür ederim. Ayrıca, tezin kurgulanması sürecinde kıymetli zamanlarını ayırarak teze önemli

katkılar sağlayan ve açılımlar sunan hocalarım Prof. Dr. Işıl Ünal ve Doç. Dr. Ferdan Ergut'a da teşekkürlerimi bir borç bilirim. Tezin yazım yanlışlarını asgari düzeye indirmem için katkıda bulunan arkadaşım Nilgün Nazik ve teknik düzeltmelerde yardımcı olan arkadaşım Aziz Aydın'a da teşekkür ederim.

Mehmet SAĞLAM

ÖZET

1970-1975 DÖNEMİ İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN EĞİTİM DENEYİMLERİ: SÖZLÜ TARİH YÖNTEMİYLE BİR ÇALIŞMA

Sağlam, Mehmet

Doktora Tezi, Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mine TAN

Şubat 2010, 346+xii sayfa

1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini kapsayan bu çalışma, öğrencilerin anlatılarını merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet çerçevesinde değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bunu yaparken, habitus, hegemonya, ideoloji, egemen toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi, kültürel bagaj, gizli müfredat gibi öğrencilerin eğitim deneyimlerini anlamamda ve analiz etmemde bana yardımcı olabilecek kavram ve söylemlerin anlatılarla kurulabilecek bağlantılarını ortaya koymaya çalışmaktayım.

Tezin problem bölümü bir taraftan bazı çatışmacı ve eleştirel yaklaşımlardan kavramsal açıklamalar sunarken diğer taraftan da merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet değişkenlerini kuramsal bir çerçeveye oturtmaya çalışmaktadır. Tezin konusu ve onu takiben 1970-1975 dönemi Türkiye'sinin siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel ve ilkokul eğitimine özgü değişim ve gelişimleri sunulmaktadır. Çalışmanın odağını oluşturan bulgular bölümü, 1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin eğitimlerine özgü anlatıları ve onlara ilişkin değerlendirme ve çıkarımları içermektedir. Bu bulgular, öğrencilerin okuldaki eğitim pratiklerini, arkadaş ve öğretmenleriyle olan ilişkilerini, okula gittikleri ilk günlerini, okudukları dersleri, oynadıkları oyunları, yaşadıkları döneme özgü anı ve algılarını özgün anlatılarıyla sunmaktadır. Bu bulgular

temel iki değişken olan merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet ekseninde değerlendirilmektedir. Çalışmanın sonuç kısmında bulgular üzerinden söylenenlerin kısa bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Ayrıca sözlü tarih yöntemiyle yapılmış olan görüşmelerden ve yazılmış olan görüşme hikayelerinden bazı örnekler de sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: ilkokul eğitimi, sözlü tarih, eğitim deneyimleri, eğitim tarihi, çocukluk tarihi

ABSTRACT

1970-1975 PERIOD PRIMARY SCHOOL STUDENTS' EDUCATIONAL EXPERIENCES: A STUDY WITH ORAL HISTORY METHOD

Sağlam, Mehmet

**DOCTORAL DISSERTATION, THE DEPARTMENT OF SOCIAL AND
HISTORICAL BASES OF EDUCATION**

ADVISOR PROF. DR. Mine TAN

FEBRUARY 2010, PAGE: 346+xii

The study which covers the 1970-1975 period primary school students' educational experiences aims to evaluate their narrations by making use of center-periphery and gender variables. While doing this, habitus, hegemony, ideology, reproduction of dominant social relations, cultural baggage, hidden curriculum are taken into consideration and revealed as the possible helping concepts and discourses which let me understand and analyze their relations with the narrations.

The problem section of the thesis, on the one hand, displays some conceptual explanations from the conflict and critical approaches, on the other hand, it tries to put the center-periphery and gender variables into a conceptual framework. Following the topic of the thesis, 1970-1975 period Turkey's political, economic, social, cultural and primary school educational developments and changes are presented.

As the focus of the thesis, the findings section includes the derivations and evaluations in relation with the 1970-1975 period primary school students' educational narrations. These findings show the students educational practices at school, their relations with their friends and teachers, their first day at school, the subjects they had, the games they played, their memories and perceptions belonging to the period they lived in originally. These findings are interpreted at the axes of center-periphery and gender variables. At the conclusion part, a short evaluation of the tales derived from the narrations is done. Additionally, some examples of oral history interviews and interviews' stories are presented.

Keywords: primary school education, oral history, educational experiences, history of education, history of childhood.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR.....	xii

BÖLÜM 1 GİRİŞ

1.1. TEZİN AMACI.....	7
1.2. TEZİN ÖNEMİ.....	7
1.3. VARSAYIMLAR.....	9
1.4. SINIRLILIKLAR.....	9
1.5. TANIMLAR.....	9

BÖLÜM 2 KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KAVRAMSAL ANALİZ.....	13
2.2. EĞİTİM DENEYİMLERİNİ FARKLILAŞTIRAN MERKEZ-ÇEVRE VE TOPLUMSAL CİNSİYET DEĞİŞKENLERİ.....	17
2.3. TEZİN KONUSU.....	23
2.3.1. 1970-1975 DÖNEMİ TÜRKİYE'Sİ.....	24
2.3.2. 1970-1975 DÖNEMİ EĞİTİMİ "İLKOKUL".....	46

BÖLÜM 3 YÖNTEM

3.1. GÖRÜŞME KILAVUZU.....	60
3.2. VERİLERİN TOPLANMASI.....	61
3.3. VERİLERİN ANALİZİ.....	62

BÖLÜM 4 BULGULAR VE YORUM

4.1. ÇOCUKLUK VE GEÇMİŞİ HATIRLAMA.....	64
4.1.1. ÇALIŞAN ÇOCUKLAR VE YOKLUK İÇERİSİNDE İLKOKULU OKUYANLAR.....	66
4.1.2. OYUNLAR.....	69
4.1.3. HATIRALAR.....	73
4.2. OKUL.....	77
4.2.1. OKULDA İLK GÜN.....	80
4.2.2. OKULA NASIL GİDİLİP GELİNİRDİ?.....	85

4.2.3. OKUL KIYAFETİ.....	87
4.2.4. SINIFTA OTURUŞ BİÇİMİ VE DERS İŞLENİŞİ	90
4.2.5. OKUL ARKADAŞLIKLARI	96
4.2.6. OKULUN KOŞULLARI	100
4.2.7. OKUTULAN DERSLER VE BAŞARILI OLUNAN DERSLER	106
4.2.8. OKUL DIŞINDA DERSLERLE İLGİLİ ALINANAN YARDIM	111
4.2.9. ÖĞRETMENLERİNİZİ HATIRLIYOR MUSUNUZ?.....	114
4.2.10. ÖĞRETMENLER AYRIM YAPARLAR MIYDI?	122
4.2.11. OKULDAKİ KURALLAR VE CEZALANDIRMA.....	126
4.2.12. ÖĞRETMENLERİN GELECEĞE YÖNELİK MESLEK TAVSİYELERİ.....	133
4.2.13. SINIF İÇİ GÖREVLENDİRMELERİ	138
4.2.14. OKULDAKİ TÖRENLER.....	142
4.2.15. BESLENME “YERLİ MALI VE SÜT TOZU”	149
4. 3. OKUL DIŞINDA OLUP BİTENLER “DÖNEM ALGISI”.....	153
4.3.1. “SAĞ-SOL ÇATIŞMALARI” VE “KIBRIS HAREKATI”	154
4.3.2. HABERLER	159
SONUÇ	163
SEÇİLMİŞ ANLATILAR	171
GÖRÜŞMECİ ÖYKÜLERDEN ÖRNEKLER	309
KAYNAKÇA	318
EKLER.....	326
1. GÖRÜŞÜLEN KİŞİLER	326
2. GÖRÜŞME KILAVUZU	332
3. SÖZLÜ TARİH VERİ BELGESİ	334
4. ÇİZELGELER	335

KISALTMALAR

DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
DP	:	Demokrat Parti
FKF	:	Fikir Kulüpleri Federasyonu
DEV-GENÇ	:	Türkiye Devrimci Gençlik Demokrasi Federasyonu
TİP	:	Türkiye İşçi Partisi
MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	:	Milli Nizam Partisi
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
THKP-C	:	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
THKO	:	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
TİİKP	:	Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
TKP-ML	:	Türkiye Kommunist Partisi-Markist-Leninist
I. MC	:	Birinci Milliyetçi Cephe
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
MTTB	:	Milli Türk Talebe Birliği

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1970-1975 dönemi ilkököl öğrencilerinin eğitim deneyimlerini kapsayan bu çalışma, dönemin ilkököl öğrencilerinin eğitim yaşantıları ve çocukluk algılarından oluşmaktadır. Sözlü tarih yönteminin bir ürünü olan bu çalışma daha çok görüştüğüm kişilerin anlatıkları ve anımsadıklarına dayanmaktadır. Toplumların farklı kesimlerinin geçmişleri ve yaşantıları üzerine tarihsel süreç içerisinde önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu daha çok onların toplum içerisindeki sınıfsal konumlanışlarıyla (elit kesimlerin, işçilerin) yakından ilgilidir. Oysa çocukların eğitim deneyimlerini yazmak tamamen onların anlatılarıyla mümkündür. Çünkü onların eğitim deneyimlerini anlatabilecek en temel kaynak kendi ifadeleriyle anlam kazanabilecek anlatılara dayandırılabilir (Tan, vd.: 2007).

Türkiye’de önemli dönüşüm ve değişimlerin olduğu 1970-1975 dönemi ilkököl öğrencilerinin anlatılarıyla ilgili pek çalışma yoktur. İlkokul öğrencilerinin eğitim deneyimleri üzerine sözlü tarih yöntemiyle yapılan “Cumhuriyet’te Çocuktular” adlı çalışma,¹ bir taraftan çocukların o dönemi ve eğitimi belleklerinde nasıl sakladıklarını ve anılaştırdıklarını diğer taraftan da Cumhuriyet’in ilanının onların yaşamları üzerindeki etkilerini göstermektedir (Tan, vd.: 2007). Bunun yanı sıra Çameli “Çağdaş Eğitime Geçişin Tüm

---

¹ Bu çalışmayla Cumhuriyet’in ilk yıllarında ilkököl okumuş olan öğrencilerin eğitim pratikleri ve dönem algılarını görme ve anlama olanağı bulabilmekteyiz. Burada köy ve kentte ilkököl okumuş olan öğrencilerin eğitim koşullarını, onların cinsiyete dayalı benzer ve farklı zengin anlatılarına rastlamaktayız. Gitmiş oldukları okul, giymiş oldukları kıyafet, öğretmenleriyle olan ilişkileri, oynadıkları oyunlar, okumuş ve başarılı oldukları derslerle ilgili önemli verilere ulaşabilmekteyiz. Örneğin, Sabahat Dökmen oynadıkları oyunları şöyle anılaştırmaktadır: “Biz evcilik oynardık ve en çok da bitişik komşumuz, kapı komşumuz Beşiktaş’ın o zamanki kalecisi Osman Kaptan’dı. Onun kardeşi Hayati vardı, benim akranım. Hayati’yle beraber firincilik oynardık.” Ayrıca döneme özgü olaylar da dönemin ilkököl öğrencilerinin belleklerinde yer edinmektedir. Beşir Göğüş çocukluğuyla ilgili en önemli olayın Gaziantep’in işgali olduğunu söylemektedir: “En önemli olayı, Gaziantep savaşıdır. Gaziantep savaşı çok önemli bir olay. Biz o zaman şehri terk etmek zorunda kaldık. Gerçi ben daha okula gitmeden önce başladı fakat okula başlama yaşında bile devam ettiği için, okul yaşımız bir iki sene sarktı. Ondan sonra döndük. Eee, tabi şehir haraptı, bizim evimiz de harap olmuştu.” Bkz. Tan, M. vd. *Cumhuriyet’te Çocuktular*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Aşamalarının Tanığı Hüseyin Hüsnü Ciritli'nin Yaşam Anlatısı 'Cumhuriyet Nasıl Bir Adamdı Ki?' adlı çalışmasında Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde okulda yaşananlar, Cumhuriyet'in ilanına yönelik Anadolu'daki genel algılayış ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki hızlı modernleşme sürecinin günlük yaşamdaki ayrıntılarıyla ilgili önemli ipuçlarını vermektedir² (Çameli: 2005).

Ayrıca Işık Kansu'nun yirmi dört kişinin yaşamöykülerini anlatan ve onların çocukluklarının kendi yaşamlarının şekillenmesindeki önemini ortaya koyan "Çocukluğa Yolculuk" adlı çalışması bu kişilerin ilköğretim deneyimlerini de yansıtmaktadır. Bu çalışma, ilköğretilere hangi koşullarda gittiklerini, arkadaşları ve öğretmenleriyle olan ilişkilerini, oynamış oldukları oyunları ve okullarının koşullarını yansıtmaktadır³ (Kansu: 2002). Bunların dışında kendi anılarını yazmış olan bazı kişilerin ilköğretimlerinden de söz ettiklerini görmekteyiz. Örneğin, Altan Öymen'in "Bir Dönem Bir Çocuk" adlı çalışması kendi ilköğretileriyle ilgili anıları, onun dönem algısı ve ilköğretileri hakkında önemli veriler sunmaktadır⁴ (Öymen: 2002).

² Özellikle Ciritli'nin anlatıları geçiş döneminin eğitimi ve bu süreçteki dönem algısını anlamamız bakımından önemlidir. Ciritli: "Camide bir hoca, 8-10 çocuk otururduk karşısına. Kur'an-ı Kerim'i parça parça ezberlemeye çalışırdık. Oraya başladıktan bir sene sonra, tatilden dönünce baktık ki caminin avlusuna küçük bir bina yapılmış. Okulunuz burası dediler orayara girdik. Sıralar konmuş, oturduk, çok hoşumuza gitti. Sıraların gözü de vardı, oraya da işte defterlerimizi falan koyardık. Bu yeni yapılan okula halk "Güneşli Mektep" dedi. Yalnız Elbistan değil Anadolu'nun her yanında Güneşli Mektepler açıldı. Camiden çıktı çocuklar Güneşli Mektepe'ye başladılar. İlkokula böyle başladık. Bugün kamu okulu dediğimiz okullar böyle ortaya çıktı. Camide minderin üzerinde oturan hoca, Güneşli Mektep'te ayağa kalktı ve sıraların arasında dolaşmaya başladı. Biz de duvar dibinde minderler üzerinde oturuyorduk, elimizde de alfabe olurdu. Bir de taş tahta vardı defter büyüklüğünde. Güneşli Mektep'e geçtiğimiz zaman sanki bu taş tahtalar bir araya gelmiş de duvarda kara tahta olmuş gibi geldi bize. Taş tahtayı bıraktık artık kara tahtada çalışmaya başladık." "Elbistan'da biz erkek çocukları entari giyerdik, o yaz geldiğimde onlar gene entariliydi. Ben tabi Adana'dan okuldan geliyorum. Pantolonla geldim, çocuklar benimle alay ettiler 'Çatal Bacak' diye. Bkz. Çameli, Tuba. Çağdaş Eğitime Geçişin Tüm Aşamalarının Tanığı Hüseyin Hüsnü Ciritli'nin Yaşam Anlatısı, *Toplumsal Tarih, sayı, 135* (2005). ss. 90-96. Tan, M. vd., 2007.

³ Bu çalışmada Gülten Akın ilköğretileri ile ilgili şunları söylemektedir: "Sabahları çoğu kez kahvaltısız çıktığımız olurdu evden. Okula gidiyorduk, öyle aç aç. Öğlene kadar da bir şey yemeden duruyorduk." "Ankara'da en çok okulumu seviyordum. Anafartalar'daki Atatürk İlkokulu beşinci sınıftaydım. Öğretmenim çok iyiydi." Bkz. Kansu, I. *Çocukluğa Yolculuk*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2002.

⁴ Altan Öymen okuldaki bir töreni şöyle anlatmaktadır: "Cumhuriyet'in 15inci yıldönümünü okula başladığımın ikinci ayında yaşadık. Okulda her yer süslendi, caddelerde, meydanlarda da... 29 Ekim'de (o zamanki adıyla 29 Birinci Teşrin'de) veya bir iki gün önce okulda törenler yapıldı, şiirler okundu. Öğretmenler, padişahlar zamanıyla Atatürk zamanını karşılaştırdılar. Özellikle okulların eskiden nasıl olduğunu anlattılar. Bunun karşılaştırmalı resimleri de vardı." "Okuldan çıkan çocuklar uzak yerlerde de otursalar evlerine aynı şekilde giderlerdi. Ya

Türkiye tarihinin önemli bir kesiti olan 1970-1975 dönemi, her şeyden önce Türkiye'nin önemli ekonomik, siyasal, toplumsal, ve kültürel değişimlere sahne olduğu bir süreçtir. Bu değişimlerin Türkiye tarihi açısından değerlendirilmesi bir yana dönemin ilkokul öğrencilerinin belleklerinde edinmiş olduğu yer ve onların eğitim deneyimlerindeki algılanışları önemlidir. Onların anlatılarına dayalı 1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet çeperinden değerlendirmek, bize tarihsel süreç içerisinde ilkokul eğitimi ile ilgili süreklilik ve kopuşları anlamamızda yardımcı olacaktır.

Bu süreçte okuldaki eğitim pratiklerinin dönemin egemen siyasal, kültürel ve toplumsal yapısından bağımsız olamayacağını düşünerek meseleye bakmaya çalıştığımızda, okuldaki eğitim pratikleri ile bu yapı arasında önemli ilişkilerin kurulabileceği düşünülebilir. Çünkü okul toplumsal yaşamın belli formlarının meşruiyeti için bir tanıtım ve hazırlık işlevi gördüğü gibi (McLaren: 1994, Gök: 1999), ekonomi ile bağlantılı olarak eşitsizlikleri ve egemen toplumsal ilişkileri yeniden üretir (Au: 2006). Bu noktada dönemin ilkokul öğrencilerinin ifadelerinde anlam bulabilecek ilişkilendirmeler de önemli olmalı.

---

yürüyerek, ya uray otobüsüne binerek servis aracı diye bir şey bilinmezdi.” “Ben de şimdi farkına vardım: ‘arkadaşlarım’ derken sadece erkek çocuklardan söz ediyorum. Sınıfta onlar kadar kızlar da vardı. Fakat kızlarla uzun boylu arkadaşlık yapmak adetten değildi.” Bkz. Öymen, A. *Bir Dönem Bir Çocuk*, İstanbul, Doğan Kitap, 2002. Ayrıca bu konuda kendi yaşam öykülerini yazmış olan ya da kendileriyle yaşam öyküleri üzerine yapılmış olan birçok çalışmayı görebilmek mümkündür. Nihal Yeğınobalı'nın “Cumhuriyet Çocuğu” adlı anı kitabında o dönemde öğretmenlere bakış açısını yansıtan bölüm dikkat çekicidir. Kendisi öğretmenleriyle ilgili şöyle demektedir: “Çünkü o dönemde öğretmenlerimiz, bizimki gibi okumuş ve aydınlık ailelerden gelen çocuklar için bile bir yer yer, ana babalarımızdan daha önemliydi. Zaten ana babalarımız da öğrenciydi o sıralar. Ve okula, öğretmenlere olan saygıları bizimkinden geri kalmıyordu. Bkz. Yeğınobalı, N. *Cumhuriyet Çocuğu*, İstanbul, Doğan Kitap, 2005. “Bir Başka Dinazor'un Anıları” adlı kitabında Ö. Suat Menali ilkokula kayıt edilmesini şöyle anlatmaktadır: “Annem beni Şehremini'deki 52. Taş Mektebe yazdırdı. Hatta altı yaşında annem beni kayıt için götürdüğünde okul müdürünün odasına girdik. Okul müdürü bana okuyup okumak istemediğimi sordu, ben de okumak istemiyorum diyince müdür ‘Hanım sen bunu seneye getir, bak çocuk ta istemiyor, okuma yaşı zaten yedi yaşıdır’ gibi bir şeyler söyleyince haliyle benim alfabeyle tanışmama ertesine seneye kalmıştı.” Menali, Ö. *Başka Bir Dinazor'un Anıları*, İstanbul, Turuncu Medya, 2005. Fotoğraflarla Çetin Altan adlı kitapta, Altan ilkokula nasıl gittiğini şöyle anlatır: “Okulda her sabah mendil muayenesiyle pabuç muayenesi olurdu. Mendilli olmayanlar pabucu çamur olanlar okula alınmazdı. Göztepe'nin yolları ise balçıktı. Sabahları okula ayakkabılarımı neyle temizleyeceğime şaşırır ağlamaklı olurum. Sonunda konçlu lastik şoşonlar almışlardı. Pabuclarımın üstüne onları giyer, okula gelince de çıkarıp paltoluğa bırakırdım. Bkz. Kamuran, S. *İpek Böceği Cinayeti' Fotğraflarla Çetin Altan'ın Yaşam Öyküsü*, İstanbul, Sel Yayıncılık, 1998.

Toplumun önemli bir kesimini oluşturan çocukların bu dönemde meydana gelen gelişmeleri kendi perspektiflerinden değerlendirmeleri, onları tarihin nesnesi olmaktan çıkarıp öznesi konumuna getirmektedir. Çocukların tarih yapıcı rollerinin önemi dikkate alınarak yapılacak olan değerlendirmeler toplumsal değişimin ve sürekliliğin boyutlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Çocukların tarihini yetişkinlerin ifadelerinden ya da onlar tarafından oluşturulan kaynaklardan araştırmak yerine, kendi durdukları yerden ve kendilerine dayanarak kurgulamak çocuğun yaratıcı ve dönüştürücü rolünü ortaya koyacaktır (Tan: 1996, 2001, Tan, vd.: 2007).

Bu çalışmayla dönemin ilkökul öğrencileri ve dolayısıyla çocuklar tarihin öznesi olarak görülmekte, onların ifadeleriyle şekillenen eğitim deneyimleri bu çalışmanın odağını oluşturmaktadır. Onlar anılarıyla kendi geçmişlerini yeniden kurgulama ve tarihte kendi tarihlerini oluşturma gibi önemli bir işlevi yerine getirmektedirler. Böylece tarih yazımında toplumsal konumları gereği eksik kalmış olan yerlerini doldurmuş oluyorlar.

Sözlü tarihin en önemli işlevlerinden birisi tarihte kuşakları kendi anlatılarına bağlı kalarak anlamaya çalışmaktır. O kuşakları, yaşadıkları dönemlerdeki olaylarla girdikleri etkileşimler içinde anlayabilmektir. Onları, anlayabilmek için, görüşmelerle ortaya çıkan bireysel deneyimin önemi artmaktadır. Bu yöntemle görüşülen kişilerin kendi eğitim deneyimleri, çocuklukları ve yaşadıkları dönem üzerine odaklanmaları sağlanmaktadır. Böylece kendi eğitim deneyimleri, anıları ve yaşantılarının başkaları için önemli olduğu da sağlanmaktadır. Belki de en önemlisi bu deneyimlerin kendileri için de çok önemli olduğunun ortaya çıkmış olmasıdır.

Şu an orta yaşlarında bulunan, 1970-1975 döneminin çocukları, ilkökul eğitim deneyimlerine belleklerinde nasıl yer verdiler ve onları nasıl anılaştırdılar? Onlar dönemin eğitim olanaklarından ne kadar yararlanabildiler ve dönemin eğitim etkinlikleri onların üzerinde nasıl izler bıraktı? O günün ilkökul öğrencileri gittikleri okulla, öğretmenleriyle, arkadaşlarıyla, okul kıyafetleriyle, görmüş oldukları derslerle, oynadıkları oyunlarla ve içerisinde bulunmuş oldukları sosyal çevreyle ve genel anlamda dönemle ilgili neleri hatırlayabiliyorlardı? (Tan: 2001). Tüm bu sorulara onların verdikleri yanıtı

ararken, anlatılara merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet⁵ ekseninde bakmaya çalıştım.

Okul, çocukların yaşantılarının önemli bir bölümünü oluşturduğu için görüşmelerde sorulan soruların büyük bölümü okul odaklıydı. Ayrıca bu sorularla, onların eğitim deneyimlerinin şekillenmesinde önemli işleve sahip olan ailelerinin sosyal ve ekonomik konumları, gitmiş oldukları okulların sahip oldukları olanaklar, dönemin toplumsal, siyasal ve kültürel niteliğe sahip olayların onların anlatılarında nasıl yer edindiğini anlamam mümkün oldu. Aynı zamanda bu unsurların onların eğitim deneyimlerinin anlaşıtırılmasında ve daha sonraki yaşamlarının şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu gördüm.

Görüşme yapacağım kişileri, eşit sayıda olmak koşuluyla, yirmi beş kadın ve yirmi beş erkekten oluşmasını öngörmekteydim. Kadın ve erkeklerin sayısını eşit tutmamın yanı sıra bu kişilerin Türkiye'nin farklı şehirlerinde ilkokulu okumuş olmaları, farklı meslek ve eğitim düzeylerine sahip olmaları benim için önemliydi. Görüşmeler ses kayıt cihazına kayıt edilecek ve cihazdan ağız ve dil özellikleri korunarak yazıya dökülecek ve görüşmelerle ilgili öyküler ilave edilerek sunulacaktı. Hukuki gerekçelerden dolayı tez yazım sürecinde görüşme yaptığım kişilerin gerçek ad ve soyadlarını kullanmadım. Onların gerçek ad ve soyadlarının yerini belirlemiş olduğum başka ad ve soyadları kullandım.

Görüşme yapılacak kişilere ulaşmak için özellikle tanıdığım kişilerle bağlantı kurdum. Daha sonra görüşme yaptığım kişilerin önerileriyle başka kişilere ulaşmaya çalıştım. Kartopu dediğimiz yöntemle iki tane deneme görüşmesi olmak üzere toplam elli yedi görüşme gerçekleştirdim. Bu görüşmelerden beş tanesini araştırmama dahil etmedim. Görüşmeleri gerçekleştirmeden önce kendilerinden randevu aldığım bazı kişiler ilkokul eğitimleri ve dönemle ilgili fazla bir şey anımsayamayacaklarını söyledi, ancak görüşmeleri gerçekleştirirken çok az kişi anımsamada güçlük çekti, büyük bir

---

⁵ Merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet ile ilgili kavramsal kurguya sorunsal bölümünde yer vereceğim.

çoğunluğu gerek ilkokul eğitim deneyimleri gerekse okul dışında olup bitenlerle ilgili pek çok şeyi hatırlayabildi ve aktardı.

Bunun dışında görüşme yapacağım kişilere ulaşırken fazla bir sorun yaşamadım. Ancak, birkaç kişi başlangıçta görüşme yapabileceklerini söylemelerine rağmen daha sonra ses kayıt cihazıyla görüşmeyi kaydetmem gerektiğini belirttiğimde tedirginlik duydular ve görüşme yapmaktan vaz geçtiler, bu kişilerle görüşme yapma olanağım olmadı. Bir de bazıları başlangıçta bu görüşmeleri bir anket çalışması şeklinde algıladı. Ayrıca görüşme öncesinde kendilerine bu görüşmeleri doktora tez çalışmam için yapmakta olduğumu belirtmiş olmama rağmen görüşmeler biterken birkaç kişi, görüşmeleri tez çalışmamda kullanabilmem için kendilerinden izin istediğimde “bu görüşme televizyonda, gazetede yayımlanmayacak heralde” gibi sorular sordular, ben de tekrar onlara görüşmenin amacını hatırlattım. Görüşme yapacağım kişilerden randevu alırken neden görüşme yapmak istediğimi kendilerine açık bir şekilde belirttim. Görüşmelerin tamamı ya görüşmecilerin konutlarında ya da çalışma odalarında gerçekleşti.

Sözlü tarih⁶ yöntemiyle, yaşayanların kendi geçmişlerini kurgularken o anları yeniden canlandırıp yaşıyor duruma getirdiklerini gözlemledim. O ana yüklenen anlamın duygusal yoğunluğunu görüşmecilerin birçoğunun mimikleri ve gözlerinden görmek mümkün oldu. Okullarını, öğretmenlerini, arkadaşlarını, oynadıkları oyunları, anılarını, sokaktaki yaşantılarını ve dönemi anlatırlarken çok farklı duygular içerisinde olduklarını her halleriyle ortaya koymaktaydılar. Geçmişlerini kurgularken sanki o anları yeniden yaşıyorlardı.

Bu çalışmayı baştan itibaren gerçekleştirmeye çalışırken sözlü tarih yöntemiyle yapılmış olan “Cumhuriyet’te Çocuktular” adlı çalışma benim için temel kaynak oldu (Tan, vd.: 2007). Bu çalışma tezin konusunu belirleme ve bulguların çözümlenmesi için izleyeceğim yol konusunda benim için esas teşkil etti. Ayrıca bu çalışmanın araçlarını, görüşme kılavuzu ve sözlü tarih veri belgesini belirlemede kullandım. Bu vesileyle bu tez bütünüyle o çalışmadan

---

⁶ Sözlü tarih, tarihi yazmanın yanı sıra gençleri önemli tarihsel olaylarla ilişkilendirmede de önemli bir işlevi yerine getirir. Geçmişteki kuşakları anlamak, önemli tarihsel olayların onlar için ne ifade ettiğini anlamakla yakından ilişkilidir ve mümkündür. Tan, M. vd., 2007.

esinlenmiş ve bununla da o tür bir araştırma geleneğini sürdürme niyeti taşımaktadır.

Metne dönüştürme sürecinde içerik olarak eğitim, tarih, ve sosyoloji gibi alanların etkileşiminin bir ürünü olan ve bu vesileyle disiplinlerarası (*interdisciplinary*) bir niteliğe bürünen bu çalışma benim için dönem dönem zorlukları da beraberinde getirdi. Her şeyden önce tarih disiplininin geliyor olmam pek çok kez bu alana doğru yönelmemde etkili oldu. Disiplinlerarası bir çalışma, bir taraftan araştırmacıya zengin bir ufuk ve farklı açılımlarda bulunabilme gibi bir meziyet kazandırırken diğer taraftan da onu çalışmanın ana odağından uzaklaştırma gibi bir riski de bünyesinde barındırmaktadır. Her ne kadar dönem dönem çalışmamda dağınık bir seyir izlesem de zaman içerisinde hocalarımla katkılarıyla bu tehlikeden kendimi uzaklaştırmaya çalıştım.

1.1. TEZİN AMACI

Bu araştırmanın amacı 1970-1975 dönemindeki ilkökul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini kendi yaşantıları üzerinden izlemektir. Bunları nasıl yaşadılar, nasıl anlamlandırıyor ve anımsıyorlar? Okul dışı yaşam okula nasıl yansıyor? Tezin amacı bunları ortaya çıkarmaktır. Bu dönemin toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmeleri, o dönem ilkökul öğrencilerinin eğitim yaşantılarına ne şekilde yansıdı ve onların yaşantıları üzerinde ne gibi izler bıraktı? Dönemin tarihinin yazılmasında dikkate alınmamış kesimlerden biri olan çocukları, tarihin merkezine oturtarak yaşadıkları dönemin tarihinin yazılmasına sağlayacakları katkıları ortaya koymak tezin diğer bir amacı olmuştur.

1.2. TEZİN ÖNEMİ

1970-1975 dönemi ilkökul çocuklarının eğitim deneyimlerini yazmanın, bu dönem Türkiye'sinin ilkökul eğitiminin anlaşılmasında önemli katkı sağlayacağı ve dönemin incelenmesine alternatif bir bakış açısı kazandıracağı inancındayım. Öğrencilerin eğitim deneyimlerini yazmak her şeyden önce

dönemin eğitim koşulları, politikaları ve pratiklerinin anlaşılması için önemlidir. Bunun yanı sıra toplumun önemli bir kesimini oluşturan çocukların eğitim deneyimlerini yaşayanların ağızından bilimsel bir yöntemle incelemek, hem eğitim sosyolojisine hem de eğitimin ve çocukların tarihinin⁷ yazılmasına katkı sağlayacağı⁸ inancındayım.

⁷ E. Erickson'a göre çocuk kültürel temaları yansıtan bir ayna, bir yaratık değil, aynı zamanda kültürün bir yaratıcısı ve bu anlamda başlı başına dinamik bir güçtür. Çocuklar da diğer toplumsal kesimler gibi daha geniş bir sistemin parçası olarak bu sistemin taleplerinin hedefi oluyor ve sistemin diğer parçalarını etkiliyor. Bu açıdan düşünüldüğünde çocuk tarihini yazma sadece çocukların değil, anne-baba-çocuk ilişkilerini de değil tüm toplumsal-ekonomik gerçekliğin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bkz. Tan, M. "Çocukluk: Dün ve Bugün", *Toplumsal Tarihte Çocuk* içinde, der: Bekir Onur, İstanbul, Tarih Vakfı, 1993, 11-19. Çocuk tarihi bize toplumun bütünü hakkında önemli ölçüde fikir verirken diğer taraftan da bir toplumun açıklanmasında çocukluğun oynadığı role bakılması önemli olmaktadır. Bkz. Stargardt, N. *German Childhoods: The Making of a Historiography*, *The German History Society*, 16, 1998, p. 1-15. Çocukluk toplumun bütününden izole edilmiş bir şekilde çalışılmayacağı gibi çocukların buldukları çevreyle yakın bir ilişkileri vardır. Bkz. Cunningham, H. *Children and Childhood in Western Society Since 1500*, London, Longman, 1995. West ve Patrick'e göre "çocukların kimlikleri, kişilikleri ve davranışları buldukları çevreleri yansıtır." Bkz. Tan, M. vd. 2007. Bu anlamda çocuklara yönelik tarih araştırmaları toplumsal ve ekonomik gerçekliklerin anlaşılması için gereklidir ve bu alana önemli katkılar sağlayabilir. Bkz. Kennedy, D. *The Roots of Child Study: Philosophy, History, and Religion*. *Teachers College Record*, 102, 2000, p. 514-538. Çocukluk hem bir düşünce akımı hem de bir yaşam evresi olarak ekonomik ve siyasal etkilere açık olduğu için Batı'da ekonomik gelişme çocukluk deneyimini işten okula yönlendirmiş ve çocukluk düşüncesini de bir bağımlılık dönemi olarak belirlemiştir. Çocukların ve çocukluğun tarihinin yazılması, ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmelerden bağımsız düşünülemez. Bu yüzden Philippe Ariés modern çocuk kavramının oluşumunda eğitime öncelik tanır. Bkz. Aries, P. "Education and the Concept of Childhood" *Childhood in America* içinde New York, New York University Press, 2000. Onur, B. *Çocuk Tarih Toplum*, Ankara, İmge, 2007. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren geleneksel tarih anlayışının önemsemediği güçsüz, sessiz, edilgen kitle ve kesimlere yönelik yapılan tarihsel çalışmalara çocuk tarihine yönelik araştırmalar da katılmıştır. Bkz. Tan, M. 1993. Çocukluk tarihinin 1960'lardan itibaren özellikle dünyadaki kitlesel hareketlerle birlikte tarih yazımında önemli ölçüde yer edinmeye başladığını belirtmek yanlış olmaz. Bu süreçte çocuk tarihinin yazılması ve incelenmesi kültürel, toplumsal ve siyasal yeniden üretim sürecinin anlaşılması açısından önemli olacaktır. Hawes ve Hiner'e göre tarihçiler, geçmişte çocukların sınıfın yeniden üretiminde, kültürün aktarılmasında, siyasal istikrarın devamlılığında, aile ve toplumların önemli emek kaynakları olmaları noktasında göz ardı edilemeyecek öneme sahip olduklarını anlamış bulunmaktadır. Bkz. Hawes, J. M. Ve Hiner, N. R. *Children in Historical and Comparative Perspective*, West Port, Greenwood Press, 1991.

⁸ Gerek eğitim sosyolojisi gerekse çocukların tarihi açısından bu çalışmanın katkı sağlayacağını ummaktayım. Öncelikle dönemin ilkökul öğrencilerinin kendi ifadeleriyle vücut bulan bu çalışma çocukların kendi eğitim yaşantılarına kendi pencerelerinden bakma imkanı vermektedir. Böylece eğitimin önemli bir unsuru olan çocuklar bir taraftan eğitimin bir öznesi olarak görülürken diğer taraftan da kendi tarihlerinin yazılmasında da kaynağı olmaktadır. Son dönemlerde anlatıya dayalı çalışmaların önemi artsa da ülkemizde bu anlamda yapılan çalışma sayısı sınırlı bulunmaktadır. Çocuklarla ilgili yazılanlar daha çok resmi belgelere dayanmakta ve bu çalışmalar da sınırlı sayıda çocuğu kapsamaktadır. Bu anlamda pek çok çocuğun yaşamını şekillendiren ilkökul eğitiminin onların anlatılarıyla yeniden yorumlanması ve anlaşılmasına çalışılması gerek onların eğitimi gerekse tarihleri hakkında önemli veriler sunacaktır.

1.3. VARSAYIMLAR

Bu çalışmada 1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin, eğitimleri ile ilgili önemli bilgiler verebilecekleri beklenmektedir. Bu dönemin anılarının belleklerinde canlı kaldığı, bunları yaşadıkları ve anımsadıkları gibi anlatacakları varsayılmaktadır. Ayrıca döneme yönelik ilkokul eğitimi ile ilgili politikaların teorik boyutlarının dönemin ilkokul öğrencilerinin anlatıları ile uyumu ve farklılığının ortaya çıkacağı beklenmektedir.

1.4. SINIRLILIKLAR

Tezin konusu dönem olarak 1970-1975 Türkiye'si ile sınırlıdır. Bu tarihsel periyodizasyon daha çok bu dönem öncesinde sözlü tarih yöntemiyle yapılmış olan "Cumhuriyet'te Çocuktular" adlı çalışmanın yöntemini kullanarak farklı dönemlerdeki ilkokul öğrencilerinin deneyimlerinin uzantısı olabilecek devamlılık ve kopuşları anlamaya çalışmaktır. Her ne kadar 1970-1975 döneminde önemli toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel önemli gelişmeler olduysa da bunların tezin dönemsel sınırlamasında etkisi birincil öneme sahip değildir. Elbette bu dönemde 12 Mart 1971 askeri müdahalesi ve devamında gerçekleşen siyasi gelişmeler Türkiye tarihi açısından önemlidir. Ancak bunlar tezin odağını teşkil etmemektedir. 1970-1975 döneminde gerek okul içerisinde gerekse okul dışında gerçekleşenlerin öğrencilerin belleklerinde nasıl yer edindiğini ortaya çıkarmanın önemli olacağı düşüncesindeyim.

Görüşme yapılan kişiler, 1970-1975 döneminde ilkokul öğrencisi olanlar arasından seçilmiştir. Bir taraftan bu kişilerin farklı ekonomik ve toplumsal çevrelerden seçilmesine dikkat edilirken, diğer taraftan da eşit sayıda kadın ve erkeklerin seçimi dikkate alınmıştır. Böylelikle olabildiğince farklı öğrenci deneyimleri üzerinden ayrılmaları ve benzerlikleri görmeye çalıştım.

1.5. TANIMLAR

1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini izlerken araştırmanın odağında bulunacak ve yaygın olarak karşılaşılabilecek terim ve

kavramları açık bir şekilde ifade etmek önemli olacaktır. Bunları şu şekilde açıklayabiliriz:

Okula gidilen ilk gün: 1970-1975 döneminde ilkokulda öğrenci olanların ilkokula başladıkları ilk gün kastedilmektedir

Okulun koşulları: 1970-1975 dönemi bir ilkokulun sahip olması gereken koşullar; binanın fiziki durumu, eğitim öğretim araç ve gereçleri vb. unsurlardan söz edilmektedir.

İlkokul öğrencilerinin eğitim deneyimleri: 1970-1975 döneminde ilkokulda okumuş olan öğrencilerin okula ilişkin hatırladıkları ve anılaşdırdıkları deneyimlerdir.

Okulda görülen dersler: 1970-1975 döneminde ilkokulda okutulan dersler belirtilmektedir.

Öğrenciler arasında ayırım: 1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin eğitim süreçlerinde öğretmenleri tarafından sosyal, ekonomik ve cinsiyet temelinde ayırım gözetilip gözetilmediği anlatılmaktadır.

Öğretmenlerin eğitimle ilgili önerileri: 1970-1975 dönemi ilkokul öğretmenlerinin öğrencilerine ileriki eğitimleri ile ilgili önerilerinin olup olmadığı öne çıkmaktadır.

Okulun kuralları: 1970-1975 dönemi ilkokullarında öğrencilerin tabi oldukları kurallar vurgulanmaktadır.

Cezalar: 1970-1975 dönemi ilkokullarında öğrencilerin maruz kalmış oldukları cezalar belirtilmektedir.

Oyunlar: 1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin genel anlamda oynamış oldukları oyunlara gönderme yapılmaktadır.

Sınıf içerisinde görevlendirme: 1970-1975 döneminde ilkokul öğrencilerinin sınıf içerisindeki görevlendirmeleri, onların nasıl gerçekleştiğinden söz edilmektedir.

Okuldaki bayram kutlamaları: 1970-1975 döneminde ilkokulda yapılan resmi bayram, törenler (10 Kasım, 23 Nisan, 19 Mayıs vs.) ve bu törenlerin nasıl kutlandığı anlatılmaktadır.

Okul dışında olup bitenler: 1970-1975 döneminde okul dışında gerçekleşen olaylar, konuşmalar, haberler vs. belirtilmektedir.

Hatıralar: 1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin kendi eğitim süreçleri içerisinde gerek okulda gerekse okul dışında onların belleklerinde yer edinmiş ve onlar için önem arz eden hatıralar, anılardan bahsedilmektedir.

Kültürel sermaye (cultural capital): Bourdieu orta sınıf anne-babaların çocuklarını, çeşitli dilsel ve kültürel becerilerden oluşan kültürel sermayeyle donattıklarını ileri sürmüştür. Okullarda başarılı olmak için (içeriği zenginlerin denetiminde olan) bu becerilere sahip olmak gereklidir. Oysa işçi sınıfından gelen çocuklar bu becerileri okullarda öğrenemezler. Böylece tarafsızmış gibi görünen okullardaki değerlendirmelerin, sosyo-kültürel becerileri, doğal yeteneğe bağlı eşitsizliklerin sonucuymuş gibi gösteren statü kazanma hiyerarşilerine dönüştürerek aslında ekonomik eşitsizliği meşru kıldığı ortaya çıkmaktadır (Marshall: 1999). Kültürel sermaye orta ve üst sınıf ailelerin çocuklarına önemli avantajlar sağlamaktadır (Apple: 2004).

Müfredat (curriculum): Okulda öğrencilere öğretim programı adı altında iletilen sistematik ders ve konular dizisidir (İnal: 2006). Müfredat herhangi bir eğitim kurumunda öğretilen konular ile derslerden meydana gelir (Marshall: 1999).

Gizli Müfredat (hidden curriculum): Eğitimde gizli müfredat, kültürel değerlerle tutumların (otoriteye itaat etme, titizlik ve doyumun geciktirilmesi gibi) öğretim yapısı ve okul örgütlenmesi aracılığıyla aktarılma biçimi için kullanılan bir terimdir. Gizli müfredat, konuya dayalı açık ya da resmi müfredattan farklı bir olgudur (Marshall: 1999). Açık müfredatın eksik bıraktığı yerleri tamamlayan, bilgi ve değerleri ayrıntılı bir şekilde inceltten, egemen sisteme sosyalleşmeyi 'derinleştiren' resmi olmayan müfredattır (İnal: 2008, 2006).

Habitus: Egemen sınıflara mensup ailelerin kültürel sermayelerinin barındırıldığı bir kültürel kap (İnal:2006). Bora'ya göre Bourdieu'nun *habitus* dediği şey, üyelerinin kendi sınıflarının beğenilerini *doğal* olarak içselleştirmeleridir (Bora: 2008). *Habitus* Bourdieu'nun toplumsal yapılar ile toplumsal pratik arasındaki bağı oluşturduğu düşündüğü, bir dizi edinilmiş düşünce, davranış ve beğeni kalıpları için kullandığı bir kavramdır (Marshall: 1999). *Habitus* bir tür pratik hissi ya da anlayışıyla bağlantılıdır. Belirli bir durumda ne yapılacağını, ne yapılması gerektiğini belirler. *Habitus* hem pratiklerin hem de algıların üretimiyle, yaşam tarzlarıyla ilişkilidir. Yaşam tarzlarına ve sosyal zevklere ilişkin yapılan ayrımlar *habitus* üzerinden gerçekleşir (Bahadır: 2008).

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KAVRAMSAL ANALİZ

1970-1975 dönemi gelişmelerinin çocuklar açısından ne anlama geldiğini anlayabilmek için, okulda nelerin olup bittiğini ve bunların öğrencilerin eğitim deneyimlerinde nasıl bir yer edindiğini, onların belleklerini ne ölçüde şekillendirdiğini, bu deneyimlerin gündelik yaşamla nasıl ilişkilendirildiğini anlamaya çalışmak gerekir. Okulda olup bitenler ile gündelik yaşam arasındaki bağı kurmaya çalışırken okuldaki eğitim pratiklerinin kimlere hizmet ettiği konusu da önem kazanmaktadır. Gramsci'nin hegemonya kavramsallaştırmasından da anlaşılacağı gibi okul, toplumun önemli bir kesimine, egemen olanların çıkarlarına uygun ahlaki ve kültürel bir düzey kazandırmada önemli ve pozitif bir işlev görmektedir (Fishman ve McLaren: 2005).

Gramsci'ye göre her hegemonik⁹ ilişki aynı zamanda bir pedagojik ilişkidir. Ona göre kilise, basın, aile, sendika, hastane, hukuk, siyasal partiler gibi okul¹⁰ da devlet ile ekonomi arasında aracılık işlevi görmektedir. Okulda, egemenlerin çıkarlarını koruyacak biçimler (*forms*), beklentiler ve davranışlar

---

⁹ Hegemonya, farklılığı sürekli kendi içine alma gayreti içerisindedir. Okul da bu hegemonik ilişkiler ağı içerisinde farklı olanı egemen olanın meşruiyeti için pratikler sunar ve bununla egemen olana bağlı katmanların rızasını almış olur ve kendi durumuna meşruiyet kazandırır. Erol'a göre hegemonya çoğunluğun kendisini ikincil konuma koyan sisteme rızasının sürekli biçimde kazanılmasını içerdiği için, güç ve rızanın bileşimi niteliğindedir. Bkz. Erol, A. *Popüler Müziği Anlamak, Kültürel Kimlik Bağlamında Popüler Müzikte Anlam*, İstanbul, Bağlam, 2005.

¹⁰ Gramsci'ye göre hegemonyanın en üst biçimi ne askeri ne de ekonomik egemenliğe dayanmaktadır, zorlamanın aksine *iknaya* dayanmaktadır. İdeolojik egemenlik, yönetilenin rızasıdır ve yukarıda sözünü ettiğimiz aile, kilise, hukuk, okul, basın, hastane ve hatta sendika gibi birimler yönetici sınıfın değerlerinin gelişimine yardımcı olur ve bu değerlerin eleştirilmeden ve bilinçsizce normal kabul edilmesini sağlayarak onları meşrulaştırır. Bkz. Slattery, M. *Sosyolojide Temel Fikirler*, (çev Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz). Bursa, Sentez Yayıncılık, 2007.

öğretilmekte ve uygulanmaktadır. Böylece öğrenciler arasında bu biçimler, davranış ve beklentiler üzerinde bir görüş birliği (*consensus*) sağlanmaktadır. Sonuçta öğrencilerin toplumsallaşmasıyla yönetici kesimin çıkarlarını desteklemesi beklenmektedir. Gramsci bu durumu “çelişen bilinç” (*contradictory consciousness*) olarak kavramsallaştırmaktadır (Fischman ve McLaren: 2005, Darder: 2003). McLaren’e göre ise, hegemonya, egemen kültürün alt kültürler üzerinde egemenlik kurma sürecidir. Bunu da güçle değil, daha çok üzerinde konsensüs sağlanmış toplumsal pratikler ve formlar aracılığıyla yapar. Bu pratik ve formlar da okul, kilise, medya, siyasal partiler, ve aile gibi toplumsal yapılar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (McLaren: 1994).

İdeoloji belirsiz ve kırılğan kültürel çözüm ve sonuçları yaygın bir doğallığa dönüştürme biçimidir. İdeoloji,¹¹ bir kültürel biçimi oluşturmak için birçok örnek ve seçeneği sağlar. Böylece statükoyu, yeniden üretimin temeli olan tüm sınıfları bir araya getiren konsensüsü sağlayan gerçek ve yaşayan ortak bir egemen yaratan alt kesimin en belirgin ve anlaşılması zor kültürel ürünlerini destekler ve somutlaştırır. Bu durumda eğitim pratiklerinin kaynağı olduğu eğitim deneyimleri bize okuldaki uygulamalar ile egemen sınıfların çıkarları arasında bağ kurmamızda yardımcı olabilir. Bu noktada hegemonyanın ve ideolojinin okuldaki gizli müfredat¹² aracılığıyla öğrenciler üzerindeki etkilerini görebilmemiz mümkün olabilir (Willis: 1977).

¹¹ Eğitimin ideolojik işlevi çoğu zaman dolaylı olarak karşımıza çıkar. Eğitim sisteminin kademeleri hiyerarşik toplumsal yapının ihtiyaç ve isteklerine uygun özelliklerin geliştirildiği, becerilerin kazandırıldığı bir alan olarak tasarlanır. Okullarda ‘iyi vatandaş’ olmak için gereken uygun davranışların, tutumların, değerlerin kazandırılma süreci irdelendiğinde ideolojik aktarımın çok erken yaşlarda, daha çok ilkökul hatta okul öncesi eğitim döneminde başladığı görülebilir. Bazı dersler aracılığıyla böyle bir toplumsallaşma gerçekleştirilir. Örneğin Türkiye’de ilkökulun ilk yıllarında özellikle hayat bilgisi, Türkçe, sosyal bilgiler, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin içeriğinde yoğun ideolojik vurgular bulunmaktadır. Bkz. Gök, F. 75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet, Tarih Vakfı Yayınları, (1999), ss. 1-8. L. Althusser’in terimleriyle ifade edecek olursak, “ideoloji, varolmanın gerçek koşullarını bir sis perdesi altında gizlediği için mevcut üretim ilişkilerini değil, bireyin bunlarla olan ilişkisini yansıtır.” Bkz. Moran, B. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.

¹² “Gizli müfredat (hidden curriculum) açık müfredatta eksik ve belirsiz kalan bilgi ve değerleri daha ayrıntılı biçimde tanımlayan, egemen siyasal sisteme ve kültüre sosyalleştirmeyi derinleştiren, öğrenci tipini daha dar kalıplar içinde billurlaştırmaya çalışan bir müfredattır. Öğrencilere okulda eğitsel rutinler içinde özümsetilen çok sayıda sosyal, kültürel ve etik davranış gizli müfredatın konusunu oluşturur.” Okullarda gizli müfredat uygulamaları okulların bulunmuş olduğu çevrelerin sosyal, kültürel ve ekonomik durumlarına göre değişkenlik gösterir. “Örneğin gece konu mahallesindeki bir devlet okulundaki gizli müfredat bir kolejdekinden çok farklı olabilir. İlkinde sisteme mutlak itaat, geleneğe vurgu, talimatları yerine

Bu durumda bazı ek sorulara cevap aramaya çalışmak anlamlı olabilir. Örneğin, çocukların eğitim pratiklerinde temsiliyet durumları nedir? Sınıfta farklı toplumsal, ekonomik ve kültürel çevreye ait olan öğrencilerin gerek öğretmenleri gerekse arkadaşlarıyla olan eğitim ilişkilerinde önemli farklılıklar gözlemlenebiliyor mu? Bu noktada Pierre Bourdieu'nun kullanmış olduğu kültürel bagaj (*cultural capital*) ya da dolaylı edinilen bilgi ve beceri "*habitus*"¹³ (Bourdieu'nun ifadesiyle) (Mclaren: 2003, Apple: 2004, Marshall: 1999) kavramına dikkat çekmek bize önemli bir açılım sağlamaktadır. Çünkü ekonomik ve toplumsal sermaye değişik yollarla kültürel sermayeye dönüşmektedir. Bu kültürel sermaye orta ve üst sınıf ailelerin çocuklarına bir takım avantajlar sağlamaktadır (Apple: 2004). Öğrencilerin derslik içerisindeki başarılarında ailelerin doğrudan ya da dolaylı olarak çocuklarına aktarmış oldukları kültürel birikimleri etkili olmaktadır. Bu, okulda kendilerine verilen bilgileri algılamalarında yardımcı olmaktadır. Bir başka ifadeyle toplumun üst tabakalarında bulunan ailelerin çocukları ailelerinden edinmiş oldukları "*kültürel kalıt*"¹⁴ aracılığıyla okuldaki başarılarını arttırır ve sahip oldukları sosyal ayrıcalıklardan faydalanırlar (Apple: 2006, İnal: 2008).

Ayrıca Bourdieu'ya göre okul¹⁵ da üst sınıfların dilini kullandığı için öğrenciler arasında kültürel bagajdan kaynaklanan eşitsizlik, öğretmenlerin

---

getirmede dakiklik, üste saygı gibi değerler ortaya çıkar; çünkü bu tür okullara biçilen rol alt ve ara kademe uysal bir emek işgücünün yetiştirilmesidir. Özel okullarda ise çocuk yarışmacı, bilgilendirici, etkin, çok yönlü bir eğitim ağı içine sokulur. Amaç geleceğin yöneticisini yetiştirmektir." Bkz. İnal, K. *Eğitim ve İdeoloji*, İstanbul, Kalkedon, 2008. İnal, K. Neoliberal Eğitim ve Yeni İlköğretim Müfredatının Eleştirisi, *Praksis 14*, (2006), ss. 265-287.

¹³ "*Habitus*, 'toplumsallaşmış öznellik'tir. Belirli hal, duruş ve yaşamsal pratikleri ihtiva eden çeşitli davranış biçimleri için nesnel bir zemin oluşturan bir olgudur. Habitus hem bireysel tarihle hem de aile ve sınıf üzerinde gelişen kolektif bir tarih ve bunların deneyimleriyle el ele yürür. Habitus sosyal koşullanmaların bir ürünü olarak sonsuz bir şekilde değişir." H. Bahadır Türk. Eril Tahakkümü yeniden düşünmek: erkeklik çalışmaları için bir imkan olarak Pierre Bourdieu, *Toplum ve Bilim*, 112, (2008), ss. 119-146. Üyelerinin kendi sınıflarının beğenilerini doğal bir içselleştirilmesi olarak görülen habitus aracılığıyla sınıflar, kendilerini üyelerinin belirli beğenileri içselleştirmeleri ve sergilemeleri ile yeniden üretilir. Bora, A. *Kadınların Sınıfı, Ücretli Ev emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İstanbul, İletişim, 2008.

¹⁴ Bourdieu'nun *cultural capital* kavramı bazı çevirilerde *kültürel bagaj* olarak ta belirtilmektedir. Ayrıca, İnal da kültürel sermayeyi *kültürel kalıt* olarak vurgulamaktadır. Bkz. İnal, 2008. Ben burada başka kaynaklardan alıntı yaparak aktardığım için genellikle kültürel sermaye ve bagaj şeklinde kullandım.

¹⁵ Okulların örgütlenmesi ve içeriği öğrencilerin geldiği toplumsal sınıf yapısına göre değişir. Seçkin konumlara gelecek öğrencilerin yetiştiği okullarda esneklik ve yaratıcılık hakimken

öğrencilere davranışlarında farklılık göstermesine neden olmaktadır. Bu durum daha sonraki eğitim süreçlerinde onlara bazı avantajlar sağlamaktadır. Örneğin, bir yöneticinin oğlunun üniversiteye gitme şansı bir işçinin oğlunun üniversiteye gitme şansından çok daha fazladır (Bourdieu: 1974, Apple: 2004, 2006). Bu durumda okulda ve güç ilişkilerinde neler olduğunu görmek önemli olmakta ve eğitim pratiklerinin ana kaynağı olan eğitim politikaları ve onların uygulanmaları düşünülürken sınıf, ırk, ve cinsiyet ayrımının daha fazla ciddiye alınması gerekmektedir (Apple: 2006).

Toplumsal cinsiyet ayrımının kültürel bagajın oluşumundaki rolünü ve bunun eğitim pratiklerine yansımaları anlayabilmek için McRobbie'nin kızların kültürlerinin nasıl oluştuğunu gösteren görüşleri önemlidir. McRobbie, kızların kültürünün hem kısmen ekonomik ve kültürel pozisyonlarınca hem de içerisinde bir dizi görece özerk anlam ve pratik barındıran bilinç tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir. Bu hem yeniden üretim hem de mücadele içerisinde. McRobbie'nin ifadesiyle "kızların toplum içerisindeki maddi pozisyonu, toplumsal konumu, gelecekte üretimdeki rolü, ev içi üretimdeki mevcut ve gelecekteki rolü ebeveynlerine ekonomik olarak bağımlılıklarıyla ilişkili ve mekanik bir biçimde olmasa da bunun tarafından belirlenmekte." Burada McRobbie'nin vardığı sonuç şudur: Kızların eylemleri sadece onlara empoze edildiği için değil, içinde buldukları nesnel ve ideolojik koşullara karşı yaratıcı bir tepki olarak da en sonunda geleneksel kadın rolleri ve "kadınsallığın" onaylanmasıyla sonuçlanıyordu (Apple: 2006).

Ayrıca toplumsal oluşum, dönüşüm ve sürekliliğinde okulun işlevinin anlaşılması için Bowles ve Gintis'in okula yönelik değerlendirmeleri önemlidir. Onlara göre okullar, toplumsallaşma yoluyla insanların şikayet etmeden, hiyerarşik yapı içerisinde çalışmalarını sağlar ve onları iş kurallarına hazırlar. Okul bunu uyumluluk ilkesi (*correspondence principle*) aracılığıyla gerçekleştirir. Bu ilkeye göre okullar, geleceğin işçilerini üretir; bunu da öğrencilerin kendi çıkarlarının eleştirel bir değerlendirmesiyle değil, daha çok otoritenin temelini oluşturan davranış biçimleri, değer ve inançları kabul etmesini sağlayarak gerçekleştirir (Willis: 1977., Au: 2006).

---

geleceğin emekçileri olacak çocukların gittiği okullarda ise uyum, itaat, disiplin, otoriteye saygı, düzenli ve dakik olma gibi değerlerin içselleştirilmesi hakimdir. Bkz. Gök, F. 1999.

Bowles ve Gintis, ebeveynlerin ekonomik statülerinin eşit olmayan eğitim imkanlarıyla çocuklara geçtiğini ve ekonomik koşulları daha iyi olanların daha iyi eğitim imkanlarından faydalandığını ve okul aracılığıyla bu eşitsizliğin yeniden üretildiğini, aksine okulların fırsat eşitliği yaratamadığını ve eğitimdeki değişimin değişen kapitalist taleplere göre yeni değerler ve beceriler için şekillendirildiğini ileri sürerler (Bowles and Gintis: 1976., Hurn: 1985).

Okullarda öğretilen bilgi ve tekniklerin yanında insanların işbölümüne göre daha sonra yapacakları işlerle ilgili terbiye ve görgü kuralları da öğretilmektedir. Okulda öğrencilere yurttaş olma bilinci, mesleki vicdan, ahlak kuralları, açıkçası toplumsal-teknik işbölümüne saygılı davranma kuralları ve sınıf egemenliğinin yerleştiği düzenin kurallarına saygılı davranmaları öğretilmektedir. Kısacası devletin diğer aygıtları (kilise,¹⁶ ordu) gibi okul birçok beceriyi öğretirken egemen ideolojiye tabi olmayı da bu ideolojinin pratiğinin egemenliğini sağlayan biçimlerde gerçekleştirmektedir (Althusser: 2003., Au: 2006).

Okulda öğretilenler müfredat, gizli müfredat ile sınıfsal farklılık ve toplumsal yeniden üretim süreci arasındaki bağlantı üzerinde durulması gereken bir noktadır. Apple'a göre okul bilgisinin resmi biçimi, içeriği ve gizli müfredat toplumdaki sınıfsal ilişkilerin kültürel ve ekonomik yeniden üretimi için gerekli koşulların yaratılmasına yardımcı olmaktadır (Apple: 2006). Toplumun bir tür aynası olan okulun gizli müfredatında bir "toplum" uysal işçilere ihtiyaç duyar; okullar da alttan alta aktarılanlarla böyle bir uysallığın üretimini garantiler (Willis: 1977).

2.2. EĞİTİM DENEYİMLERİNİ FARKLILAŞTIRAN MERKEZ-ÇEVRE VE TOPLUMSAL CİNSİYET DEĞİŞKENLERİ

Bir dönemi anlamaya çalışırken o dönemde ilkökul öğrencisi olmanın ne anlama geldiğini görmeye çalışmak; bunun yanında gittikleri okulları, öğretmenleri, arkadaşları, okula nasıl gittikleri, ne giydikleri, nasıl ders

¹⁶ Batı toplumlarında bu işlevi kilise yerine getirirken Türkiye'de bunu camii yerine getirmektedir.

yaptıkları, şimdiki çocuklardan farklarının ne olduğu, okula gittikleri ilk günlerde neler hissettikleri gibi onların belleklerinde iz bırakmış, eğitimin içerisinde yer alan bazı noktaları ortaya çıkarmak bir gereksinimdir (Tan vd.: 2007). Dönemin ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimleri bize ilkokul eğitimleri, toplumsal ve ekonomik konumlanışları, kültürel birikimleri hakkında önemli bulgular sunacaktır. Şüphesiz bu deneyimler üzerinde farklı değişkenler dikkate alınarak pek çok açıdan önemli çözümlenmeler yapılabilir.

Ancak pek çok değişken ışığında yapılabilecek çözümlenmelerin bir tezin amacını aşacağı düşüncesindeyim. Bu yüzden anlatılarda belirgin etkiye sahip olduğu, onların anlaşılması ve şekillenmesinde önemli işlev gördüğünü düşündüğüm merkez-çevre¹⁷ ve toplumsal cinsiyet faktörlerini kılavuz değişkenler olarak ele alarak dönemin ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini değerlendirmeye çalışacağım. Bunu yaparken merkez-çevre değişkeni ile neyin anlaşılması gerektiği sorusunu açıklığa kavuşturmak gerektirmektedir. *Merkezle kent*¹⁸ merkezlerini, *çevreyle de kent merkezlerini çevreleyen gecekondu*¹⁹ semtlerini, kasaba ve köyleri kastetmekteyim. Burada belirleyici olan kent merkezleri ile onların çevreleyen gecekondu, kasaba ve köy gibi yerleşim birimlerinin birbirinden farklı toplumsal, ekonomik ve eğitim olanaklarına sahip olmalarıdır. Kent merkezleri pek çok farklılığı bünyesinde barındırmanın yanı sıra daha çok ekonomik üst gelir grubunu, çevre de ekonomik alt gelir grubunu temsil etmektedir. Anlatılanlar ile aralarında bazen

¹⁷ Merkez-çevre farklılaşması bu çalışmada özellikle eğitim olanakları açısından kendisini göstermektedir. Çünkü devlet eğitimle ilgili sorumluluklarını yerine getirirken önce merkezin ihtiyaçlarına cevap vermekte, daha sonra da çevreye yönelmektedir. Bunu okulların fiziki koşullarından öğretmen sayısına kadar pek çok noktada gözlemleyebilmek mümkündür. Burada itici güç merkez ve çevrenin toplumsal ve ekonomik yapısıdır.

¹⁸ Bal'a göre kent sanayi, ticaret, hizmet gibi ekonomik etkinliği olan tarımsal ürünlerde dahil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin artarak farklılaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin gittikçe arttığı, merkezi ve yerel yönetimi temsil eden yönetsel kurumların bulunduğu, yerel ve bölgesel ya da uluslararası ilişki ağlarına sahip olduğu heterojen bir toplumdur. Bkz. Bal, H. *Kent Sosyolojisi*, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2006.

¹⁹ Her ne kadar merkez-çevre kavramsallaştırması yapılırken çevre eksenine yerleştirilen gecekondu bölgeleri, gerek öğrencilerin anlattıkları gerekse ekonomik ve toplumsal koşullara bağlı olarak kasaba ve köylere özgü benzerlikler gösterse de bu kesimin ayrıca *yarı-çevre* olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Çünkü bu kesimin içerisinde bulunduğu koşullar gereği merkez olarak tanımladığım kesimle yaşadığı öfke ve çatışma çevreyi oluşturan kasaba ve köy kesiminden daha keskin ve derin olması beklenebilir.

birebir bir ilişki olamayacağını da unutmamak gerekir. Ayrıca, kent merkezleri eğitim olanakları açısından gecekondular, kasaba ve köylerden belirgin bir şekilde farklılık göstermektedir²⁰.

Yerleşim birimlerinin köy, kasaba ve kent olarak adlandırılmaları pek çok unsura bağlı olarak yapılmaktadır. Bunların başında da nüfus gelmektedir. Örneğin, 1924 tarihli Köy Kanununa göre nüfusu 2000'e kadar olan köy; 2000-20.000 arası kasaba; 20.000'den fazla olan yerleşim birimleri de kent olarak tanımlanmaktadır. Yine Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan rapora göre nüfusu 5000 üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediyelerin imar planı yaptırmaları ön görülmektedir (Türkdoğan: 2006, Bal: 2006, Erkan: 2004). Her ne kadar nüfus yoğunluğu bir yerleşim birimine köy, kasaba veya kent denilmesinde önemli bir işlev görüyorsa da, teknolojik değişimler sonucunda iletişim ve ulaşım araçlarının kullanımının yaygınlaşması, sanayileşme ve tarımda makineleşme ve onun sonucunda oluşan hızlı, karmaşık şehirleşme süreci ve göç yerleşim birimlerinin ortak özelliklerini arttırmıştır. Bu durum daha çok gelişmiş ülkelerde görülmesine karşın gelişmekte olan ülkelerde de bu sürece doğru bir ilerlemeden söz etmek mümkündür. Gelişme sürecinde olan Türkiye'de 1950'lerden sonra pazar ekonomisinin ilk adımlarının atılmasıyla bir taraftan kırsal ile kent arasında bazı ortak özellikler²¹ ortaya çıkmış (kitle iletişim araçları, ulaşım ve teknolojik ev aletlerinin kullanımı gibi) diğer taraftan da ikisi arasındaki fark gelişmiş ülkelere oranla çok daha belirgin hale

²⁰ Merkez-çevre değişkeni tanımlanmasında, kent merkezlerinin kenti çevreleyen gecekondular semtleri, kasaba ve köylere göre bölgeler arasında da farklılık olduğunu söylemek yanlış olmaz. Örneğin, özellikle İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi metropol kentlerde kent merkezi ile gecekondular semtleri arasındaki çarpıklık diğer küçük kentlere göre çok daha belirgindir. Fakat bu genellemeyi yaparken bölge farklılığını dikkate almamaktayım.

²¹ Yukarıda sözünü ettiğimiz nedenlerden dolayı kırsalda önemli değişimler olmuş ve bazı noktalarda kır ile kent arasında bazı benzerlikler oluşmaya başlamıştır. Ancak buna rağmen bu değişimle bazı farklı öğeler de ortaya çıkmıştır. Bu değişim, toplum ve aile yapısını, özellikle de aile içi ilişkileri ve davranışların değişmesini etkilemiştir. Örneğin, kent ailesinde eş seçiminde kişisel tercihler öne çıkarken, gecekondular, kasaba ve köy ailelerinde eş tercihleri daha çok akraba ve hemşehirliler arasında olmaktadır. Kentlerdeki durumun aksine gecekondular, kasaba ve köylerde ebeveynlerin eğitim seviyesi daha düşük, karı-koca ilişkisi bakımında son söz kocaya ait bulunmaktadır. Ayrıca ailelerin büyüklüğü kentlerden köylere doğru yükselmektedir. Bkz. Doğan, M. S. ve Doğan, M. C. *Modernleşme Sürecinde Türk Köy Ailesi Araştırması*, İstanbul, Kızılelma, 2005.

gelmiştir²². En temel benzerlik 1960'lardan itibaren artan göçle beraber gecekondulaşma sürecinde kentlerin kırsala benzemesinde (*kentlerdeki dev köyler*) (Can: 2007) gözlenebilir (Türkdoğan: 2006, Doğan ve Doğan: 2005). Bu yüzden kent merkezlerini çevreleyen gecekondulu²³ semtleri pek çok bakımdan köy ve kasaba niteliklerini bünyesinde barındırmaktadır.

Göç sürecinde, kente yerleşme ve orada tutunma esnasında geleneksel ilişkiler ağı veya benzeri bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı zamanda siyaset, din ve benzeri üst ilişkiler de hala geleneksel ağ neticesinde oluşan feodal hiyerarşinin tepesini muhatap almakta ve buna zorlamaktadır (Can: 2007). Kentlerde, kırsala özgü geleneksel ilişkiler ağının varlığını sürdürmesi, genel nüfusun büyük bölümünün kırsalda yaşıyor olması ve zaman içerisinde bu kesimin göç yoluyla kentleri çevrelemesiyle ilintilidir. Dünyanın aksine soğuk savaş döneminde Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun kırsalda ya da köylerde yaşıyor olması bunu doğrulamaktadır. Örneğin, 1970'te genel nüfusun % 61.55'i köyler, % 38. 45'i kentlerde yaşamaktadır. Bu oranlar soğuk savaş yıllarının sonlarına doğru kentlerin lehine artmıştır (Ertürk: 2008).

1970'ler Türkiye'si için yerleşim birimlerini birbirinden ayırt eden, o yerleşim birimlerinin toplumsal, kültürel, ekonomik ve eğitim olanaklarıdır. Kentlerden söz ettiğimizde kentlerde ilkokulu okuyan çocukların tamamen kentlere özgü eğitim olanaklarından faydalandıklarından söz etmek zordur. Kentleri çevreleyen gecekondulu semtlerinin toplumsal yapıları ve bununla bağlantılı olarak sunmuş olduğu eğitim olanakları daha çok kırsalınkine benzemektedir. Bu yüzden bir yerleşim biriminin adının kent olması onu

²² Gelişmiş ülkelerde teknolojinin gelişim süreciyle beraber iletişim ve ulaşımın etkisiyle köyler pek çok özelliğiyle kentlere benzemektedir. Oysa Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde özellikle 1960'lardan sonra artan göçle beraber köylere özgü ilişkiler ağı ve kültürel değerler kentlere taşınmış ve kentlerde bir köy-kent ikilemi (*dichotomy*) ortaya çıkmıştır. Bu ikilem köylerin kentlere benzeşmesinden çok kentlerin köylere benzeşmesiyle gözlemlenmiştir.

²³ Gecekondulaşma, kentin merkezinde yer alan gelişmiş ve örgütlenmiş ekonomik yapıya bağımlı olarak gelişen ve yapısı merkez tarafından belirlenen, basit ekonomik işlerin egemen olduğu bir yerleşme ve yaşam biçimidir. Bkz. Erkan, R. *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Ankara, Blimadamı Yayınları, 2004. Her ne kadar gecekondulu semtleri kent merkezlerini çevreleyip onlarla etkileşim içerisinde olsa bile buralarda yaşayan ailelerin büyüklerinin çoğu köy ya da kasaba doğumlu oldukları için bir taraftan geleneksel köy özelliği taşıyan aileler kentleşirken diğer taraftan da bu süreç en az üç nesil sonrasında tamamlanabilmektedir. Bkz. Doğan, M. S. ve Doğan, M. C. 2005.

kasaba ve köylerden çok belirgin bir şekilde ayrıştırmamaktadır. Bazen Türkiye'nin batısındaki bir kasaba ve köy doğusundaki bir kasaba hatta kentten daha iyi koşullara sahip olabilmektedir. Bu yüzden merkez-çevre değişkeninde çevreden söz ederken, kırsal kesimlerdeki, köy, kasaba ve kentlerdeki gecekonduları vurgulamaktayım. Bu vesileyle kasaba, köy ve gecekondu semtlerini çevrenin odağına yerleştirmektedirim. Çünkü bu kesimler toplumsal yapıdan kaynaklanan ortak sorun ve benzerliklere sahip görünmektedirler (Moran: 2008). Böyle bir değerlendirmede çevre olarak tanımladığımız kesimlerdeki öğrenciler ile merkezlerdeki öğrencilerin toplumsal, kültürel, ekonomik ve eğitim koşulları etkili olmaktadır.

Kent olarak tanımlanan önemli merkezler kendi içerisinde birçok çelişeni barındırarak bir tür köy-kent²⁴ (*kentte köylülük*) toplumsal, ekonomik ve kültürel özellikleri barındırmaktadır (Ertürk: 2008). Burada dikkat çeken, özellikle büyük kentlerde merkez-çevre ikileminin kendisini göstermesidir. Kent merkezi kent yaşamına yönelik daha fazla altyapı, kültürel, ekonomik ve toplumsal olanak sağlarken, çevre ise bunlardan yoksun ve daha çok kırsala özgü özellikleri barındırmaktadır.

Diğer bir değişken ise cinsiyet değişkenidir. Cinsiyete (*sex*) dayalı yapılabilecek değerlendirmeler toplumsal cinsiyet (*gender*²⁵) odaklı olacaktır. Böylece kız ve erkek öğrenciler arasında toplumsal cinsiyetten kaynaklanan farklılıkları ve onların anlatılarına yansımalarını anlayabilmek ve anlamlandırabilmek mümkün olacaktır. Toplumsal cinsiyet en genel anlamıyla,

²⁴ "Gecekondu ailesi" köy ile kent arasında bir geçiş aşamasını temsil eden, geleneksel değerleri taşımakla birlikte modern kurumlarla ilişki içinde hızla değişmeye, modernleşmeye başlayan bir yapı olarak ele alınır. Bkz. Bora, A. Kadınlar ve Hane: "Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?..", N. Erdoğan (Editör). *Yoksulluk Halleri, Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. İstanbul. İletişim Yayınları, (2007), ss. 97-132.

²⁵ Gender (toplumsal cinsiyet) biyolojik farklılığın aksine toplumsal ve kültürel değerler tarafından erkek ve kadın ayrımına dayandırılan toplumsal bir kurgudur. Gender aynı zamanda güç ilişkileri alanında farklılığında bir ifadesi, cinsiyet farklılığına dayandırılan toplumsal ilişkilerin yapıcı bir elementi ve güç ilişkilerinin temel anlamdıcısıdır. Bkz. Kandiyoti, D. 'Bargaining With Patriarchy', *Gender and Society*, 2 (3) (1988), p. 274-290. İleri sanayi toplumlarında, kadınların çoğuna düşen rol, ev işlerini yapmak ya da hizmet işlerinde çalışmak, başka bir ifadeyle 'kadın işleri'ni yürütmektir. Erkekler ise hayatlarını evin dışındaki kariyerle geçirirler, onların işi kadınlara göre çoğunlukla daha iyi ücretlendirilmiş ve statü olarak daha yukarıda olur. Bkz. Marshall, G. *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara Bilim Sanat Yayınları, 1999. Bkz. Connell, R. W. *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* (çev. Cem Sodemir). İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998

kadın ve erkekler için toplumsal olarak oluşturulmuş roller²⁶ ve öğrenilmiş davranış ve beklentilere işaret etmek için kullanılan bir kavramdır (Ecevit: 2003, Keller: 2005). Başka bir tanıma göre, toplumsal cinsiyet erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeyi ifade etmektedir (Marshall: 1999). Biyolojik cinsiyetin²⁷ aksine, toplumsal yapılandırma sonucu ortaya çıkabilen ve değişebilen toplumsal cinsiyet değişik kültürlere göre farklılıklar göstermektedir. Her birinin kendine ait imkanları, rolleri ve sorumlulukları olduğu kabul edilmektedir (Akın ve Demirel: 2003, Alkan: 2005). Cinsiyete dayalı roller, erkeklerin ve kadınların toplum içerisinde nasıl davranmaları gerektiğini ve onlardan gerçekleştirmeleri beklenen farklı görevleri yansıtmaktadır (Marshall: 1999). Bunun en önemli göstergesi kamusal alanda²⁸ çalışma ve politika ‘doğal’ erkek, ev işleri ve aile ile ilgili özel alanlar ‘doğal’ olarak kadın işidir görüşünün pek çok toplum tarafından benisenip uygulanıyor olmasıdır (Akın ve Demirel: 2003, Bora: 2008).

Toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkek arasındaki toplumsal rollere dayalı ortaya çıkan eşitsizliği ön plana çıkarmaktadır. Cinsiyete dayalı ayrımcılık, özellikle kadının yaşamını ‘kadın olmaya’ ve bununla beraber

²⁶ Bu rolleri, *üretim ile ilgili roller* (erkek, piyasa için üretim ve parasal karşılığı olan, kadın ise ev içi üretim ve parasal karşılığı olmayan), *yeniden üretimle ilgili roller* (kadın, çocuk doğurma ve yetiştirme, hanenin günlük işleri ve ertesi günün üretim sürecine hazırlama, ideolojik olarakta çocukları toplumsal roller için hazırlama) *topluluk düzeyinde, hayatın idamesine ilişkin roller* (kadın, hane içi yeniden üretim rollerinin uzantısı olarak topluluk düzeyinde kadın tarafından yapılan işler: kısıtlı ve toplu tüketime açık kaynakların kullanımı özellikle su ve sağlık hizmetleri bir de kadınları karşılık almaksızın ve ‘serbest’ zamanlarında yaptıkları düşünülen işler), *topluluk düzeyinde politik roller* (erkek, ulusal düzeyde politika ile eklenilen topluluk politikası) şeklinde sıralayabiliriz. Bkz. Ecevit, Y. Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?, *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25, (4), (2003), ss. 83-88.

²⁷ Biyolojik cinsiyet daha çok doğacı argüman olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu argüman, toplum içinde iki cinsiyet arasındaki toplumsal farklılıkları doğrudan biyolojik farklılıkların bir yansıması olarak görür. Erkeklerin kadınlardan fiziksel olarak daha güçlü oldukları için toplumu organize ederlerken, kadınlar çocuk doğurdukları için pasif, çocuk bakımıyla ilgili ve bağımlı olma yönünde doğal bir annelik içgüdüğü taşırlar. Ayrıca kadın ve erkekler arasında empirik ve mantıksal alanlardaki başarılarında farklılıkların olduğu vurgulanır. Bu argümana göre, zeka testleri ve sınavlarda erkek çocukların özellikle matematik ve fen bilimleri gibi empirik ve mantıksal alanlarda kız çocuklarını geçme, böylece görünüşte toplum içinde otorite ve karar-alma konularını elde etme eğilimleri vardır. Bkz. Slattery, M. 2007.

²⁸ Yunan felsefesindeki kamusal-özel ayrımı, siyasetin kamusal dünyası ile aile ve ekonomik ilişkilerin özel dünyasına dayanıyordu. Modern sosyolojide bu ayrım, normalde ev ile işin ayrılmasına, toplumsal cinsiyetlere göre belirlenmiş bir geleneksel iş bölümünün temeli olarak görülür yan yana bulunma durumuna gönderme yapılarak kullanılmaktadır. Bkz. Marshall, 1999.

kendisine kültürel yönden daha az değer verilmesi gerektiğini beraberinde getirmektedir. Evde yapılan işin ücretli olarak yapılan işten daha az değerli görülmesi ve sömürülmesi, kadınların okur-yazarlık oranlarının erkeklerinkinden düşük olması, iş alanındaki cinsiyet ayrımcılığının sürmesi ve vasıfsız kadın elemanlarının sayısının artması, düşük ücretli işlerde kadınların yoğunlaşması, kadınların yoksulluk oranlarının erkeklerinkinden fazla olması ve sağlık hizmetlerinden daha az faydalanabilmesi, (Connell: 1998) aynı eğitim düzeyinde olan kadın ve erkekler arasında çalışan kadın sayısının erkeklerinkinden çok daha düşük olması, cinsiyete dayalı işbölümünün olması (Alkan: 2005) gibi örneklerle cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan ayrımcılığı ve eşitsizliği ortaya koyabiliriz (Akın ve Demirel: 2003).

Toplumsal cinsiyet değişkeni çerçevesinde anlatıları değerlendirmek eleştirel²⁹ bir yaklaşımı da beraberinde getirecektir. Bu yaklaşımla toplumsal cinsiyetçiliğin sonucu olan öğrencilerin toplumsal konumlanışları bize anlatılardaki cinsiyetçi³⁰ farklılıkları gösterebilecektir. Her ne kadar iki değişkeni temel alarak anlatıları çözümlenmeye çalışsamda, bunların dışında mesela *etnisite* gibi belirleyiciler tarafından açıklanması ve anlaşılması mümkün olan bazı istisnai anlatıları bu iki değişkenin dışına çıkararak değerlendirmek mümkün olacaktır.

2.3. TEZİN KONUSU

Çalışmanın konusu 1970-1975 dönemi ilkököl öğrencilerinin eğitim deneyimleridir. Dönemin ilkököl öğrencileri ile yapılacak görüşmeler aracılığıyla eğitim koşullarını, eğitim pratiklerini ve ilişkilerini kendi ifadelerine dayanarak

²⁹ Tarih disiplininin temel işlevi geçmişte olup bitenleri kaynaklara dayanarak aktarmaktan ibaret değildir. Hobsbawn'ın ifadesiyle bir tür "*geçmişini sorgulayan*" bir disiplin olma yanı sıra olmalıdır. Bkz. Hobsbawn, E. *Tarih Üzerine* (Çev: Osman Akınhay). Ankara, Bilim Sanat, 1999.

³⁰ Cinsiyetçilik, (sexism) cinsiyet temelinde uygulanan haksız bir ayrımcılıktır. Bu açık veya örtük biçimlerde gerçekleşebilir. Örneğin, eli yüzü düzgün bir kadın iş başvurusu yaptığı zaman, erkek bir işverenin ona karşı eşit fırsatlar politikasına bağlı olduğunu gösteren davranışlar içine girme ihtimali fazladır. Cinsiyetçilik, bireysel ayırmadan kurumsallaşmış ayrıma kadar farklı düzeylerde ortaya çıkar, ama tüm biçimlerinde görülen ortak özellik eşitsizliğin sürdürülmesidir. Normal koşullarda (örneğin imtiyazlı mesleki konumlara ulaşmada) kadınlara karşı erkeklerin lehine işleyen bir ayrımdır, fakat bunun tersi durumlarla da sıklıkla rastlanmaktadır. Marshall: 1999.

anlamak ve değerlendirmek tezin konusunu oluşturmaktadır. Kısaca dönemin ilkokul öğrencileri ilkokulda öğrenciyken neler yaptılar, başlarında neler geçti, o dönemi yaşamak onlar için ne ifade ediyordu, o dönemde ilkokul yaşantıları nasıldı gibi sorulara verilebilecek cevaplar önemlidir. Bu açıdan bakıldığında asıl eğitim deneyimleri tezin odağını oluştururken dönemin ilkokul öğrencilerinin deneyimlerinin uzantısı olabilecek okul dışındaki atmosferi de anlamak bir ölçüde mümkün olabilecektir. Görüşmelerle öğrencilerin okula başlarken hissettiklerinin, öğretmenleriyle ilgili anılarının, arkadaşları ile olan ilişkilerinin, okula nasıl gittiklerinin, okul kıyafetlerinin, öğrendikleri derslerin, okul koşullarının, okul kurallarının, oynamış oldukları oyunların, okul dışında olup bitenlerin, okula ilişkin anıların, döneme özgü haber ve olayların, onların belleklerinde kaldığı biçimde ortaya çıkarılacağı düşünülmektedir.

İlkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini ortaya koymaya çalışırken bu döneme özgü ekonomik, siyasal, toplumsal, kültürel ve ilkokul eğitimiyle ilgili gelişmelerin bir panoromasının çıkarılması yararlı olacaktır. Sadece öğrencilerinin eğitim deneyimlerine bağlı kalarak öğrencilerin ilkokul eğitim yaşantılarını anlama, anlamlandırma ve onlarla ilgili yapılabilecek yorum ve değerlendirmelerin eksik kalacağı inancındayım. Bu vesileyle 1970-1975 dönemi tarihsel panoraması³¹, bize ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimleriyle ilgili yapılabilecek yorum ve değerlendirilme daha anlamlı ve anlaşılır olacaktır.

2.3.1. 1970-1975 DÖNEMİ TÜRKİYE'Sİ

Bu dönemde, Türkiye önemli ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel dalgalanmalara sahne olmuştur. Bu dönemdeki gelişmeleri anlayabilmek için bu sürecin tarihsel arkaplanı olacak süreci irdelemek ve özellikle 1950'li yıllardan itibaren yaşanan toplumsal, siyasal ve ekonomik ve kültürel değişimin

³¹ Bu dönemin panoraması yapılırken, bu dönemde görülen ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel gelişmelerin yanı sıra ilkokula özgü eğitim politikalarındaki değişikliklerin öğrencilerin anlatılarına yansımaları beklenebilir. Ancak görüşme yapılan öğrencilerin ilkokul öğrencileri oldukları ve bu yüzden eğitim politikalarının onların anlatılarına ne kadar yansıdığı ve onların belleğinde ne kadar yer edindiği tartışılabilir. Elbette ideolojik anlamda devlet tarafından en fazla değişikliğe maruz kalan alan eğitimidir. Bu yüzden eğitim politikalarındaki değişikliklerin okula ne kadar yansıdığı önemlidir. Fakat bunların öğrencilerin anlatılara yansımaları sınırlı olabilir ve bu da tartışılabilir bir durumdur.

önemi büyüktür (Gürel: 2004). Bu yüzden 1950'lerden 1970'lere kadar kısaca toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmelere bakarak 1970-1975 dönemini anlamaya çalışmakta yarar vardır. Ekonomideki gelişmelerin toplumsal değişimle yakın bir ilişkisi vardır (Keyder: 2003). Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin uluslararası devlet sistemine eklenmesi sürecinde,³² sanayi ve özellikle de ağır sanayi alanındaki yatırımlar yerine daha çok ihraç için tarım alanındaki kalkınmaya ve tarıma önem verilmeye başlandı (Yerasimos: 2005, Cem: 1970).

1950'lerin ortalarından itibaren sanayi alanında ve tarımsal kredilerdeki artışın sonucunda tarımda makineleşme³³ gibi önemli gelişmeler oldu. Özellikle tarımda makineleşmenin artışı tefecilik, tarlaların tek elde toplanması, ırgatlaşma ve köylerde işsizlik oranındaki artışa ve bunun sonucunda köyden kente³⁴ göç gibi toplumsal sorunlara neden oldu (Keyder: 2003, 2005, Cem: 1970). İstihdam alanında *gizli işsizlik* ya da *belirsiz işler* gibi kategoriler ortaya çıkmaya başladı. (Kafaoğlu: 2004) 1927'den beri yılda %3 artan şehirli nüfus 1950'den sonra %9 çıkmıştı. 1960'ın rakamlarına göre İstanbul'da meskenlerin %40'ı, Ankara'da %65'i ve Adana'da %49'u gecekondulu³⁵ idi (Cem: 1970). Kent

³² Gürel'e göre 1952'de Türkiye'nin NATO'ya dahil olmasıyla uluslar arası devlet sistemi dünyasıyla bütünleşmesini bir siyasi askeri çerçeveye kavuşturdu.. Bkz. Gürel, B. (2004). 1970'ler Türkiye'sinde İslamcı ve Faşist Siyaset: Vaadler ve Sonuçlar. *Praksis* 12, ss. 85-102

³³ Tarımda makineleşmeyle birlikte traktörle işlenen toprak oranı sürekli bir yükseliş göstermiştir. Bu oran şu şekilde değişmiştir. 1948 yılına kadar traktörle işlenen toprak oranı %1 iken 1960'larda %14'e, 1970'lerde %40'a ulaşmıştır. Bkz. Uludağ, İ., Arıcan, E. *Türkiye Ekonomisi (Teori-Politika-Uygulama)*, İstanbul, Der Yayınları, 2003. Bu süreçte ekilebilir arazi üst noktalara ulaşmıştır. 1976'da ekilebilir arazi %88'e ulaşmıştır. Ekilebilir arazi artmasına rağmen nüfus artışıyla beraber topraksız aile oranı 1950'lerde %14.5 iken, 1973'te %21.8'e çıkmıştır. Aynı zamanda 1970'te traktör sayısı 100 bine ulaşmıştır. Bkz. Doğan, M. S. ve Doğan, M. C. 2005.

³⁴ Sınırları son derece kesin bir şekilde belirlenen özgürlükler sistemi olarak kent tarih boyunca birbirinden farklı koşullar içinde, farklı değerler sisteminde, farklı amaca yönelik faaliyetlerin sürdürülebilmesi için kaçınılmaz olan özerkleşme ortamını sunar. Bu özerkleşmeyi, gerekli hak ve görevlerle düzenlemeyi ve yaşamayı bilen kent halkının bereketle yarattığı maddi ve manevi zenginlikler her zaman için bu adacıkların dışında kalan kesimlerin gözlerini diktiği ve ilk fırsatta ele geçirmek istediği değerler olmuştur. Bkz. Demirkan, T. (1996). Tarih Boyunca Özgürlük Adaları; Kentler" Kent ve Kültür, *Cogito*, 8, ss. 17-22.

³⁵ Yukarıda bazı kentlerde mesken olarak gecekonduların bu kentlerdeki toplam konuta olan oranını verdikten sonra bir de bu kentlerdeki gecekondularda yaşayan nüfusun genel nüfusuna oranını vererek bu kentlerde gecekonduda yaşayan nüfusla ilgili bilgilerimizi somutlaştırabiliriz. Ankara nüfusunun %60'ı, İstanbul'un nüfusunun % 45'i, İzmir nüfusunun %34'ü ve Adana nüfusunun %45'i yaşamını gecekondularda geçiriyordu. Bkz. Kafaoğlu, A. B.

ve kırdan yaşayan nüfusun 1970-1975 arasında yüzdelik artış oranına baktığımızda bu dönem de kent nüfusunun yüzdelik artışı kır nüfusununkinden fazladır. 1970’de Türkiye nüfusunun %28.7’si kentlerde yaşarken bu oran 1975’te 32.9 çıkmıştır. Oysa 1970’de Türkiye nüfusunun %71.3’ü kırdan yaşarken bu oran 1975’te %67.1’e gerilemiştir. Bu şunu göstermektedir; kent nüfusu artarken buna paralel olarak sanayileşme aynı oranda gelişmemekte ve aynı zamanda da kırdan kente göç devam etmektedir (Karluk: 2007).

1960’lı yıllarda Türkiye’de okuma yaşı (6) ve üstündeki nüfusun %60’ı okuma yazma bilmiyordu. Köylerin %53’ü, belediyelerin %55’i yeterli düzeyde içme suyuna sahip değildi. Ayrıca nüfusun %69’u da elektrikten faydalanamıyordu. Şehirlerde ortalama 2.7 kişi, köylerde de 2.1 kişi bir odayı paylaşmak zorundaydı. En büyük üç şehirdeki nüfusun %30’u tek odalı evlerde yaşamaktaydı (Kafaoğlu: 2004). 1970’te bir doktora düşen hasta sayısı 2228’di. Zamanla bu sayı azalmış olsa da 1975’te ancak 1843’e kadar gerilemiştir (TÜİK: 2006).

Köyden kente göç süreci devam ederken³⁶ köyden aktarılan ilk tasarrufun yanı sıra, göç edenlerin geldikleri köylerle ilişkilerini devam ettirmiş

Türkiye Ekonomisi, Yakın Tarih-1, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2004. Ayrıca 1960 yılında gecekondulu sayısı 240 bin iken, 1967’de 465 bine, 1972’de de bu sayı 700 bine çıkmıştır. Toplam 4 milyon insanın gecekondularda yaşadığı hesaplanmaktaydı. Bkz. Avcioğlu, D. *Türkiye’nin Düzeni II Dün-Bugün-Yarın*, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1996. 1960’ların sonuna doğru kentlerdeki gecekondulaşma süratle arttı ve neredeyse büyük kentlerdeki konutların yarıya yakını gecekonduydu. 1970 yılında İzmir dahil dört kentte gecekondulu sayısı toplam konut sayısının %40-60’ını oluşturmaktaydı. Bkz. TÜİK, 2006. Özellikle 1970’li yıllar büyük kentlerin hızla gecekondulaştığı yıllardı. Bu süreçte kitlesel hareketlerin içerisinde kendisini “gecekondulu hareketi” olarak tanımlayan bir kesim bulunmaktaydı. Bu dönemde gerek gecekondulu bölgelerinde oturan kitlelerin kentsel hizmetlerden faydalanma ve gerekse yeni gecekondulu mahallerinin inşa etme talebi hız kazanmaya başladı. Bunun sonucunda 1970’lerin başından itibaren gecekondulu hareketi siyasi bir kimlik kazanmaya başladı bunun sonucunda devlet bu kesime karşı resmi engellemelere başvurdu. Bkz. Aslan, Ş. *1 Mayıs Mahallesi 1980 Öncesi Toplumsal Hareketler ve Kent*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

³⁶ 1950 ile 1960 yılları arasında uluslar arası devlet sistemi, her türlü sanayileşme teşebbüsünün zararına olarak toprak ağalarını ve ticaret burjuvazisini desteklemişti. Bu süreç ağaların tüccarlaşmasına yol açmıştı. Uluslar arası devlet sistemi 1960’ların başında da bu tavrını sürdürdü ve ülkedeki en önemli sermaye birikimini temsil eden ticaret sermayesiyle ortaklık kurma yollarını aradı. Keyder’in ifadesiyle gericiliğin anlayış olarak daha fazla egemen olduğu toprak ağaları ve ticaret burjuvazisine destek olan uluslar arası devlet sistemi, aynı zamanda dolaylı olarak gericiliği de desteklemekteydi. Buna göre ilerici sanayi burjuvazisi ile gericiler tarım ve ticaret burjuvazisi arasında çatışan bir sınır bulunmaktaydı. Dönemin hükümetleri de bu noktada daha çok toprak ağaları ve ticaret burjuvazisi ile işbirliği içerisindeydi. Bu dönemde Demokrat Parti’nin ekonomi politikaları geri kalmışlığı ortadan kaldıracak bir sanayi kurmaktan çok, borçlanma ve enflasyonla meydana getirilen bir

olmaları, gündelik yeniden üretimlerin kolaylaşmasında ve böylece gecekondunun zamanla gelişmesinde etkili oldu. Kent iskan sınırlarının dışına taşan (Arlı: 2005) gecekondular bir taraftan kentleşme ve konut sorununa çözüm getirme vesilesi olurken diğer taraftan da iç pazarın oluşumuna katkıda bulunmaktaydı. Belki de en önemlisi büyük şehirlerdeki gecekondulaşma ve onun uzantısında oluşan toplumsal, ekonomik sorunlar ve bu çevrelerin siyasal gelişmelerle olan etkileşimi, insanların ideolojik bakış açılarının oluşmasında önemli oldu (Keyder: 2005, Kafaoğlu: 2004, Tokgöz: 2004,). Büyüyen gecekondular bölgeleri, ülkenin geleceğini belirleyen siyasal ve ekonomik kararlarını etkileyebilecek bir dinamizme sahipti (Cem: 1970).

1960'ların ortalarından itibaren sanayileşmeyle³⁷ tüketim alışkanlıkları da değişmeye başladı ve bu, toplumu tüketim toplumuna dönüştürdü. (Ahmad: 1995) Bu süreçte egemen burjuva azınlığın taleplerinden ve bununla beraber çalışanların gelirlerindeki artışlardan (Keyder: 2005) kaynaklanan dayanıklı tüketim mallarının tüketiminde önemli bir artış görülmeye başlandı. 1962-1976 yılları arasında bu malların tüketiminden kaynaklanan ithal ikamesine dayalı bir sanayileşmeden söz etmek yanlış olmaz. Özellikle 1970'li yılların sonlarına kadar izlenen ithal³⁸ ikamesine dayalı sanayileşme ekonomide dışa bağımlılığı ve buna bağlı olarak döviz³⁹ ihtiyacını arttırmıştır. İthalat ile tarım ürünlerine

---

ekonomik canlılık ortamını sağlamaya yönelikti. Bu canlılıktan kitlelere küçük pay verilirken gerisi eşraf ve tüccar arasında bölüşülmekteydi. Ayrıca 1958'den itibaren ABD'nin Türkiye'de hem ekonomik liberalleşmeyi hem de milliyetçilik ve komünizme karşı İslam'ı panzehir olarak desteklemesi daha sonraki siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmelerde önemli rol almıştı. Bkz. Yerasimos, S. *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, I. Dünya Savaşından 1971'e*, (çev. B. Kuzucuoğlu), İstanbul, Belge Yayınları, 2005. Keyder, Ç. *İktisadi Gelişme ve Bunalım: 1950-1980*. İrvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak (Editörler), *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul, Belge Yayınları, ss. 310-325, 2003. Cem, İ. *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul, Cem Yayınevi, 1970.

³⁷ 1970'te sanayinin gayri safi milli hasıladaki payı %17 iken bu oran 1976'da ancak %18.9'a yükselbilmiştir. Tarımda da ise bir düşüş gözlemlenmiştir. 1970'de tarımın gayri safi milli hasıladaki payı %37.3 iken bu oran 1976'da %31.2'ye gerilemiştir. Bkz. Karluk, R. *Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm*. İstanbul: Beta, 2007.

³⁸ 1970'te ithalat miktarı 947 milyon dolarken bu rakam 1975'te 4 milyar 738 milyon dolara çıkmış buna karşılık ihracat 588 milyon dolardan ancak 1 milyar 401 milyon dolara çıkabilmiştir. Bu da dışa bağımlılığı ortaya koyan en önemli göstergedir. Bkz. Karluk, 2007.

³⁹ Türkiye'nin 1970'te dolar olarak dış borcu 1 milyar 929 milyon iken bu miktar 1975'te 3 milyar 12 milyon dolara çıkmıştır. 1969'da Türk lirası olarak 3 milyar 119 milyon iken 1970'te 4 milyar 173 milyona yükselmiş daha sonra kademeli olarak düşerek 1975'te 3 milyar 413 milyona gerilemiştir. Bkz. Uludağ, İ. Arıcan, E. 2003.

dayalı ihracat arasındaki farktan kaynaklanan döviz ihtiyacını karşılamak, (Boratav: 2005, 2005, Keyder: 2005, Karluk: 2007, Yerasimos: 2005) Türkiye için ciddi ekonomik sıkıntılara neden oldu. Bu dönemde dışa bağımlı bir ekonomi anlayışı yerleşmeye başladı. Bu sanayileşme politikası Türkiye ekonomisinin hedeflenen büyüme oranlarının gerçekleşmesini engellemiştir⁴⁰.

Ekonomideki büyüme bölgeler arasındaki eşitsizliği de ön plana çıkarmaya başladı. Bu büyümenin nimetlerinden daha çok İstanbul bölgesi ve batı illeri faydalanmaktaydı. 1968'in resmi rakamlarına göre Türkiye genelinde kişi başına düşen milli gelir⁴¹ 310 dolardı. Ancak tarım kesiminde kişi başına düşen milli gelir 168 dolar iken, tarım dışında 462 dolardı (Cem: 1970). 1970'te kişi başına düşen gayri safi milli hasıla⁴² 539 dolar, 1971'de 476 dolar, 1972'de 592 dolar, 1973'te 734 dolar, 1974'te 980 ve 1975'te de 1184 dolar olarak gerçekleşmişti (TÜİK: 2007, Karluk: 2007).

1968'de toptan eşya fiyatları %4.6 iken, 1969'da %6 olmuştur. 1970'de Ankara ve İstanbul gibi iki büyük kentte geçinme endeksindeki artış %10.1 olmuştur (Parasız: 2003). Buna ek olarak tüketici fiyat endeksi değişim oranı 1969'da tek haneliyken 1969-1972 yılları arasında %13.4'e, 1973-1976 yılları arasında hızla artarak %18.8'e çıkmıştı (TÜİK: 2007, Karluk: 2007). 1973 Devlet Planlama Teşkilatı (DTP)'nin araştırmasına göre en çok gelir elde eden kesimin payı toplam gelirin %56.5'ni oluşturmaktadır. Oysa aynı araştırmaya

---

⁴⁰ İthalata dayalı sanayileşme politikalarının benimsendiği 1950-1979 döneminde kişi başına gelirden ortalama büyüme hızı %3.1 olmuştur. 1970-1975 arası gayri safi milli hasıladaki büyüme yüzdeleri şu şekildedir; 1970: %4.4, 1971: %7.0, 1972: %9.2, 1973: %4.9, 1974: %3.3, 1975: %6.1. Bkz. Karluk, 2007.

⁴¹ 1960'ların başında J. L. Enos'un yaptığı hesaplara göre, milli gelirin büyük bir kısmı gelir düzeyi yüksek olan küçük bir azınlık tarafından paylaşılmaktaydı. Örneğin, ortalama 95 bin kişiden oluşan bu kesim milli gelirin %24.4'nü, 84 bin büyük çiftçi ve orta sınıf çiftçiler %16'sını paylaşıyordu. Devlet Planlama Teşkilatı'nın verilerine göre de üst gelir grubuna ait %20'lik kesim milli gelirin %57'sini alırken en alttaki %40, milli gelirin %13'üne razı olmaktadır. Bkz. Kafaoğlu, A. B. 2004.

⁴² Her ne kadar kişi başına düşen gelirden bir artış görüldüyse de bu o toplumun geliştiği anlamına gelmeyebilir. Burada önemli olan o toplumda okunan gazete ve kitap sayısı, eğitim seviyesi, kişi başına düşen dayanıklı tüketim malları, araştırma ve geliştirme ve sosyal güvenlik harcamaları, çocuk ölümü, şehirleşme ve okullaşma oranları, elektrik tüketimi, işgücünün sektörel dağılımı gibi birçok göstergenin dikkate alınmasıdır. Bu artışın genel anlamda toplumun tüm kesimlerine yansımaları ve gelir dağılımındaki uçurumları azaltılması, o toplumun gelişmişlik düzeyini göstermesi için gereklidir. Bkz. Karluk, 2007.

göre nüfusun en fakir ilk %20'lik kesimi toplam gelirin sadece %11.5'ni almaktadır (Karluk: 2007). Gelir dağılımdaki bu dengesizlik⁴³ İstanbul bölgesi ve batı illeri dışında kalan kesiminde siyasal tepkilere neden olmaktadır. Bütün bunlar hızlı toplumsal dönüşümün geleneksel inanç sistemlerini tehdit ettiği ve bireyci piyasa ideolojisinin (Keyder: 2003) yerleşmeye başladığı süreçte gerçekleşiyordu.

Diğer bir çarpıklık tarım kesiminin üretimi ve ondan aldığı payla ilgilidir. Örneğin, 1968'de nüfusun dörtte üçünü tarım kesimi oluşturmaktaydı. Tarımdaki nüfusun %92'si tarımdan elde edilen gelirin sadece %42'sini paylaşıırken, nüfusun geri kalan %8'i bu gelirin %58'ini paylaşmaktaydı. Bu şu demektir; tarım nüfusunun yaklaşık %66'sı yılda 77 dolara geçinmeye çalışırken geri kalan %8 ortalama % 1.118 dolarla geçinmekteydi. Kent ile tarım kesimi arasındaki gelir dağılımındaki çarpıklığın yanı sıra tarım kesiminin kendi içerisindeki gelir dağılımındaki çarpıklık eşitsizliğin en açık belirtisidir. (Cem: 1970, Kafaoğlu: 2004). Tarımdaki bu çarpıklığın yanı sıra sanayi katma değerinden çalışanların ücretlerinin de yıllık artışlara rağmen aldığı pay; 1964'te %31 iken, 1972'de %25'in altına inmişti (Boratav: 2005).

Neticede kentler, bünyesinde kent yaşam koşulları ve gerçekliklerine uygun olmayan bir köy-kent arası geçiş sürecini yaşayan toplumsal katmanları barındırmaya başladı. Gecekondu toplumunun oluşum koşulları kentleşmenin kendi iç dinamiği ile gelişerek değil, dışa bağımlı bir süreç sonucunda gerçekleşti (Tekin ve Günlü: 1992). Bu süreçte her şeyden önce ekonomik gelişme, toplumsal değişimin hızına ayak uyduramamakta, hızla artan ve kentleşerek kendine yeterliliğini kaybeden nüfusa yeter derecede iş imkanı sağlanamamaktaydı. Sanayileşme⁴⁴ süreci istenilen düzeyde istihdam

⁴³ 1968'de Hacettepe araştırmasına göre ailelerin %40'ı milli gelirin %80'nini alırken geriye kalan %60'ı %20'lik payı almaktaydı. 1970'lerin başında Yunanistan'da kişi başına düşen milli gelir 1200 dolar iken Türkiye'de bu rakam 350 dolar ve bu düşük rakkamın yanı sıra gelir dağılımı da son derece bozuktur. Avcioğlu'na göre faal nüfusun %2'sinin milli gelirin üçte birine yakınına elde etmekteydi. Bkz. Avcioğlu, D. 1996.

⁴⁴ Gecekondulaşma süreciyle paralel olarak görülen kentleşmenin sanayileşmeden daha hızlı gerçekleştiğini ileri sürmek yanlış olmaz. Sanayinin faal nüfustan aldığı pay 1960'ta %9.6 iken bu oran 1975'te %11.0 yükselmiştir. Bu zaman dilimindeki nüfus artışını dikkate alarak değerlendirirsek bu artışın düşük olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bkz. Boratav, K. *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, Ankara, İmge Yayınevi, 2005. Ayrıca Tokgöz'e göre 1968'de sanayide çalışanların oranı %11.8 iken bu oran 1972'de %11.7'ye gerilemiştir. 1970'te

yaratamadığından çalışanların büyük bölümü geçimini üretken olmayan faaliyetlerle sağlamaktaydı (Ağaoğulları: 2003, Boratav: 2005). Bu da ciddi bir işsizlik ve toplumsal tepkiye neden olmaya başlamıştı. Tüm bu ekonomik gelişmelerin sonucunda toplumda yeni toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler (Williamson: 1987, Kazamias: 1996) kendini göstermeye başladı.

İkinci bir husus da dönemin toplumsal değişimiyle beraber şekillenen siyasetteki gelişmelerdir. Çok partili döneme geçişten kısa bir süre sonra Demokrat Parti'nin (DP) liberal ekonomi politikaları sonucunda toplumsal sınıf katmanları arasında artan gelir dağılımındaki dengesizlik ve anti demokratik uygulamalar 27 Mayıs askeri müdahalesi⁴⁵ne neden oldu (Ahmad: 2006). 27 Mayıs darbesini gerçekleştirenler⁴⁶ arasında ordunun genç subayları, aydınlar,

---

Ağustos'ta gerçekleşen devalüasyonla TL %66 oranında değer kaybetmiş ve 1 dolar 9 liradan 15 lira değerine ulaşmıştır. Bkz. Tokgöz, E. *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, Ankara, İmaj Yayınevi, 2004. Uludağ, İ., Arıcan, E. 2003. Bu devalüasyondan sonra 1973'teki petrol fiyatlarına bağlı olarak meydana gelen dalgalanmalar kişi başına düşen katma değerde gerilemeye neden olmuştur. Bu dönemde hem petrol krizi hem de Kıbrıs Savaşı'nın etkisiyle dış ticaret hedefleri olumsuz yönde gelişmiş ve dış ticaret açıkları artmıştır. Bkz. Karluk, 2007. Uludağ, İ., Arıcan, E. 2003.

⁴⁵ 27 Mayıs darbesi aracılığıyla Türkiye'deki egemen siyaset tarzında bir kopuş meydana gelmiştir. Siyaset dışı bırakılmış olan bir çoğunluk siyasete yönelmeye başlamıştı. Türkiye'de sol siyasetinin bu dönemden sonra ciddi anlamda bir ivme kazandığını ileri sürmek yanlış olmaz. Bu açıdan bakıldığında 27 Mayıs darbesinin daha sonraki askeri müdahale ve darbelerden önemli ölçüde farklılık gösterdiği düşünülebilir. Aydınöğlü'na göre 27 Mayıs müdahalesinin en önemli sonuçlarından birisi o döneme kadar siyasetin dışında kalmış olan sıradan insanların, sendikalar, partiler, mitingler, gösteriler, ve muhalif yayınlar aracılığıyla siyasette yer almaya başlaması ve böylece bu kesimlerin modern yurttaş olma yolunda mesafe almalarıdır. Bkz. Aydınöğlü, E. *Türkiye Solu (1960-1980)*, İstanbul, Versus, 2007.

⁴⁶ Bu dönemde daha önceden Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin talebi olan Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, nisbi temsil, sendikalar için grev hakkı, devlet memurları için sendikalaşma hakkı, antidemokratik yasaların yürürlükten kaldırılması ve tarafsız bürokrasinin kurulması Prof. S. S. Onar başkanlığındaki Anayasa komisyonu tarafından da benimsendi. Bu komisyon tarafından hazırlanan ve de bir askeri müdahalenin ürünü olan 1961 Anayasası halkın medeni haklardan, üniversitelerin özerklikten ve öğrencilerin örgütlenme özgürlüğünden daha çok yararlanmasını sağladı. Bkz. Ahmad, F. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (çev. Y. Alagon), İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995. Ahmad, F. *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (çev. S. C. Kardeli), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006. Bu süreçte Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) kuruldu. Ordu çalışanlarının maaşlarındaki %10'luk kesintilerle oluşturulan kaynaklar ekonomideki en karlı girişimlere yatırıldı ve her ne kadar ordu geçmişe ait olan geleneklerini sürdürmeye devam ediyor olsa da *millet* veya *Kemalizm* gibi soyut kavramlar yerini filizlenen uluslar arası devlet sisteminin koruyucusu konumuna geldi. Bu süreçten sonra ordu, serbest piyasa ekonomisi ilkelerini paylaştıkları partilere hoşgörülü davrandı. Bu dönemde daha önce DP'nin yaptığı gibi AP'nin birkaç paşaya emekli olma durumlarında kendilerine siyasal mevki güvencesinde bulunup, onları yanına çekmek istemesi önemli bir yöntemdi. Bkz. İnsel, A. Türkiye'nin Kronik Rejim Bunalımı Üzerine, *Birikim*, 13, (1990), ss. 19-28. İnsel, A. Demokrasinin Sancılı yılları. H. Ersel, A. Kuyaş, A. Oktay ve M. Tuncay (Editörler). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980*,

ve CHP'nin küçük burjuvazinin çıkarını temsil eden radikal kanadı bulunmaktaydı. 1960'taki Atatürkçülere göre, Cumhuriyet devrimine 1945'te ihanet edilmiş ve 1945-1960 dönemi gerici karşı devrim yılları olmuştu. 27 Mayıs'ın amacı gericiliğin siyasal üst yapısını tasfiye etmektir. Bu anlayışa göre toplumsal sınıfların yeteri kadar kutuplaşmadığı geçici bir dönem boyunca hakem rolünü oynayan bir kadronun iktidarı yürütmesi gerekmektedir. 1960 yönetici kadrosu yeniden devletçiliği, planlamacılığı, toplumsal adaleti ve demokrasiyi gerçekleştirmek istemekteydi. Ancak, gerek 1960 öncesinde ve gerekse 27 Mayıs'tan sonra Türkiye'de devletçilik, Yerasimos'a göre kamu sektörünü korumak ve güçlendirmek anlamında yerli burjuvazinin palazlanmasına ve özel sektöre hizmet etmekteydi (Yerasimos: 2005, Zürher: 1996).

1961 Anayasasıyla devletin, ekonomik gelişmeyi toplumsal adalet yaratacak, bireylerin mal sahibi olup miras bırakabilmesini sağlayacak, çalışma ve yatırım özgürlüklerini mümkün kılacak yatırımlar aracılığıyla 'toplumsal ve ekonomik haklar' sözü veren bir toplumsal devlete dönüşümü gerçekleştirmektedir (Ahmad: 1995, 2006). Karpat'a göre darbe sonrasında ekonomik meseleler önem kazandı ve çeşitli meslek grupları örgütlenme özgürlüğüne kavuşarak ekonomik ve toplumsal kazanımları için mücadele etmeye başladılar (Karpat: 2007). Ancak bu süreçte girişilen reform içerikli teşebbüsler 1965 yılından itibaren terk edilmeye başlanacaktı (Yerasimos: 2005).

Bu dönemde özellikle iki yeni dinamik güç kendini göstermeye başladı. Bu güçlerden biri olan işçi sınıfı, kurmuş olduğu sendikaların (Türk İş ve daha sonra onun bünyesinden oluşan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) vs.) örgütlü eylemleriyle toplumsal işbölümündeki yerinin bilincine varmaya başladı (Özdemir: 2005). Kendilerini düzen yanlısı (sağ) ve karşıtı (sol) olarak tanımlayan öğrencilerin öncülüğünde bir gücün oluşması da diğer bir gelişmeydi. Örneğin, sol görüşlü öğrenciler tarafından oluşturulan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) öğrenci kesiminin siyasal kimlik kazanmalarını

3, (2005) İstanbul, YKY. ss. 1-5. Örneğin, kapatılan DP'nin yerine kurulan AP'nin ilk liderinin emekli bir General olan Ragıp Gümüşpala olması bunu açıklar niteliktedir. Bkz. Ahmad, 2006.

yaygınlaştırdı. Diğer taraftan 1969'da kurulan Türkiye Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (Dev-Genç) dünyada sesini duyuran gençlik hareketlerinin Türkiye'de yaygınlaşmasına öncülük etti (Özdemir: 2005, Yerasimos: 2005).

Elbette dünyanın birçok yerinde toplumsal fikirler geliyor ve Türkiye'deki gelişmeler de bu fikirlerden kendine düşen payı alıyordu. Akis, Yön, Aydınlık, Ant ve Türk Solu ve Devrim gibi bazı sol yayın organları fikirlerini toplumun değişik kesimlerine yaymaya çalışıyordu. Ayrıca 1961 Anayasası'ndan sonra sosyalist düşünceler bu atmosferden nefes almaya başladılar (Timur: 2000, Yerasimos: 2005). Doğan Avcıoğlu'nun öncülüğünde çıkarılan Yön Dergisi⁴⁷'nin tirajı kısa sürede 30 bine ulaşmıştı (Belge: 2003). Yön'ün okur tabanı geniş bir sol yelpaze oluşturmaktaydı. Kendilerini 'yeni devletçi' diyen Yöncüler, sivil ve askeri bürokrasi içerisinde geniş yankı uyandırmıştı (Özdemir: 2000). Yön'nün özellikle 1960'ların ilk yıllarında tartışmaya açtığı 'yerel bir sosyalist model' arayışı, 27 Mayıs'ı gerçekleştiren bürokratik elitin ilgisini çekmiş ve fikirleri pek çok asker, orta sınıf memur ve aydın arasında yayılmıştı (Daldal: 2002).

Yine 27 Mayıs uzantısında yapılmış olan yeni anayasanın sağlamış olduğu özgürlükçü ortamın sonucunda 13 Şubat 1961'de bir grup Türk sendikacısı İskandinav ülkelerindeki işçi partileri çizgisinde olması düşünülen Türkiye İşçi Partisi⁴⁸'ni (TİP) kurdu. Bu partiye göre, gerçek bir kalkınma için

⁴⁷ 20 Aralık 1961 günü, 531 kişinin imzaladığı bir bildiriyle yayın hayatına giren ve sonrasında kendisinden fazlasıyla söz ettiren ve destek bulan Yön Dergisi ilk sayısında hedeflerini; batılılaşma, demokrasinin kurulup kitlelere mal edilmesi, toplumun kültür düzeyinin yükseltilmesi, işsizlik ve açlığın önlenmesi şeklinde ifade etmiştir. Yön hareketi 'yeni devletçilik' veya 'yeni Atatürkçülük' çerçevesi içerisinde 1930'dan sonraki Kadro hareketinin ilkelerini yeniden gün ışığına çıkarmaktaydı. Bkz. Köker, L. Kemalizm ve 21. Yüzyıl Türkiye Demokrasisi, Mehmet Ö. Alkan, Tanıl Bora ve Murat Koraltürk (Editörler) *Mete Tuncay'a Armağan*, ss. 115-132, (2007), İstanbul, İletişim. Yerasimos, 2005. Hareketin çıkış noktası insalcıl ve yurtseverdir ve Yön'ün devletçiliği Kadro'nun devletçiliğine oranla daha yaygınlaştırılmıştır. Yön'e göre işçi sınıfı henüz oluşmadığı için ülkede verilecek toplumsal mücadelede bu sınıfın rol alması zordur. Onların gündemindeki mücadele, ilerici burjuvazinin prekapitalist güçlere güçlere karşı mücadelesidir. Amaç milli burjuva devrimini tamamlamaktır ve bu durumda Yön'e göre mücadele ilerici milli burjuvazinin gerici işbirlikçi burjuvaziye, prekapitalist güçlere ve uluslar arası devlet sistemine karşı mücadelesidir. Bkz. Yerasimos, 2005, Atılğan, G. Yön Devrim Hareketi. Tanıl Bora Murat Gültekinil (Editörler), *Sol*, ss. 597-646, (2007), İstanbul, İletişim.

⁴⁸ 1965'te toplumsal dönüşümü hedefleyen sosyalist bir partinin (TİP) TBMM'de temsil hakkı elde etmesi de bu sürecin dinamizminin bir ürünüdür. Bkz. Çavdar, T. *Türkiye'nin Demokrasi*

gerekli reformları ancak bir işçi ve köylü hükümeti yapacaktır. Dış ticaretin, kredi cihazının, büyük sanai işletmelerin, madenlerin millileştirilmesi ve gümrük duvarlarının konması gibi reformların amacı uluslararası devlet sisteminin yolunu tıkamak ve ülkenin zenginliklerini elde tutmaktır. Parti, programında Atatürk devrimlerini ön plana çıkarıyor, demokrasi ve insan haklarını savunuyordu (Şener: 2007, Yerasimos: 2005).

Daha önce sözünü ettiğimiz toplumsal değişimin ve katmanlaşmanın sonucunda soldaki örgütlenmenin yanı sıra sağda da yeni siyasal partiler varlığını göstermeye başladı. Gücünü küçük esnaf ve tüccardan alan Milli Nizam Partisi⁴⁹ (MNP) 26 Ocak 1970'te Necmettin Erbakan'ın öncülüğünde kuruldu. Siyasal İslam'ın özellikle 1970'li yıllardan itibaren ortaya çıkmasında küçük esnaf, tüccar ve zanaatkarların ekonomik sıkıntıları ve kültürel yabancılaşmalarının etkili olduğu sürekli vurgulanan bir durumdur (Cizre: 1999).

Diğer bir siyasal oluşum ise, 1965'de Cumhuriyetçi Köylü Partisi'ni (CKP) ele geçiren Alparslan Türkeş'in öncülüğünde Şubat 1969'da partinin isminin Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olarak değiştirilmesiyle ortaya çıktı. MHP tekelci kapitalizm ve komünizme karşı olduğunu iddia eden militan, aşırı ulusalcı, neo-faşist bir parti niteliğindedir. Bu parti hiyerarşik yapılanmasıyla askeri bir kuruluşu andırmaktaydı (Ahmad: 1995, 2006, Ağaoğulları: 2003, Toprak: 2003). MHP⁵⁰'nin ideolojik- siyasal yaklaşımlarında iki temel unsur

---

Tarihi (1950'den Günümüze), Ankara, İmge, 2004. Bu dönemde yükselen sosyalist akım sadece öğrenciler üzerinde etkili olmadı aynı zamanda birçok sivil toplum örgütünü de etkiledi. DİSK, Öğretmen sendikaları, ve Pol-Der'in yanı sıra Barolar, Mimar ve Mühendisler Odası, Tıp, Ziraat ve Orman Mühendisleri Odaları gibi meslek kuruluşları örnek olarak verilebilir. Bkz. Timur, T. *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*, Ankara, İmge, 2000. Ancak 1965'te TİP meclise girerken oylarının büyük bölümünü emekçiler yerine büyük kentlerin orta sınıfından aldı. İstanbul'da Nişantaşı, Ataköy ve Moda, Ankara'da Bahçelievler gibi orta sınıf kesiminin yaşadığı semtler örnek verilebilir. Bkz. Kafaoğlu, 2004.

⁴⁹ 12 Mart 1971'deki askeri müdahaleden hemen sonra kapatılan Milli Nizam Partisi'nin yerine 11 Ekim 1972'de Milli Selamet Partisi (MSP) kuruldu. MSP bir taraftan Anadolu'nun orta ve küçük sermaye sahiplerine istikrarlı bir gelişme vaad ederken diğer taraftan da özel mülkiyeti reddetmeden uluslar arası devlet sistemine alternatif bir kalkınma modelini ön görüyordu. MSP batı tarzı modernleşmeye karşı İslami bir yaşam biçimini önermekteydi. Bu zemin üzerine inşaa edilmiş politikaların sonunda MSP 1973 seçimlerinde %11.8 oranında bir oy aldı. Bkz. Gürel, B. 2004. 85-102.

⁵⁰ MHP bir taraftan uluslar arası devlet sistemine karşıymış gibi görünse de kendine çeki düzen vermiş bir uluslar arası devlet sistemini destekliyordu. Yani özel mülkiyete sahipleniyor

vardır: bunlardan biri şiddetli anti-komünizm, diğeri ise devlet otoritesinin kutsanmasıdır (Bora ve Can: 1990). Dönemin hükümetleri İslamcılığı ve MHP'nin bu kimliğini 1960'larda yaşanan dengesiz sanayileşmeden kaynaklanan toplumsal gerilim ortamında sol ve komünizme karşı kullandılar (Cizre: 1999). Özellikle S. Demirel hükümeti⁵¹, 1960'ların sonlarındaki öğrenci eylemlerini polisiye yollardan çözmek yerine, karşı sağ örgütleri harekete geçirerek engellemeye çalıştı (Tokgöz: 2004). Bu süreç 1980 askeri müdahalesine kadar devam etti (Cizre:1999).

Özellikle ekonomik gelişmelerden kaynaklanan toplumsal ve siyasal hareketler ve bunun sonucunda da ezilenlerin demokratik haklarını arama mücadeleleri dönemin hükümetleri tarafından antidemokratik uygulamalarla bastırılmaya çalışıldı. Diğer bir ifade ile toplumda meydana gelen bu hassasiyet demokratik açılımlarla giderilme yerine, anti demokratik uygulamalara maruz kaldı. 1960'ların sonlarına doğru, öğrenci ve işçi militanlığı, toplumsal ve ekonomik değişiklikler, büyüyen siyasal çatışma, işsizliğin yaygınlaşması ve hızlı nüfus artışıyla ortaya çıkan toplumsal gerilim ve dünyanın durumu Türkiye'yi bir karmaşanın eşiğine getirmişti. Ortada bir 'yükselen umutlar devrimi' vardı. Bu, toplumun çoğunluğu için gerçekleşmeyen umutlardan kaynaklanıyordu (Ahmad: 2006, Karpat: 2007).

Bu gerilim sürecinde özellikle 1965'ten itibaren Adalet Partisi'ni destekleyen büyük burjuvazi tek başına iktidar oldu ve anayasayı oluşturan 27 Mayıs ruhu miyadını doldurmaya başladı. Bu dönem 12 Mart'a kadar anayasanın sistemli bir şekilde tahribatına sahne oldu. Bu da büyük kent burjuvazisi ile toprak sahipleri arasında yeniden kurulan ittifakla gerçekleşti. Bu dönemde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), partinin sağ kanadıyla sol kanadı

---

ve hakkın siyasi ve hukuken güvence altında olmasını savunuyordu. MHP 1973'ten sonra İslami motiflerini politikalarının merkezine koydu ve bir Türk-İslam sentezine odaklı bir politikaya yöneldi. Aynı zamanda kendi politikalarının dışında bulunan kesimlerin günlük yaşamlarını zor kullanarak baskı altına almaya ve yabancı karşıtı bir tavır sergiledi. Güler, B. 2004. 85-102.

⁵¹ Demirel hükümetlerinin ülkenin uzun vadeli çıkarlarına yönelik politikalar yerine daha çok seçimlerde oy getiren kısa vadeli politikaları tercih ettiğini söylemek yanlış olmaz. Özellikle 1969-1981 yılları arasında ülkeyi sarsan çalkantılardan dolayı makro politikalar *günü kurtarma* veya *yılı kurtarmaya* yönelik politikaların yanı sıra ikameci-korumacı-popülist politikalar tercih edilmiştir. Bkz. Tokgöz, E. 2004., Boratav, K. 2005.

arasındaki dengeyi korumaya çabalamakla ortanın soluna yönelirken büyük burjuvazinin partisi AP paternalist ilişkileri, dini tutuculuğunu, antikomünizmi alabildiğine sömürerek oyların çoğunluğunu elde etti (Yerasimos: 2005).

Bu süreç sonucunda toplumsal dinamizmi toplumsal düzen için bir tehdit olarak gören ordu, 12 Mart 1971 tarihinde yönetime dolaylı bir şekilde el koydu ve reformlar yapmak için partiler üstü bir hükümetin kurulmasını istedi ve sorumluluğu da parlamentoya verdi (Ahmad: 1996). CHP'den istifa eden Kocaeli milletvekili Nihat Erim başkanlığında kurulan hükümet bir teknokratlar hükümetiydi. 12 Mart müdahalesi başlangıçta dönemin sağcı hükümetine karşı yapılmış bir müdahale olarak değerlendirilse (Cizre: 2002) de daha sonra sola karşı yapılan *balyoz hareketi*⁵², aydınların, işçilerin, sanatçıların, yazarların, öğrencilerin maruz kaldığı anti-demokratik uygulamalar bu müdahalenin tam aksine sola karşı yapıldığını gösterdi (Toprak: 2003, Çavdar: 2004, Çavaş: 2007, Kafaoğlu: 2004).

12 Mart müdahalesinden sonra TİP ve MNP kapatıldı. Bu anlamda bu müdahaleyi toplum, ekonomi ve siyaset alanlarında muhafazakar yapıdaki parlamentoyu, rejimi pekiştirdiğini ve hükümet değişikliğini egemen güçlerin yönetici seçkinleri arasında bir tür nöbet değişimi olarak anlamak gerekir (Özdemir: 2005). O tarihe kadar sermaye ve işçi sınıfı bir arada yaşamaya zorlanmışlardı ama bu durum ordunun Mart 1971'deki müdahalesi ile sermayenin lehine dönüştürüldü (Ahmad: 2006). Darbe öncesinde hatta bir kısım sol, Demirel hükümetinin reform ve iktidar yolunu kapadığına inanarak 'milli demokratik devrim' fikrine sıcak bakan radikal subaylarla ortak gerçekleştirilecek bir askeri darbeye sıcak bakmaktaydı oysa daha sonraki süreç sola karşı bir linç girişimine dönüşecekti ve bu onların yanıldığını göstermekteydi (Ahmad: 2006).

Hem İsmet İnönü'nün hem de Süleyman Demirel'in desteğini alarak kurulan Nihat Erim hükümeti, dönemin CHP genel sekreteri Bülent Ecevit'in

⁵² 12 Mart 1971'de yapılan askeri muhtıranın ardında Nihat Erim başbakanlığında kurulan ara rejim hükümeti, önce ordu içinde geniş bir tasfiye yaparak, muhtıradan önce solcu aydınlarla birlikte darbe yapmaya hazırlandıkları öne sürülen kadroları emekliye sevk etti. "balyoz hareketi" adı verilen bu uygulama sonucunda solcu aydınlar tutuklandı. Bkz. Teksoy, R. *Sinema Tarihi*, İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2005.

tepkisine neden oldu. Bu durum, 1972’de CHP’nin 5. Olağanüstü Kurultayı’nda Ecevit’i yeni siyasal söylemiyle CHP genel başkanlığına getirdi (Ahmad: 1996, 1995, Cumhuriyet Ansiklopedisi III: 2005). Bu, CHP için önemli bir dönüşüm noktasıydı. Ecevit’in “halk için değil halkla birlikte çalışmayı amaçlayan” siyasal ifadesi ve 1960’ların ortalarından itibaren orta sol olarak belirtilen söylemi CHP’nin bürokrasi merkezli yapısından daha geniş kitlelere yayılmasına neden oldu, özellikle de 1970’lerde. Taner Timur’un ifadesiyle “orta sol” ifadesi bir orta yol denemesiydi ve sol radikalizme set çekmek için gündeme getirilmişti (Timur: 2000).

TİP’in kapatılması, işçi, gençlik, ve öğretmen örgütleri ve basın kanununa göre yayımlanan kitap, dergi ve gazeteler hakkında açılan siyasal davalar ve bunun sonucunda verilen cezalar sol düşünceyi savunanların siyasetin dışına itilmesine neden oldu. Bu durum, daha sonra ortaya çıkacak bazı gelişmelerin kaynağı olacaktı. Çünkü sol ve sağ düşünceyi savunan ve dönem içerisinde kitlesel boyuta taşınan eylemler yerini daha çok silahlı çatışmalara bıraktı. Bu süreç içerisinde dönemin gençlerinin öncülüğünde silahlı mücadeleye yönelen THKP-C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi), THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu), TİİKP (Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi ve TKP-ML (Türkiye Komünist Partisi-Marksist-Leninist) gibi parti ve örgütlerin öncüleri 12 Mart sürecinde acımasızca bastırıldılar (Birand, Dünder, Çaplı: 2004).

Darbenin başında bulunan Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, başından beri 1961 Anayasası’nın ülkenin sosyo-ekonomik gelişmesine bol geldiğini söylemekteydi. Bu yaklaşım daha sonra yapılan anayasa değişiklikleriyle 12 Mart müdahalesinin hedefinin temel hak ve özgürlükleri “devletin ülküsü ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü koruma” gerekçesiyle kısıtlamak olduğunu gösterdi (Çavdar: 2004). Toplumun objektif koşul ve ihtiyaçlarının ürünü olan toplumsal ve siyasi hareketler bu koşul ve ihtiyaçlar dikkate alınmadan yapılan yasal düzenlemelerle bastırılmaya çalışıldı. Oysa bu koşullar devam ettiği sürece onların insanların düşüncelerine yansması ve çözüm arama yolları devam edecekti (Çavdar: 2004).

Diğer bir gelişme ise 12 Mart askeri yönetimi ile dönemin parlamentosu arasında Cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında kendini gösterdi. CHP ve AP, ordunun parlamento üzerindeki etkisini kırmak için dönemin Genel Kurmay Başkanı Faruk Gürler'in seçilmesine destek olmadı ve onun yerine 6 Nisan 1973'te başka bir asker, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulmasına karşı çıkan emekli amiral Fahri Korutürk seçildi (Çavdar: 2004, Ahmad: 2006). Bu gelişme silahlı kuvvetlere bir ters yanıt niteliğindedir.

1973 genel seçimleriyle 12 Mart süreci tamamlanacak ve siyasiler tekrar sahnedeki yerlerini alacaklardı. Bu seçimde CHP'nin yeni görüntüsü, köyde ve kentte yıllardır donmuş olan dar tabanlı oy sınırını kırmış ve işçi sınıfının yoğun olduğu büyük kent merkezlerinde ve pazar için üretim yapılan büyük ölçekli tarım bölgelerinde önemli oranda oylarını arttırmıştı. CHP, 450 sandalyenin 185'ini kazanarak birinci parti olmuştu. İki merkez sağ ve sol partinin 1960'ların sonundan itibaren bölünmelere başlaması, özellikle de AP'nin bölünmesi CHP'nin birinci parti olmasında önemli bir etkidir (Özdemir: 2005).

CHP'nin birinci parti olması ve sağ partilerin bu partiyle hükümet kurmaya yanaşmaması belli bir süre hükümetin kurulmasını zorlaştırmış ve geciktirmiştir. En sonunda CHP, ağır sanayi ve faizsiz bankacılık gibi İslami esaslara dayalı bir ekonomi isteyen, kendilerine 'İslami sosyalizm' havası veren Necmettin Erbakan'ın lideri olduğu MSP ile (Ahmad: 2006) hükümeti kurabildi. Her iki parti de dar gelirliyi tekellerden korumaya kararlı görünmekte ve toplumsal adaletli kalkınmadan yana politikalar izlemekteydi. Gerek Ecevit ve gerekse Erbakan, temel hak ve özgürlüklere inandıkları iddiasındaydılar. 26 Ocak 1974'te Bülent Ecevit başkanlığındaki karma hükümet iş başına gelirken bu vesileyle daha önce parlamentoda meşruiyet kazanmış olan İslami düşünceyi savunan bir parti, şimdi de hükümet olmakla meşruiyet kazanmış oluyordu. Başlangıçta devleti kuran ve laikliği titizlikle yerleştirmeye çalışan bir parti ile İslam'ı ön planda tutan bir partinin ortak hükümet kurması daha önce düşünülemezdi (Özdemir: 2005, Ahmad: 2006).

Gerek ABD'ye karşı izlemiş oldukları politika gerekse oy almış oldukları seçmenin sosyo-ekonomik koşulları, dönemin hükümetini oluşturan CHP ve MSP'nin oylarını arttırıyordu. Özellikle CHP 1974 Kıbrıs Harekatı sonrasında

popülaritesini artırmış ve yerel seçimlerde (1974) büyük kentlerin belediye başkanlıklarını kazanarak oylarını büyük oranda yükseltmişti. Bu durum, Ecevit'in erken seçime giderek hükümeti tek başına kurma düşüncesini kuvvetlendirdi, bunun sonucunda erken seçim kararı alınmış oldu. CHP seçimde oylarını arttırmış olmasına rağmen tek başına hükümeti kurabilmek için yeterli çoğunluğu elde edemedi. Kurmuş olduğu hükümet güvenoyu almayı başaramayınca Ecevit istifasını verdi.

Bunun üzerine hükümet kurma görevini almış olan Süleyman Demirel 28 Mart 1975'te I. MC (Birinci Milliyetçi Cephe) hükümetini kurdu. MC hükümetleri döneminde, sağ ile sol arasındaki kutuplaşma giderek keskinleşti ve MHP yandaşlarının devletin çeşitli kurumlarında kadrolaşması başladı ve bu durum daha sonraki hükümetler döneminde de devam etti. Bu dönemde özellikle MHP öncülüğünde komando eğitimi almış olan gençler sol yükselişe karşı devlet tarafından kullanıldı ve ülke yavaş yavaş bir kaos ortamına sürüklenmeye başladı (Ahmad: 1996, Çavdar: 2004). I. MC hükümetiyle başlayan süreçten sonra sağ ile sol arasındaki çizgiler çok daha keskin bir hale gelerek toplumsal boyutta şiddet içerikli eylemlerin sayısı zamanla arttı.

Dönemin ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişiminin yanı sıra kültürel gelişimine bakmak, süreci daha iyi anlama olanağı sağlayacaktır. Bu vesileyle geniş halk kitlelerinin gündelik yaşamlarıyla yakından ilişkilendirilebilecek olan dönemin *müzik, sinema ve roman*⁵³ gibi kültürün anadamarları (*mainstreams*) sayılabilecek alanları üzerinde kısaca duracağım. İlk olarak müzikle ilgili gelişim ve dönüşüme baktığımızda pop müzik, arajman ve arabesk farklı müzik türleri olarak ortaya çıkmaktadır. 1960'ların ortalarından itibaren yapılmakta olan Altın Mikrofon Armağanı Yarışması ile Batı müziğinin teknik ve şekillerinden faydalanılarak ve aynı zamanda Batı müziği aletleriyle çalınmak suretiyle Türk müziğine yeni bir yön verilmeye çalışıldı. Bu yarışmalar sonucunda pek çok isim ortaya çıktı ve daha sonraki yıllarda Türk müzik tarihine damgasını vurdu. Yıldırım Gürses, Moğollar, Haramiler, Cem Karaca

⁵³ Edebiyat yerine onun bir dalı olan romanı seçmemin nedeni edebiyatın farklı yazı türlerini içermesi ve bunların her biri üzerinde durmanın ayrı bir çalışma alanı olacağı ve bu yüzden bu çalışmanın sınırlarını aşacağı olmasıdır. Bu yüzden şiir gibi edebiyatın diğer türlerinin yerine, romanın toplum neznindeki yaygınlığı o alanı seçmemde etkili oldu.

ve Erkin Koray bu isimlerden sadece bir kaçıdır. Cem Karaca ve Erkin Koray 1960'ların sonunda yaptıkları çalışmalarla popüler batı müziğinde yeni bir hat açtı. Erkin Koray'ın "kızları da alın askere", "hop hop gelsin", "estaram" gibi şarkıları büyük popülarite kazandı. Bu dönemde aynı zamanda Cem Karaca kendisini "Ulusal Türk Müziği" akımının öncüsü olarak tanımladı. Bu açıdan onun "hudey hudey" adlı şarkıya getirmiş olduğu yorum ve "resimdeki gözyaşları" gibi şarkıları dikkat çekti.

1970 yılında Moğollar amaçlarının "ileri teknik zengin folk öğelerini birleştirmek" olduğunu söyledi ve Anadolu-pop adını ilk defa telafuz etti. Moğollar'ın ilk hit plakları "dağ ve çocuk" yayınlandı ve 1971'de Fransa'da Academie Charles Grass ödülünü aldı. Anadolu-pop müziği türünde 70'lerde pek çok isim ortaya çıktı, bunların başında "yoh yoh" parçasıyla Esin Afşar ve daha sonra ona eşlik eden Modern Folk Üçlüsü, "şeytan bunun neresinde" parçasıyla Üç hürel, "dağlar dağlar" parçasıyla Barış Manço, "söyle sazım" adlı bestesiyle Fikret Kızılok gibi isimler gelmektedir.

Aynı dönemde Anadolu-pop bir yandan gelişimini sürdürürken diğer yandan 'arajman' (*yabancı şarkılara yazılan Türkçe sözlerle oluşmuş bir 'ara tür*) Ajda Pekkan öncülüğünde hızla yayılmaya başladı. Daha sonra Türkçe yazmış oldukları şarkılarla popüler Türk müziğinin öncüleri olacak olan Bora Ayanoğlu ve Timur Selçuk'un ortaya çıkmasıyla bu müzik türü etkisini yitirdi. Yine bu iki ismin yolunda ilerleyen Ali Kocatepe önemli bir başarı kazanmış olan Bülent Ortaçgil'in "benimle oynar mısın?" albümünün prodüktörlüğünü yaptı ve kendisini müzik dünyasına kazandırdı. Bir taraftan pop müziği popülaritesini sürdürürken diğer tarfatan 1970'lerde siyasi olayların da etkisiyle Cem Karaca, Selda, Rahmi Saltuk, Aşık Mahzuni, Sadri Gürbüz ve Edip Akbayram'ın öncülük ettiği bir grup politik içerikli şarkılar üretmeye başladılar.

Politik müziğin ivme kazanmasıyla bir taraftan yeni isimler ortaya çıkarken diğer tarfatan Tanju Okan, Ali Rıza Binboğa ve Füsun Önal gibi pop müziğin isimleri de toplumsal mesajlar içeren şarkılarla ortaya çıkmaya başladılar. Kısacası 1970'ler tam anlamıyla pop müziğinin damgasını vurduğu bir dönem olarak kabul edilebilir (Lounge Forum: 2008). Bu dönemde adı pop müziği içinde anılan Cem Karaca, Moğollar, Erkin Koray, Üç Hürel, Barış

Manço gibi grup ve isimler aynı zamanda rock müziğinin öncüleri olarak ta anıldılar. Bunların yaptıkları müziğin temelinde Anadolu halk şarkıları ve türküleri bulunmaktaydı, ve buna da Anadolu rock müziği adını verdiler. Özellikle 1970'lerin ortalarından itibaren politik ve toplumsal içerikli şarkılar artmaya başladı (Tunçişler: 2008).

Diğer bir müzik akımı olan “*arabesk*”, sanat müziği ve halk müziğinin bir sentezi olup, daha çok da halk müziğinden beslenerek, kendine özgü yapısını farklı kültürlerin müzik unsurlarıyla bir araya getirerek ortaya çıkmış bir müzik türüdür. 1970'lerde arabesk müzik, pop müzik kadar etkili olmasa da asıl gelişimini bu dönemde yaparak, toplumsal koşullarını geçmişe nazaran olgunlaştırdı. Toplumdaki ekonomik çalkantılar, toplumsal kimlik çatışmaları ve siyasi olaylar, köylü kentli kültürünün ayrışması ve sınıfsal farklılıkların ayrılığa dönüşmesi arabesk müziğinin yaygınlaşmasını hızlandırdı. Arabesk terimini ilk olarak Orhan Gencebay kendi müziği için kullandı ancak daha sonra medya Türkiye'deki müzikal türlere uymayan tüm müzikler için kullanmaya başladı. Özellikle 'yoz müzik', 'gecekondu müziği', 'minibüs müziği' adlarıyla anılan bu müzik türü, daha çok umutsuzluk belirten temaları, dertli ifadeleri işlemekteydi (Mollaer: 2008).

Bu dönem zengin-fakir, köylü-kentli gibi toplumsal kesimler arasındaki ayrışmanın keskinleştiği ve siyasi olayların kendinden söz ettirdiği bir dönemdi (Duygulu: 2008). Göçle beraber hızla artan gecekondulaşmayla, arabesk, kırdaki geleneksel ortamı kente taşıyarak değil, tam aksine toplumsal yapı açısından kentsel usüllerin etkisi altında var kalmanın göstergesi olmuştu. Arabesk dinleyicileri kent kültürünün kenarında yaşayan gecekondu sakinlerinden oluşmaktaydı. Arabeskin bu kesimlere hitap etmesi daha çok onların gündelik yaşamlarıyla uyumlu olmasıyla yakından ilişkiliydi. Şarkıların sözlerindeki aşk ve dinsel temalar bu kesimin geleneksel yapısıyla uyum içerisinde olup, bir umut verme ve olma niteliğindedir (Mollaer: 2008).

Pek çok sanat alanı gibi sinema da toplumsal değişim ve gelişim sürecinin anlaşılması için önemli bir alan olarak değerlendirilebilir. Sinema çalışmalarını içerisinde bulunduğu dönemin değişimlerden bağımsız düşünmek olanaksızdır. 1960'lardan itibaren 1970'lerin sonlarına kadar yapılmış olan pek

çok film, o dönemki toplumsal ve siyasal gelişmelerden bağımsız değildir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'daki *toplumsal gerçekçilik* ve İtalya'daki *yeni gerçekçilik*⁵⁴ akımlarının etkisiyle 1960'lardan itibaren Türkiye'de de kendisini gösteren, özellikle toplumsal sorunlara eğilen göç, kentleşme, kırsal ile kent değerlerinin çatışmalarını konu alan *toplumsal gerçekçilik akımı*⁵⁵ daha çok gerçek yaşama dayanan ve yönelen, sanatsal ve ideolojik düzeyi yüksek olan filmlerin yapılmasına vesile olmuştu (Coşkun: 2009). İlerleyen yıllarda toplumsal gerçekçilik akımı olarak bilinen hareket yerini 1965'lerden itibaren *ulusal, dinimilli ve devrimci sinema akımları* gibi farklı düşünceleri savunan akımlara bıraktı (Lüleci: 2009). 1970'lerde ise ülkede siyasal gelişmeler önem kazanmaktaydı ve bunun etkisini sinema üzerinde gözlemlemek mümkündü (Teksoy: 2005).

1960'ların başlarında Metin Erksan'ın yönettiği *Gecelerin Ötesi* adlı film toplumsal gerçeklik anlayışının ilk örneği sayılır. Bu film, paranın tek değer ölçüsü olmaya başladığı bir dönemde, özlemlerini gerçekleştirmek için toplumsal kuralları çiğnemeyi de göze alan gençlerin yaşam serüvenini aktarmaktadır (Teksoy: 2005). 1965'lerden itibaren ortaya çıkan *ulusal sinema akımı*⁵⁶ bir tür batıcılığı reddetme üzerine inşa edilmişti. Kemal Tahir'in görüşlerinden etkilenen Halit Refiğ cumhuriyetin kazanımlarını tepeden inmecilikle ve köklerinden kopmakla suçlayarak batılılaşma öncesi Osmanlı

⁵⁴ İtalyan sinemasında *yeni gerçekçilik akımı* 2. Dünya Savaşı'nın ülkede yaratmış olduğu ve gündelik yaşamın acı ve sefaletinin perdeye taşınmasıyla ortaya çıkar. Andre Bazin'e göre sinema, gerçeğe yaklaştıkça sanat olabilecektir. Senaryonun günlük gerçeklere uyması, oyuncunun doğruluğu, gerçekçi filmlerin estetiğinin ham maddesidir. Gerçekçi eğilim içinde büyük bir estetik incelik taşımaktadır. Coşkun, E. *Dünya Sinemasında Akımlar*, Ankara, Phoenix, 2009.

⁵⁵ Bu akım teorik planda devrimci sinema dergileri tarafından geliştirilmişti. Ayrıca bu akımın öncülüğünü Metin Erksan ve Halit Refiğ gibi yönetmenler yapmaktaydı. Aynı yönetmenler 1965'ten itibaren *ulusal sinema akımının*da öncülüğünü yapacaklar hatta bazen *milli sinema akımının* öncüleriyle 1970'lerin başında yakın temasları da olacaktır. Ayrıca ulusal sinema kavramıyla beraber zaman zaman Halit Refiğ'in *halk sineması* kavramını da kullandığını bilinmektedir. Bkz. Lüleci, Y. *Türk Sineması ve Din*, İstanbul, ES Yayınları, 2009. Akpınar, E. *10 Yönetmen ve Türk Sineması*, İstanbul, Hayal Et Kitaplığı, 2009.

⁵⁶ Ulusal sinemanın savunucularından olan Halit Refiğ "Türk sinemasının milli kapitalizm tarafından kurulmadığı için burjuva sineması olmadığı, Türk halkının film seyretme ihtiyacından doğan ve sermayeye değil, emeğe dayandığı için bir halk sineması olduğu" bunun içinde her şeyin en iyisini bilen halkın isteklerine karşılık veren filmlerin yapılması gerektiğini belirtir. Bkz. Refiğ, H. *Ulusal Sinema*, İstanbul, Hareket Yayınları, 2009., Lüleci, Y. 2009., Teksoy, R. 2005.

dönemine bir hayranlık duymaya başladı (Refiğ: 2009, Teksoy: 2005, Lüleci: 2009). Örneğin, onun *Bir Türke Gönül Verdim* (1969) filmi bu anlayışı yansıtır. Onun Halide Edip Adıvar'dan uyarladığı *Vurun Kahpeye*'de (1973) gericilere direnen kahramanı Kuvayı Milliyeci Aliye öğretmeni, "İslamın dışına çıkmayan milli bir devrimci" olarak ele alınır (Teksoy: 2005). Yine Refiğ'in 1974'te TRT için çekmiş olduğu *Aşk-ı Memnu*'da cinsellik ön plana çıkar. Bu film cinsel içgüdü ile toplumsal kuralların ve alaturka-alafranga kültür karşıtlıklarını aktarır (Akpınar: 2009).

1970'lerin başından itibaren ulusal sinema, İslamcı yönetmenler tarafından İslam dinine ve ahlakına uygun bir yaşam biçimini öneren *dini/milli sinema*⁵⁷ tamlamasına dönüştürüldü. Milli sinema milli kültürün sinema aracılığıyla anlatımıdır (Lüleci: 2009). Yönetmen Yücel Çakmaklı *Birleşen Yollar* (1970) filminde inançlarından kopmuş bir genç kızla, dinine bağlı bir üniversite öğrencisi arasındaki çatışmayı ele alır. Çakmaklı daha sonra çekmiş olduğu pek çok filmde olduğu gibi Necip Fazıl'dan uyarladığı *Diriliş* (1974)'te İslami değerleri över ve ön plana çıkarır. Ayrıca o dönem Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) üyelerinden olan bazı öğrencilerin öncülüğünde kurulan ve sinemanın siyasi yüzünü ön plana çıkarmaya çalışan Akın Grubu'nun maddi sıkıntılar içerisinde çekmiş olduğu *Gençlik Köprüsü* de kamuoyunda beklenen ilgiyi bulmadı (Lüleci: 2009).

Milli sinema anlayışının dışında toplumsal konulara sol perspektiften bakan ve daha önce sözünü ettiğimiz toplumsal gerçekçilik akımından ilham alan *devrimci sinema akımı*⁵⁸ da kendinden söz ettirdi. Devrimci sinemacılar, nasıl ki siyasal alanda bir devrim yapılması gerektiğine inanıyorlarsa, sinema

⁵⁷ Teorik planda Milli Türk Talebe Birliği (MTTB)'nin Sinema Kulübü tarafından şekillendirilmeye çalışılan milli sinema görüşü, milli kültürü ve bunun çıkış kaynağı olan İslam'ın getirdiği sistemi yeğane yaşama unsuru olarak alır. Öncülerinden Salih Diriklik milli sinema kavramını şöyle izah eder: "Bizim gençlik olarak milli sinemadan anladığımız en kısa tarif, halkımızda, tarihi birikimle gelen duyuş, düşünce ve heyecanları aynen sinemada dile getirmektir." *ulusal* teriminin yerine *millinin* kullanılması dini duyarlılıkların önemini vurgulanmaktadır. Bkz. Lüleci, Y. 2009.

⁵⁸ 1970'lerden itibaren bu akımın teorik altyapısını, devrimci sinema dergileri ve kuruluşları oluşturmaya çalıştı. İlk dönemlerde daha çok 16mm'lik kısa filmlere uygulanmaya çalışıldı. Örneğin, Ali Özgentürk'ün *Ferhat* (1974) ve *Yasak* (1975) adlı kısa film çalışmaları o dönemde Polonya ve Moskova'da ödüller kazanmıştı. Bkz. Akpınar, E. 2009. Yapılan filmlere üretim-ilişkilerinin temel rolünün hakim olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bkz. Lüleci, y. 2009.

alanında da bir devrim yapılması gerektiğine inanıyorlardı (Lüleci: 2009). Bu alandan yapılmış ilk örneklerden Atif Yılmaz'ın 1967'de çekmiş olduğu *Kozanoğlu* ezilenlerden yana tavır koyan bir eşkiyanın hikayesini aktarır. Ayrıca Türk sinemasının dış dünyada tanınmasına öncülük eden Yılmaz Güney'in filmleri de toplumsal konulara değinen filmlerdi. Kendi yaşamından izler taşıyan *Umut*⁵⁹ (1970) filmi; karısı, beş çocuğu ve annesiyle beraber Adana'da bir gecekonduya yaşayan yoksul bir faytoncunun hüznü öyküsünü anlatır. O, 1971'de çekmiş olduğu *Ağır*'ta düzeni eleştiren bir yaklaşım içerisindedir. Filmde, dağa çıkan bir kaçakçının ölümle noktalanmış hüznü yaşamı aktarılır ve asıl suçun düzende olduğu vurgulanır (Teksoy: 2005).

1970⁶⁰'lerin toplumsal dönüşüm ve gelişimini yansıtan ve kent ile kırsal değerler arasında sıkışmış yaşamları anlatan pek çok filmin olduğunu ve bunların başında da Lütfi Akad'ın *Gelin* (1973), *Düğün* (1974) ve *Diyet* (1975) adlı filmlerinin olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Bu filmler Anadolu insanının kendine daha iyi yaşam koşulları sağlayabilme umuduyla büyük kent İstanbul'a göç etmesini ve yeni ortama ayak uydurma çabasını ele alır. Özellikle *Gelin* filmi geleneksel değerler ile sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan kente özgü değerler arasındaki çatışmayı yansıtır. Birbirini tamamlayan ve gelişim, dönüşüm ve bilinçlenme sürecini işleyen bu üçleme, büyük kentin gerçekleri ve etkisiyle gelenek-göreneklerin direnişini, giderek çözülme aşamasına gelmesini, hastalık, sevgi ve buyurganlık üçlemesi karşısında dağılışını işlemektedir (Teksoy: 2005, Evren: 2005).

Müzik ve sinemanın yanı sıra romanın da toplumsal gelişim ve dönüşüm sürecinin anlaşılmasında bize önemli veriler sunacağı inancındayım.

⁵⁹ *Umut* filmi yüzyıllardır ezilen, sömürülen bir halkın egemen sınıflar aracılığıyla nasıl şartlandırıldığını, kendi sınıfına yabancılaştırılmış bir emekçinin kurtuluşu metafizik yollarda aramasının boşunluğu vurgulanmaktadır. Bkz. Lüleci, Y. 2009.

⁶⁰ 1968'den sonra film endüstrisindeki en önemli etki renk olmuştur. Sinemacılar artık renklerle hesaplaşıp onları kullanmak zorunluluğuyla karşılaştılar. 1970'te renkli filmlerin sayısı 78 iken 1975'te bu sayı 225'e ulaşmıştır. Türk Sinemasında *enflasyonist tutum* deyimini 1960'ların ortalarından 1970'lerin ortalarına kadar çok sık kullanılmıştır. Bu dönemde az önce sayısını belirttiğim gibi film sayısında önemli bir artış olmuştur ancak bu artış arz-talep dengesinden doğmamıştır. Bu sayı daha çok bir zorlamanın sonucu ya da bir sürümden kazanma politikasından kaynaklanmıştır. Bkz. Scognamillo, G. *Türk Sinema Tarihi*, (çev. Çetin Şan), İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2003.

1950'lerden 1960'lara kadar *köy romanı*⁶¹ ya da bazen *Anadolu romanı* diye de adlandırılan yapıtların yaygınlığını görmekteyiz ve hatta bu roman tipinin 1975'lere kadar devam ettiğini söylemek mümkündür (Moran: 2008). 1960'ların başından itibaren sınıfsal huzursuzluklar ön plana çıktı ve bu sorunsal odak noktası haline geldi. Bu süreç 1970'lerde de bir ölçüde devam etti, ancak 1970'lerin başlarında bireyi ön plana çıkararak romanlar yazılmaya başlandı.

Örneğin, Berna Moran, dönemin romanlarının köylülerle toprak ağası arasında kurulan “ezen-ezilen” karşıtlığını, sınıfsal çelişkiler ve ideolojik görüşleri yansıttığını belirtir (Moran: 2002). Ayrıca Fethi Naci de dönemin yazarlarının politik düşüncelerini ortaya koymada açık bir şekilde tartışmaya girme yerine doğrudan romana yansıttığını belirtir. Köy romanının klişeleşmiş aktörleri şunlardı: yoksul ve cahil köylü; onu sömüren gerici güçler (*ağa, imam, parti adamları*) ve bir de kurtarıcı (*öğretmen, ilerici kaymakam ya da uyanık bilge bir köylü*). Fakir Baykurt'un *Tırpan* adlı romanı bunlara iyi bir örnektir (Naci: 1998, Moran: 2008). Elbette dönemin romanları sadece siyasi içerikten ibaret değildi. Romanlar ele aldıkları meselelere farklı siyasi bakış açılarıyla yaklaşmış olmalarının yanı sıra ideolojik aidiyetten aydın olmaya, baskının yarattığı psikolojik travmalardan cinselliğe gibi pek çok alanda tartışmalar geliştirmişlerdi (Günay: 2006, Türkeş: 2000).

1970'lerin romanlarının önemli bir kısmı sol siyasetin beslediği muhalif tavır ve değişim isteğini ortaya koymaktaydı. Bunun yanı sıra dönemin siyasi yelpazesinin sağında konumlanan ve siyasi çizgilerini pek ortaya koymayan ya da bunu açığa vurmaktan kaçınan yazarların çalışmaları da vardı. Pek çok eleştirmene göre özellikle 12 Mart romanlarının büyük çoğunluğu sol düşünceden beslenmekteydi. Pek çok romanın karakterleri yazarlarının siyasi

⁶¹ Köy romanının önde gelen yazarlarından Kemal Tahir, Kemal Bilbaşar ve Yaşar Kemal yerli kaynaklara el uzatarak dönemin sorunsal gereği toplumcu bir yaklaşımı benimsiyorlardı. Köy romanının patlamasında Köy Enstitülerinin oynadığı rol önemlidir. Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı kitabında, köydeki yaşam koşullarını, geri kalmışlığı, yoksulluğu tüm çıplaklığı ile anlatması köy romanı üzerinde etkili olmuştur. Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlar sadece köy yaşamındaki gerikalmışlığı ve yoksulluğu ön plana çıkarmıyorlardı aynı zamanda köyün kalkınmasındaki sorunlara çözüm de belirlemeye çalışıyorlardı. Bkz. Moran, B. 2008. Taner Timur'a göre “toplumsal içerikli romanlarımız ‘köy romanı’ başlığı altında sınıflanan eserler belli bir sosyal evrimin Türkiye'ye özgü niteliklerini yansıtırken evrensel düzeyde de feodal kalıntıların tasfiyesi ve kapitalist tarımın gelişmesi sürecine ışık tutuyor.” Bkz. Timur, T. *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, Ankara, İmge, 2002.

düşüncelerini yansıtır nitelikteydi (Günay: 2006). Bu dönemde toplumda yaşanan sarsıntıların edebiyata yansımaması düşünülemezdi (Moran: 2002). Bu yüzden bu dönemde yazılmış olan pek çok roman dönemin siyasi çalkantılarının öncülerini karakteri olarak yansıtmaktaydı.

12 Mart'la beraber Türkiye'de yazılan siyasi içerikli roman yeni bir aşamaya geldi. Örneğin, bu dönemin romanının en temel sorunları suçluluk ve işkence idi. İşkence, 12 Mart'ın hem kamuoyunca algılanmasında hem de romancıların sorunu ele alışında ana öge haline geldi. 12 Mart üstüne yazılmış romanlar arasında Füzuran'ın *47'liler'i* (1974) 12 Mart olaylarına karışmış insanları romanın kişileri yaparak onları kendi dünyasının insanları haline getirmeye çalışmaktadır (Belge: 2006). Bu dönemin romanının kahramanları edilgin kişilerdir ve bu kişiler bir tür güçlü olan devletin karşısında çaresiz haldedirler. Ancak bu kahramanlar devrimci ve başına gelenlere katlanmak zorunda olan solcu karakterlerdir. Örneğin, Erdal Öz *Yaralısın'da* (1974) evi basılıp ve gözleri bağlanarak götürülen roman kahramanının başına gelenleri anlatır.

Daha önce de söz ettiğimiz haksız düzene başkaldırıyı kendisine tema alan romanların yanı sıra Oğuz Atay ve Yusuf Atılgan⁶² gibi yazarlar bireyin sorunlarına eğililerek, burjuva zihniyeti karşısında bireyin isyanını dile getirdiler. Oğuz Atay⁶³ *Tutunamayanlarda* yaşama tutunamayanları, burjuva düzeninin kurallarına, değer yargılarına, beğenisine, yaşam biçimine ayak uyduramayan, topluma yabancılaşmış yalnız insanlardır. Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Oteli* (1973) adlı romanında, romanın başkahramanı toplumdan kopmuş yalnız birisidir ve bir kadınla kurmaya çalıştığı iletişim başarısızlıkla sonuçlanır (Moran: 2008). Her iki yazarın romanlarında, başkahramanların bireysel tepkileri ve isyanları toplumun yeni yapılanması ve değerlerinedir.

⁶² Her iki yazarın romanlarında toplumsaldan bireysele geçişi görürüz; ancak, bu yazarlarda bireysellik, bireyin kendi kişisel sorunlarına eğilmek anlamına gelmez. Atay'ın kahramanlarından Selim'i intihara sürükleyen, Turgut'u toplumun dışına kaçıran, içinde yaşadıkları küçük burjuva sınıfının sahte yaşamına, yoz değerlerine duydukları tepkidir. Bkz. Moran, B. 2008.

⁶³ Yazar küçük burjuva aydınlarını silkelemek için onların kültür değerleriyle, ideolojik tutumlarıyla alay eder. Bkz. Moran, B. 2008.

Kısaca, 1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini anlama, değerlendirebilme ve onlarla ilgili bir algı sahası oluşturabilmek için bu dönemin arka planı ve dönemin kendisini ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel açıdan değerlendirmek kaçınılmaz görünmektedir. Bu durumda şunu belirtmek yanlış olmaz sanırım. Üzerinde durduğumuz pek çok unsurun karşılıklı bir etkileşim (*interactive*) içerisinde olduğu ve birbirini belirlediği anlaşılmaktadır. Pek çok kültürel alan dönemin ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmelerinden beslenmekte ve onları beslemektedir. Bu yüzden tarihsel süreç içerisindeki devamlılıkları ve kesintileri anlayabilmek için 1970-1975 dönemi öncesi sürece bakmak, bu dönemi daha anlaşılır hale getirebilecektir.

2.3.2. 1970-1975 DÖNEMİ EĞİTİMİ “İLKOKUL”

Türkiye tarihsel süreç içerisinde önemli siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeleri yaşarken asıl konumuz olan ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini anlamlandırabilme ve değerlendirebilmek için dönemin eğitim siyaseti ve verilerine dikkat çekmekte fayda vardır. Devletin 1970'lerin ilkokul eğitim siyasetini anlayabilmek için bu dönemde yapılmış olan Milli Eğitim Şuralarına, uygulanmış olan ilkokul programlarına ve 1973 tarihinde çıkarılan Milli Eğitim Temel Kanunu'na göz atmak gerekir. 28 Eylül-3 Ekim 1970'de yapılan VIII. ve 24 Haziran-4 Temmuz 1974'te yapılan IX. Milli Eğitim Şuralarında ilköğretimden (5 + 3) çok orta ve yüksek öğretim gündem konusu olarak belirlenmiştir. Bu yüzden bu dönemden önce 5-15 Şubat 1962'de yapılmış olan VII. Milli Eğitim Şurası'nda, ilköğretim VIII. ve IX. Şuraların aksine daha fazla gündem konusu olmuştu. Bu şurada 1970 yılına kadar bütün yurttan mecburi ilköğretimin yayılması hedef olarak belirlenmişti (Milli Eğitim Şuraları: 2006).

1962 yılında taslak halindeki ilkokul programı 1968'de son halini aldı ve yürürlüğe girdi. Aynı programda önemli değişiklikler yapılmadan 1970'lerde de uygulanmaya devam edildi. (Ergun: 2005) 1969 ve 1971 ilkokul programları da 1968 ilkokul programının tekrarı niteliğindedir (İlkokul Programı: 1969, 1971). 1968 programının en belirgin özelliği milliyetçilik ve özel girişimciliğe yapmış olduğu vurgudur. Bu vurgu programın amaçlar bölümünde dikkati çekmektedir:

“Milli Eğitim ölkümüz, Türk Milletinin bütün fertlerini kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde *milli şuur* etrafında toplamak; milli, ahlaki, insani, üstün değerlerini geliştirmek; milletimizin hür düşüncenin, sosyal zihniyet ile demokratik düzenin hakim olduğu, *kişisel teşebbüse* ve toplum sorumluluğuna değer veren bir anlayış içinde bilgi, teknik, güzel sanatlar ve ekonomi bakımından çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı haline getirmektir” (İlkokul Programı: 1968).

Yine programın ilkokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri bölümünde ilkokulun işlevi şöyle belirtilmektedir: “İlkokul, çocuklara milli kültürü aşlamak mecburiyetindedir. Millet, hayatı ve geleceği için gerekli gördüğü bütün değerleri ve ölküleri yurttaşlara aşlamayı her şeyden önce ilkokuldan bekler.” Ayrıca aynı bölümün 5. maddesinde her çocuğun birbirinden farklı olduğu şöyle belirtilmektedir: “Aynı yaştaki çocukların; yetenekleri, gelişme hızları, ilgi ve ihtiyaçları birbirinden büyük farklar gösterir. Eğitim ve öğretim fertler arasındaki bu farkları ortadan kaldırmaya ve hepsini birbirine benzetmeye uğraşacak yerde, her birine kendi ihtiyaç ve özelliklerine uygun gelişme ve yetişme imkanları sağlamalıdır. Ayrıca aynı çocuğun çeşitli kabiliyetleri arasında da önemli farklar vardır. Bu yüzden belirli bir sınır seviyesindeki bir öğrencinin, her öğrenme alanında aynı derecede başarılı olması beklenemez. Bu anlayışla, bir sınıftaki öğrencilerin birbirleriyle kıyaslanması yerine, her *çocuğun başarısı kendi gelişimi* içinde değerlendirilmelidir.”

Son cümledeki “her çocuğun başarısı kendi gelişimi içinde değerlendirilmelidir.” ifadesi, öğrenciler arasında kültürel bagajdan kaynaklanan eşitsizliklerin onlara eğitimlerinde birtakım avantaj ve dezavantajlar sağlayacağını göstermektedir. 15. maddedeki “Çocuklar başkalarının istediklerini değil, ilgi duydukları şeyleri öğrenirler.” (İlkokul Programı: 1968) ifadesi de çocukların kendi kültürel bagajları doğrultusunda öğrenme istemlerinin oluşacağını ve bir tür yeniden üretimi sağlayacağını göstermektedir. Eğitimin, öğretimin içerik ve tekniklerinden çok eğitim, öğretim ve öğrenimle ilgili haklar ve düzenlemeler içeren 1739 Milli Eğitim Temel Kanunu 24 Haziran 1973 günü Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu kanuna göre temel eğitim, 7-14 yaşlarındaki çocukların eğitimini kapsamaktadır. Milli

eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak hazırlanmış olan temel eğitimin amaçları şöyle sıralanmaktadır: “1. Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek; 2. Her Türk çocuğunu ilgi, istidat, ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.” (Milli Eğitim Temel Kanunu: 1976).

Bu kanunun 24. maddesinde temel eğitim okullarının beş yıllık birinci ve üç yıllık ikinci kademedan oluştuğu, birinci kademenin sonunda ilkokul, ikinci kademe sonunda da temel eğitim diploması (ortaokul diploması) verileceği belirtilmektedir. Temel eğitim okullarının birinci ve ikinci kademelerinin bağımsız okullar halinde kurulabilecekleri gibi, koşullara göre birlikte de kurulabilecekleri vurgulanmaktadır. Nüfusu az ve dağınık olan yerlerde öğrencilerin gruplaştırılarak eğitimlerinin verilmesi, merkezi durumda olan köylerde temel eğitim bölge okulları ve bunlara bağlı pansiyonlar yapılabileceği, ayrıca gruplaştırmamanın mümkün olmadığı yerlerde de temel eğitim yatılı bölge okullarının kurulabileceği söylenmektedir (Milli Eğitim Temel Kanunu: 1976).

Birleştirilmiş sınıflarla ilgili vurguyu 1971 tarihli İlkokul Programı'nda da görmek mümkündür. Bunu 1972 tarihli İlkokul Programında da görebilmekteyiz. 1972 İlköğretim Programı'na göre: “ Birden fazla sınıfın birleştirilerek bir grup teşkil etmek suretiyle, bir öğretmen tarafından yetiştirilmesine ‘*birleştirilmiş sınıf öğretim*’denir. Nüfusu az olan köylerde bir sınıfı teşkil eden öğrenci sayısının azlığı, az mevcutlu sınıflara ayrı bir öğretmen verilmesinin imkansızlığı birden fazla sınıfın birleştirilerek bir grup halinde bir öğretmenin yönetiminde okutulması zorunluluğunu doğurmuştur. Gruplaştıramayan köyler için uygun yerlerde ‘Temel Eğitim Yatılı Bölge Okulu’ açılacaktır.” Aynı zamanda köylerde ve nüfusun az olduğu yerlerde seviye gruplarının oluşturulabileceği de belirtilmektedir. “ Çocuklar sınıf esasına veya okula giriş yıllarına bakılmaksızın ifade ve beceri derslerinde seviye gruplarına ayrılmalıdır” (İlkokul Programı: 1971).

1970-1975 ilkokul eğitim verilerine baktığımız zaman 20. yüzyılın son çeyreğine girerken dönemin ilkokul eğitiminin düşündürücü bir noktada

olduğunu söylemek pek yanlış olmaz⁶⁴. Genel nüfus ve okuryazarlık durumunu ortaya koyduktan sonra ilkokul ile ilgili verileri vermeye çalışacağım. Hızlı bir nüfus artışına sahne olan Türkiye'nin nüfusu 1970'te 35 605 176 iken 1975'te bu rakam 40 347 719'a ulaştı. Bu nüfusun yaklaşık olarak %41.8'i şehirlerde %58.2'si de köylerde yaşamaktaydı (TÜİK: 2007).

1970'te 6 ve daha yukarı yaşta okuma yazma bilen oranı %56.21 iken bu oran 1975'te %63.72'ye çıkmıştır.⁶⁵ Aynı yaştaki erkeklerde okuma yazma bilenlerin oranı 1970'te %70.31' iken, 1975'te %76.21'e yükselmiştir. Kadınlarda ise bu oran 1970'te %41.80'den 1975'te % 50.51'e çıkmıştır (TÜİK: 2007). 1975'te okullaşma ilkokulda %86.6, ortaokulda %35, lisede %18 ve yüksek öğretimde %6.8'di. Her ne kadar ilkokulda okullaşma oranı Türkiye geneline göre %86'6 ise de Güney Doğu Anadolu'da (Siirt, Muş, Bingöl, Van, Hakkari) bu oran %40 civarındaydı. Türkiye genelinde ilkokulu bitirenlerin %52'si üst öğrenime devam ederken şehirlerde bu oran %75'e kadar çıkmaktaydı (Milli Eğitim Reformu Stratejisi: 1975, Milli Eğitimimizin Kasım 1974 Değerlendirmesi: 1974, Cumhuriyet'in 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz: 1973).

Burada şu noktanın altı çizilmektedir, nüfusun yüzde yüzünü kapsayacak şekilde okullaşmanın öngörülmesine karşın bunun gerçekleşmemesi daha çok yeterli düzeyde kaynağın aktarılmamasına bağlanmaktadır. Ayrıca okullaşmanın önündeki engellerden söz edilirken nüfusu az olan bazı kırsal yerleşim yerlerinde özellikle köylerde alt yapının yapılmadığı ya da yetersiz olduğu, onarılması gereken okul için ödenek

⁶⁴ 1972 4 Aralık 1723 sayılı Tebliğler Dergisi'ne göre temel eğitimin sorunu şu şekilde vurgulanmaktadır: "Yeni harflerin kabulünden bu yana okuma-yazma öğretimi Milli Eğitim Bakanlığı'nı en fazla uğraştıran bir konu olmuş, fakat harcanan bütün çabalara rağmen bugüne kadar halkımızın yüzde 45'ine okuma yazma öğretmek mümkün olmuştur. Planda beş milyon yurttaşa okuma yazma öğretmek hedef alındığı halde, yıllık okuma-yazma öğretilenlerin sayısı sadece 100.000 civarında kalmıştır." Bkz. Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, 1723, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 4 Aralık, 1972.

⁶⁵ Nüfusun okuryazarlık durumuna baktığımızda 1970'te 6 ve daha yukarı yaştaki 29 273 361 kişinin %56.21'inin okuma yazma bildiği 1975'te ise 33 530 605 kişiden %63.72'sinin okuma yazma bildiği anlaşılmaktadır. 1970'te 6 ve daha yukarı yaştaki 14 798 036 erkeğin %70.3'nün okuryazar olduğu 1975'te de 17 256 430 erkeğin %76'21'nin okuryazar olduğu görülmektedir. 1970'de 14 475 325 kadının %41.80'ni okuryazarken, 1975'te 16 274 192 kadının sadece %50.51'i okuryazardı. Bkz. TÜİK, 2007.

ayrılmadığı gibi gerekçeler de Aralık 1972 tarih ve 1723 sayılı Tebliğler Dergisi'nde belirtilmektedir. "Hedeflerden geri kalmış olmanın sebeplerinin başında planda öngörülen ödeneklerin tam olarak verilmeyişi gelmektedir. Öte yandan okullaşmanın yüzde yüz gerçekleştirilmesinde en güç döneme gelinmiştir. Bugün okulu bulunmayan köyler, bölgelerin uzak ve sarp bölümlerinde kalmıştır. Buraların bir kısmının nüfusu da 250'nin altındadır ve çoğuna alt yapı yatırımları yapılmadığı veya yetersiz olduğu için okul yapımında büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu konuda bir başka güçlük de eskiden yapılmış okulların önemli bir bölümünün onarımı için yeterli ödenek verilmeyişinden doğmaktadır." (MEB Tebliğler Dergisi: 1972).

1970 yılında 7-12 yaş grubunda bulunan 6.024.594 çağ nüfusunun %84'ü ilkokula devam etmekteydi. 1972-1973 döneminde ise 7-12 yaş grubunda olan 5.849.000⁶⁶ çağ nüfusunun %90'ı ilkokulda okumaktaydı. (Cumhuriyet'in 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz: 1973) 1970-1971 döneminde ilkokula devam eden toplam 5.013.408 öğrencinin %57.7'si erkek %42.3'ü de kız⁶⁷ öğrencilerden oluşmaktaydı. 1974 -1975'te 5.377.708 ilkokul öğrencisinin %55.7'si erkek %44.3'ü ise kız öğrencilerden meydana gelmekteydi. Her ne kadar ilkokula devam eden kız ve erkek öğrenciler arasındaki fark kızların lehine daralmış olsa bile yine de ilkokula devam eden kız öğrencilerin sayısı erkeklerinkinden düşük olmuştur (TÜİK: 2007, Sakaoğlu: 2003, Milli Eğitim İstatistikleri: 1977). 1970-1971 döneminde 3356'sı şehirde, 34983'ü köyde ve 164'ü özel olmak üzere toplam 38513 ilkokul bulunmaktaydı. Her okula ortalama 130 öğrenci düşerken öğretmen başına da 38 öğrenci düşmekteydi. 1975'e geldiğinde okul başına düşen öğrenci sayısı pek değişmezken öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 38'den 32'ye gerilemiştir (TÜİK: 2007, Milli Eğitim İstatistikleri: 1977).

⁶⁶ 1970 ile 1973 yılları arasında 7-12 yaş grubunda bulunan nüfusta bir düşüşün olduğu anlaşılmaktadır.

⁶⁷ 1972-1973 öğrenim yılında ilkokulda okuyan toplam 2.274.627 kız öğrencinin %60.33'ü köylerde, %39.67'si de kentlerde okumaktaydı. Aynı yıl köy ilkokullarında okuyan öğrencilerin %42.3'ü kız iken, kentlerde okuyan kız öğrencilerin oranı ise %46'dır. Kentlerde ilkokulda okuyan kız öğrencilerin oranı köylere göre daha yüksek bulunmaktadır. Bkz. Milli Eğitim Bakanlığı, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1973.

İlköğretim Genel Müdürlüğü'nün Kasım 1974'teki değerlendirmesinde ilköğretime ayrılan ödenekle ilgili şöyle denilmektedir: "222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na göre her yıl devlet gelirlerinin %3'nün ilköğretime ayrılmasını öngörmesine rağmen I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planları döneminde öngörülen yatırım ödenekleri arasında 1,5 milyar TL dolaylarında noksanlık olmuştur." Bu dönemde yasa gereği öngörülen kaynakların ilköğretime yeterince harcanmadığını görülmektedir. Bina yapımı ile öğretmen yetiştirme arasında bir paralelliğin kurulamayışı dönemin en önemli sorunu olarak gösterilmektedir. Kent okullarının⁶⁸ %50'sinde ikili ve üçlü öğretim yapıldığı, ikili öğretimin normal sayılabileceği ancak üçlünün kesinlikle kaldırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Dönemin derslik⁶⁹ ihtiyacının karşılanabilmesi için toplam 61.000 dersliğe ihtiyaç olduğu ve bu sayıya yıllık nüfus artışı⁷⁰ dikkate alınarak her yıl 5000 dersliğin ilave edilmesi gerektiğine işaret edilmektedir. İlkokul çağında bulunan 785.000 çocuğun okuldan yoksun olduğu belirtilmektedir. Yapılan değerlendirmeye göre 36249 köyün⁷¹ 3361'sinde okul bulunmamaktaydı. 1973'te ilköğretim yatırımları için 141.200.000 TL bütçe ayrılırken bu miktar 1974 için 672.300.000 TL'ye çıkartılmıştır. Aynı

⁶⁸ 1972-1973 öğretim yılında kentlerde toplam 3688 ilkokul, köylerde ise 36 466 ilkokul olmak üzere toplam 40154 ilkokul bulunmaktaydı. Kentlerdeki ilkokulların oran toplam ilkokul sayısının %9'u kadardı. Bkz. Milli Eğitim Bakanlığı, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1973.

⁶⁹ 1970-1971 öğretim yılında 38 929 ilkokulun %42.15'i bir, %30.23'ü iki, %9.06'sı üç, %3.79'u dört ve %14.77'si de beş derslikti. Aynı öğretim yılında okulların %34'ü tek, %30'u iki, %11'i üç, %6'sı 4 ve %19'u da 5 ve daha fazla öğretmenliydi. Ayrıca öğretmenlerin %36'sı toplam ilkokulların %9'u olan şehir okullarında görevliyken, %64'ü de toplam ilkokul sayısı %91 olan köy okullarında görev yapmaktaydı. Aynı öğretim yılı verilerine göre toplam 5 220 426 öğrencinin % 62'si köylerde % 38'i de şehirlerde okumaktaydı. Bu dönemde toplam 108 152 derslik bulunurken ortalama her derslikte 48 öğrenci öğrenimini sürdürmekteydi. İlkokulların denetim durumuna bakıldığında 1970-1971 öğretim yılında toplam 1371 ilköğretim müfettişi bulunurken, her müfettişe toplam 28 okul düşmekteydi. 1970-1973 öğretim yılında ise müfettiş sayısı 1336'ya yükseldi ve her müfettiş 30 okulu denetlemekle yükümlüydü. Bkz. Milli Eğitim Bakanlığı, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1973.

⁷⁰ 1970-1975 arası yıllık nüfus artışı %2.50 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde bebek ölüm hızı binde 140.4 şeklinde gerçekleşmiştir. Bkz. Karluk, 2007.

⁷¹ Başka bir kaynağa göre köy sayısı ve okulsuz köy sayısı arasında bir fark görülmektedir. 1972-1973 öğretim yılında köy sayısı 36 466 olarak verilirken, okulsuz köy sayısı da 3 899 olarak belirtilmektedir. Bkz. Milli Eğitim Bakanlığı, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1973.

değerlendirmede ilköğretim çağındaki çocukların tükettikleri beslenme⁷² ve besin maddelerinin çeşitleri, miktarları, ve benzer hususlarının saptanması amacıyla tüm illerde kapsamlı bir araştırmanın yaptırıldığına değinilmektedir. Ancak bu araştırmayla ilgili herhangi bir ayrıntı belirtilmemektedir (Milli Eğitimimizin Kasım 1974 Değerlendirmesi: 1974).

1970-1975 dönemi temel eğitim birinci kademedeki okutulan derslere bakıldığı zaman I. ve II. ve III. sınıflarda Türkçe, matematik, hayat bilgisi, resim-iş, müzik ve beden eğitimi gibi derslerin okutulmasının yanı sıra eğitsel çalışmalar da yapılmaktadır. Bu derslerin haftalık ders saati şu şekildedir; Türkçe: 10, matematik: 5, hayat bilgisi: 5, resim: 1, müzik: 1, beden: 1, ve eğitsel çalışmalar: 2 olmak üzere haftalık toplam 25 ders saatidir. IV. ve V. sınıflarda ise Türkçe, matematik, fen ve tabiat bilgisi, sosyal bilgiler, resim-iş, müzik, beden eğitimi, ahlak, din bilgisi (seçmeli)⁷³ gibi dersler okutulmaktadır. Ayrıca eğitsel çalışma da yapılmaktadır. Bu derslerin haftalık ders saati şu şekildedir; Türkçe: 6, matematik: 4, fen ve tabiat bilgisi: 4, sosyal bilgiler: 3, resim-iş: 1, müzik: 1, beden eğitimi: 1, ahlak: 1, din bilgisi: 1, ve eğitsel çalışma: 2 ders saati olmak üzere haftalık toplam 25 ders saatidir.⁷⁴ Ayrıca haftalık ders çalışma çizelgesi hazırlanırken beslenme yapılacağı dinlenme aralığına 30 dakika, ikili öğretim yapan okullarda iki öğretim arasına temizlik için 20 dakika, dersler arasına da 10 ile 20 dakika süre ayrılacağı belirtilmektedir (MEB Tebliğler Dergisi: 1975, İlkokul Programı: 1971).

⁷² İlköğretimde 1956-1957 öğretim yılında planlı bir şekilde başlayan beslenme programları, 1972-1973 öğretim yılında 67 ilde okulların %71'inde devam etmekteydi, öğrencilerin %79'u beslenme programlarından faydalanmaktaydı. 1969-1970 öğretim yılında bu oran beslenme programı yapılan ilkökullerde %72.7, öğrenciler de ise %79.2 şeklindeydi. Verilere göre 1967-1968 öğretim yılı (okul oranı %76.9, öğrenci oranı %79.4) oranları ile 1972-1973 öğretim yılı oranları karşılaştırıldığında beslenme oranlarında bir düşüş olduğu görülmektedir. Bkz. Milli Eğitim Bakanlığı, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1973.

⁷³ Türk Milli Eğitiminin Amaçları ve İlkeleri bölümünde "Türk eğitiminde layiklik esastır. Din eğitimi ve öğrenimi ancak kişilerin isteği ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlı olarak verilecektir," şeklinde belirtilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, 4 Aralık, 1972.

⁷⁴ "Köy ilkökullerinde öğrencilerin devamının yoğunlaştığı aylarda, kent okulları ile aradaki 30 günlük farkı kapatmak üzere, her gün 1-2 ders saati (öğretim yılı içinde 150 saat) eklenerek eğitim yapılacaktır. Her ders ve ders niteliğindeki eğitsel çalışma dilimleri 40 dakikadır." Milli Eğitim Bakanlığı, *Tebliğler Dergisi*, 1834, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1975.

Ayrıca normal ve çift öğretim yapan okulların haftalık çalışma programına göre Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma ve Cumartesi günleri öğretim yapılmaktadır (İlkokul Programı: 1971). 1975 7 Nisan 1834 sayılı Tebliğler Dergisi'ne göre; "İlkokullarda, Cumartesi ve Pazar günleri ders yapılamayacaktır. 222 sayılı kanuna göre, ilkokulların eylemli günleri hesaplanırken, Cumartesi günleri de dahil edilecektir. Buna ek olarak yarısı tatile rastlayan günlerde, ilkokullarda öğretim saat 13:00'ü geçmemek üzere, üç ders yapılacaktır." (MEB Tebliğler Dergisi: 1975) 1971 İlkokul Programına göre Cumartesi günleri ders yapıldığı gösterilirken 1975 yedi Nisan 1834 sayılı Tebliğler Dergisi'ne göre artık Cumartesi ders yapılmadığı anlaşılmaktadır.

1971 yılı İlkokul Programı'na göre sınıf ve okul kitaplıklarının nasıl oluşturulacağı şu şekilde belirtilmiştir: "Her okulda öğrencilere okuma alışkanlığı, kitap sevgisi kazandırmak amacıyla sınıf ve okul kitaplığı kurulmalıdır. Öğrenciler kitaplıkta çalışarak kitapları düzene koyma, tasnif etme ve kitaplıktan yararlanma yollarını öğrenmelidir. Okul ve sınıf kitaplıklarının tertibinde ve tasnifinde genel kitaplıkların metodlarına uyulmalıdır. Öğrenci kitaplığı için yeri elverişli olan okullarda bir oda ayrılmalı, bu oda temizce döşenmeli, yazın serin kışın sıcak olmalıdır. Okuma odasında yeteri kadar masa ve sandalye bulundurulmalıdır. Kitaplık için yer ayıramayan okullar, kitapları müdür veya öğretmen odasına veya bu işi üzerine alacak ikinci devre sınıflarından birinin dersanesine koyulmalıdır. Okul kitaplıklarında, çocuklar için yararlı yayınlar, dergiler ve kitaplar bu işe ayrılacak uygun bir yerde teşhir edilmelidir." (İlkokul Programı: 1971).

Kısaca, 1970-1975 dönemi Türkiye'sinde beklenenin aksine okuryazarlık ve okullaşma oranı hedeflenenin gerisinde kalmıştır. Temel eğitim verilmesinde gerek okur-yazarlıkta gerekse okullaşma da yüzde yüze yakın bir hedef amaçlanmıştır (MEB Tebliğler Dergisi: 1972). Ancak her şeye rağmen toplumun önemli bir kesimi temel eğitiminin birinci ayağını oluşturan ilkokul eğitimi hakkından yoksun kalmıştır. Bu yoksunluk bölgelere göre de farklılık göstermiştir. Ülkenin batı bölgelerindeki okur-yazarlık oranları neredeyse doğunun iki katına çıkmıştır. Hedeflenen orana ulaşabilmeyi engelleyen temel

unsur devletin dönemin eğitim politikalarını belirlerken, ilkokulla ilgili kapsamlı politikalar üretmemiş olması ve bütçeden yeterli kaynak ayırmamasıdır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu çalışmanın yöntemi sözlü tarih yöntemidir. Birinin söyledikleriyle tarih yapması tarihsel araştırmaya değer bir gerçekliktir. Tarih kültürel oluşumun nesnesidir, bu oluşumu anlamak o kültür ile ilgili birçok şeyi anlamak anlamına gelir (Grele: 1991). Bu yüzden 1970-1975 dönemi ilkökul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini izlemeye çalışmak bize öğrencilerin okul yaşantılarıyla ilgili önemli ayrıntılar vermekle kalmayacak bu dönemin siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal atmosferi ile ilgili açıklamalar sunabilecektir.

1970-1975 dönemi ilkökul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini sözlü tarih yöntemiyle incelemeye çalıştım. Eleştirel, yenilikçi ve dönüştürücü bir yaklaşımı da içerisinde barındıran sözlü tarih yöntemi, tarih çalışmalarında bireyler ve grupların yaşantı tarzlarını ve toplumsallaşma örüntülerini önemseyerek insanların birbirleriyle etkileşimiyle⁷⁵ tarihin toplumsallaşmasına katkıda bulunmaktadır (İlyasoğlu: 2006, Thompson: 1988, 2006). Aynı zamanda daha demokratik bir toplumun oluşumu için Paulo Freire'nin "diyaloğun karşılıklı gücünün" (Mclaren: 2001, 2005) öneminden söz ettiği gibi, sözlü tarih yöntemi bilginin paylaşılmasında önemli bir rol ve işlev görmektedir.

A. İlyasoğlu'na göre, "alt sınıflar, eğitilmiş olmayanlar, kamusal alanın dışındakiler, örneğin kadınların büyük çoğunluğu, suçlular, toplum dışı kabul edilenler ve diğerleri, azınlık grupları, din, siyaset, cinsel tercih vb. nedenlerle baskılanan toplumsal gruplar geçmişin, sessiz varlıkları silik, yaşantıları, deneyimleri fazlaca bilinmeyen kısmını oluştururlar" (İlyasoğlu: 2006). Bu sessiz kesimlerin yaşantılarının sözlü tarih aracılığıyla gerek görüşmeler esnasında gerekse daha sonraki bilgi paylaşım sürecindeki toplumun bilgisine

---

⁷⁵ Buradaki etkileşimle daha çok sözlü tarih görüşmeleri esnasındaki tarihsel olay ve olguların paylaşımı sonucu oluşan karşılıklı iletişimden söz edilmektedir.

sunulması sonucu meydana gelen etkileşim bize tarihin bir tür toplumsallaşmasını sunmaktadır. Sözlü tarihin en önemli özelliği bugüne kadar geçmişle ilgili belge yaratmada söz sahibi olamamış olan kesimlerin sesine kulak vermesidir ve bu da tarihin doğasını demokratikleştirmek için bize olanak sağlamaktadır. Sözlü tarih bir tür tarihsel bilinci⁷⁶ geliştirme yöntemidir (Grele: 1991). Sözlü tarih yöntemi⁷⁷ egemen tarih anlayışının dışında kalmış tüm insanlar gibi çocukların tarihini yazmak ve onları büyük tarihsel olaylarla ilişkilendirmek bakımından önemli bir niteliğe sahiptir (Tan: 1998). Sözlü tarih

⁷⁶ Bu yaklaşım sözlü tarih yöntemiyle Freire'nin toplumsal bilinç '*conscientization*' anlamına gelen kavramlaştırması arasında bir ilişkilendirmeye imkan sağlamaktadır. Bu bilinçlenme sürecinde öğrenciler kendi yaşamlarını şekillendiren toplumsal gerçekliklerin farkına varır ve kendi kapasitelerini keşfederler. Bu da insanların karşılıklı etkileşimiyle mümkün ve bununla düşüncelerin gizli boyutları ortaya çıkar. Bkz. Darder'ın "Teaching as an Act of Love: Reflections on Paulo Freire and his Contributions to Our Lives and Our Work," *The Critical Pedagogy Reader*, içinde, der.: A. Darder, M. Baltodano and R. Torres, London ve New York, Routledge, 2003, 497-511.

⁷⁷ Sözlü tarih insanlığın tarihi kadar eski olmasına rağmen ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren söz ve anlatının tarih alanına girmesiyle ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Alan Nevis tarafından 1948'de Columbia Üniversitesi'nde kurulan Oral History Research Office sözlü tarihe yönelik ilk kurumsal adımdır. Bkz. Thomson, P. "The Voice of Past" *The Oral History Reader* içinde, der.: R. Perks and A. , London ve New York, Routledge, 1998, 21-28. II. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda gerek sosyal tarih gerekse sosyoloji araştırmalarındaki artış etkisini sözlü tarih alanında da gösterdi. Bkz. Burke, P. *Annales Okulu*, çev, Mehmet Küçük, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2002. 1960'ların sonlarından itibaren tarih yazılırken dışarıda bırakılmış olanların, marjinal grupların, göçmenlerin, zencilerin, kadınların, çocukların tarihe dahil edilmesi, yani tarihin aşağıdan yazılmasına yönelik talepler sözlü tarihin kapsamını genişletti. Bkz. Danacıoğlu, E. "Some Themes From an Oral History Project: Life at the Days of Giaour in İzmir Province, *IOAH Conference İstanbul II*'de sunuldu, İstanbul, 2000, 502-506. Bkz. Passerini, L. "Working Ideology and Concensus Under Italian Fascism", *The Oral History Reader* içinde, der.: R. Perks and A. Thomson, London ve New York, Routledge, 1998, 53-62. 1990'lardan itibaren sözlü tarih yöntemi disiplinlerarası 'interdiscipliner' olma özelliğiyle bir çok sosyal bilim çalışmalarında başvurulan bir yöntem oldu. Bunların başında sosyoloji, eğitim, antropoloji, folklor, etnomüzyoloji, etnik çalışmalar, kültürel çalışmalar, kadın çalışmaları gibi alanlardan söz edilebilir. Bkz. Dunaway, D. K. "Introduction. The Interdisciplinarity of Oral History," *Oral History* içinde, der.: D. K. Dunaway and Willa K. B, london, Altamira, 1984, 7-22. Thomson, P. 1998, 2006. Ülkemizde sözlü tarih ile ilgili gelişme sürecinden söz etmek gerekirse, bu sürecin 1990'ların başından itibaren kendisini tarihsel çalışmalarda gösterdiğini söyleyebiliriz. 1991 yılında Tarih Vakfı'nın kurulmasıyla sistematik ve bilimsel bir çerçeveye oturmaya başladı. Sözlü tarih konusunda 68'liler Birliği Vakfı, Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi Belge Merkezi ve Kadın Araştırmalar Enstitüsü'nün yaptığı çalışmaların dışında akademik çevrede de kişisel olarak devam ettirilen çalışmalar olmuştur ya da yapılmaktadır. Siyasal tarih anlayışından uzaklaşarak ekonomik ve sosyal tarih bilincinin yerleşmesi uzun süreden beri devam eden makro tarih anlayışı yerine mikro tarih anlayışının yerleşmesini sağlayan çalışmaları yapmak yaygınlaşmıştır. Birçok kurum ve kuruluşların tarihlerini yazılmasında sözlü tarih yöntemine başvuruldu ve vurulmaktadır. Bunların başında Osmanlı Bankası Kurum Tarihi (1997), Demirbank Kurum Tarihi (1997-8), İş Bankası Kurum Tarihi (1999), Türkiye İşçi Partisi, Darüşşafaka Kurum Tarihi gibi örnekler verilebilir. Bkz. Ek, M. "Tarih Araştırmalarında Görsel-işitsel Arşivler: Tarih Vakfı'nın Deneyimleri ve Sözlü Tarih Çalışmaları" *IOAH Conference İstanbul I*, de sunuldu, İstanbul, 2000, 43-49. Çelebi, F. "Tarih Vakfı Kurum Tarihi Projeleri ve Sözlü Tarih, *IOAH Conference İstanbul I*, de sunuldu, İstanbul, 2000, 407-411.

yöntemiyle sorulmamış sorular, kurulması denenmemiş bağlantılar, kamusal alanda varlıkları bir hiç gibi görülenlerin tarihin öznelere olarak ele alınmalarının, evin ve ev-içi emek süreçlerinin, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin, sapkınlığın farklı biçimlerinin giderek tarih çalışmalarının doğal ve meşru bir parçası haline geldiğini söylemek mümkündür (İlyasoğlu: 2006, Thompson: 2006). Her şeyden önce egemen tarih yazımının öznesi olamamış kesimlerin sözlü tarih yöntemiyle sadece tarihin yapıcı aktörleri olmadıkları, aynı zamanda onun yeniden kurgulanmasında önemli rol aldıklarını görmekteyiz.

Standart tarih anlayışında eksik olan bireysel deneyimi öne çıkarma sözlü tarih yönteminin yaptığıdır (Tan: 1998, 2000). Sözlü tarih, geçmişte yaşanan olayları yaşayanların belleği⁷⁸nden ve onların yaşamöyküleri çerçevesinde toplayarak kaydetmeye dayanır (Tan: 1996). Bir başka ifadeyle sözlü tarih, insanların söylediklerini dinlemekten ve belleklerini kullanmaktan kaynaklanan bir tarih biçimidir (Tuncay: 1993).

Bu yöntemle karmaşık insan gerçekliği ile ilgili anlamlı ipuçlarına ulaşabilmek ve bununla bireysel deneyimlerin çeşitliliğini yakalayarak belgelerde yer almayan ya da çarpıtılarak yansıtılan konuları, aile ilişkileri gibi özel alanları aydınlatmak ya da büyük olayların “sıradan” insanların yaşamındaki yansımalarını belirlemek mümkündür (Tan: 1996). Sıradan insanların sözlü kanıtları tarihin bütününe anlaşılmasının önemli bir parçasıdır ve bu anlamda sözlü tarih geçmişin anlamlandırma⁷⁹ sürecinde önemli bir yöntemdir. Bununla bugünü daha iyi anlayabilir ve geleceği planlayabiliriz (Counce: 1994).

Sözlü tarihin en önemli bir özelliği de, kültürün ve bireyin karmaşık düşünce ve duygu bütününe ulaşabilecek kadar esnek olmasıdır. Çünkü sözlü tarih, toplumsal veya kültürel unsurların birbiriyle iç içe geçmişliğinin birey

⁷⁸ Bu noktada Hector Bianciotti'nin şu ifadesi sözlü tarih için anlamlı olmaktadır. 'Üstelik bellek şimdiki zamanımın malzemesi ve ondan geriye kalansa şimdi olduğum şeydir.' Bianciotti, H. *Geceni Güne Anlattığı*, çev, Aysel Bora, İstanbul, Doğan Kitap, 2002.

⁷⁹ Bu anlamlandırmada, geçmişteki olaylardan çok onların anlamları önemli olmaktadır. A. Portelli'nin ifadesiyle sözlü tarih 'olaylardan çok onların anlamlarını' aydınlatıyor. Bkz. A. Portelli. "What Makes Oral History Different," *The Oral History Reader* içinde, der.: R. Perks and A. , London and New York, Routledge, 1998, 63-74.

üzerindeki yansımalarını bireyin kendi penceresinde ele alır. Bir başka ifadeyle makro boyutta görülen olayların mikro ölçekte bireyler tarafından nasıl yaşandığına ışık tutar (Özbek ve Telliel: 2006).

Özet olarak, tarihin periferisinde kalmış, sessiz kitleleri tarihsel çalışmaların merkezi konumuna, eleştirel bir anlayışı geliştirerek getiren sözlü tarih metodu 1970'lerin başından ortalarına kadar dönemin ilkökul öğrencilerinin eğitim yaşantılarını ve onların gözünden hem Türkiye'nin o dönemdeki eğitimini hem de dönemin ilkökul çocuklarının dönemin atmosferini nasıl algılayıp anlamlandırdıkları açısından önemli bir işlevi yerine getirecektir.

Başlangıçta tanıdığım kişiler aracılığıyla dönemin öğrencilerine ulaşmayı hedefledim, daha sonra da (kartopu yöntemiyle), görüştüğüm kişilerin önerdiği kişilerle eşit sayıda kadın ve erkekten oluşan toplam 50 kişiyle görüştim. Görüşmek istediğim kişileri belirlerken, bu kişilerin 1970-1975 arasında ilkökulda öğrenci olmalarına, Türkiye'nin farklı kentlerinde okumuş olmalarına, farklı gelir grubuna ait ailelerin çocukları olmalarına, farklı meslek ve eğitim düzeyine sahip olmalarına dikkat etmeye çalıştım. Görüşmede kullanmış olduğum kılavuzu önemli bir bölümünü Tan, vd. (2007)'nin "Cumhuriyet'te Çocuktular" adlı çalışmasındaki kılavuzdan uyarladım. Bu kılavuza okul dışında olup bitenleri anımsayıp anımsamadıklarını gösterebilecek ve ilkökulda beslenme yapıp yapmadıklarına yönelik soruları ilave ettim. Görüşme kılavuzunu oluşturduktan sonra kısa sürede görüşme yapmayı planladığım kişilerle iletişime geçmeyi ve onlara ulaşmayı hedefledim.

Görüşmelerden önce görüşeceğim kişilerle ya doğrudan ya da telefonla tanışma fırsatım oldu. Tanışma sürecinden sonra doktora tez konumdan söz ederek kendileriyle görüşme yapmak istediğimi belirterek görüşmeyi gerçekleştirmek için randevu isteğinde bulundum. Genellikle görüşme yapmak istediğim kişiler isteğime olumlu cevap verdiler. Birkaç kişi de eğer ses kayıt cihazıyla görüşme yapılacaksa görüşmek istemediklerini ve tedirgin olduklarını belirterek görüşmeyi kabul etmediler. Görüşmeyi kabul edenlerle farklı gün bazen aynı gün içerisinde farklı saatlerde görüşme randevularıma göre görüşmeler gerçekleştirdim.

Görüşmeleri yanımda götürmüş olduğum ses kayıt cihazıyla gerçekleştirdim. Ses kayıt cihazından kaynaklı ciddi bir sorun olmadı, oldukça kaliteli kayıtlar gerçekleştirildi. Bu yüzden o kayıtları deşifre ederken çok az anlama sorunu yaşadım. Ses kayıt cihazıyla ilgili önemli bir sorun yaşamadım, sadece bazen pillerini değiştirmem için kısa aralar verdiğim oldu, bunun için de ek bir kayıt yapmam gerekti. Çalışma odalarında yaptığım birkaç görüşmede de ya gelen telefon aramaları ya da kapının açılmasıyla çok az aralar verdiğimiz oldu, daha sonra ortam uygun olunca görüşmelere kaldığımız yerden devam ettik. Bunun dışında görüşme yaptığım kişiler bazen görüşme yapacağımız yer konusunda çok titiz olmaya gerek olmadığı düşüncesine sahiptiler; bu yüzden onları daha sakin ve sessiz bir yerde görüşme yapmaya ikna etmek kolay olmadı. Görüşmelerin başlangıcında birçok görüşmeci o dönemle ilgili fazla bir şey anımsayamayacağını belirtti ancak genellikle bunun aksine sorular doğrultusunda pek çok noktayı anımsayabildiklerini gördüm ve oldukça faydalı görüşmeler oldu.

Görüşmeleri gerçekleştirdikten sonra görüştüğüm kişilerden bu görüşmeleri doktora çalışmamda kullanabilmemde sakınca olmadığına dair izin aldım ve kendilerine teşekkür ederek ayrıldım. Bazı görüşmeler tamamlandıktan sonra görüşme yaptığım kişiler bazı noktaları ilave etmek istediklerini belirttiklerinde görüşmecinin söylediklerini kısa notlar şeklinde aldım ve bu notları daha sonra o gün yapmış olduğum görüşme ve görüşmelerle ilgili sözlü tarih hikayelerini yazarken o hikayelere ilave ettim. Görüşmeleri gerçekleştirirken bir taraftan da onları deşifre etmeye ve yazıya dökmeye çalıştım. Bu deşifreleri gerçekleştirirken görüşmecilerinin ifadelerinden herhangi bir değişiklik yapmadan kendi ifadelerine bağlı kalarak gerçekleştirdim. İşin en zor olan kısmı görüşmelerin deşifre edilmesiydi. Çünkü bazen bir sözcüğü anlayabilmek için defalarca dinlemek gerekiyordu, bazı görüşmeciler düşük ses tonuyla konuştuklarında onları anlamak zorlaşabiliyordu. Sonunda görüşmeler tamamlandıktan sonra onların deşifrelerini de tamamladım ve çalışmamı raporlarştırırken bu görüşmelerden yararlandım.

3.1. GÖRÜŞME KILAVUZU⁸⁰

1. Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, anneniz ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeştiniz? (eğer söylenmediyse)

2. Okula gittiğiniz ilk günü (o gün olanları) hatırlayabiliyor musunuz?

3. Okulunuzun adı neydi, okula nasıl gider gelirdiniz, nasıl otururdunuz, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

4. Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

5. Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vb. var mıydı?

6. Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan (ders, dersane vb.) yardım alır mıydınız?

7. Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

8. Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? (Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında)

9. Öğretmenleriniz eğitiminiz ile ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

10. Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

11. Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

---

⁸⁰ Bkz. Tan vd. 2007.

12. Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin, sınıf başkanlığı için?

13. Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

14. O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz? Evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

15. Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

16. İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

17. O dönemde okulda beslenme yapar mıydınız? (sonradan ilave ettiğim bir soru)

18. Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

Teşekkür ederim.

3.2. VERİLERİN TOPLANMASI

Bu çalışmada esas olarak toplumsal, ekonomik, siyasal ve eğitimsel birinci el kaynaklara ulaşıldı. Birinci el kaynakların yanı sıra temel kaynaklarımızdan en önemlisi yapmış olduğum görüşmelerin deşifre edilmiş özgün metinleri oldu. Bu dönemle ilgili tarih, eğitim tarihi, toplum tarihi, siyasal tarih kitapları ve makaleleri, biyografiler, hazırlanmış mektuplar, resmi kayıt ve tarihçeler, secereler, günlükler, dergi ve gazeteler Milli Eğitim Bakanlığı'nın düzenleme ve yönetmelikleri her türlü yazılı eser birinci elden kaynakları oluşturdu. Dönemle ilgili yazılmış ikinci el kaynaklar da kullanıldı.

3.3. VERİLERİN ANALİZİ

1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin dönemin ilkokul eğitimi ve pratiklerini nasıl anımsadıkları, algıladıkları ve değerlendirdiklerini yapmış olduğum görüşmelerin kişilerin kendi anlatılarına bağlı kalarak deşifre ettim. İçeriklerine sadık kalınarak deşifre ettiğim bu anlatılar dönemle ilgili yazılmış kaynaklara katkı sağlamaya yönelik oldu.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUM

Bulgular üzerine söz söylemeden önce görüşme yaptığım kişilerle ilgili birtakım sayısal veriler vermemin yararlı olacağı inancındayım. 25 kadın ve 25 erkek olmak üzere toplam 50 kişiyle görüşme yaptım. Kadınların %55'i yüksek okul ve üniversite mezunu, %45'i de ilköğretim ve lise mezunudur. Bunların yaklaşık %55'i herhangi bir kamu kuruluşunda çalışırken, geri kalan %45'i serbest çalışan ve ev hanımlarından oluşmaktadır. Erkeklerin %60 'ı yüksek okul ve üniversite, %40'ı da ilköğretim ve lise mezunlarından oluşmaktadır. Erkeklerin %50'si herhangi bir kamu kuruluşunda çalışırken, %20'si işsiz, %10'u serbest ve %20'si de işçi olarak çalışmaktadır. Görüşme yaptığım 50 kişinin annelerinin neredeyse tamamı ev hanımı iken sadece avukat ve hemşire olmak üzere toplam 2 kişi çalışmaktadır. Buna karşılık bu kişilerin babalarının %40'ı herhangi kamu kuruluşunda çalışırken, %20'si çiftçilik yapmakta, %10 işçi olarak, geri kalan %30'da serbest çalışmaktadır. Kadınların ve erkeklerin %40'ı merkezde ilkokula giderken, %60'ı da çevrede ilkokula gitmektedir.

Bu dönemin ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini değerlendirmeye çalışırken daha önce de belirtmiş olduğum merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet değişkenlerini kılavuz değişkenler olarak dikkate alacağım. Bunu yaparken kuramsal çerçevede vurgulamış olduğum, hegemonya, habitus, ideoloji, egemen toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi, kültürel bagaj, gizli müfredat gibi öğrencilerin eğitim deneyimlerini anlamamda ve analiz etmemde bana yardımcı olacak/olabilecek kavram ve söylemlerin anlatılarla kurulabilecek bağlantılarını ortaya koymaya çalışacağım.

4.1. ÇOCUKLUK VE GEÇMİŞİ HATIRLAMA

Doğrudan çocuklukla ilgili bir soru yöneltmediğim halde görüştüğüm kişilerin sınırlı da olsa bir kısmı çocukluklarından söz etti. Çocukluklarıyla ilgili söylediklerinin içeriği ve boyutu daha çok onların nasıl bir ekonomik ve sosyal çevreden geldikleriyle yakından ilişkiliydi. Aileleri belli bir gelir grubuna ait olan ve çoğunlukla kent merkezinde ilkokulu okumuş olanların bir kısmı iyi bir çocukluk yaşadıklarını söyledi ve çocukluklarına özgü pek çok şeyi anımsadı. Toplumsal cinsiyet değişkeninin aksine merkez-çevre değişkeninin onların çocukluklarına özgü söylediklerinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü merkezde ilkokulu okuyanlar çevrede okuyanlardan daha fazla çocukluklarına özgü şeyleri anımsamaktadır.

Kent merkezinde ve özel bir okulda ilkokul eğitimini almış olan Nalan Asyalı çocukluğunu dolu dolu yaşadığını şöyle anlatmaktadır: “Çocukluğumda hakaten böyle dolu dolu oynarak geçirdim.” Füsün Börekçi de çocukluğuyla ilgili benzer şeyler söylemektedir: “O zamanki çocukluğumuz çok güzeldi. Yani ne bilim nesini bahsedim ki, çok samimi ve çocuksu, dersin bilincinde olmayan işte oyunla meşgul olan çocukluktu.” Yine kent merkezinde ve özel bir okulda okumuş olan Tümay Yörük çocukluğunu şu şekilde anılatmaktadır: “Annem kardeşime doğum yaptıktan sonra çalışmadığı için üçüncü dördüncü sınıfta daha rahat bir çocukluk yaşadım.” Bunlara ek olarak daha çok memur ve esnaf çocuğu olan ve kent merkezinde ilkokulu okumuş Ayça Arslan, Selim Yorulmaz, Serap Ülgen ve Ayhan Çobanoğlu'nun söyledikleri de ait oldukları ekonomik ve sosyal çevre ile çocuklukları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Benim ailem kırsal kökenden gelmesine rağmen biz mesela şeye gitmezdik. Babam serbest çalıştığı için de köye gitmek istemediği için biz sürekli şehirde kalırdık. Yaz döneminde de sürekli işte kitap okuyarak geçirirdik. Öyle çocukluğum oldu. Yani daha çok okumaya dayalı bir çocukluk geçirdim ben o yüzden. (Ayça Arslan)

Bizim pek fazla şeyimiz yoktu, kaygımız yoktu. Biz sokakta ölürdük ya, yani çok güzel bir çocukluk yaşadığımızı söyleyebilirim. O zaman aile bağları, arkadaşlık bağları daha kuvvetli olduğunu düşünüyorum. Babamın arkadaşları yani mutlaka bizim evde bir misafir vardır ya da bizimkileri bir yerlere misafirlige gitmiştir. Onların kendi aralarındaki sohbetleri işte pek bizim ilgimizi çekmez ama biz onlar çocuklarını getirdiğinde, biz çocuklarla oynardık öyle bir ortam vardı. (Selim Yorulmaz)

Açık söyleyim biz o yıllarda şimdiki çocuklar gibi çok fazla sorunlarla iç içe büyümedik. Biz daha çok çocukça şeyler, oyunlar, eğlenceler peşindeydik. (Serap Ülgen)

Tabi ilkokul çocukluk dönemi çokca eğlenceli zamanlar geçirdiğimizi hatırlıyorum arkadaşlarımla. (Ayhan Çobanoğlu)

Çocukluklarını çevre olarak belirlediğimiz gecekondular, kasaba ve köylerde geçiren ve ilkokul eğitimlerini orada tamamlayanların, ya çocukluklarından hiç söz etmedikleri ya da çok az söz ettiklerini görmekteyiz. Onların çocukluk dönemlerinin daha çok üretime yönelik bir meşguliyet içerisinde geçtiğini⁸¹ kendi ifadelerinden anlayabilmekteyiz. Bu durumu Özyay Doruk'un anlatısında görmek olanaklıdır: "İşte çocukluk hayatım boyunca ilkokul hayatım bittikten sonra bana vermeye çalıştırdı, bir miktar yazın alıp götürdü çalıştırdı falan."

Bazı kişiler o dönemle ilgili bazı noktaları hatırlayamadıklarını, bunun nedenini de baskı altında büyümüş olmalarından kaynaklanabileceğini söyledi. Geçmişini hatırlayamayan ve hatırladıklarını çekinerek anlatanların çoğunluğu kızlardan oluşmaktaydı, bunda toplumsal cinsiyetçiliğin etkili olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Nesime Kaya'nın anlatısı buna iyi bir örnektir: "Bazı şeyleri hani hatırlıyamıyorum ama şöyle babamla oturup ta öyle sohbet etme şeyimiz, hiç hep baskı altında büyüdüğümüz için mi? Yoksa babam okumuş kişiydi o zaman, yani o şartlarda, o ilkokul felan bitirmişti, ortaokulda yanılsım yoksa. Annem ilkokul üçten ayrılmış fakat yani babamın korkusu yani biz aynı yerde bile oturmaya çekinirdik. Öyle babama hiç bir şey soramazdık (soramazdı), bilmiyorum bazı şeyleri unutmam şeyin sebebi bir araya gelip otur oturup konuşmadığımızdan da olabilir mi?" Kız çocuklarının daha fazla kurallara uymalarının beklenmesi toplumsal cinsiyet çerçevesinde anlaşılabilir bir durumdur. Toplumsal cinsiyet aile içerisindeki güç ilişkilerini belirlemede önemli bir işleve sahiptir (Kandiyoti: 1988). Hiyerarşik yapı

⁸¹ Eğitim deneyimlerine yönelik anlatılanlarda, eğitime özgü dönemsel süreklilik ve kopuşları görebilmek ve anlayabilmek için *Cumhuriyet'te Çocuklar* adlı çalışmadaki bazı anlatılara gönderme de bulunmak bu süreklilik ve kopuşlar hakkında aydınlatıcı olabilir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilkokulu okumuş olan Şükrü Odabaşı çocukluğunu şöyle anılatmaktadır: "Hiç öyle neticeli bir rençber olduğumuz için, hep öyle açıklan, tokluklan, tabi o işlerle uğraştık." O dönemin çocukları çalışmayı günlük yaşamın bir parçası olarak gördükleri için çalışma olarak ayırt etmemektedirler. Sefer Yalçın: "İşde, düvenci tabi küçük yaşta n'olcak, düvenci dururduk, yazın düven sürerken. Hizmetkar dururduk, guzu güderdik. 12 yaşına kadar böyle geçti." Bkz. Tan, vd., 2007.

içerisinde kadını ikincil konuma getirmekte ve bu yüzden kız çocukları yetiştirilirken daha itaatkar büyümektedir. Nesime Kaya'nın annesinden çok babasından çekinmesi bunu açıklar niteliktedir.

Ayrıca babalarından baskı gördüğünü söyleyen erkekler de vardı. Recai Güleç: “Yani döverdi, yanında konuşamazdık. Gelirdi dört kişi, dört kardeşimiz böyle otururduk şöyle, hiç kımıldıyamazdık. Mümkünatı yok, öyle bi disiplinliydi, yani ona da, oturup ta baba ben gözlük kırdım, baba veya param yok, baba şöyle böyle konuşamazdık kesinlikle.” Gerek Nesime Kaya gerekse Recai Güleç örneğinde de anlaşılabilceği gibi toplumsal cinsiyete dayalı ortaya çıkan otorite aile içerisinde erkek (*baba*) merkezli olmaktadır. Her ikisi de annelerinden çok ailenin reisi konumundaki babalarından çekindiklerini söylemektedir. Baskı altında büyüme ve çevre konumundaki bölgelerin iletişim araçlarından yoksun olması çocukluk ve günlük yaşamla ilgili pek çok şeyin anımsanmasında engel teşkil etmektedir.

4.1.1. ÇALIŞAN ÇOCUKLAR VE YOKLUK İÇERİSİNDE İLKOKULU OKUYANLAR

Görüşme yaptığım dönemin ilkokul öğrencilerinin bazıları okul dışındaki zamanlarında çalıştıklarını ve böylece ailelerinin bütçelerine katkıda bulduklarını söyledi. Bazıları da önce işleri bitirip daha sonra derslerine vakit ayırmaya çalıştıklarını belirtti. Bu çocukların çoğunluğu çevre konumundaki gecekondu, köy ve kasabalarda ikamet edenlerdi. Buralarda ilkokul eğitimlerini tamamlamış olanlar, yokluk ve fakirlik⁸² içerisinde eğitimlerini sürdürmekte ve

⁸² Öğrencilerin ifadesiyle yokluk içerisinde yaşama yoksulluğun tezahürüdür. Yoksulluk, ekonomik bir kategori olmanın yanı sıra kişilerin de içinde yaşadığı anlamıdır, başa çıkmak için çeşitli yöntemler geliştirdiği, toplumsal bir durumdur. Yoksulluk uluslar arası devlet sisteminin kolladığı ve ürettiği bir olgudur. Bkz. Erdoğan, N. Yoksulları Dinlemek., N. Erdoğan (Editör). *Yoksulluk Halleri, Türkiye’de Kent yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, İstanbul, İletişim Yayınları, (2007), ss. 13-26. Hobsbawm, yoksulluğun üç anlamı olduğu kanısındadır: toplumsal yoksulluk, sefalet ve moral yoksulluk. Toplumsal yoksulluk, yoksulluğun sadece iktisadi ölçütlerle değil, aynı zamanda bağımlılık, sömürü ve aşağılık hissine bağlı olarak varolduğuna işaret eder. Bu düzeyde yoksulluk, görel olarak tanımlanabilir; çünkü burada yoksulluk, iktisadi girdiye rağmen varolur. Sefalet ise, verili bir toplumda minimal yaşama standartlarının altında bulunma ve böylece başkalarının yardımına bağımlı kalma durumudur. Moral yoksulluk, toplumsal yoksulluk ve sefaletin bir sonucu olarak varolur ve “toplumun ya da onun altgruplarının ve kurumlarının değer sisteminde yoksulluğun yerini tanımlamaktadır. Çiğdem, A. Yoksulluk ve Dinsellik., N. Erdoğan (Editör). *Yoksulluk Halleri, Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. İstanbul, İletişim Yayınları, (2007), ss. 20-247.

kente özgü birçok olanaktan yoksun bulunmaktaydı. Bu çocukların daha çok küçük yaşlarda üretime katkıda bulduklarını görmekteyiz. Bu yüzden bu çocukların çocukluk dönemlerinin kısaldığını (Postman: 1995) söyleyebiliriz. Şevki Ulubatlı'nın söyledikleri çocukluk sürecinin kısaldığını ortaya koymaktadır: “Çünkü babamız yanımızda olmadığı için çobancılık yapıyordu. O yüzden, yani ara tatillerde çalışıyoduk, öyle öyle hem okula hem şeye işte ikisi çalışarak geçimimizi sağlamaya çalışıyoduk.”

Merkez-çevre değişkeni, ilkokula devam ederlerken çalışmak zorunda kalan ve yokluk içerisinde eğitimlerini sürdürmeye çalışan çocukların anlatılarının değerlendirilmesinde belirleyici görünmektedir. Çoğunlukla çevre konumunda ilkokulu okuyan çocukların yokluk içerisinde olduklarını ve bu yüzden de çalışmak zorunda kaldıklarını anlamaktayız. Bu çocuklardan bazıları başkaların işlerinde çalışmak, bazıları da kendi ev işlerinde büyüklerine yardım etmek zorunda kaldıklarını söyledi. Mahmut Ersan: “Şimdi o dönemde benim abim berber olduğunda için ben daha çok yaz aylarında ilk okul dönemlerinde çıraklık tabir edilen berber dükkanında çıraklık yapardım.” İsa Akşehir: “Biz okulda geldiğimizde ödevlerden arta kalan zamanımızı ev işlerine yardım etmeye ayırırdık. Yani bizi şunu da çok rahatlıkla diyebilirim ki öncelikle şey ev işleri yapmak sonra ders çalışmaktı.” Recai Güleç'in anlattıkları yoksulluğu tüm çarpıklığıyla ortaya koymaktadır: “Şimdi ben okumadığım zamanlarda babam bana bahçede maydanoz soğan keserdi, bağlarlardı, sırtıma alır gider satardım onu ben. Bahçe maydanozu, bahçe soğanı. Kaç lira, işte bir kuruş bir lira neyse öyle satardım. Yani okumak o kadar şey değildi, o dönem çalışmak daha öne. Bu maddi sıkıntı çok, babam tek çalışıyo, ondan sonra ben tuğla ocağına gittim, hocam tuğla çektim.” İlkokuldayken çalışmak zorunda olan çocukların⁸³ anlatılarına Hasan Tatık ve Tahsin Koyuncu'nun örneklerini de verebiliriz.

---

⁸³ Genellikle çevredeki çocukların eğitimlerini yokluk içerisinde geçirdikleri, özellikle de köydekilerin bunun başını çektiğini görmekteyiz. İlginçtir, Cumhuriyet'in kuruluşunda köylerde ilkokulu okuyan öğrencilerin anlatıları ile 1970'lerin köy ilkokul öğrencilerinin anlatıları arasında bir paralellik bulunmaktadır. Yaklaşık 50 yıllık bir sürede köydeki eğitim koşullarının büyük ölçüde değişmediği anlaşılmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilkokul öğrencisi olan Sami Erdem okula giderken aynı zamanda çalışmaları gerektiğini de belirtmektedir. “Ne biliyim işte, böyüdük. İşimiz, gücümüz, okulumuzla. Kışın okul olurdu, yazın ekin ekilirdi,

Okul dışından biz zaten okulların açılmasından bir ay sonra okula başlayabilirdik. Okulların da kapatılmasından bir ay önce okuldan ayrılmak zorunda kalıyoduk. Çünkü hayvan otlatmamız gerekiyordu, araba koşmamız, çifte gitmemiz gerekiyordu. O koşullarda okuduğumuz için bir de annemiz babamız okuyup ta ne olacaksınız, sanki bizi göynükten mi kurtaracaksınız gibi yorumları vardı. Yani bittin mi kurtaracaksınız, yani bizi fakirlikten⁸⁴ mi kurtaracaksınız mantığıyla hareket edildiği için. Gidin çiftinize bakın, çubuğunuza bakın, hayvanınıza bakın. Sürekli bizi tabii ki o şekilde anımsıyorum, şey yaparlardı, yani tenkit ederlerdi. (Hasan Tatık)

Zaten eve geldiğimiz zaman bizim bi işimiz vardı muhakkak. Ders çalışmaya biz bizim köyde zaten elektrik yoktu, ders çalışmaya bizim vaktimiz yoktu. Yani lambayı bi gaz lambası olurdu. O da hiç unutmam bizim gaz lambası bazısı şey olur, dışarda direk bi ilkel yöntemlerle yapılmış bi sistemleydi. Yani bi alt, altına bi gaz koyuyolar, ağzına sıkı bi bezle bağlıyolar. O ordan çektiği kadar ağzında şişenin ağzında yanar. Yani o tür bir lambalarla biz gece akşamki ihtiyacını karşılıyolar. Bi de misafir gelir diye camlı şeyi belki görmüşsünüzdür (görmüşsünüzdür). Belki biliyorsunuzdur o tür şeyler, onlar da misafir geldiği zaman yakarlardı onu. Çok kıymetliydi çünkü yani, o biraz fazla yanardı yani diyeceğim. (Tahsin Koyuncu)

Çevrede ilkokula giden bazı kız çocukları da genellikle ev işlerinde büyüklerine yardım ettiklerini belirtti. Bedriye Soylu evde çalışmayı şöyle aktarmaktadır: “Öyle fazla bi oynadığımız zamanımız da olmuyordu. Çünkü okuldan eve geldiğimiz zaman, annem bize hemen iş yaptırıyordu.” Anlatılarda da anlaşılabilirliği gibi ev dışı işlerinde daha çok erkek çocuklar, ev içi işlerinde de kız çocukları çalışmak zorunda kalmaktadır. Erkek çocukların daha çok ev dışı, kızların ise ev içi işlerde çalışmak zorunda kalmalarını toplumsal cinsiyetten kaynaklı ortaya çıkan toplumsal rollerle açıklayabiliriz. Çünkü geleceğe hazırlamada erkek, piyasa için üretim ve parasal karşılığı olan, kadın ise ev içi üretim ve parasal karşılığı olmayan işlere yönlendirilmektedir (Ecevit: 2003). Burada sınıfsal farklılık ile cinsiyet ayrımının iç içe geçtiği ve buna bağlı cinsiyete dayalı iş bölümünün önemi öne çıkmaktadır.

O dönemde çevrede oturan bir ilkokul öğrencisinin ders çalışma ve ev ortamının nasıl olduğu Mahmut Ersan'ın ifadesinde gizlidir: “Ders çalışırken

---

çayırırlar biçilirdi. Mala, davara bakılırdı. Böyleydi, bizim başka bi, öyle bir anımız olmadı.” Bkz. Tan, vd., 2007.

⁸⁴ Çevrede özellikle de köylerde çocuk emeğine duyulan gereksinim bazen eğitim gereksiniminin önüne geçmektedir. Yukarıda Hasan Tatık'ın anlatısında da karşılaştığımız benzer durumu Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde köylerde ilkokulu okumuş olan öğrencilerin anlatılarında da görebilmekteyiz. Sedef Akçay: “Hiç ne okul, ne bir şey gördüm.” Musa Çalışkan: “Çok ıstırap çektim. İstiyordum okumak ama bam yoğudi.” Yoksulluk nedeniyle çalışmak zorunda olan Abdullah Ocak ise “Babamı kaparlardı, iki gündebir kaparlardı: Niden çocuğu göndermezsin?” Bkz. Tan, vd., 2007. Farklı dönemler olmasından kaynaklı pek çok olanağın değişmiş ve gelişmiş olmasına rağmen 1970'lerin başında köylerde yokluk içerisinde olan çocukların ilkokul eğitimlerini güçlükle tamamladıkları anlaşılmaktadır.

biz dar gelirli bir aile olduğumuz için, çocuk sayısı da fazla olduğu için tek oda da çalışırdık. Zaten benim başladığım dönemde bizim evde elektrik yoktu. Biz lambayla ders çalışırdık. Ha keza abim ve abimin ailesiyle kaldığımız için oldukça kalabalık bi aileydik. Hani şimdiki gibi çok rahat çalışma ortamlarımız yoktu. Seksenli yıllara doğru biz elektrik aldığımız için gaz lambası tabir edilen lambayla ders çalışırdık.”

Merkez-çevre değişkeni perspektifinde baktığımızda çevrede ilkokulu okuyan çocukların aynı zamanda çalışmak zorunda kalmaları, bunların çalışma alanlarının cinsiyete bağlı olarak farklılık göstermesi eşit olmayan ekonomik ve toplumsal konumun yeniden üretiminin önemli bir göstergesidir. Bir tür fakir ailelerin çocuklarının fakirlikten almış oldukları payla fakirliği yeniden ürettiklerini belirtmek yanlış olmaz. Apple'ın ifadesiyle ekonomik ve toplumsal sermaye değişik bir şekilde yeniden üretiliyor ve bu daha sonra kültürel sermayeye dönüşmektedir (Apple: 2004).

4.1.2. OYUNLAR

Oynadıkları oyunlara yönelik soruyu yönelttiğimde görüşme yaptığım kişilerin çoğunluğu arkadaşlarıyla kızılı erkekli ortak oyunlar oynadıklarını ve o dönemin sınırlı oyun olanaklarından faydalanabildiklerini söyledi. Füsün Börekçi: “Çizgi oynardık, ip atlardık, yakan topu karışık erkek arkadaşlarımızla beraber oynardık, voleybol oynardık, istop oynardık, yani hepsi karışıktı, öyle ayırım yoktu.” Fahriye D. Doğu: “Top oynardık, ip atlardık. Bi de erkek öğrenciler, öğrenciler yani arkadaşlarımızla oynadığımız bilye oyunu vardı.”

Hiçbir zaman benim çocukluğum boyunca, hiç bir zaman kız ve erkek diye bi ayırımımız olmadı. Biz sürekli kız ve erkek birlikte oynadık. Ne tür oyunlar oynadık? Bilmiyorum top oynadık, ip at atlardık, ama bunları sürekli biz birlikte yaptık, sürekli birlikte oturduk, birlikte kalktık. Dediğim gibi, biz birbirimizin evlerine bile gittik. Yani hiç öyle kızılı, erkekli bi ayırımımız olmadı bizim. Kız, erkek diye bi ayırım bilmiyoduk zaten. Yakan top, ip atlama başka ney? Bi tombik diye bi oyunumuz vardı galiba, dombik miydi, tombik miydi Valla öyle bi şeydi ama bilmiyorum ki, çok basit şey oyunlardı işte ne bilim, şeyle bir ha çizgi oynardık. (Ayça Arslan)

O dönemde çoğunlukla yakan top, topla oynanan diğer oyunlar, al satarım bal satarım, istop, beş taş, ip atlama, mendil kaçırmaca, kör ebe, misket, köy yerlerinde de daha çok çelik çomak, uzun eşşek gibi oyunların

oynandığı görülmektedir. Sınırlı da olsa merkezde oturan ve daha iyi gelir durumu ve daha iyi eğitim olanaklarına sahip olanlar daha farklı oyunlar oynadıklarını anlattı. Ancak geneline baktığınızda oynan oyunların ortak olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Her ne kadar sınırlı sayıda ve benzer oyunlar oynanmış olmasına rağmen bu oyunların merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet değişkenleri ışığında farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Çevrede oynanan oyunlara şu anlatıları örnek olarak verebiliriz. İsa Akşehir: “Ne tür oyunlar oyna oynardık. İşte bizim karpuzdan araba yapardık,⁸⁵ lastik teker yapardık, işte okuldayken güvercin taklası oynardık, binde bir oynardık, kovalamaca oynanırdı. İşte ilkokul çocuklarının köyde oynayabileceği kar,kışınsa kartopu oynardık, kardan adam yapılırdı.” Hasan Tatık: “Beş taş oynardık, ip atlamaca oynardık. Bi de voleybol oynardık okulda. Hayvanların kılından (kırından) top yapar, onlarla oynardık, topumuz yoktu.” Çevrede ilkokulu okuyanların oynamış oldukları oyunlara örnekleri arttırabiliriz.

Şey oynardık, taşları böyle dizerdik, annem şey yapmıştı bize top. Bezden ama bezden böyle içi pamuk dolu yapmıştı. Onlarla rahatlıkla oynardık. Ondan sonra saklambaç oynardık, bu tür şeyler oynardık. (Bedriye Soylu)

Vallahi biz daha çok erkek heralde olduğumuz için top oynuyoduk, maç yapıyoduk. Nadiren voleybol ve basket sahamız vardı. Okulun bahçesinde küçük bi bölümde potamız vardı. Biraz o sporlarla da uğraşıyoduk ama kızlarla pek oynamıyoduk. (Suphi Karaman)

Merkezde ilkokulu okuyanların oynamış oldukları oyunlarda daha fazla çeşitlilik bulunmaktadır. Çünkü bu çocukların daha fazla oyun imkanına sahip olduğu görülmektedir. Nalan Asyalı'nın anlattıkları bunu doğrular niteliktedir.

Okulda daha çok bizim beden beden dersinde oynadığımız oyunlardı. Çünkü şeyde öğlen tatilleri uzundu, yemek teneffüsü olduğu için ve bizim o zaman ki okulumuzun şuanda yok orası yola felan gitti. Bir tarafında okul bahçesinin içinde çocuk parkı vardı, daha çok zamanımızı o çocuk parkının içinde geçirirdik yani. Tahti revalısı vardı, salıncağı vardı, işte kaydırağı vardı, onu çok iyi hatırlıyorum. Bi de tekrar mesela şeylerimiz vardı, böyle pınarımız, su pınarları, mermerden yapılmış böyle içinden borudan su çıkan, su pınarları vardı ordan su içerdik. Arkadaşlarla okul bahçesinde beden eğitimi derslerinde mesela yakan top oynardık, ondan sonra voleybol oynardık. İşte şeyler daha çok vücut geliştirici

⁸⁵ Ailelerin toplumsal ve ekonomik durumuna bağlı olarak oynanan oyunlar ve oyuncaklarda bazı farklılaşmalar göze çarpmaktadır. 1970'lere benzer bir şekilde Cumhuriyet'in ilk yıllarında da alt gelir grubuna ait olan ailelerin çocuklarının oyuncaklarını kendilerinin yaptıklarını anlamaktayız. Ayşe Yıldırım “Çaputtan gelin” diktiklerini söylerken Ali Erbaş da aynı şekilde “Nerde oyuncak diye bi şey bilmezdik. Bizim oyuncağımız, daş oynardık. Bkz. Tan. Vd.: 2007.

hareketler yaptırılırdı, hani egzersizler verilirdi bu tip şeylerdi. Dalya, bu şeyleri küçük taşları üst üste dizedik, topla iki gruba ayrılırdık. Bi gruptan sırayla işte bir grup mesela o uzaktan dizdiğimiz taşları vurmaya çalışırdı. O vuran kişini grubu dağılırdı, diğer gruptaki kişiler de topla o diğer vuran kazanan grubun üyelerine dağılan grubun üyelerini vurmaya çalışırdı. Onlar gittiği zaman diğer üyeleri dağılırdan dizerlerdi, hepsi dizildiği zaman dalya derdik ve de o grup kazanırdı. Daha sonra mesela bizim büyük şeylerimiz vardı, abiler vardı apartmanda felan yaşayan. Onların işte şeyleri vardı, barfiksleri felan vardı oraya (odaya) çıkardık sallanırdık. Ondan sonra voleybol oynardık, işte yakan oynardık, ip atlardık. Ondan sonra yılan diye bir oyunumuz vardı. Misket oynardık. Mesela ben çok iyi hatırlıyorum kızlı, erkekli biz misket oynardık. Lik derdik, lik bu kola kapaklarıyla felan dizedik. Yine topla onları vururduk, dizedik lik diye bi oyunumuz vardı. Yine çiviyle yılan derdik, çamura böyle çivileri saplayarak ve yine yılan şekli yaparak böyle yine öyle bir değişik oyunumuz vardı. (Nalan Asyalı)

Oyun oynarlarken kız ve erkeklerin çoğunlukla beraber oynadıklarını daha önce de belirtmiştim. Sevil Keskin: “Hep kız, erkek oynardık. Hiç böyle ayrı ayrı oynamazdık ama bi ip atlama vardı, ip atlamayı lastik vardı, lastiği erkekler oynamazdı biz sırf kızlar oynardık, belimizde lastik olurdu, işte ortaya geçerdik, zıplardık o lastiklerin arasında bende spora yatkın olduğum için bu tür oyunları çok oynardık. Erkek arkadaşlarımızla yakan top çok oynardık, tuğla de devirmeyi oynardık. Bi de o bireysel olan etkinlikleri yapardık, oyunları oynardık.” Mahmut Ersan: “Kız ya da erkek arkadaşlarımızla ortak oyunlar oynardık. En büyük oynadığımız oyunlardan bi tanesi çelik çomak oyunuydu. Tabi köy yerinde çok fazla bi şey yok birlikte oynadığımız oyunlar bunlardı. Erkekler olarak oynadığımız zaman da fıçı çevirme tabir ettiğimiz komik, bir ahşaptan yapıma, ip dolarsınız etrafına onu gerdirip sert bi şekilde attığınızda, kiminki en fazla dönüyor en çok hatırladığım buydu. Bunun da iyi dönmesi için altına bi raptiye çakardık, o raptiyenin uzun süre dönmesini sağlardık. Bir de gazoz kapağı oynardık biz. Kare çizgiler çizilirdi, işte herkes üçer, beşer gazoz kapağıyla başlardı. Yenilen on tane, on beş tane gazoz kapağı verirdi, en büyük eğlencemiz buydu yani.”

Çevre konumundaki kasaba ve köylerde ilkokulu okuyup ta erkek öğrencilerle ya da kız öğrencilerle ortak oyunlar oynamadıklarını belirten örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz. Kadriye Kodaman: “Şimdi erkek arkadaşlarımızla (arşlarımızla) oynuyoruz diyemiyecem. Çünkü yetiştirilme tarzımız da bunu etkiliyo diyebilirim. Hep kız arkadaşlarımla oynadım. Hiç erkek arkadaşım olmadı. Oynadığımız oyunlar hep kör ebe, saklambaç bunlar hatırlıyabilecem.” Ait oldukları toplumsal çevreye göre cinsiyet ayrımını Tahsin Koyuncu'nun anlattıkları çok iyi ortaya koymaktadır: “Kızlarla o zaman ortak

oyun yoktu. Oynamıyolardı kimse. Kızlar ayrı oynuyodu, erkekler ayrı (aynı) oynuyodu. Çünkü yetişkin kızlardı çoğunluğu, erkekler de yetişkindi.⁸⁶ Belki o köy yerinde vermiş olduğu şeyde olabilir yani, bizim genelde o futbol oynuyoduk yani. Genelde (ala) şey olarak, o da doğru dürüst top bile yoktu, top almak için bile ... yamalıklı böyle iki de bir yapıştırırlardı biliyo musun onu? Böyle patlardı, matlardı onu bile derme çatma şeylerle olurdu yani, topu bile bulamıyoduk”.

Cinsiyet ayrımının oyunlara da yansıdığını gösteren diğer bir anlatı ise Recai Güleç’inkidir: “Öğretmen nezaretinde kızlarla oyun oynadık öğretmen nezaretinde. Onun dışında kız arkadaşlarla utangaçlığımızdan kesinlikle yanlarına gidip te konuşamazdık. Merhaba bile diyemezdik öyle bir utangaçlığımız vardı. Beraber ortak oynadığımız oyunlar öğretmen nezaretinde çember içinde, arkasına mendil bırakıyolar ya hocam ne diyoduk ona? Yakan topu falan oynardık. İşte o oyunu çok oynardık. Öyle birisinin arkasına mendil bırakırdık. O da alırdı, o mendille kovalardı, onu böyle dairenin içerisinde. Sonra işte öyle oyunlar oynardık. Yani şahsi olarak birebir hiçbir kız arkadaşımızla hiç bi şey konuşamazdık. Ya kızlar da mı utangaçtı veya dönemde kızlar erkekler konuşmaz şeyi mi vardı? Bilmiyorum.” Safiye Arıkol’ın anlattıkları da cinsiyet ayrımcılığını doğrulamaktadır.

Ortak oyun yok oynamazdık.⁸⁷ Yani kız, erkek olarak oynamazdık ama işte kızların oynadığı kör ebe, saklambaç, ip atlama, beş taş bilmem o tür oyunlar oynardık. Yoksa öyle şey yoktu. Daha küçük, yani daha dar oyunlar diyim ama kızlı erkekli yok. (Safiye Arıkol)

Kısacası her ne kadar kız ve erkek öğrenciler beraber ortak oyunlar oynasalar da merkez ve çevre arasında ekonomik, toplumsal konuma ve cinsiyet ayrımına bağlı olarak bir takım farklı oyunların oynandığı, çevrede

⁸⁶ Köylerde bazen öğrencilerin sınıfta aynı yaş grubunda olmayan öğrencilerle eğitimlerini sürdürdüklerini anlamaktayız. Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde ilkokulu köyde okuyan öğrencilerin anlatılarında da bu durumu görebilmekteyiz. Duriye Köprülü: “Benim sınıfta ben işte 7 yaşında bile değildim, çarşafı kadınlar vardı.” Melek Sevgin: “Çok da karışık olurdu sınıflar biliyor musunuz? Yaşa göre değildi. Mesela benim ön sırada oturduğum küçük yaşımda, arka sıralarda başı örtülü ablalar olurdu.” Bkz. Tan, vd. 2007.

⁸⁷ Cumhuriyet’in ilk yıllarında kızlar ve erkeklerin genellikle ayrı oyunlar oynadıklarına şahit olmaktayız. Ayşe Yıldırım: “Oyun ne olur ki... Eee... Gız uşağısın. E...gelin yapardık, bibek yapardık, onu bunu ederdik.” Bkz. Tan. Vd., 2007. Ancak 1970’lerde büyük ölçüde kız ve erkeklerin beraber oynadıklarını ancak köylerde bazen kızlar ve erkeklerin ayrı oynadıklarını da anlatılarda çıkarabilmekteyiz.

bazen kız ve erkeklerin ayrı ayrı oynadıklarını görebilmekteyiz. Kesinlikle erkek ve kızlarla ortak oyun oynamadıklarını belirtenler çevre olarak tanımladığımız köy, kasaba ve gecekondu kesiminde ilkokulu okuyanlar arasındadır.

4.1.3. HATIRALAR

İlkokulda okurken belleklerinde yer edinmiş olan hatıralarını sorduğumda merkez ile çevrede ilkokulu okuyanlar arasında hatıraların anımsanması noktasında az da olsa bir farklılığın ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu farklılık, merkezde olan çocukların sevinerek, heyecanlanarak anlattıkları, çevredekilerinin ise daha çok fakirlik izlerini taşıyan anılarından gözlemlenebilmektedir. Özellikle çevre olarak tanımladığımız kasaba, köy ve gecekondu kesimlerinde ikamet edenlerin bir kısmı kayda değer bir hatıralarının olmadığını ifade etti.⁸⁸ Bu öğrenciler, özel hatıralar yerine daha çok genel ifadeler kullanmayı yeğlemektedir. Tan'ın da işaret ettiği gibi tarihin dışında kalmış gruplara mensup insanların kendi hayatlarını bireysel ve önemli bir hikaye olarak algılamakta güçlük çektikleri bilinmektedir (Tan, vd.: 2007). Şevki Ulubatlı: “Ne gibi hatıra, (hava hat) hiç hatıra şeyim yok ki anımız yok ki.” Tahsin Koyuncu: “Okulla ilgili valla en en şeyisi resim resim çekinmiştik biz bi onu biliyorum. Yani resim çektirmek için para bile yoktu. Yani onu da bilmiyorum ama nasıl biriktirdim ama bi resim parası biriktirmiştik. Yani onu da resmin de birisi fazla mı olmuştu ne, onun (onu) parasını veremedim o zaman da onu alamadım diye o zaman çok ağlamıştım yani. Böyle bi baya şey olmuştu o zaman.” Köyde yokluk içerisinde ilkokul eğitimini sürdüren Hasan Tatık ve İnci Çağdaş'ın anıları fakirlik izlerini taşımaktadır.

Okulla ilgili en önemli hatıramı şöyle anlatım ben size, üçüncü sınıftaydım zannediyorum, Yirmi Üç Nisan günü yine bi yirmi beş kuruş babam bi haşlık

⁸⁸Pek fazla hatırasının olmadığını ifade edenlerin daha çok çevrede yaşayan çocuklar olmaları, onların ait oldukları ekonomik, kültürel ve toplumsal koşullarıyla açıklanabilir. Bu çocukların çok küçük yaşlarda üretime katılmaları onların çocukluk süreçlerini kısaltmaktadır. Bkz. Postman, N. 1995. Tan'nın da belirttiği gibi kırsalda çocuklar da yetişkinler gibi tarımsal faaliyetin bir parçası olduklarından, üretim faaliyetleri açısından, çocukluk yetişkinlikten ayrı bir kategori olarak görülmemektedir. Bkz. Tan, Vd., 2007. Köylerdeki çocuklar için okulu özel kılan çok fazla gerekçe bulunmamaktadır. Bunların bir kısmı okula çok geç başlayıp erken ayrılmakta, bir kısmı ise okul dışında başka işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır ve bunun sonucunda da okul onlar için öncelik teşkil etmemektedir. Onlar için okul gidip gelmesi ve bir süre sonra tamamlanması gereken rutin bir süreçtir.

vermişti. Gittim onu köy bakkalından beş tane şeker aldık. İki üçünü yedim şekerin, üç tane küçük taş sardım, onu yirmi beş otuz beş kuruşa sattım birisini. Otuz beş kuruşla gittim, biskivü aldım getirdim elli kuruşa sattım. O şekilde iki lira yapmışım heralde, onu çok iyi hatırlıyorum ... (Hasan Tatık)

Hiç unutamıycam şeyi desem. Ne deyim? Ortam güzeldi. Mesela folklörlerde oynardık, çok güzel bi zamanımız geçerdi. Hiç unutmadığım bi şey var, okula hademe demişti ki böyle şey getirin çiçek getirin okula. Benim ablamda limon ağacı büyümüşü, büyüktü ben onu götürdüm hani okul güzel olsun, güzel görünsün diye. Hademe onu üşümesin diye sobanın yanına indirmişti, kurutmuştu sıcakta. Onu hiç unutamıyorum. Hani ablamın çiçeği ben kurutturdum diye, baya o zaman üzümüşüm. Yani hiç öyle kötü bi anımız olmadı. (İnci Çağdaş)

İlkokulu köyde okuyan İsa Akşehir 10 Kasım'da yaşadığı bir olayı ve öğretmenin buna tepkisini şu şekilde anılatmaktadır.

Benim hayatta unutmadığım tek bir tören var. O da On Dokuz pardon On Kasım. On Kasım'da bi öğ bir arkadaşımız esnasında (esna), saygı duruşu esnasında biz o zaman üçüncü sınıftaydık. Hiç unutmuyacağım bi hareket, gülmüşü gülmüşü. Öğretmenimiz o gün hiç kimseye bi şey demedi. O geldi sınıfta bi konuşma yaptı, onu On Kasım'ın önemini gereğini (ge şeyini) anlattı on günkü günün önemi, değeri denir ya, günü (gü) o günü anlattı bize. Yani nasıl olduğunu, o güne nasıl gelindiğini. Ta Kurtuluş Savaşı'nda başladı o güne kadar geldi ve o öğrenciyi dövmedi. Biz yani çok dayak yiyeyeğini düşündük ama hiç dövmedi (dövmedim). Ben o günü hiç unutmam. İlkokulda unutmayacağım en büyük anılardan biri de o. (İsa Akşehir)

Buna karşılık merkezde ilkokul eğitimlerini sürdürenler kendileri için daha heyecan ve gurur verici hatıralarını aktardılar. Bunların bazıları, daha çok resmi törenlerde başlarından geçenleri anlattı. Törenlerde giymiş oldukları kıyafetleri, ailelerinin onlara göstermiş oldukları ilgi ve öğretmenlerinin kendilerine vermiş oldukları görevlerden söz ettiler. Fevziye Erdoğan: "En önemli hatıra; törenler heralde o şeyler. O törenler bayram havasında geçer, işte annem işte babam şeyler büyükler gelir bizi izlemeye ve sonrasında mutlaka fotoğraf çekilir her sene. Hatta işte şimdi evimizde bi şey, albüm var. O yıllardan böyle her sene büyüme süreçlerimiz izleyebiliriz. Hepimiz saç şeklim, uzun saçlarım saçlarım giderek uzuyo giderek büyüyorum. İlkokul birden işte ilkokul beşe kadar, eğlenceydi yani şey ilkokul. Sıkılma, ilkokulda eğlendiğimi ve öğrendiğimi hatırlıyorum sıkıl sıkılmadım yani. Okula gitmek şeydi benim için böyle neşeyle gittiğim, bi şeyler öğrendiğim, dönüşte de evde hemen ödevlerimi yapıp sokağa, deniz ki denize kendimi atabildiğim işte. Okula güzel bi şeydi, yani hoş anılarım hoş ilkokula dair." Ayla Işık: "Yirmi Üç Nisan bayramlarında her seferinde yağmur yağardı. Güzelim kıyafetlerim ıslanırdı, onu hiç unutmam. Kendime bi tane elbise dikilmişti, bu gromofon

kağıtlarından renkli, çok ıslanmıştı ve bütün boyalar akmıştı. Onu ben hiç unutmuyorum.”

Yani şöyle On Kasım'da bi hatıram var, o çok güzeldi aslında. Şimdi ben ille ittayla şey kurdelelerimi ve yakamı taktım gittim okula. Annemin büyük ısrarlarına rağmen hayır takılmaz, buna rağmen taktım gittim. Öğretmenler bana çok kızmıştı. Onları çıkartılar filan, çünkü hep (hap) siyah giymemiz gerekiyordu o zamanlar On Kasım'da. Ama buna rağmen bana yine bi görev vermişlerdi. Çünkü Atatürk'ün büstünün yanında durup kazıpatılarla onu süslemek benim görevimdi, bunu çok sevmiştim. (Leyla Akıncı)

Bi de çalışkan öğrenci olduğum için bi bayramda bayrak törende bayrak tutma şerefi bana verilmişti. Ama çok küçüktüm, ilkokul dörde yeni geçmişim. Böyle bir tören alayı düşünün işte herkes kıyafetleri giymiş, bando takımı var, arkada işte folklor ekibi, bütün öğrenciler o koca alayın başında da bir bayrak tutan öğrenci olacak. O bayrağı tutan, yol göstererek bir tören alayının önünden geçecek. Böyle bi durumda en önde ben varım ama bayrak o kadar ağır ki taşımam mümkün değil. Fakat o onur bana verildi. Bütün okulu ben arkamda getirdiğim için taşırım diye tutturdum. Yanımda da önde (öre) bi beden eğitimi öğretmeni, birlikte işte bandonun sesleri eşliğinde gidiyoruz tören alayına doğru. Tam tören alayının oraya geldiğimizde, benden öğretmeni benim biraz önüme geçti yolu göstermek için. İşte hazır ol vaziyetinde yürürken, ben artık dayanamadım bayrak elimden düşüp hocanın kafasına bi vurdu ve bütün tören alayı hı hı çok gülmüştü. Tabi çok utanmışım. Hemen öğretmenim sınıf öğretmenim geldi, topladı tekrar elime verdi. Ben o an (ana) güvenimi çok kaybetmişim. Yani hemen yer yarılrsa içine girsem kaybolsam. Hemen topladı, tekrar elime verdi. Bunu sen taşıyacaksin dedi. Onun o an yanımda olması, bana destek olması benim o kadar hoşuma gitmişti ki tekrar güvenim yerine geldi ve tören alayının olduğu yere kadar ya da törenin yapılacağı yere kadar gitmiştik. Onu her zaman çok gülererek anımsarım. (Feyza G. Gözüpek)

Hatıralardan söz edilirken hem kız hem de erkek öğrencilerden bir kısmı o dönemki aşklarından söz etti. Bunların sayısı oldukça azdır. Anlatılarda merkezde ilkokulu okuyanların, çevredekilerin aksine duygularını, sevdikleri arkadaşlarına anlatabildiklerini görmekteyiz. Merkezde ve özel bir okulda ilkokulu okumuş olan Tümay Yörük ilkokul aşkını anlatırken, özgüven içerisinde rahat bir şekilde aktarmaktadır: “İkinci sınıfta sevgilim vardı. Göz göze bakiştığım ama evlerimizde yakın olduğu için onunla okula yürüyerek gider gelirdim. Altan ismi Altan'ı hatırlıyorum. Üçüncü sınıfta da aşkım devam etti, dördte de devam etti, iki üç dört Altan'ı unutamıyorum.” Kızlardan bir tanesi kendisine ilkokulda evlilik teklif eden erkek arkadaşıyla okul boyunca bir daha konuşmadığını söyledi. Naciye Dertli: “O dönem heralde bi de melez arkadaşımız vardı. Anne Alman, baba Türk'tü, Oktay diyerekten, ilk evlenme teklifini almıştım ondan ama tabi çevre kültürümüze aykırı düştüğü için ben ona küsmüştüm Günlerce onunla konuşmadım. Altı aydır beraber okula giderken artık onunla okula gitmemeye başladım. Ayrı zamanlarda çıkıp o şekilde gitmeye başladım.”

Çevrede ilkokulu okumuş olan Rıza Öz sevmiş olduğu bir kıza karşı hissettiklerini ona ifade edemeyişini, o dönemde bu duyguları özgürce yaşayamadıklarına bağlamaktadır: “Şimdi hatıra deyince neyi anlatacam bilmiyorum ama bir başkan yardımcım vardı. Güzel de (güzeldi) bi kızdı. Çok sevmiştim ama yani onu hiç hala unutamıyorum. Hoş bi şeydi. Biz de söyleyemezdik. Tabi bunlar özgürce yaşanmazdı o zamanda içten içte bir sevgi vardı, unutamadığım şeylerden biridir.” Bedriye Soylu: “Okulnan ilgili ya o kadar çok güzel şeyler, arkadaşlarımla olan güzel şeylerim vardı. Mesela bi kız arkadaşım vardı. İşte şeyler vardı, böyle sevgili filan o zaman işte, o şundan hoşlanıyo, bu bundan hoşlanıyo, onunla evlenecem bununla evlenecem böyle şeyler unutamıyorum. Hep konuşurduk, şakalaşırdık, güzel şeylerdi.” Bunun dışında Muhittin Balkız ilkokuldaki aşkına özgü ifadeleri şu şekildedir: “Kız arkadaşlarımız vardı. Tabi ilkokul aşklarımız vardı. İlkokulda aşık olduğumuz kızlar, kendimize göre ilkokulda aşık olduğumuz kızlar vardı. Ondan sonra neydi? Adı Harika diye bi kız vardı, mesela unutmuyorum. Ondan sonra ayrıca bana aşık olduğunu zannettiğim bi kız vardı, Süheyla diye bi kız vardı.”

Bir taraftan bazı öğrencilerin sevdiği kız veya erkek arkadaşına hissettiklerini ifade edemeyişini diğer taraftan bazılarının hiçbir sıkıntı çekmeden hissettiklerini rahatlıkla ifade edebilmesi Bourdieu'nun kültürel bagaj kavramlaştırmasıyla ilişkilendirilerek açıklanabilir. Kültürel bagaja bağlı olarak özgürlük alanları genişleyebildiği gibi daralabilmektedir de. Bu durum, o çocukların ait oldukları ailelerin toplumsal ve ekonomik çevreleriyle yakından ilişkilidir. Ait oldukları ekonomik ve toplumsal sermaye değişik yollarla kültürel sermayeye (Marshall: 1999) dönüşmekte ve aynı yaş grubunda fakat farklı toplumsal çevreye ait olan çocukların aynı meseleye yaklaşımlarını farklılaştırmaktadır.

Çevre konumundaki yerleşim yerlerinde ilkokulu okuyanların aksine merkezde ve özel okulda okumuş olan öğrencilerin yaşamış oldukları duyguları arkadaşlarına söyleyebilmeleri gizli müfredatla da açıklanabilir. Özel okullarda okuyan öğrenciler daha yarışmacı, aktif ve çok yönlü yetiştirilmeye çalışılır. Oysa çevre konumundaki kesimlerde okuyanlar, daha çok eşitsizliği içinde

barındıran egemen kültürel değer ve yargılara itaat etmeyi, görevleri yerine getirmede dakik ve üstlerine saygı gösterme kriterlerine göre yetiştirilir (İnal: 2006, Bowles and Gintis: 1976). Aynı zamanda ideoloji ve hegemonyanın gizli müfredat aracılığıyla öğrenciler üzerinde etkili olduğunu da söyleyebiliriz (Willis: 1977). Bunu daha sonra törenlerle ilgili verilecek olan anlatılardan çıkarmak mümkündür.

4.2. OKUL

Dönemin ilkokul öğrencileri daha çok okulları ve sınıflarının fiziki durumu, okullarının bulunduğu çevre ve öğretmenleriyle olan ilişkilerinden söz etti. Okulla ilgili söylenenlere bakıldığında, okulların özellikle fiziki durumları ve öğrencilerine sunmuş olduğu imkanlar açısından merkez-çevre değişkeni belirleyici görünmektedir. Anlatılarda özellikle merkezde olan okulların fiziki durumlarının çevre olarak belirttiğimiz gecekondü, kasaba ve köylerdekilere çok daha iyi olduğu anlaşılmaktadır. Kent merkezinde okumuş olan öğrencilerden Gülizar Çağla ve Tümay Yörük okullarından şu şekilde söz etmektedir. Gülizar Çağla: “Okulumuz çok güzel bir okuldu. Aslında çok temiz, terli toplu, hani o zaman hademe derler hadememiz vardı. Öyle şey bir okul değildi, salaş bir okul değildi. Güzel bir okuldu, yani bakımlıydı. Öğretmenler çok iyiydi, yani okulumuz güzel bir okuldu yani.”

Tümay Yörük: “Önünde havuzu vardı. Okulumuzun arkasında da öğrencilerin yararlanabileceği her türlü şey. Yani o zamana göre düşün yetmiş dönemlerine göre, kaç sene önce kaydırağımız, hatta şöyle hatırlıyorum yine söyleyim sana kaydırağımız salıncaklarımız. Şimdi benim okulumun yeri bar oldu Hayal Meyal Bar 3. cadde üzerinde Hayal Meyal Bar. Orası bar olurken o kadar etkilendim ki. Kaydırağımız çıktı, salıncaklarımız yerlerinden söküldü beş sene önce fazla değil. O kadar etkilendim. Ağaçlarımız, çam ağaçlarımız çok güzeldi. Biz küçükken giderdik orda kaplumbağa falan beslerdik. O ağaçların kesilmesi falan beni çok etkilemişti. Yani genç değilim bak kırk yaşındayım, o olaylar yaşanırken yani ana okulumun yok oluşu gözümün önünde.”

Çevrede okumuş olan öğrencilerin anlatılarına bakıldığında, okulların standart bir okulun fiziki koşullarından yoksun olduğu anlaşılmaktadır. İsa Akşehir: “Okulumuzun genel yapısı daha sonra değişti ama ilk ilkokulumuz üç sınıfı olan, pardon iki sınıfı olan, bi öğretmen oda odası, bi de lojmanı olan bir birimde oluşuyodu. Daha sonra buna iki sınıf ilave edildi. Ben ilk birinci sınıfa gittiğimde iyi hatırlıyorum. Altı tahta olan, geniş büyük bi şeyimiz vardı, sınıfımız. Ama biz sınıfta o zaman birinci ve ikinci sınıflar beraber okuyoduk. Yani bi sırada ikişer, üçer, dörder. Hatta çok şey, sıkış sıkışık bi okuldu, nüfusu kalabalık, yeri küçük olan bi okuldu.” İdris Başak: “Okulumuz beton bi şeydi. Kiramitti filan, bahçesi güzel, üç derenin ortasına kurulmuş.”

Yine çevrede ilkokulu okumuş olan öğrencilerden bazıları okullarından söz ettiklerinde, doğru dürüst eğitim alamadıklarını ve öğretmenlerinin çoğunlukla kendilerini bahçede oyun oynamaları için serbest bıraktıklarını söyledi. Macit Eskicioğlu: “O zaman çok küçüktük bilmiyodum tabi okulun nasıl bi şey olduğunu bilmiyodum. Kaçıyoduk okuldan. Tabi eğitim olmadığı için kaçıyoduk, fazla eğitim yoktu (yoğudu). Hocalarımız tüm top oynamakla (oynamayınan) günleri geçerdik. Hiç bizlere bakmazlardı. Bizde bağ bağçe olduğu için biz de bağa (bağe) bağçeye giderdik okulla da (okullan da) fazla uğraşmazdık. Yani hocalarımız pek önem vermezdi. Ben ilkokulumu, ben okuma yazmayı ortaokulda öğrendim, gazete (kazte) okumayı.”

Ayrıca İsa Akşehir’in anlattıklarında o dönemde çevre konumundaki yerlerde, öğretmenlerin öğrencilerle daha yakın bir iletişim içerisinde olduğu, hatta öğretmenlerin geceleri öğrencilerin evlerinde ders çalışıp çalışmadıklarını takip ettiklerini anlamaktayız. “Gece, akşamları yani hiç unutmadığım, yani bizim okulların döneminde, bizi üçüncü sınıftan itibaren öğretmenimiz sınıfta başarılı olan ilk beş, altı kişiyi akşamları gelip evden alırdı. Biz evle, ev gezerdik. Evlerin camlarına bakar, öğrenciler ders çalışıyo mu, çalışmıyo mu? İlk birkaç gün öğretmenimizle beraber geziyoduk daha sonrada camdan ders çalışıyo mu çalışmıyo mu? Yani bi yerde köy içerisinde denetleme gibi, oto kontrol sistemi. Biz onu sabahleyin öğretmenimize götürüp gösterirdik, verirdik o numaraları. Öğretmenimiz de kimin ders çalışıp çalış

çalışmadığını çok iyi bilirdi ve bu korkuyla (korğuyla) yani gezilmese dahi herkes mutlaka gece birilerini gezdiğini bildiği için oturur ders çalışırdı.”

Toplumsal cinsiyet değişkenini dikkate alarak öğrencilerin okullarına yönelik söylediklerine baktığımızda cinsiyet ayrımını yansıtan önemli bir anlatı olmamasına rağmen çevre konumundaki yerlerde ilkokulu okuyan bir kaç öğrenci, sınıflarındaki öğrencilerin, özellikle de kız öğrencilerinin, yaşlarının normalde olması gerekenden çok daha büyük olduğunu söyledi. Bu da bize dağlık bölgelerde kızların büyük yaşlarda ya da ilkokula geç başladıklarını göstermektedir. Tahsin Koyuncu: “Bizim okulda o zamanlar şey vardı, şey de vardı, bizden büyükler çok büyükler vardı. Yani on beş yaşın üzerinden falan okula gönderiyolardı çocukları neydeyse. Yani şeyden dolayı yani adını getirin bu okul uzak olduğu için, gidilemediği için diğer okullara. Dedem de o okulu şey yaptırdığı için büyükler mecburen aşağıdaki yakın olduğu için o okula geldiler o zaman. Kocaman kızlarla biz okula gidiyoduk o zaman.” Aytaç Arı: “Okulumuzun hemen yanında bir de yetiştirme yurdu vardı. O yurdun öğrencileriyle bi aradaydık. Böyle olduğu zamanda, özellikle benimle benim yaş grubumla aslında okuduğumuz okul ciddi büyük yaş farkları vardı.”

Dönemin bazı ilkokul öğrencileri Cumartesi günleri de okula gittiklerini belirtti. Anlatılara baktığımızda, kesin bir tarih belirtilmese de genellikle 1971'in başında ilkokulu tamamlayanların Cumartesi günleri yarım gün okula gittikleri anlaşılmaktadır. Ahmet Bozok: “Biz ilk dönemler Cumartesi günleri de okula gidiyoduk. Cumartesi günleri öğleye kadar.” Ayla Işık: “Cumartesi günleri yarım gün okula gidiyorduk.” Safiye Arıkol: “Cumartesi’de mi vardı okul? Tabi ya vardı galiba. Cumartesi yarım gün okul vardı.” Buna ek olarak okullarından söz ederlerken dönemin bazı ilkokul öğrencileri sene sonunda bitirme sınavlarının yapıldığını anlattı. Naciye Dertli: Bizim o zamanlar bitirme sınavlarımız vardı ilkokulda. Benim normalde kendi notlarıma (notlarına) göre karneme dört düşmüşken öbür normal bitirme sınavı olunca isimler kapalı (kapılı) oluyo. Bi de heyet huzurunda da sözlü filan giriyosunuz o zaman hepsi beş geldi karneme. Bu da benim için bugün hala daha duran karnelerimdir, belge gibi oluyo.”

Karnenin sonrasında bir de bitirme sınavı oluyodu. Her dersten tek tek ayrı ayrı bir öğretmenler kurulu karşısında bazı derslerde yazılı, bazı derslerde sözlü olarak sınava giriyodunuz. Ordan aldığınız notlarla okuldan mezun oluyodunuz. (Aytaç Arı)

O zamanlar ilkokulda mezun olurken sınav yaparlardı. Müzik sınavına girmiştim. Türkü söylediler. Onu hatırlarım. Dere boyu kavaklar, o güzel bi anıydı mezuniyet gibi bi şeydi yani. (Fusun Börekçi)

Öğrencilerden bir tanesi okulundan söz ederken, okulda zeka düzeylerine göre sınıfların oluşturulduğunu, okul idaresinin düşük zeka seviyesinde olduğunu düşündüğü öğrencileri bir sınıfta topladığını, bu durumun, kendisi ve arkadaşlarının psikolojisini olumsuz etkilediğini anlattı. Ahmet Bozok: “Zeka seviyesi düşük öğrencileri bi sınıf yapmaya çalışmışlardı okul yönetimi olarak. Bu beni, ben o bölüme girmedim ama bu arkadaşlarımı çok üzmüştü. Mesela bi okulda yaklaşık olarak üç yüz elli, dört yüz (350- 400) talebe vardı. Bunlarda otuzbeş kırk (35-40) kişisi çok zayıf dersleri olduğu için bunlara (bunları) bi zayıf sınıf oluşturdular. O o çocuklar o sınıfa gitmeye başladılar. O beni, benim de psikolojimi bozmuştu. Benim arkadaşlarımdan da o sınıfa giden olmuştu.”

4.2.1. OKULDA İLK GÜN

Okula gittikleri ilk günle ilgili soruyu sorduğumda bazıları o gün neler olduğunu hatırlayamadığını birçoğu da o gün okula anne veya büyüklerinden birileriyle gittiğini söyledi. Merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet değişkenleri çerçevesinde okulun ilk gününe özgü söylenenleri analiz ettiğimizde, merkez-çevre değişkeninin öğrencilerin ilk gününe özgü anlatılarında önemli farklılıkların ortaya çıkmasında etkili olduğunu görmekteyiz. Genellikle kız ve erkek öğrenciler benzer açıklamalarda buldukları için toplumsal cinsiyet ile ilgili ayırt edici ve belirleyici bir çıkarımda bulunmak zor görünmektedir.

Merkezde ilkokula başlayanların çoğu okula başladıkları günden söz ederken ilkgün⁸⁹ heyecanlandıklarını, aileleriyle beraber okula gittiklerini,

⁸⁹ Merkezde ilkokula giden öğrencilerin ilkgüne özgü yaşadıklarını anlatılarında detaylandırabilmiş olmalarına, Cumhuriyet'in başlarında ilkokulu kentte okuyan ve üst gelir grubuna ait çocukların anlatılarında da rastlamaktayız. Ali Doğan: “Okula ilk gittiğim, büyük annemle beraber, vardığım o zaman, öğretmen, başöğretmen diyelim, başöğretmen başımı sıvadı. ‘Gel buraya kara aslan’ dedi, pencerenin önüne götürdü. Pencerenin önüne varınca, orada hazırlanmış eski kitaplar, meğer bir önceki sınıfın kitabı geri verilir o mütemadiyen el değiştirmiş kitaplar. Pencereden aldığı kitabı bana verdi, ondan sonra adımlı yazdı. ‘Senin

önceden anasınıfına gidenler de okula aşına olduklarını söylemektedir. Tümay Yörük: “Hatırlıyorum. Çünkü okulumuz Bahçelievler’deydi, Bahçelievler’de Birol Hastanesi’nin olduğu apartman Özel Dönem Koleji’nin yeri idi, iki katlı bir binaydı. Anaokuluna da gittim aynı okulun anaokuluna (anaokulunu) iki sene gitmiştim. Saçları kısa hala resmim var okuldaki öğretmenimle Meral Hoca unutmuyorum. Meral Hocam ortada ben diğer tarafta da arkadaşım Ferdane. İlk günü hatırlıyorum, çok rahattım, çünkü neden? Evimiz iki katlı, okul da iki katlı, arada iki tane iki katlı ev var, yürüyerek gitmiştim. Çok güzel torbalarımız amlimli, kolej amlimi, saçlarım kısa işte şey okula alıştık anaokuluna gittiğimiz için heralde.” Gülizar Çağla: “Okula gittiğim ilk günü evet hatırlıyorum. Çok güzeldi. Annem bana bir önlük dikmişti, siyah bir önlük dikmişti. O zaman önlüklerimiz siyahtı, siyah bir önlük dikmişti, saçlarım uzundu, saçlarımı atkuyruğu yapmıştı. Ter temiz, giyinmişim annemle birlikte okula gitmiştik.” Okula önceden aşına olduğunu söyleyen Yeliz Nazlı ilk gününden şöyle söz etmektedir.

Hatırlıyorum. Çünkü ablamı be ablamı beşinci sınıfta okutan öğretmene gittiğim için ablamla birlikte gitmiştik. Tüm arkadaşlarım ağlıyordu ama ben ağlamıyordum. Çünkü daha önce ablamın yanına gittiğim için öğretmenimi tanıyordum. Çok iyi hatırlıyorum. Zaten küçük yer olduğu için sınıftaki arkadaşlarımı da tanıyordum. (Yeliz Nazlı)

Aynı zamanda merkezde ilkokula gitmiş olan Ayça Arslan ve Nalan Asyalı da ilkokula başladıkları ilk günü heyecanlı ve mutlu bir şekilde yaşadıklarını aktarmaktadır. Ayça Arslan: “O gün sabahleyin çok erkenden kalktığımı hatırlıyorum. Heyecandan uyuyamamıştım çünkü. Sonra büyük bir özenle hazırlanıp okula gittiğimizi hatırlıyorum. Okul bahçesinde bir yeni heyecanla işte koşuşturduğumuzu hatırlıyorum.” Nalan Asyalı: “Hatırlıyorum. Ben ilkokula gittiğim gün çok kalabalık bir bahçe hatırlıyorum. İlk yani intiba olarak anne ve babalarıyla gelen çocuklar ve yanlarında işte büyükleri de var tabii. Anneanne, babaanne gibi ondan sonra ben de annem, babam, babaannem, amcamla gitmişim. Ondandan sonra geniş bahçe demirli bir kapıdan girdik. Ondandan sonra o kalabak içinde işte biz de yerimizi (yerimiz) aldık ve beklemeye başladık. Daha sonra mikrofonu daha sonradan müdür olduğunu,

---

adın bundan sonra Doğan olacak’ dedi. Ali’ydi adım ya, ‘Doğan olacak bundan sonra’ dedi. Bkz. Tan, vd. 2007.

müdüre olduğunu, hanım olduğunu öğrendiğim Fikriye Okyay çıktı ve sınıfları okuyarak ad, soyad okuyarak belirlediler ve sıralarımıza girdik. Ondan sonra daha sonra da öğretmenlerimizle merdivenleri çıkararak ve dönüp velilere el sallayarak binanın içine girdik. Bu ilk intiba buydu yani.” Tümay Yörük: “Öğlenleri okulda yerdim şey (ş) şeyimiz vardı yemekhanemiz. Alt kattaydı iki katlı, evi düşün alt katta yemekhane salonu, ahçılarımız falan çok güzel. Hocalarımızla sıraya girerdik. Hocamız mesela sınıflar on beş yirmi kişi ya, hocamız sıranın başına otururdu. İki katlı ev düşün, alt katta biz sağlı sollu karşılıklı arkadaşlarımızla self servis yemeklerimizi özel kaplarda alır gelirdik.”

Merkez konumundaki yerleşim yerlerinde ilkokulu okuyup ta ilk gün okula korkarak gittiğini söyleyen çok az kişi oldu. Bunlara Nadire Ülkü ve Leyla Akıncı'nın anlatıları örnek verilebilir.

İlk gittiğimde çok korkmuştum. Önceki bi eğitimde alıştırma boyutu yoktu. Elimizden tutup götürdüler. İlk gün baya tedirgin olmuştum, korkmuştum diyebilirim. (Nadire Ülkü)

İlk güne başladığımda, biraz çocukken içine kapanık bi çocuktum ama şey böyle yani nasıl annemden ayrılcam. İşte bi de büyük olan benim evde, daha bi sevgi babadan dolayı çok fazla görüyodum. Çocuk olduğum için hep öğretmenin beni döveceğini, o korkuya kapılmışım. Neyse ama sonuçta ilk iki sınıf (sı) ilk bir ve ikinci sınıflarda erkek öğretmenimiz vardı, çok müzik öğretmeniymiş asıl görevi, çok sevecan davrandı. Bir sene şarkı söyledik diyebilirim nerdeyse böyle yani güzeldi. (Leyla Akıncı)

Merkezde ilkokula başlayanların çoğu⁹⁰ ilk güne yönelik hatırladıklarını olumlu bir biçimde anlatırlarken, çevredekilerin pek çoğu ilk gün bir korku içerisinde olduklarını, karmaşa yaşadıklarını, ağladıklarını ve endişe duyduklarını söyledi. Çevredekiler arasında dikkat çeken nokta, okulu kendilerine ceza verilecek bir yer olarak düşünmüş olmalarıdır. Neşe Asi: “Yani çok heyecan, ürkeklik, bilmediğin bi yere gidiyorsun, panik, korku diyelim. Hatta ağlamıştım yani okula gittiğim zaman.” Tahsin Koyuncu: Biraz da korka korka gitmiştik. Çok sert bi öğretmen vardı. O zaman karı kocaydı, ikisi öğretmen bi bay bi bayan.” Okulun ilk gününde dayak yediğini söyleyen öğrenci de oldu. Veysi Kızılırmak okuldaki ilk gününü şöyle anılatmaktadır.

Baya okula gittiğim ilk günü çok iyi hatırlıyorum. Bin dokuzyüz yetmiş ikiydi herhalde ilkokula başlangıç şeyim. O zaman bi erkek öğretmen vardı okulda. İlk

⁹⁰ Merkezde ilkokulu okuyan ve o günü heyecanla anımsadığını anlatanların çoğu kız çocuklarından oluşmaktadır. Bunu toplumsal cinsiyet kapsamında değerlendirmek mümkün olabilir. Anlaşılan kız çocukları okula başlama sürecinde oldukça istekli ve heyecanlı görünmektedir.

gün sınıfa girdik, bize çay şeker ikramda bulundu ilk gün olduğu için herhalde, çocukları sevindirim, alıştirem amacıyla filan. Ondan sonra tenefüs oldu. Tenefüste dışarı çıktık tabii ki. Bizim okulda merdivenler biraz yüksekti. Tenefüste merdivenlerin başında oturuyoduk filan işte oynadılar moynadılar herkes oynadı, bizde şey oldu. Sınıfa girerken bizim yakında komşumuzun kızı vardı, o benim yanımdan geçerken ben de o anda kalktım sınıfa girecem. O sıra (sı) kalktığım anda onun şeyi kafamın burnuna deydi, burnu kanadı. Sınıfa gitti, işte dedi hocam Veysi beni dövdü. Şimdi hoca bana tekme tokat girdi, hiç dinlemeden yani böyle oldu mu olmadı mı? Güzel dövdü. Ondan sonra işte yani o gün öyle geçti. Ben ondan sonra eve gittim. Evden sonra da bi daha okula gitmedim, o sene okulu bıraktım. (Veysi Kızılırmak)

Aynı endişe ve korkuyu yaşayan ve okulu kendilerine ceza verilecek bir yermiş gibi düşündüklerini söyleyen Ahmet Bozok ve Feyza G. Gözüpek ilk günü şu sözlerle ifade etmektedir. Ahmet Bozok: “Hatırlıyorum, okula 1967 yılının Eylül ayında başladım. Bizim zamanımızda siyah önlük, beyaz yaka vardı. Şimdi biliyorsunuz öyle değil. Bir korkuyla gittim okula. Hiç bilmiyordum okulu, daha önce de bana hiç anlatılmamıştı. İşte okulun hayatı hiç annem okuma yazma bilmiyordu. Benim babam astsubaydı, babam belki bişeyler anlatı bana ama hiç anlatılmadığı için ben okula yabancı bir yer gibi bi üzülerek gitmiştim.”

Evet hatırlıyorum. İkiz kız kardeşimle birlikte başlamıştık. Bizden on yaş büyük abimiz velimiz gibi götürmüştü bizi. Çok büyük bi karmaşa vardı, herkes ağlıyordu. Biz de onlara yetişerek biz de ağlamaya başlamıştık çünkü bizim için korkulacak bi yerd. Anne, babamızdan sonra işte bizi bize ceza verebilecek ya da bizim üzerimizde hakimiyet kurabilecek insanların olduğu bi yerd. O yüzden endişeyle başlamıştık, ürpererek, korkuyla ama zaman içinde alışmıştık.” (Feyza G. Gözüpek)

Ayrıca özellikle çevrede okuyanların bazıları okuldaki ilk günlerinde giymiş oldukları kıyafet, okul araç-gereç ve öğretmenlerinden söz etti. Bu anlatılarda çevre olarak tanımladığımız gecekondu, kasaba ve köylerde okuyan öğrencilerin kılık kıyafetleri ve eğitim için kullanacakları araç gereçlerin yetersiz olduğunu anlaşılmaktadır. Örneğin, Hasan Tatık şöyle demektedir: “İlk günü hatırlıyorum tabi, bu günkü gibi hatırlarım. Biz zaten köylerimizde böyle çok zor şartlarda okuduğumuz için unutmak onu mümkün değil. Ayağımızda lastik ayakkabı o da birisi başka, birisi başka, birisi patlak, birisi hani yamuk derler ya hani eskiden çarık vardı o zaman çarık bulamıyoduk, babamlar anlatırlardı. Biz de lastik bulamıyoduk. Yani aynı dönemleri biz de yaşadık, unutmak mümkün mü? Tabi ki ha hatırlıyorum. İlk o heyecanı tattığımız zaman gerçekten çok zorlandık. Çünkü ha bi de sosyal çevremiz olmadığı için okulun ne olduğunu bile bilmiyoduk. Bizim

televizyonumuz yoktu, radyomuz, sosyal bi faliyetimiz yoktu. Normal bir köylü çocuğu bilmiyorum bugün o köyleri tarif etmek mümkün değildir ancak yaşamak lazım özüyle yaşamak lazım.” Bir taraftan Bedriye Soylu annesinin kendisine okul çantası diktiğini anılaştırırken diğer taraftan Şevki Ulubatlı ilkokulda okurken defter, kalem bulamadığını anlatmaktadır.

He hatırlıyorum. Okula ilk abim beni kaydetti. Okula götürdü beni ilk başladığımda çok heyecanlıydım. Bi de geç başlamıştım zaten. Ondan sonra annem bana bi siyah önlük almıştı, babam da bi tane siyah ayakkabı almıştı. Şu lastik ayakkabılar olur ya onlardan. Ondan sonra çantam bez çantaydı. Annem bezden dikmişti torba öyleydi. Çok heyecanlanmıştım, gittim birinci günü öyle, tanıştık öğretmenle şu bu. Öğretmenim bayandı, Fatma Hanım, çok iyi bi hocaydı. (Bedriye Soylu)

İlk günü tabi sevinerekten gittik okula. Zaman el verdikçe o artık okulda soğumaya başladık. Çünkü defter buluyoduk, kalem bulamıyoduk, kalem buluyoduk, defter bulamıyoduk. (Şevki Ulubatlı)

Kentleri çevreleyen gecekondu semtlerinde ilkokulu okuyan öğrencilerin diğer çevre olarak belirttiğimiz kasaba ve köylerde okuyanlarla benzer yoksunluklardan söz etmelerini, kent çevrelerinin köy ve kasabalara özgü ekonomik, kültürel ve toplumsal benzeşmeleriyle anlamlandırabiliriz. Ertürk'ün *kentte köylülük* ya da Can'n *kentlerdeki dev köyler* ifadeleri bunu doğrular niteliktedir (Ertürk: 2008, Can: 2007). Bu yüzden her ne kadar kentte ilkokula gitmiş olsalar bile gecekondu semtlerinde ilkokulu okuyan pek çok kişi kasaba ve köylerdeki gibi yoksulluktan kaynaklanan aksaklıkları öne çıkarmaktadır.

Bazı ilkokul öğrencileri okuldaki ilk günlerini anlatırlarken özellikle köylerde, okula nasıl kayıt edildiklerinden söz etti. Bu anlatılarda okul yöneticileri ya da öğretmenlerin evleri gezerek okula kayıt işlemini gerçekleştirdiklerini anlamaktayız. Bu bize merkezin aksine çevrede okul idaresi ve öğretmenlerin öğrenci velileriyle yakın bir diyalog içerisinde olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda okullaşmayla bağlantılı olarak okul ile kırsaldaki kesimler arasındaki ilişkinin yakınlaştığını da düşünebiliriz. Ayla Işık: “İlk günü hatırlıyamıyorum tabi ki. Ama yani genel olarak ilkokul bire başladığım günleri hatırlıyorum. Okul öğretmenleri köyleri tek tek hane hane dolaşarak bizi yazmışlardı. Daha sonra da biz okula başlamıştık.”

Hayal gibi hatırlıyorum. Evet köyümüzde ben hatırladığım kadarıyla ilkokul öğretmeni bizim köyümüzde Musa Binboğa adlı bi ilkokul öğretmenimiz vardı.

Ailece hem görüştüğümüz için dedem de Hamit dedem Hamit Akşehir'i de tanırdı. Köyde bir düğün vardı, onu hiç unutmuyorum zaten (zate). O düğün günü dedem kaydımı o gün yapmıştı. Düğün varken öğretmenimiz oraya gelmişti aynı zamanda da okulun müdürüydü. Kaydımı o gün yaptırmıştı. Daha sonra tabi ki okulda evraklar tamamlanmıştı ama o gün gittiğim için o gün yapıldı ve ben ondan sonra okula başlamıştım. (İsa Akşehir)

Kısaca mekezde ilkokula başlamış olan öğrencilerin gecekondular, kasaba ve köylerde ilkokula başlayanların aksine, korku yerine sevinç duymaları ya da önceden okula aşına olmaları, ekonomik ve toplumsal sermayenin öğrenciler üzerinde nasıl etkili olduğunu ve bunun onlara nasıl bir avantaj sağladığını göstermektedir. Bu sermaye zamanla kültürel sermayeye dönüşmekte (Apple: 2004, McLaren: 2003) ve merkezde ilkokulu okuyanlara önemli bir güven vermektedir. Oysa çevrede ilkokula başlayanlar okulu bir tür otorite noktası olarak görmekte ve orada kendilerine ceza verilceğini düşünmektedir. Çevre konumundaki yerlerde örneğin, köylerde öğretmen aynı zamanda devletin temsilcisi ya da otorite ve gücün temsilcisi olarak görülmektedir. O yüzden öğretmen saygı duyulacak biri olmanın ötesinde gerekirse öğrenciyi dayak atarak eğitecek biri olarak düşünülmektedir. Bu öğretmen-öğrenci ilişkilerinde, aile büyüklerinin kendi okul ve öğretmenleriyle ilgili çocuklarına aktardıklarının etkisi önemlidir. Bu da öğretmen-öğrenci ilişkilerindeki otorite ve güç odaklı duruma meşruiyet kazandırmakta ve onu yeniden üretmektedir.

4.2.2. OKULA NASIL GİDİLİP GELİNİRDİ?

Okula nasıl gittiklerini sorduğumda neredeyse görüşme yaptıklarımın tamamı evlerinin okula yakın olduğunu bu yüzden okula yürüyerek, hatta evleri okula çok uzak olanların bile okula yürüyerek gittiklerini söyledi. O dönemde servis gibi hizmetlerin olmadığını belirttiler, sadece bir öğrenci bazen servisle okula gittiğini ya da babasının kendisini okula götürdüğünü anlattı. Çoğunlukla okula mahalleden arkadaşları, ablaları, ağabeyleriyle ya da komşularının çocuklarıyla yürüyerek gittiklerini anlattılar. Birçok öğrenci, okul evlerine yakın olduğu için teneffüs ya da öğle tatillerinde evlerine gidebildiklerini belirtti. Okula nasıl gidildiği noktasında merkez ve çevrede ilkokulu okuyanların benzer açıklamalarda bulunmuş olmalarına rağmen özellikle çevre olarak

tanımladığımız dağlık⁹¹ ve küçük yerleşim birimlerinde okul bulunmadığı için bazı öğrencilerin büyükleriyle birlikte bazen kilometrelerce yürüyerek okula gittiklerini anlamaktayız.

İdris Başak: “Okula gidişte gidiş gelişlerimiz yayan giderdik. Arabalar olmazdı, evimizle okul arasında dört kilometre. Lastik ayakkabıyla giderdik, ayakkabı normal ayakkabı bulmamız lüks olurdu yani.” Feyza G. Gözüpek: “Şimdiki gibi servis yoktu. Yürüyerek giderdik okula. Okulla evin arası da baya bir uzak mesafeydi.⁹² Ablalarımız vardı bizden büyük, onlar elimizde tutup götürürlerdi. İşte çamurlu yolda asfalt olmayan bata çıka giderdik.” Bedriye Soylu: “Kendi köyümüzde okul yoktu. Başka bi köye okula gidiyoduk, yürüyerek gidip geliyoduk. Bi tane yaşlı amcamız vardı. O bizim köyün çocuklarını toplayıp götürüyodu okula, akşam da gelip alıyodu saat üçte.”

Kent merkezi ve gecekondu semtlerinin çoğunda, aynen kırsaldaki gibi öğrencilerin pek çoğu yürüyerek okula gitmektedir. Bazen onlara da büyükleri eşlik etmekte fakat buralarda okullar evlere yakın olduğundan servis tarzı vasıtalar kullanılmamaktadır. Ayhan Çobanoğlu: “Evimizin hemen yanındaydı, yani karşı karşıyaydı evimizle. Aramızda bir sokak var ama bahçe duvarlarının birbirine bakardı. Yani okulun bahçesiyle bizim evin bahçe duvarı birbirine bakardı ama giriş kapısı yaklaşık biz yüz metre kadar sokağın başındaydı. Ben o tarafa doğru yürürdüm, yürüyerek gider gelirdim.” Ayça Arslan: “Bizim dönemimizde genellikle çocuklar semt okuluna giderlerdi ve okulumuz hemen hemen beş yüz metre bile uzaklıkta olmayan bi okuldu, çok yakındı. Öyle

⁹¹ Bu noktada merkez-çevre ekseninin önemi ortaya çıkmaktadır. Çevre olarak tanımladığımız özellikle de köylerde bile kendi içerisinde bir merkez-çevre konumlanışı ortaya çıkmaktadır. Köylere bağlı dağlık yerleşim birimlerinde ikamet eden çocukların merkez konumundaki köylerde ilkokula gitme zorunlulukları vardır. Önce o köylerde okul yapılmaktadır. Başka bir ifadeyle eğitim olanakları merkezden çevreye doğru bir dağılım göstermektedir.

⁹² 1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin okulları evlerine yakın olduğu için büyük çoğunluğu okula yürüyerek gidip geldiklerini belirtmişti. Sadece çevrede ilkokulu okuyan birkaç öğrenci uzun mesafe yürümek zorunda olduklarını söylemişti. Oysa Cumhuriyet'in başlarında hem kentlerde hem de köylerde bazen öğrencilerin daha uzun mesayi yürümek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. İstanbul Bostancı'da ilkokulu okuyan H. Tataroğlu okula gidişini şöyle anlatmaktadır. “Tabii o zaman yollar asfalt değildi, toz toprak içinde evden çıkardık ve son derece de, eski tabirle, kubi idi, yani sessiz, kimsenin gelip geçmediği. Tabii sokaklarda bir hayli köpek vardı. Annem hiç unutmam, ‘Aman evladım, giderken dikkat et, köpekler seni ısırmasın, yemesin’ gibi nasihatlerde de bulunurdu.” Bkz. Tan, vd., 2007. 1970'lere gelinirken okul sayısının artması sonucu öğrenciler daha yakın okullara gitme olanağına kavuştukları için daha az mesafeyi yürüyorlardı.

servis falan yoktu bugünkü gibi. Yürüyerek gidip geliyoduk. Öğle tatillerinde hatta tenefüslerde eve gidip gelme olanağımız vardı. Ailemizin bizi denetleme olanağı vardı. Öğretmenlerle bağlantı kurma olanağı vardı.” Gülizar Çağla: “Okulun bizim zaten mahalle okulu olduğu için eskiden öyle başka okullara (olularla) gitmek servis (ma) falan yoktu. Yürüyerek gider gelirdik.”

Okula nasıl gidip gelindiği sorusuna verilen cevaplarda kız ve erkeklerin genellikle benzer açıklamaları oldu. Burada toplumsal cinsiyete yönelik bir farklılık gözlemlemek oldukça zor görünmektedir. Daha çok merkez-çevre çeperinden bakıldığında bazı öğrencilerin daha zor koşullarda okula ulaşabildiğini, bu durumu da çevre konumundaki köy ve onların dağlık yerleşim yerlerinde görebilmekteyiz. Köylerinde ilkokul bulunanlar oldukça rahat bir şekilde okula gitmektedir. Örneğin İnci Çağdaş ve Kadriye Kodaman bunu şöyle izah etmektedir. İnci Çağdaş: “Okul evimiz yakındı giderdik öğlen yani pek (pe) uzun teneffüsler de eve de gidip gelirdik. Okulumuz güzeldi yani rahat gidip gelirdik yani.” Kadriye Kodaman: “Okula amcalarımın çocukları vardı. Onlarla birlikte genelde dört beş kişi birlikte giderdik.” İsa Y. Dağlı: “Okula yaya olarak gelir gider idik.”

4.2.3. OKUL KIYAFETİ

Okul kıyafetleriyle ilgili soruya cevap verdiklerinde o dönemin ilkokul öğrencilerinin özel okulda okuyanların dışında tamamı, siyah önlük ve beyaz yaka giydiklerini söyledi. Fevziye Erdoğan: “Siyah önlüklerimiz vardı beyaz yakalı, beyaz yakalarımız vardı. O beyaz yakalar kolalanırdı.” Ayhan Çobanoğlu: “O zamanlar herkes önlük takmak zorundaydı. Yaka takmak zorundaydı.” Serap Ülgen: “Normal o zaman o yıllarda siyah önlüktü, beyaz yaka, siyah önlük tabi daha sonra üniforma şekline dönüştürüldü. Siyah önlük olarak kullandık, beyaz yaka, beyaz çorap.” Hayri Niğbolu: “Ama şunu hatırlıyorum. Yani siyah o zaman önlükler siyahtı tabi, siyah arkadan düğmeli bi önlüğüm olduğunu hatırlıyorum.” Özay Doruk: “Okul kıyafeti yine o siyah önlüklerdendi. Naylon gibi görünen önlükler annem çünkü şey yapmıştı, dikmişti kendisi. Üzerinde o yakası makası beyazdı baya güzel bi şeydi. Herkes aynı tipti, yadırgamıyoduk da o zaman, çocukluk gözüyle giysiye

baktığımız yoktu. Şimdiki çocuklar farklı giysi istiyorlar, serbest istiyorlar ama o zaman çok yadırgamadık, umursamıyoduk yani. Yazın biraz sıcak oluyodu İzmir olduğu için pişerek gidiyoduk okula.”

Ancak okul kıyafetlerinden söz edilirken giydikleri kıyafetlerin çeşitliğinde merkez-çevre ekseninin önemi öne çıkmaktadır. Merkezde okuyanların ebeveynlerinin ekonomik olanaklarına bağlı olarak kıyafetlerinde esneklik ve çeşitlilik daha fazla dikkat çekmektedir. Özellikle özel okullarda ilkokulu okuyanların kıyafet seçimlerinde daha esnek olabildiklerini görmekteyiz. Nalan Asyalı ve Tümay Yörük’ün anlatıları bunu doğrular niteliktedir. Nalan Asyalı: “Okul kıyafetimiz formaydı. Yani içinde beyaz gömlek giyorduk, bir kordon takıyorduk, amlemi olan okulun arması olan dışına da jile şeklinde belden büklü lacivert bir jile giyorduk.” Tümay Yörük: “Çok güzel torbalarımız amlemlili, kolej amlemi, saçlarım kısa işte.” Leyla Akıncı: “Önlüğümüz siyah beyazdı. O dönemde giyilen önlüklerdi böyleydi yani. Beyaz yaka ve beyaz kurdeleler takardık böyleydi yani.” Rıza Öz: “O dönem okul kıyafeti siyah önlük beyaz yaka dediğimiz yandan şeyliydi hatta çalışkan olanlar da gırmızı gurdele yeşil gurdele, sarı gurdele diye böyle yani hafifçe kutlama yapılırdı. Gurdelemizde vardı. Onun dışında zorunlu bir şey yoktu. Saçlar sıfırdı, yani saçlar kestirilirdi, öyle saç bırakma diye bi şey yoktu. Tırnaklar⁹³ sürekli her hafta kontrol edilirdi. Mendillerimiz vardı böyle iki tane mendillerimiz onların üzerine koyarak, her her hafta kontrol olurdu tırnak kontrolü işte.”

Çevre konumundaki yerleşim yerlerinde ilkokula giden çocukların kıyafetleri ya yetersiz ya da eski olmaktadır. Her ne kadar hem merkezdeki hem de çevredekiler tek tip kıyafet ‘siyah önlük-beyaz yaka’ giymiş olsalar bile çevredekilerin bu temel kıyafeti temin edemedikleri ya da temin etmekte sıkıntı çektikleri anlaşılmaktadır. Birçoğu okul kıyafetlerinin büyüklerden kalan

⁹³ Anlatılarda, okullarda tırnak kontrolünün hem Cumhuriyet’in ilk yıllarında hem de 1970-1975 döneminde yaygın bir şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır. Cumhuriyet’in başlarında el, gerektiğinde ayak tırnaklarıyla beraber kapsamlı bir temizlik kontrolünün yapıldığı anlatılarda görülmektedir. Sahibe Fırçacı: “Ayak tırnaklarımıza bakarlardı.” Haydar Caner: Pazartesi günleri, bayrak töreninden evvel... temizlik muayenesi yapılırdı. Herkes yakasını açar , çıkarır, çamaşırlarını gösterirdi. Temiz mi, kirli mi? Tırnaklarımızı gösterirdik. Tırnağımız bir hafta uzunmuş, bi öğretmen erkek... Hemen iğne batırırdı elimize... Ondan sonra o tırnaklarımızı kesmeden gidemedik tabi? Bkz. Tan, vd., 2007.

eski kıyafetlerden sağlandığını, annelerinin kendilerine çanta ve önlük diktiklerini ifade etti. Tahsin Koyuncu: “Okul kıyafetimiz benim hiç okul kıyafetim olmadı desem⁹⁴ daha doğru. Niye? Eskiden kadınların giydiği çarşaftan şey olsun diye önlük, annem ondan önlük dikmişti bana. Yani bizim orda genelde öyleydi yokluk ardi, fakirlik vardı.”

Murat Eren: “O tarihlerde bizde şey yoktu böyle giyim kuşam. Sadece siyah önlük işte soğuk koyu (kuyu) lastik dediğimiz lastik akkabı, o naylondan karışımı bi yakalarımız vardı. O doğru düzgün çantamız bile yoktu. Bu şey un torbalarında şey annemiz bize bi çanta dikmişti.” İdris Başak: “Önlüklerimiz siyahtı. Siyah önlüktü yani pek zaten yaka beyaz yakalığımız vardı. İşte yakalığın işte püsküllü müsküllü bi şey yapardı. İşte şey büyük babam brandadan çanta yapmıştı bana kitapları koymak için. Çarşıdaki, çarşıda aldığımız çantalar daha şey olur pahalı için olduğu brandadan çantayla, üç tane gözü vardı çantanın. Bi tanesi ekmek için işte o gün evden yiyeceğimiz yemek için gerisi defterlik, kalem kitap için. Yemeklerimizi evden getirirdik. Okulda yemek yemezdik. Okulda yediğimiz zamanlar işte bi bakkalımız vardı. Bakkalımızda helva, kaşar peynir, ekmek, yirmi beş kuruş sarı yirmi beş kuruşlar vardı onunla (onan) doyardık.”

Özetle okulda giyilen kıyafete özgü söylenenler merkez-çevre ekseninde ailelerin gelir durumuna bağlı olarak farklılık göstermektedir. Merkezdeki öğrenciler kıyafet giyiminde daha rahat ve esnek kurallarla karşılaşırken, çevredekiler daha katı kurallarla karşılaşmaktadır. Bu, bize okulun toplumsal eşitsizliği yeniden ürettiğini ve buna meşruiyet kazandırdığını (McLaren: 1994) göstermektedir. Au'nun da vurguladığı gibi okul ekonomi ile bağlantılı olarak eşitsizlikleri ve egemen toplumsal ilişkileri yeniden üretir (Au: 2006).

⁹⁴ Köylerde ilkokulu okuyan öğrencilerin kıyafet ve araç gereçlerinin eksikliği dikkat çekmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da kırsalda ilkokulu okuyanların pek çoğunun eksiklikleri göze çarpmaktadır. Aradan uzun süre geçmiş olmasına rağmen benzer anlatılara rastlamaktayız. Mustafa Ergin: “hatta bazı talebelerin, fakir talebelerin çantaşı yoktu. Bazısı kitabı elinde götürür getirir. Bu şimdiki züppe kızlarınki gibi değil, zaruretten. Hatta bazıları da şöyle yapıyorlardı, beyaz bezden çanta dikerlerdi, kitaplarını oraya koyar gelirlerdi.” Bkz. Tan, vd., 2007.

Öğrencilerin kıyafetlerine yönelik anlatılarına baktığımızda toplumsal cinsiyet faktörünün de önem arz ettiğini anlamaktayız. Çünkü çevrede genellikle erkek öğrencilerin giymiş oldukları kıyafetle ilgili sıkıntı çektiklerini ancak buna karşın kız öğrencilerin siyah önlük giyip ve yaka taktıklarını kendi cevaplarında anlamaktayız. Yeliz Nazlı: “Siyah önlük giyoduk, beyaz yaka takıyoduk.” Safiye Arıkol: “Okul kıyafetimiz siyah önlüktü, beyaz yaka.” Bu durumu şu şekilde anlamak mümkündür. Kırsalda erkek çocuklar çok küçük yaşlarda üretime katılmakta ve büyükleriyle ev dışındaki işlerde çalışmaktadır. Bu vesileyle ev dışıyla olan bağlantıları kızlarınkine göre çok daha fazladır. Onların kıyafetlerine kızlarınkinden daha az özen gösterilmektedir.

Kızların kıyafetlerindeki düzenliliği toplumsal cinsiyetçi bir bakış açısıyla anlatmak olanaklıdır. Kızların kıyafetlerine çok daha fazla itina gösterdiklerini söylemek yanlış olmaz, bunu da kızların temiz olma, düzenli olma gibi toplumsal bakış açısını yansıtan konumlanışlarıyla bağlantılandırmak mümkündür (Connell: 1998). Oysa ev dışı alana çok daha fazla aşına olan ve bir tür kızlar gibi düzenli ve temiz olma gibi zorunlulukları bulunmayan erkeklerin kıyafetlerinin gerek fakirlikten gerekse toplumsal cinsiyetçi bakış açısından dolayı daha çok uydurma ve yakıştırma biçimindedir. Bunun izlerini Hasan Tatık'ın anlatısında görebiliriz.

Okul kıyafetimiz önlük beyaz yaka şeklindeydi. Babadan kalma daha doğrusu deden kalma bi pantolonum vardı. Kırk tane yamasıyla gider gelirdim. Onla kıyafet olarak ta oydu yani önlük bulsak yaka bulamıyoduk, yaka bulsak defter bulamıyoduk. Benim bir defterimle beş sınıf okudum. (Hasan Tatık)

4.2.4. SINIFTA OTURUŞ BİÇİMİ VE DERS İŞLENİŞİ

Merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet ekseninde öğrencilerin sınıfta oturma ve öğretmenlerinin dersi işleyiş biçimleri irdelendiğinde daha önceki bazı değerlendirmelerimden de görülebileceği gibi merkez-çevre çepere toplumsal cinsiyete göre daha fazla belirleyicidir. Merkez-çevre faktörünün belirleyiciliği en çok çevrenin kırsal ve özellikle de küçük yerleşim

birimlerindeki birleştirilmiş sınıfların⁹⁵ varlığıyla kendisini göstermektedir. Bunun için Veysi Kızılırmak'nun anlatısı önemli bir referanstır.

Veysi Kızılırmak: “Ders olarak ta birleşik sınıflar yani bir, iki, üç, dört, beş ha yan yana olurdu. Öğretmen işte atıyom bir ders dersin içinde bir birine konuyu anlatıp ödevler veriyolar işte şunları yapın diye. Diğer sınıfa konu anlatıyor, onunla ilgili konuyu anlatıyo, onlara bi şey veriyo, her sınıfa aynı biçimde ders yapıyo. İşte köyde birleşik eğitim olduğu için öğretmen atıyorum birlerle ikileri ya da birleri ikileri pek yarıştırmaz da, ikilerle üçleri dörtlerle, beşleri sürekli yarıştırdı, şeye çıkarırdı. Mesela çarpım tablosunu ezberletiyor, atıyom bi dörtlerde bi beşlerde çıkartıyo, bi üçlerden bi dörtlerden çıkartıyo tahtaya karşı karşıya geçiyosun. O sana soruyo, sen ona soruyosun sen bilemezsen o sana patlatıyo, o bilemezse sen ona patlatıyon cezalı ya onun için çok çalışman gerekir.” Ayrıca Aytaç Arı, İsa Akşehir ve Bedriye Soylu da aynı durumu anlatmaktadır. Birleştirilmiş sınıflarla verilen eğitim bize, merkez ile çevre arasındaki eğitim imkanlarının eşitsizliği ve bulardan öğrencilerin faydalanma/namama açısından temel bir eşitsizlik yaratmaktadır.

O dönemlerde benim okuduğum ilkokulda iki tane derslik vardı. Birinci, ikinci ve üçüncü sınıf bi arada idik. Dört ve beş ayrı sınıftaydı. Zavallı Cemal Hoca'ydı, ismini yan yanlış hatırlamıyorsam. Cemal Hoca iki gözlüğünü üst üste takarak bize işte iki sınıfa birden ders vermeye çalışırdı. Ancak buna rağmen de çok iyi bir eğitimci olduğuna inanıyorum. (Aytaç Arı)

Derslerimiz öğretmenimiz iki bölüme ayırırdı. Onu gayet iyi hatırlıyorum iki bölüme ayırırdı (attırırdı). Dersin yarısını birinci sınıflara o kalan yarısı da ikinci sınıflara ders anlatarak anlatırdı. Ondan sonra üçüncü sınıftan, üçüncü sınıfta şeyler sınıflarımız ayrıldı tamamen. Yani biz üçüncü sınıfların kendine ait bir sınıfları oldu, sınıfı oldu. O zaman daha şey, daha rahattı öğrenci sayısı çok fazla değildi. Sınıfa tamamen üçer kişiden fazla olmamak kaydıyla daha az olabilir ama genelde üç kişi oturuyodu. Bi öğretmenimiz vardı. Çok sevdiğim bir şeydi aslında ortaokul, lise, üniversiteden daha çok sevmişimdir. (İsa Akşehir)

Sınıfta bir iki üç iki üçler oturuyodu, tek öğretmendi. İşte hocamız böyle saatle mesela birlere bir saat, iki saat ara veriyodu, tekrara başlıyodu. İkilere, üçlere böyle veriyodu. Okul öyleydi yani şey değildi tek sınıf yoktu. Yani bi sınıfta bir, iki, üç okuyodu. (Bedriye Soylu)

Bunun yanı sıra sıralarda kız ve erkek öğrencilerin beraber ya da ayrı oturmaları toplumsal cinsiyet çeperinden bakılması gereken bir durumdur. Anlatılarda, çevre konumundaki bazı yerlerde özellikle dağlık, kırsal yerleşim

⁹⁵ 1971 İlkokul Programı'nda Milli Eğitim Bakanlığı öğretmen yetersizliğinden dolayı kırsalda birleştirilmiş sınıflarda eğitim ve öğretimin yapılmasını uygun gördüğünü daha önce belirtmiştim. Bu durum öğrencilerin anlatılarıyla örtüşmektedir.

yerlerinde kızlar ve erkeklerin ayrı oturmaları ifade edilirken merkezde daha çok kentlerde kız ve erkeklerin karışık oturduklarını anlamaktayız. Merkezde ilkokulu okumuş olan Ayça Arslan, Ayhan Çobanoğlu ve Birgül Çetin sınıfta kızlı erkekli oturduklarını söyledi. Ayça Arslan: “Sınıf içinde de şöyle sıralara erkekli kızlı karışık bi şekilde oturuyorduk.” Ayhan Çobanoğlu: “Sıralarda üçer kişi oturduğumuzu hatırlıyorum, kızlı erkekli karışık otururduk herhangi bir kısıt yoktu.”

Sınıf içerisinde heralde karışık oturuyorduk diye düşünüyorum. Sonraki ilkokulda Uluer İlkokulu’ydu, orda da hatırlamıyorum işin açıkçası ama yani şey üçlü sıralar halinde oturuyorduk ama mutlaka bi tane erkek oluyodu. İki kız oturuyosak bi erkek oluyodu ama hani erkek çocuklarının fazla olduğu bi sınıfta, dolayısıyla yani erkek çocuklarının (oğlunu) onlarla birlikte oturuyodum. Öyle yani çok çok iyi hatırlamıyorum.” Bunda gerek öğretmenin gerekse toplumsal çevrenin yaklaşımı önem arz etmektedir. (Birgül Çetin)

İlkokul eğitimini çevrede tamamlamış olanların bir kısmı sınıfta erkeklerin erkeklerle kızların da kızlarla oturduklarını anlattı. Feyza G. Gözüpek: “Okul arkadaşlarımız genelde kız erkek ayrı oturtulmaya çalışılırdık. Kızlar kızlarla aynı sırada, erkekler erkeklerle.” Öğrencilerin kız ya da erkek arkadaşlarıyla aynı sırada oturması ya da oturamaması sınıf öğretmenin kişisel tutumu, çevre konumundaki yerleşim yerlerindeki toplumsal cinsiyetçi ve gelenekçi anlayışla açıklanabilecek bir durumdur.

Cinsiyete dayalı bu ayrıştırma ve konumlandırma toplumsal cinsiyetin göstergelerinden biridir. Çocukları eğitim aracılığıyla geleceğe hazırlarken “kız ve erkek öğrencilerin beraber aynı sırada oturmalarını ayıp görme ya da uygun görmeme” yukarıda sözünü ettiğim bölgelerde kadına yüklenen toplumsal rol ve konumla yakından ilintilidir. Bu, kadının toplumsal olarak korunmaya, “namuslu olmaya” ihtiyacının olduğu ve erkek için var olması gerektiği anlayışının yansımasıdır (Bora: 2008). Bu anlayış okul aracılığıyla yeniden üretilmekte ve meşruiyet kazanmaktadır (Bowles and Gintis: 1976). Görüşme yaptığım pek çok kişi kızlı erkekli oturduğunu belirtti. Kızların ve erkeklerin ayrı sıralarda oturuyor olması Türkiye’nin batı kesiminin kırsalında da pek rastlanmıyor, bu örnekler azda olsa daha çok Orta Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri’nde ilkokulu okumuş olan öğrencilerin anlatılarında görülmektedir.

Öğrencilerin sıralarda ikişerli ve ya üçerli oturdukları anlaşılmaktadır. Sınıfların kalabalık ya da normal sayıda olmasında merkez-çevre farkının olmadığını, bazen merkezde bazen de çevredeki okulların sınıflarında normal sayıda öğrencinin olduğunu bazen de olması gerekenden daha fazla öğrencinin olduğunu anlamaktayız. Serap Ülgen: “O yıllarda yine sınıflar kalabalıktı. Biz üçer kişi otururduk, yani her sırada şimdi ki gibi tekli sıralarımız yoktu. Normal üç kişinin oturabileceği çok büyük olmasa bile ilkokul öğrencisi olduğumuz için sıkışarak üç kişi otururduk biz.” Neşe Asi: “Oturuşumuz da üç kişi bir sıra otururduk, bazen de dört kişi yoğunluk olduğu zaman.” Fevziye Erdoğan: “Herhalde otuzdan fazla değildi sayımız be yirmi beşle otuz arası bir öğrenci şeyimiz vardı, sayımız vardı.” Özyay Doruk: “Şu anda aklımda kalan otuz civarında bir öğrenciydi fazla kalabalık değildik yani.”

Dersin işlenişine yönelik soruma bazıları, derslerin dönem dönem kümeler halinde işlendiğini ve öğretmenlerinin verdikleri ödevleri evlerde kümeler halinde toplanarak yaptıklarını, bazıları da okulda öğretilenlerin tekrar edilerek ve derste anlatılarak gerçekleştiğini söyledi. Anlatılarda küme çalışmalarının hem merkezde hem de çevrede yaygın bir şekilde uygulandığı anlaşılmaktadır. Nerdeyse görüşme yaptığım kişilerin tamamı o dönemde küme çalışmalarından söz etti. Suphi Karaman: “Sınıfta değişik düzende oturuyodu. Normal sıralar önlü arkalı bir düzenimiz vardı fakat ders durumuna göre bu daha çok dördüncü sınıfta ve beşinci sınıfta oldu. Küme dediğimiz oturma şekli oluştururduk iki üç (üş) sırayı karşılıklı birleştirip, ekip çalışması şeklinde çalışıyoduk, bazı konuları tartışıyoduk.” Ayla Işık: “Sınıf kümeler vardı o zamanlar. Sıra usulü ve kümeler oluşturulurdu. O şekilde ders işlerdik yani ilkokul dönemimiz.”

Her ne kadar ders öğretmenlerinin derse katılımı önemseyen bir yöntemle dersi işlediğini söyleyen örnekler olsa da daha çok öğretmenlerin dersi anlattığı⁹⁶ ve öğrencilerin de dersle ilgili ödevleri hazırladığı yaygın

⁹⁶ Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilkokula giden bazı öğrencilerin anlatılarında da görülebileceği gibi, öğretim yöntemleri ve düzeni açısından, 1970-1975 döneminin öğrencilerinin anlatılarında da bazı benzerlikler görülmektedir. Örneğin, Cumhuriyet'in başlarında ilkokula gitmiş olan Mahmut Işıtan şöyle demektedir. “Okulun sıraları kapakla açılıp kapanıyor. Eşyalarımızı oraya koyardık. Öğretmeni dinlerdik.” Hacer Doğru: Sıraya otururduk, kalem defteri önümüze koyardık. Öğretmen tahtaya yazardı. Biz de deftere yazardık. Bkz. Tan, vd., 2007.

olarak görünmektedir. Bazı örnek anlatılarda daha çok öğretmen merkezli bir eğitimin olduğunu anlamaktayız. Bu durumun öğretmenin ders işleme yöntemiyle bağlantılı olduğunu ve buna göre anlatıların farklılaştığını söyleyebiliriz. Örneğin, Fahriye D. Doğu ve Hayri Niğbolu öğretmenin aktif ders işlemeyi önemseydiğini belirtmektedir. Fahriye D. Doğu: “Öğretmenimiz bize sorular sorar, ödev verir yani devamlı öğrencinin aktif olabileceği şekilde konular işlerdi. Araştırma ödevi şimdiki kadar olmasa da yine araştırmak için de ödev verirdi.”

İkişerli gruplar halinde sıra düzeni. Bazen öğretmenimiz çok ilgilydi. Böyle U düzeni sistemi o zamanlar yapıyordu bize. Aktif ders işleme şeyisini hatırlıyorum o günleri. Beşe kadar olarak öğretmenimiz bize ödevler verirdi, yönlendirirdi, hazırlık yaptırırdı. Biz de ona göre gerekli açıklama (açıkla) araştırmaları yapar hazırlanır okula gelirdik. Tekrar (tekrar) yap yapılırdı, hatırlıyorum sınıf içerisinde bizi bir biriyle yarıştırdı. Sorduğu sorulara veya verdiği problemi çözenlere veya grup çalışması olduğunda ödüllendirme yapıyordu. Bu da tamamen öğretmenimizin ilgili birisi olmasından dolayı, mesleğini çok seven birisiydi. (Hayri Niğbolu)

Diğer taraftan öğretmen merkezli ders anlatımının örneklerini de görmek olanaklıdır. Ayhan Çobanoğlu: “Dersimizi çoğunlukla öğretmen anlatırdı. Yani öğretmenin anlattığı şeylerle zaman zaman bizi tahtaya kaldırırdı, sorular sorardı. İşte önce alfabe öğrendik, işte heceleme şu bu falan gibi şeyler. Daha sonraki dönemlerde farklı dersler de tabi matematik işte tarih, sosyal bilgilirdi o zaman zaten hayat bilgisi, sosyal bilgiler gibi farklı dersler de öğrendik. Ama genel olarak yöntemi daha çok kendisinin anlatmasına dayalı, zaman zaman da öğrenciyi soruya dayalı. Ödevlerin kontrol edilmesine, ödev yapılıp yapılmadığına, ödev sorularının gözden geçirilmesine dayalı bir şekilde ders işlerdi.” Gülizar Çağla: “Yani ne bilim ödevlerimiz ödevler verilirdi tabi bize. Biz onları evimizde yapardık, gelir geldiğimizde okula öğretmenlerimiz onları kontrol ederdi, derste öğretmenler. Yani bi tane öğretmenimiz vardı tabi Türkçe, matematik, hayat bilgisi her neyse o derslerin hepsini bi öğretmenimiz verirdi, ama güzeldi derslerimiz zevkli geçerdi yani derslere girmekten çekinmezdik,, korkmazdık.” Feyza G. Gözüpek: “Öğretmenin genelde anlattığı bizim dinlediğimiz (dinlediğim) sonra anlatılan konuya ilişkin ödevler verilen bi sistem vardı. Yani öğrencinin

---

katılımcı olduğu bir eğitim sistemi yoktu, daha çok anlatılan ezbere dayanan bir sistemdi.”

Çevrenin aksine merkezde ilkokulu, özel okul ya da devlet okulunda okumuş olan bazı öğrenciler ders içerisinde son derece rahat olduklarını bu yüzden tahtaya çok rahat kalktıklarını ifade etti. Bu durumda iyi bir ekonomik durum ve gelişmiş toplumsal çevreye sahip olan çocukların Bourdieu'nun ifadesiyle (Apple: 2004) oluşmuş olan kültürel sermayeleri onları diğer arkadaşlarından daha avantajlı duruma getirmektedir. Örneğin, özel bir okulda ilkokulu okumuş olan Tümay Yörük ders esnasında tahtaya rahat kalkışını anasınıfına devam etmesine bağlamaktadır: “Tahtaya rahatlıkla parmak kaldırıp yani tabii anaokuluna gittiğim için, ben birinci sınıfta okuma yazma biliyodum. O zamana göre yine çok rahat ders yapardım öğretmenimin güvenini kazanmıştım, daha o yaşta şeyler vardı.” Ayrıca Aytaç Arı da okula başlamadan önce amcası tarafından kendisine okuma yazmanın öğretildiğini ve böylece ilkokula başladığında okuma yazmayı bildiğini söyledi: “Kendime güvenim çok iyiydi. Neden çok iyiydi? Benim bir amcam vardı, üniversitede okuyodu o zaman ve bana yaz tatilinde okuma yazmayı ve dört işlemi öğretmişti. Kaç yaşında? İşte beş beş buçuk yaşında, onları bildiğim için okula çok hevesli ve çok hazır gittim aslında.”

Belli bir kültürel birikime sahip olan öğrencilerin durumuyla bundan yoksun ve bu yüzden normal eğitimleri esnasında yetersiz olanaklara sahip olan öğrenciler arasındaki farkı görebilmek, ekonomik ve toplumsal eşitsizliğin eğitimle olan ilişkisini (Willis:1977, Apple: 2004) anlayabilmek açısından, çevrede ilkokulu okumuş olan bazı öğrencilerin resim derslerinde resimlerine renk verebilmek için çimenden faydalanmış olmalarını kendi ifadeleriyle ortaya koymak önemlidir.

Resim dersini açık arazide yapardık. Ondan yani sınıfta yaptığımız dönemlerde olurdu. Hemen okulun yan tarafı mezarlıktı, oraya çıkardık. Mezar taşlarını üstünde resimler yapardık. Çimenden boyalar alırdık, yeşili onunla boyardık yani böyle detaylı çalışmalarımız oldu, olurdu. (İsa Y. Dağlı)

Mesela biz resim derslerini yazın hiç sınıfta yapmazdık, hep çıkardık. Kırdaki işte bizim alan yeşillik alan olduğu için, gidip dere kenarında ya da bir düz yerde gidip resmimizi gidip orda yapardık. (İdris Başak)

4.2.5. OKUL ARKADAŞLIKLARI

Dönemin ilkököl öğrencilerinin önemli bir kısmı okul arkadaşlarından söz ederken çok sıcak ve samimi arkadaşlıklarının olduğunu, gerektiğinde birbirilerine yardım ettiklerini ve bir dayanışma içerisinde olduklarını söyledi. Arkadaşlıklarla ilgili anlatılanlara merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet çeperinde baktığımızda arkadaşlar arasındaki yakınlık, samimiyet, dayanışma öne çıkmaktadır. Bunun yanında merkez-çevre değişkeninin bazı anlatılarla ilgili yapacağımız çıkarımlarda etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar az da olsa bize merkez ile çevre arasındaki arkadaşlık farklılıklarını göstermektedir.

Öncelikle hem merkez hem de çevrede ilkököl okuyan öğrencilerin ortak olan anlatılarını ortaya koymak istiyorum. Genellikle her ikisinde de çok iyi arkadaşlıkların yaşandığı anlaşılmaktadır. Bunu hem kız öğrencilerden hem de erkek öğrencilerden duyabilmekteyiz. Aynı zamanda karşıt cinsler arasında da çok iyi arkadaşlıkların⁹⁷ yaşandığını anlatılardan çıkartılabilmektedir. Örneğin, çevrede okumuş olan Mahmut Ersan, Füsun Börekçi ile merkezde okumuş olan Nadire Ülkü ve Ozan Özdemir'in söyledikleri bunu göstermektedir. Mahmut Ersan: "O dönemle ilgili bizim grubumuzda dört kız arkadaşım vardı. İsimlerini hatırladığım kadarıyla birisi Aysel, birisi Canan, Aynur, bi de galiba Selma'ydı. Tam hatırlıyamıyorum ama dört arkadaşım ve iki erkek arkadaşım vardı altı kişilik gruplarda. Tabi dediğim gibi aşağı yukarı hepimiz aynı ilçenin çocukları olduğumuz için çok farklı kesimlerden değildik. Yani herkesin ailesi birbirini tanırdı. Dolayısıyla çok ta fazla bir yabancılık çekmedik, beraber büyüdük diyebiliriz."

Füsun Börekçi: "Yani böyle yememiz içmemiz böyle çok samimi. Biz evdeki gibiydik yani öyle bi farklı düşünce olmadı ki. Çocukluk bağlılığı farklı oluyo demek ki. Böyle bir aile gibi bağlıydık, kardeş gibi daha doğrusu." Nadire Ülkü: "O dönemde çok şeydi, çok saf mı, çok temiz mi diyim öyle bi arkadaşlık

⁹⁷ Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilkököl okuyan öğrencilerin arkadaşlıklarında aynı cins grubu içindeki dostluk ve paylaşımı öne çıkmaktadır. Nüzhet Aybasa: "Bana seslenirdi, 'Nüzhet hazır mısın, hadi bize gidiyoruz...' Nefise, Nüzhet, Makbule, bunlar bana uğrarlar, üçümüz beraber gider gelirdik." Bkz. Tan, vd., 2007. Çok yaygın olmasa da 1970-1975 dönemi ilkököl öğrencilerinin karşıt cinste olanlarla da samimi ve dostça arkadaşlıklarının olduğuna anlatılarda rastlanmaktadır.

vardı. Her şeyimizi paylaşırdık. Bi de çok acımasız olurduk hani birisinin eksikliğini gördüğümüzde üzerine çok giderdik. O çocukluğun verdiği heralde bi acımasızlık ama onun dışında çok temiz ve çok samimi arkadaşlığımız vardı diyebilirim. Çünkü yürüyerek gidiyoruz okul eve yakın, zaten hem mahalleden arkadaşınız, hem okulda arkadaşınız onun için böyle çok sıcak.” Ozan Özdemir: “Bizim söylediğim gibi bulunduğumuz mekan kooperatif olduğu için oldukça fazla arkadaşımız vardı. Aynı yaş grubunda arkadaşım arkadaşımız vardı. Bunlardan bir kısmıyla zaten mahallede tanışıklığımız olduğu için şeyde ilkokulda çok yabancılık çekmedik birbirimize. Çok genele teşmil etmiyorum ama büyük bir kısmı öyleydi diyebiliriz.”

Diğer taraftan hem merkezde hem de çevrede okuyup o dönemki arkadaşlıklarını günümüz çocukların arkadaşlıklarıyla karşılaştıranlar da oldu. Bunlar o dönemde arkadaşlıklarının çıkara dayalı olmadığını daha çok samimiyete dayalı, dayanışmayı ve sevgiyi temel alan arkadaşlıklarının olduğunu anlattı. Leyla Akıncı: “Hep çoğu mahallemizin arkadaşı olduğu için aynı evler ya evlerimiz yan yana olan arkadaşlarımızdı, gayet iyi geçinirdik. İşte hatta durumları şey olanlara birbirimize yardım etmeyi seven insanlardık. Yani birimizin kalemi yoksa mutlaka öbürü verir, silgisi yoksa evdekiler ikna edilir, onun noksanları alınır.” Hazal Egeli: “Çok çok iyiydik, yani sadece okulda değil dışarda da biz arkadaşlarla görüşürdük. Hatta akraba olduklarımız da vardı. İlişkilerimiz iyiydi, sınıf arkadaşlarımızla yani kavga ettiğimi filan pek hatırlamıyorum, pek hatırlamıyorum. Kıskançlık, bencillik yani şimdiki çocuklarda olan, o sorunları ya ben hatırlamıyorum. Kopye bile olurdu biz yardımlaşırdık bile bile, kopye bile verirdik birbirimize.” Murat Eren: “İlkokul arkadaşlarımızdan kızılı erkekli okuduğumuz için kız arkadaşlarımız da oluyodu, erkek arkadaşlarımız da oluyodu. Bizim arkadaşlığımız candandı. Bir birimize destek veriyorduk, gerçekten candan arkadaşlarımız vardı. Ha tabi ki kavga ettiğimiz çocuklar oluyodu böyle çok cüzi bi şeydi. Yani istemiyerek ama yardımlaşmak kadar güzel bi şey yoktu, bizde (biz) hep yardımlaşmak çok vardı.”

O dönem tabii ki okul arkadaşı aynı zamanda çocukluk arkadaşımı köy olduğu için. Her birimiz aynı köyün çocuklarıydık, zamanımızın büyük bir bölümü birlikte geçirdi. İyi arkadaşlarımız vardı, yaramaz olanlar vardı, tembel olanlar vardı, çalیشان olanlar vardı. Öyle adlandırayım, sevdiğimiz arkadaşlarımız vardı. İyi

günlerdi biz çocukluğun safça yaşandığı bir dönemde yaşadık bu duyguları. Şimdiki gibi duygusal duyguların kaybolduğu, sadece yazıların ifade ettiği duyguların olduğu bir ortamda yetişmedik. Yani arkadaşımızın mimik ve jestlerini de görerek neler hissettiğini anlayabiliyorduk. (İsa Y. Dağlı)

Merkez-çevre değişkeninin diğer bir yansıması da çevre konumundaki köy ve daha küçük yerleşim birimlerindeki okullarda ilkokulu okuyan öğrencilerin sadece arkadaşlarıyla iletişim içerisinde olmadıkları aynı zamanda onların aile ve yakınlarıyla da iletişim içerisinde olduklarıdır. Buralarda öğrenciler arkadaşlarını aynı zamanda birer kardeş gibi görmektedir. Küçük yerleşim birimlerindeki akrabalık (*kinship*) bağı ve geleneksel ilişkiler ağının varlığı yüz yüze ilişkileri yaygınlaştırmaktadır. (Ertürk: 2008) Köyler ve dağlık yerleşim birimlerinde neredeyse tüm aileler birbirini yakından tanımaktadır. İdris Başak: İlkokuldayken bizim arkadaşlıklarımız, dostluklarımız şimdiki gibi değil daha farklıydı. Yani kardeşten öteydi yani. Yani şimdi öyle değil, ben evde gitmiyosam adam evde kalırdım ilkokuldayken. İlkokul arkadaşımın evin gidip yatardım, şimdi öyle değil yani şimdi farklı.” Ayla Işık: “O dönemdeki arkadaşlıklarım gayet sıcak, samimi ailece görüştüklerimiz insanlardı. Gidip geliyorduk birlikte, hatta derslerimizi toplanarak evde toplanarak çalışıyorduk.” Veysi Kızılırmak: “Ya köy içinde olduğu için gerçi sonuçta şehir de olmadığımız, yani herkes aynı köyde olduğu için normalde köy arkadaşları, onlar da okul arkadaşlarım hepsiyle çok samimisin, hepsini çok iyi biliyosun. Onlar seni çok iyi biliyo. Annesini, babasını çok iyi tanıyor. Onlar seninkini çok iyi tanıyor. Yani öyle çok farklı bi durum yok, yani aile gibi bi şey düşün köy için okulu.”

Merkez-çevre eksenine bağlı olarak farklı görünen diğer bir nokta ise çevrede konumlanmış yerleşim birimlerinde ilkokulu okuyanların genellikle düşük gelir durumuna sahip ailelerin çocukları olduklarını belirtmeleri ve bu yüzden de yoksulluğa vurgu yapmış olmalarıdır. Ayhan Çobanoğlu: “O günün koşullarla baktığınız zaman ama genel olarak mahalleden gelen insanlardı ve mahalleden gelen insanlar da genelde yoksul insanlardı.”

Dediğim gibi hepsi ortanın gelir düzeyi ortanın altındaydı. Çok nadir gelir düzeyi iyi olanlar vardı. O yüzden tabii ezik genelde öğrenci karakteristiği sorarsanız, daha çok ezik insanlardan oluşuyodu ya da çocuklardan oluşuyodu dediğim. Belki de öğretmenin davranışları o yüzden özel geliyodu. (Hayriye Yozgatlı)

Hepsinin de aile durumları hemen hemen birbirine yakın belki de en iyi durumda olan bizdik. Bir öğretmen çocuğu o dönemde ekonomik olarak ta sosyal olarak

statü olarak belki de en iyi durumda olan bizlerdik. Genellikle çevre köylerden gelmiş çocuklardı, ailenin çocuklarıydı bunlar. (Selim Yorulmaz)

Bunun dışında merkezde ilkokulu okuyanların anlatılarında ayırt edici olan, bazılarının arkadaşlarıyla yaşadıkları anları ve onların isimlerini tüm detaylarıyla hatırlamalarıdır. Bunda merkezdeki çocukların, çocukluklarını doya doya yaşamalarının payı büyüktür. Oysa çevre konumundaki, özellikle de köy ve kasaba gibi yerleşim birimlerindeki çocuklar, küçük yaşlarda eviçi ve dışı işlerde çalışarak üretime katılmakta ve bu vesileyle daha önce de belirtildiği gibi çocukluk süreçleri kısalmaktadır (Postman: 1995). Bu yüzden onların çocukluk sürecinde çocukluklarına özgü anımsadıkları son derece sınırlı olmaktadır. Özel okulda ilkokulu okumuş olan Nalan Asyalı ve Tümay Yörük arkadaşlarıyla ilgili çok fazla isim ve detayı hatırladıklarını gördüm.

Nalan Asyalı: “Bazılarını çok belirgin hatırlıyorum, mesela Alev vardı. Alev’in Alev’i hatırlamamın sebebi anne babası ayırdı ve tuvalete gider, tenefüslerde mesela ağlardı veya işte anneyi ya da babayı çağırtmak isterdi. Bi tanesi Nedret’ti. Nedret yaşına göre çok ağır başlı bir kızdı, çalışkandı, titizdi, temizdi (emizdi). Bi tanesi Muhlise’ydi. Muhlise mesela onu da altını ıslatırdı, altını ıslatırdı, yani okulda otururken altını ıslatırdı. Mesala başka Ali vardı. Ali çok heyecanlı bir çocuktü onu o şekilde, yani belirli bariz özelliklerinden hatırlıyorum.” Tümay Yörük: “Bak okul arkadaşlarım en yakın arkadaşım Ferdaney’di. Babam okul aile birliğı başkanıydı. Ferdane Sabuncu bak soyadını da hatırlıyorum, Sabuncu o iyi arkadaşımıdı, Ferdane vardı. Onlarla genelde geçiriyordum vakitlerimi. Ondan sonra Mete vardı, çok yaramazdı, çok şımarıktı, sinir oluyodum Mete’ye. Übeyit vardı. Yine bunlar folklor aynı zaman folklor arkadaşlarımdı. Ondan sonra Aysin vardı. Aysin’in annesi bale öğretmenimizdi.”

Merkezde ilkokulu okumuş olan Özey Doruk ve Gülizar Çağla da anlatılarında arkadaşlarının isimlerini ve onlarla ilgili pek çok şeyi hatırlamaktadır.

Okul arkadaşlarım, ilkokuldan aklımda kalan bi tane yaramaz Hüseyin vardı. Herkesi döverdi çocuk. İyi yani o o ilk yılların verdiğı bi şeymiş heralde daha sonra alıştı kavga, dövüş kalktı ortadan. Avukatın oğlu vardı, zengin. Adı neydi? Adını unuttum onun. Böyle bi çocuktü yani arabaları falan iyiydi onların. Bizde yoktu tabi o zamanlar. Birkaç daha arkadaş vardı. Mahmut diye bi arkadaş vardı,

çok iyi resim çizerdi. Şimdi ne yapıyor bilmiyorum onu. İbrahim diye bi arkadaş vardı. Van'dan göç etmiş bi ailenin oğlu ama tip olarak aile Van'lı değildi yani konuşması düzgündü. Farklı bi yapıda bi aileydi, belki memur çocuğuydu yani onu da hatırlamıyorum. O da yaramaz bi şeydi İbrahim ama arkadaşlıklarımız iyi olduğu için yani birbirimize zarar vermiyoduk. Yani bir birimizi koruyoduk daha çok dışa karşı. (Özay Doruk)

İlkokul arkadaşlarım, okul arkadaşlarım iki tane arkadaşımı hatırlı, üç tane arkadaşımı hatırlıyorum. Yo pardon bi de Dilek diye bi kız arkadaşım vardı, üç tane aynı mahallede aynı çevrede yani karşı karşı bloklarda oturduğumuz üç tane erkek arkadaşım vardı. Bi tane Dilek diye bi kız arkadaşım vardı. Onlara hem de mahallede hem okulda vakit geçirirdik. Çok ta güzel anlaşırđık, çok iyi çocuklardı. (Gülizar Çağla)

4.2.6. OKULUN KOŞULLARI

Anlatılar üzerinden dönemin öğrencilerinin gitmiş oldukları ilkokulların koşullarını değerlendirdiğimizde merkez-çevre çeperinin belirgin bir farklılık nedeni olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık toplumsal cinsiyetin okul koşullarına yönelik anlatılarda belirleyici olmadığını görmekteyiz. Örneğin, merkez olarak tanımladığımız kentlerdeki okullar ile çevre olarak tanımladığımız gecekondu semtleri, kasaba ve köylerdeki okullar arasındaki en ayırt edici özellik merkezlerdeki pek çok okulda kütüphanenin bulunmasıdır. Merkezde okuyup ta okullarında nizami kütüphanenin olduğunu Nadire Ülkü ve Özgür Yıldız'ın anlatılarında görebilmekteyiz. Nadire Ülkü: "Hepsi vardı, koşullar iyiydi. Kütüphanemiz de vardı, elektriğimiz suyumuz da vardı hiç kesintisiz. Isınma da öyleydi kışın, hiç üşüdüğümü hatırlamıyorum." Özgür Yıldız: "Vardı. Biz o konuda şanslıydık. Yalova'nın tek kütüphanesi bizim okulumuzdaydı zaten. Diğer okullardan bizim okula geliyolardı kütüphaneden yararlanmak için, o konuda şanslıydık." Bu örneklerin sayısını Fahriye D. Doğu, Nalan Asyalı ve Naciye Dertli ve Fahri Karadeniz'ün anlatılarıyla arttırabiliriz.

Okulumuz yeni binaydı. Bütün yani tuvaleti, her şeyi elektriği vardı. Tuvaletler içerdeydi, güzel yapılı bir binaydı. Okula ait kütüp kütüphane ve yani okuldaki okul çapında kitapların toplanmasıyla oluşan bi oda şeklindeydi. (Fahriye D. Doğu)

Okulun koşulları çok iyiydi. Zaten o zamanların da sayılı okullarındandı. Elektrik, su, tuvalet, kütüphane, labratuvar, filim odaları ondan sonra her şey vardı. (Nalan Asyalı)

Bi de şe kütüphane vardı, o kütüphane çok güzeldi. Kütüphane çok güzeldi ve her teneffüste çıkabiliyoduk, (se) teneffüs aralıkları uzundu. Yani okula yeni başlamış olmama rağmen ordan kitap alıp resimlere bakmak ta hoşuma gidiyordu. Okuduktan sonra okumak ta hoşuma gidiyordu ama en güzeli de şeydi Charlie Chaplin (Çarli Çaplin)'in sessiz filmi oynardı sürekli. (Naciye Dertli)

Bizim okulda özellikle o konularda falan çok donanımlı bir okuldu. Yani tuvaleti bi çok okulda özellikle o dönemlerde bi çok İstanbul'un diğer semtleriyle mukayese (mukase) ettiğinizde bizim okul hakikaten çok iyiydi. Yani tuvaleti, kütüphanesini, mesela ben o dönemlerde özellikle bizim okulun kütüphanesine falan bütün klasik kitap vardı. Yani çeviri klasikleri falan vardı. Ben tabi o zamanlar özellikle ilkokul üçten dörtten sonra falan o klasikleri falan daha yakından tanımaya başladım falan. Bizim okulun koşullar özellikle iyiydi o anlamda. (Fahri Karadeniz)

Oysa çevrede yani kasaba, köy ve gecekondu gibi yerleşim birimlerindeki okullarda ya kütüphane hiç yoktur ya da sınıflarda küçüp bir dolaptan ibarettir. Macit Eskicioğlu: “Kütüphanemiz yoktu (yoğudu), okulda kütüphanemiz yoğudu. Mucur’a gittik, Mucur’da kütüphanemiz Mucur’da.” Ayça Arslan: “Sanırım hem öğretmenimizin katkısıyla hem de kendimizin katkısıyla sınıf içerisinde kendimize bir kütüphane oluşturduk. Yoksa okulun kütüphanesini hatırlamıyorum.” Ahmet Bozok: “Kütüphane gibi bişeyden yararlanmıyoduk, kesinlikle kütüphane yoktu.” Rıza Öz: “Kütüphane hiç yoktu yani bırak kütüphaneyi defter bile zordu yani o zaman. İki şey var saman kağıtlı defterler vardı, böyle beyaz çizgisiz, bi de kırk sayfalık bir çizgili defterimiz vardı. Birine işte yazı yazardık, diğerine matematik yapardık. Onun dışında çok fazla teferruatlı bugünkü gibi teferruat yoktu. Hatta söyleyebilirim, o defterleri de gazeteyle kaplardık. Yani kaplama işini de gazete işte bulduğumuz gazetelerle yapardık.” İnci Çağdaş: “Öyle kütüphanemiz falan o zaman yoktu bizim. Müdür odası vardı. Bi işte öğretmenler otururdu, sınıflarımız vardı öyle kütüphane falan yoktu.” İsa Y. Dağlı: “Kütüphane küçük bir dolaptan yapılmış okul kütüphanesi diye adlandırılan küçük bir kütüphane vardı. Yani ayrı bir oda değil de koridorda bir camlı dolap vardı orda kitaplar, hikaye kitapları falan alabiliyoduk.”

Hepsi vardı. Kütüphane derken ama az öncede dediğim gibi bi tane küçük camlı dolap vardı. Okulda ayrıca bi kütüphane yoktu, sadece sınıfımızda böyle iki gözlü kapaktan ikiye ortadan açılan içinde kitaplar olan mesela Ömer Seyfettinler vard., Onları hep tenefüslerde okurdum ben onları, hatta hoca şey derdi hep, sen hiç tenefüse çıkmıyorsun şaşırırdı bana, yani tenefüse çıkmayıp onları okuyom diye. Elektriği suyu vardı yani o konularda bi öyle bir sıkıntı yoktu. Sobalıydı, soba oluyo olurdu şey kışın. Para toplayıp bizim aldığımız da oldu sanıyorum. Belli kitapları Ömer Seyfettinleri falan biz öğrenciler olarak aramızda para toplayıp okul kütüphanesine kitap aldık. (Fevziye Erdoğan)

Merkezdeki okullarda kütüphanenin olması, çevredeki okulların da bu temel olanaktan yoksun olması, eğitim olanaklarının öncelikle merkeze eğer mümkün olabilirse daha sonra çevreye sağlanmaya çalışıldığını

göstermektedir. Elbette devlet için merkezin önemli görülmesinde merkezi çevreden ayırıştırılan toplumsal ve ekonomik faktörlerin belirleyiciliği göz ardı edilemez. Merkezde oturanların sınıfsal konumlanışları, üst gelir grubuna ait olmaları, onlara birtakım ayrıcalıklar sunmaktadır.

Anlatılarda kütüphanenin dışında merkezdeki okulların çevredekilere oranla daha fazla olanağa sahip olduğu da anlaşılmaktadır. Merkezdeki okulların bir kısmında spor salonları ya da spor yapılabilecek uygun alan, kantin, laboratuvar, genellikle ısınma için kalörifer sistemi, kültürel etkinlik olanakları için uygun mekan ve hizmetlilerin olduğu anlatılarda aşıkardır. Ozan Özdemir: “Şimdi bizim bulunduğumuz semt itibariyle Ankara'nın zaten en eski yerleşim bölgelerinden biri denilebilecek bi yer. Dolayısıyla eğitim gerek bina açısından gerek te fiziksel koşullar açısından iyi olarak nitelendirebileceğim bir okul türüydü. Okul (oku) bu efendime söyleyim tuvaletinden, kütüphanesinden diğer elektrik, su yani bunlarla ilgili sıkıntı hiç yaşamadık diyebilirim. Ben şeyi hatırlıyorum. Mesela okulda İngilizce kursları, müzik aletleriyle ilgili kurslar, geziler ve bu tip aktivitelerin çok yoğun olarak bulunduğunu söyleyebilirim. O zaman için çünkü ben İngilizce kursuna gittiğimi, hatırlıyorum, mandolin kursu aldığımı hatırlıyorum. Bunlar yapılıyordu ve bunlardan faydalandım, gezi düzenlenirdi. Özellikle işte müzeler, tiyatro bu tip aktivitelerimiz vardı epey yani dediğim gibi yer olarak güzel Ankara'nın seçkin semtlerinden bi tanesinde olduğu için bu olanaklardan faydalanabiliyorduk.”

Labratuvar gibi bi şey de gösterdiler aslında Namık Kemal İlkokulu'da Ankara'da güzel, örnek okullardandı. Yani öncelik tanınan bir okuldu. Fen laboratuvarı (labratuvar) kurmuşlardı, hani sürekli (kur) kullandırtmadılar ama en azından aletleri tanıttılar bize, gösterdiler budur şudur şöyledir diyerekten. Onun dışında ben müzik kursu ya özel olarak hani okulda verilen bi şey başka okuldan geliyordu öğretmenimiz de. Mandolin kursu almıştım çok zevkliydi benim için. Bi de folklör filan oluyodu o zaman hep oynatırlardı. Beden (benden) dersinde bu tür şeyler yapılıyordu. O tür şeylere katılmışımdır, jimnastiğe gitmişimdir Atatürk Spor Salonu'nda. Baya iyi olacaktım ama bu babamın tayinlerinden dolayı devam edemetik hiç bi şeye. (Naciye Dertli)

Kapalı spor salonumuz da vardı. Zemini şey olmasına rağmen, beton olmasına rağmen ama kışın bile beden eğitimi yapabileceğimiz bi küçük te olsa salonumuz vardı. Yalova'nın iyi okullarından biriydi. Yani Atatürk İlkokulu zaten en revaçta okullardan biriydi o zaman. Yalova'da iki üç tane ilkokul vardı, en iyisi oydu o dönemde. (Özgür Yıldız)

O günkü şartlarda yani o yıllardaki bi ilköğretim o okulunda olması gereken bütün her şey vardı. Zaten şey zannedersen de merkezde tek okuldu. Hemen hemen hepsi vardı, yani gayet iyiydi, fiziki şartlar iyiydi. (Hayri Niğbolu)

Yalnız müzik dersleri gördüğümüz küçük⁹⁸ bi odamız vardı. Mandolin kursu, melodiler, flüt kursu orada görüyoduk, onu çok iyi hatırlıyorum. (Suphi Karaman)

Özel okulda okumuş olan Tümay Yörük, okulunun sahip olduğu tüm imkanları detaylarına kadar hatırlamaktaydı ve bu detayları bize anlattı.

Hepsi vardı o zaman göre; dil laboratuvarımız vardı, İngilizce dil laboratuvarı, kulaklıklı dinlemeli laboratuvarımız vardı. Bi oda ayrılmıştı sınıflar küçük olduğu için, yatakhane vardı birinci sınıflar yatıyordu (yapıyordu) da ikide üçte tabi onu uygulamadık. Herkesin havlusu havlularımızın köşesinde TL amlemi var, o havluyu asıyosun kimse karışamaz. Herkes havlusunu tuvaletin girişinde, herkesin havlusu asılıdır. Mesela üst katta üçlerin biraz altında ikiler asıyo, biraz altında birler asıyo öyle havlularımız. Her haftasonu havlularımız eve gider yıkanır yenisi gelir. Ha şeylerimiz sabunluklarımız, sabunluklarımızla tuvalete öyle girerdik. Tuvalete gidersen eline sabunluğunu alıp gideceksin tuvaletten çık yıkayıp sabunluğunu getireceksin koyacaksın. Dolaplarımız vardı. Sınıfta herkesin yine ismi yazan dolaplarımız. Bale yaptım, bale yaptım sekiz sene. İlköğretim yani altı, yedi, sekiz yine aynı kolejde, bale yaptım. Babam sporcu olmamı istiyodu, şeyi yaptırdı, voleybol oynattı. Daha hala üç yaş şey üçüncü sınıftayım voleybol antrenmanına gidiyodum, okulda ama hocalarımız çok kaliteliydi. Beden eğitimi öğretmenlerimiz yani çalıştırıyorlardı, toplarımız şeyimiz falan. Okul düşün iki katlı yer, biz ordan sekizinci caddede bi yere gidiyoduk antremana, servis götürüyodu. Okul servis, servis geri getiriyodu, okulun önünde bırakıyodu, iki saat bile olsa ondan sonra şey heralde takıldım orda. Önünde havuzu vardı, Okulumuzun arkasında da öğrencilerin yararlanabileceği her türlü şey yani o zamana göre. Düşün yetmiş dönemlerine göre kaç sene önce kaydırağımız. Hatta şöyle hatırlıyorum, yine söyleyim sana kaydırağımız salıncaklarımız. Öğlenleri okulda yerdim şey (şı) şeyimiz vardı, yemekhanemiz alt kattaydı, iki katlı evi düşün alt katta yemekhane salonu, ahçılarımız falan çok güzel. Hocalarımızla sıraya girerdik hocamız mesela sınıflar on beş yirmi kişi ya, hocamız sıranın başına otururdu, iki katlı ev düşün, alt katta biz sağlı sollu karşılıklı arkadaşlarımızla self servis yemeklerimizi özel kaplarda alır geldik, (Tümay Yörük)

Merkezde bulunan okulların olanaklarından yoksun olan çevre okullarının pek çoğunda elektrik bulunmamakta, suyu ve tuvaletleri de genellikle okul dışındadır. Okullar çoğunlukla sobayla⁹⁹ ısıtılmakta bunun için

⁹⁸ Merkez ve çevre ekseninin okullardaki koşullarının farklılaşmasında önemli olduğunu daha önce belirtmiştik. Gerek Cumhuriyet'in ilk yıllarında, gerekse 1970'lerin başında merkez konumundaki yerlerde ilkokulu okuyanların anlatılarında bazı devlet ve gayrimüslim (Rum) okullarının koşulları ile 1970-1975 dönemi bazı devlet ve özel okulların koşulları arasında bir paralellik görmek zor değildir. Üst gelir grubuna ait kesimlerin ikamet ettiği kesimlerdeki okulların koşullarının farklı dönemler olmasına rağmen benzerlik gösterdiğini anlamaktayız. İlkokulu Cumhuriyet'in ilk yıllarında okumuş olan Haydar Caner o dönemki bazı okulları şöyle anımsamaktadır. "Çanakkale'deki Cumhuriyet İlkokulu ve onun benzeri İstiklal İlkokulu, Rumların ilkokuluymuş. Mükemmel, sobalı ama yüksek tabanlı, bol havalı, güneş alabilen, güzel okullardı bir. İkincisi her iki okulda da piyano vardı, yaa. Demekki gayrimüslim okulunda piyanoyla müzik dersi yapıyomuş ki, onlar koridorda dururdu. Şeydi, bol hava alan, güzel ve şehrin merkezindeydi. Yalnız iki okulunda özelliği, kuş bakışı yukardan baktığınızda, salıp, haç şeklinde yapılışı, yani binanın planı o şekilde... Harita gelirdi tarih derslerinde. Matematik dersinde, bildiğimiz o pergel, gönye o araçlar gelir. Müze diye bi kısım vardı."

⁹⁹ Cumhuriyet'in ilk yıllarında görüldüğü gibi 1970-1975 döneminde de çevre konumundaki yerlerde okulların sobayla ısıtıldığını anlatılarda çıkarabilmekteyiz. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki gibi, köylerde öğrencilerin ısınmak için okula evlerinden odun, tezek vs. getirdikleri

gerekli olan yakacak bazen devlet tarafından kömür verilerek bazen de öğrencilerin sırayla getirmiş oldukları odun, tezek gibi yakacaklarla sağlanmaktadır. Bedriye Soylu: “Elektrik su da yoktu, su köyde bir tane çeşme vardı gidip orda içip geliyoduk. Kışın da ısınmak için herkes evinde odun götürürdü. Birer tane her öğrenci bir odun götürüyodu, tuvalet te çok uzaktı yani. Okulun dışındaydı, ama böyle nasıl diyim hane şey böyle tahtadan filan yapmışlardı, öyle bir tuvaletleri filan vardı. Sularını filan işte çeşmeden getirip tencerelere doldurup öyle kullanıyodu. Oklumuzu da biz temizliyoduk, temizliği biz yapıyoduk.” İsa Y. Dağlı: “Okulda elektrik yoktu. O zaman köyümüzde de yoktu elektrik. Tuvalet vardı çalışır haldeydi tuvaletimiz, yani kullanılıyodu yani elektrik, su. Ana binanın dışında hatta arasından bir başka köyün yolu geçiyodu. Biz tuvalete gitmek için o yolu da geçerek tuvalete ulaşıyoduk. Tuvalet aynı zamanda okula hizmet ettiği (hizmettiği) gibi köyde gelip geçenlere (geçenlerine) de misafirlerine de hizmet ediyodu. Tabi işte sobaya yakın oturma, gelirken işte tezek getireceksin, odun getireceksin gibi şeyler. Isınmayı tezek ve odunla hallediliyodu, kimi zaman evlerden getiriyoduk. Genel olarak şey veriyodu, Milli Eğitim kömür verirdi, vermediği ya da yetmediği yerlerde yapılırdı. Bazan sonbahar mevsiminde biz köyün ağaçlık alanlarına giderdik, kırılmış işte kurumuş odunları toplar hem bi gezi olurdu, getirirdik. Okulun kömürlüğüne konulur, kırılırdı. Hizmetliler işte ya da büyük sınıflar onu yaparlardı orda kullanılırdı.”

Birleşik eğitimde okulda koşullar tek sınıf, tek sınıf olduğu için koşullar başlangıçta belli nasıl olduğu kütüphane diye fazla bi şey yoktu. Birkaç tane kitap olurdu. Varsa öyle yırtık şeydir yani beton arma bi yer bu kadar öyle değişik fazla bi şey yoktu. Tuvalet vardı, erkek bayan olarak ayırmışlar tuvaleti. Binanın içinde değil, okulun bahçesinde vardı. Bi tuvalet şeyi yapılmıştı, normalde beton arma o şekilde tabi şey yok, su yok şey yani çeşmelerde akan su yok normalde kovalarla şeylerle bidonlarla. (Veysi Kızılırmak)

---

de anlaşılmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilkokula giden Ayşe Tuna okuldaki ısınmayı şöyle anılatmaktadır. “Sıralar vardı. Soba yanardı. Her sabah giderken herkes birer tane odun götürürdü.” Ayrıca köylerdeki okulların koşullarının Cumhuriyet'in kuruluşundan 1970'lere kadar çok belirgin bir şekilde değişmediği görülmektedir. Cumhuriyet'in ilk senelerinde köyde ilkokulu okuyan Ali Erbaş okulundaki koşulları şöyle izah etmektedir. “Su yoktu... içme suyunu mu? İçme suyunu... Okula gap golar, o gabi doldururduk. O gaptan içerdik. Herkes o gaptan içerdik. Bi de tas gorduk üstüne. O tasan. O gap boşaldı mıydı bi talebe gönderirler, bi daha dolar gelir... Tuvalet vardı uzakta. Tuvalet taşı falan yoktu. Tuvalette su falan yok.” İzzet Çelik: “Tuvalet yoktu. Tuvalet bu tarafta, mezarlıktan tarafa giderlerdi.” Bkz. Tan, vd., 2007. Yaklaşık yarım asırlık bir dönemde köylerdeki ilkokulların koşullarının önemli ölçüde değişmediğini görmekteyiz.

Tabi şöyle ısınırdık odunla ısınırdık odun. Afedersin tezzek dediğimiz bir ısınma sistemi vardı, sobaydı. Her öğrenci evde gittiğinde beraberinde bir iki tane odun götürürdü. Bu böyle şey yapardı. Sınıfımızın temizliği sınıfta günlük nöbetçi bırakılırdı, onlar temizlik yapardı. Ayda bir tahtanın boyanması vardı. Kara tahtanın işte soba kurumu yumurta sarısı, bu tür şeyler karıştırılarak bi öğretmenimiz boya yapmayı öğretirdi, bununla siyah tahta boyanırdı. Siyah tahta boyanırdı ve beyaz bi tebeşir ip tebeşir (tebe) tebeşir ipe iyice yedirilerek ip aniden çekilip bırakıldığında da sıralı çizgiler oluşturmayı öğretir. Onun üzeri içerisine daha düzgün yazı yazmayı öğretirdi. (İsa Akşehir)

Namık Kemal'de bunların hiç biri yoktu. Dediğim gibi baraka bi okuldu, elektrik yoktu, çok kötü şartlarda tuvaletler vardı. Sobalı idi sınıflar ama Atatürk İlkokulu yeni yapılan bi okul olduğu için orda elektrik vardı ama tuvalet dışarda okulun dışında, uzakta bi yerdeydi. İşte suları donan, hijen olmayan bi tuvaletti. Kütüphane diye bi şey de zaten hiç bi okulda olmazdı. (Feyza G. Gözüpek)

Sobalı dersliğimiz vardı. Bizim Erzincan'da kışlarımız soğuk geçtiği için yani çok böyle nasıl diyim, gelir yüksek olmadığı için, kaban felan yani çok olmadığı için o mesela üşürdük. Elimiz ayağımız üşür gider, ben kaç tane önlüğümü yakmışım o yüzden. Böyle ellerimizi sobaya yapıştırıyım (yapıştırım) derken o sıcaklığı hissetmediğimiz için kaç tane önlüğümüz yanmıştır yani. (Neşe Asi)

Doğrudan okuldaki koşullarla ilgili sorulan soruya cevap olarak verilmesi de okulla ilişkili olarak yapılan kır gezileri, piknik ve benzeri etkinliklere yönelik anlatılar da oldu. Bunlar merkezde bulunan okullarda gezi şeklindedir, bu geziler daha çok kültürel niteliktedir, çevrede ise kır gezileri şeklindedir. Merkezde ilkokulu okumuş olan Yasin Aksu öğretmenlerinin kendilerini sinemaya, müzelere götürdüğünü söylemektedir: “Ayrıca (kı) gerek müzeler, gerek sinema gerek tiyatrolar götürülürdük hocalarımız tarafından.” Çevrede okuyanlar ise çoğunlukla kır gezilerine gittiklerini belirtmektedirler. Bedriye Soylu: “Yerli malı haftası düzenlenirdi. Annem bize pestil, ceviz, badem sonra böyle ekmek filan yapardı, işte bunu yapardı, okula götürürdük. Orda kutlamalar filan yapardık, çok güzel olurdu. Arkadaşlarım hep getirirlerdi, birleştirirdik. Onu ordan okulda sonra kırlara filan giderken anneler hazırlık yapardı, yine bu tür şeylerden yiyecek filan giderdik, yapardık.”

Kır gezileri,¹⁰⁰ bi de şeyler falan olurdu pardon tiyatrolar falan olurdu. Küçük küçük görevler verirdi. Koro mesela ben birinci sınıftayken koroda görev almıştım, onu hiç unutamıyım. Çok farklıydı ya Allahım. Sanki hani hiç şeyden ayrılmamışım. Beni bi Halk Eğitim'e şeye götürmeleri ya da Halk Eğitim gibi bi yer şimdi Halk Eğitimi olduğuna karar veriyorum da, hane o tür yerlere gitmişim. Çok farklı gelmişti, çok kocaman gelmişti gözüme, büyük başka başka bi ülke gibi

¹⁰⁰ Anlatılarda, 1970'lerin başında olduğu gibi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da köydeki ilkokul öğrencilerinin kır gezilerine gittiklerini çıkarmaktayız. Köyde, öğretmenlerin gezileri dışında fazla bir ders dışı etkinlik önplana çıkmamaktadır. Şükrü Odabaşı: “O zamana o kadar bir şey yoktu emme öğretmen bizi dışarılarda çayıra, şuraya buraya gezmeye, su kenarına falan götürürdü. Gezer, oturur, geldik.” Bkz. Tan, vd., 2007.

gelmişti. Oralarda sırf şeyi için gitmek bile, provalar için gitmek bile değişti benim için. (Rana E. Ölmez)

4.2.7. OKUTULAN DERSLER VE BAŞARILI OLUNAN DERSLER

Görüştüğüm kişilerin tamamı ilkokulda okudukları dersleri Türkçe, matematik, fen bilgisi, hayat bilgisi, sosyal bilgiler, beden eğitimi, müzik, resim olarak anlattı. Selim Yorulmaz: “İlkokulda herhalde sosyal bilgiler, matemetik, hayat bilgisi, din dersi vardı, müzik vardı, beden eğitimi vardı, resim vardı, başka sayamıyacam.” Feyza G. Gözüpek: “Okuldaki ilkokul temel dersleri, işte Türkçe, matematik, sosyal, hayat bilgisi, fen, resim, müzik dersleri alıyoduk ve herhangi bi dersten ayrıca başarılı olmak diye bi şey yoktu. Aynı öğretmen bütün dersleri verdiği için her derste aynı düzeyde başarılı olmak beklenirdi.” Birgül Çetin: Okuldaki dersler söyledim işte yani Türkçe, hayat bilgisi, fen bilgisi diye bi ders vardı. Heralde bilmiyorum, matematik te vardı belki, resim, beden eğitimi.”

Okutulan ve başarılı olunan dersleri merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet çerçevesinde irdelediğimizde hem merkez hem de çevre olarak tanımladığımız yerlerde ilkokulu okuyan öğrenciler arasında merkez-çevre değişkenine bağlı olarak belirgin bir farklılık bulunmamasına karşın bazı derslerde başarılilik durumunun bu değişkene bağlı olarak farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Toplumsal cinsiyet faktörünü dikkate aldığımızda ise dönemin erkek ve kız öğrencilerinde bu anlamda bir farklılık ya da ayrışımı ortaya koyacak anlatı/anlatılardan söz etmek güçtür.

Genellikle merkezde ilkokulu okuyan erkek ve kız öğrenciler sayısal derslerden başarısız ya da başarılı olduklarını söylemektedir. Bu yüzden merkezde okuyan öğrencilerin derslerinde başarılı ya da başarısız olmalarını toplumsal cinsiyet ekseninde değerlendirerek ayrıştırmak kolay görülüyor. Ancak çevrede ilkokulu okuyanlarda toplumsal cinsiyete dayalı bir ayrışmadan sınırlı da olsa söz etmek olanaklıdır. Çünkü buralarda ilkokulu okumuş kız öğrencilerden çok azı sayısal derslerden başarılı olduğunu belirtti. Bu öğrencilerin anlatılarında, derslerden başarılı olma ya da olamama farklılığı toplumsal cinsiyet değişkenine bağlı olmaktan çok içerisinde buldukları sosyo-ekonomik ve kültürel koşullardan kaynaklanmaktadır.

Merkez-çevre ekseninde bakıldığında dikkat çeken en önemli çıkarım daha çok başarılı olunan derslerle ilgili olmaktadır. Örneğin matematik dersinden başarılı olan ya da o dersi sevdiğini söyleyen öğrencilerin büyük çoğunluğu kentlerde ya da kent merkezlerindeki ilkokullarda okuyanlar arasındadır. Merkezde okumuş olan Sevil Keskin matematik dersini sevdiğini ve ondan başarılı olduğunu şöyle ifade etmektedir: “En iyi derslerimden birisi matematikti ve gene matematik öğretmeni oldum zaten. Yani severdim matematiği, genelde bütün derslerim iyiydi.” Yine Muhittin Balkız ve Rıza Öz’in anlatıları da bu görüşü desteklemektedir.

Muhittin Balkız: “Matematik, matematiğim de iyidir. Matematiği de ilkokulda kazandım, iyi olmasını yani aritmetik işlemleri, bu kadar yani. Diğer Türkçe işte yazıyla okuma, yalnız okuma alışkanlığımız pek yoktu. Bu da ilkokuldan heralde kazanılacak bi alışkanlıktı ama bunu kazanamadık. İlkokulda bunu kazanamadık.” Rıza Öz: “Normalde derslerimiz daha çok Türkçe ve matematik ağırlıklı. İşte zaman zaman da böyle tarih dersleri verilirdi ama tarih biraz daha geri planda daha çok Türkçe ve matematik ağırlıklıydı. İlkokulda işte daha sonra hayat bilgisi diye görmeye başladık. Onlarla ilişkin işte güneş tutulması, işte ay tutulması onları görmeye çalıştık ama daha çok yoğunluk Türkçe ve matematik ağırlıklıydı bunu söyleyebilirim. Bir ikincisi, başarılı olduğum ders, en çok başarılı olduğum ders matematikti. Matematiği çok severdim hatta mühendis olmak istemiştim ama olmadı şanssızlık. Matematiği çok severdim hala da çok seviyorum ve uğraşıyorum matematikle de.”

Çevre konumundaki gecekondu, kasaba ve köylerdeki ilkokullarda okuyanların büyük çoğunluğu matematik dersinden başarısız olduğunu belirtmektedir. Sadece birkaç kişi bu dersten başarılı olduğunu söylemektedir. Başarılı olduğunu söyleyen öğrenciler babası öğretmen olan Füsun Börekçi ve büyük kardeşleri liseyi okumuş ve çiftçi bir ailenin kızı olan Fevziye Erdoğan’dur. Bu öğrencilerin ailelerinin ekonomik koşulları diğerlerine göre çok daha iyi durumdadır. Füsun Börekçi: “Okulumuzda bütün derslerimiz vardı; Türkçe, matematik, müzik, beden eğitimi o zaman resim. Özellikle başarılı olduğum ders matematikti.” Fevziye Erdoğan: Klasik ilköğretim (ilköğ), ilkokul

müfredatıydı hatırladığım kadarıyla. Hayat bilgisi, sosyal bilgiler, Türkçe, matematik gibi klasik derslerimiz vardı, beden eğitimi. Matematikte iyiydim, Türkçe’de iyiydim.”

Çevredeki öğrenciler genellikle matematik dersinden başarısız, daha çok sosyal bilgiler gibi sözel derslerden başarılı olduklarını ifade etti. Nesime Kaya: “Okulda zaten Türkçe, matematik, din dersi o zaman bi de sosyal bilgiler o vardı. Yani bi beş ders filan oluyodu. Benim yine yanlışımla olmasın da bir tek matematiğim iyi değildi. Ondan ben zaten beşinci sınıfta kaldım.” Bedriye Soylu: “Matematik, Türkçe, hayat bilgisi, resim, beden. Bedende zaten dışarda normal öyle oynuyoduk kendi aramızda zaten yani öyle şey yoktu, beden hocamız yoktu. Kendi arkadaşlarımız sınıf içinde hepsiyle (hepsiynen) oynuyoduk, öyleydi. Türkçe’yi çok seviyodum, matematikle pek aram iyi değildi.” Recai Güleç: “Nasıl yani normal ders, yani normal ders Türkçe, matematik, yani onları görüyoduk. En sev sevdiğim ders Türkçeydi hocam Türkçe. Hiç matematiği hiç sevmezdim. Yani problemlili olan hiç sevmiyom, Tarihi severdim.” Serap Ülgen: “Hayat Bilgisi en çok hoşuma giden derslerden biriydi. Matematiği de severdim ama eve döndükten sonra benim annem babam zaten tam gün çalışan bi insandı. Ayrıca bir takviye almıyordum, öğretmenlerin yeterliliğiyle götürüyodum.”

Merkez-çevre değişkenine bağlı olarak çevredekilerin aksine merkezde ilkokulu okuyan öğrencilerin matematik dersinde daha fazla başarılı olduklarını ifade etmeleri bir taraftan onların ait oldukları sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarla diğer taraftan da öğretmenlerinin sayısal derslere verdikleri önemle açıklanabilir. Özellikle matematik dersi öğrencilerin öğretmenlerinin dışında başkalarından yardım almadan kendi başlarına başarılı olamayacakları bir derstir. Bu yüzden merkezde bulunan öğrencilerin ait oldukları ailelerin sosyal ve ekonomik konumlanışları belirleyici olmaktadır. Çünkü bu öğrenciler gerektiğinde aileleri ya da başka birilerinden yardım alabilirken, çevredekilerin böyle bir olanakları bulunmamaktadır. Yeliz Nazlı: “Okulda normal şimdiki ilköğretimdeki dersler yani işte matematik, fen bilgisi, hayat bilgisi sanırım o zamanki adı. Matematikte babam biraz yardım ederdi.” Öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik koşulları Apple’ın da belirttiği gibi zamanla kültürel

sermayeye¹⁰¹ dönüşmektedir. Bu sermaye orta ve üst sınıf ailelerin çocuklarına bir takım avantajlar sağlamaktadır (Apple: 2004, Marshall: 1999).

Sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların yanında daha önce de belirttiğim gibi öğrencilerin matematik dersini daha çok anımsamaları ve bu dersten başarılı olduklarını söylemeleri, öğretmenlerinin özellikle sayısal derslere¹⁰² daha fazla vakit ayırmaları ve önem vermeleriyle anlaşılabilir. Ayça Arslan: “En çok hatırladığım matematik ama matematik dersi vardı. Matematik inanılmaz derecede bir yarış vardı arkadaşlarımızda. Matematik düşkünlüğümüz vardı. Zehra Hoca'nın da bize epey bi şeyi var. Çünkü kocası matematik öğretmeniymiş lisede. İnanılmaz derecede bize bi matematik sevgisi aşıladı ve gerçekten inanılmaz bi matematik aşkı, matematik sevgisini o aşıladı diyebilirim. Çünkü biz onunla birlikte gerçekten matematik problemi çözmek için yarışır hale geldik adeta.” Selim Yorulmaz: “Benim matematik dersim (ım) çok iyiydi. Hatta sınıflar arası matematik yarışması olurdu, ben orda sınıfımızı temsil ederdim ve öyle iki yarışmada da sınıfımızın başarısını kurtarmıştım. Onun dışında sosyal derslerinde ne görürdük? Hiç bi şey hatırlamıyorum. Yani öyle bi şey, yani şimdi çocukların sosyal dersinde çocuğumun neler gördüğünü biliyorum ama ben kendi dönemimde matematiğin dışında pek bi şey hatırlamıyorum.”

İsa Akşehir: “Derslerim iyiydi. Ben bütün derslerimi severdim, özellikle matematiği matematiği çok severdim. Yani ben iyi hatırlıyorum, yani bizim ilkokul beşinci sınıf (sı) dördüncü sınıfla beş arasında öğretmen okullarına giriş sınıfları için bizim öğretmenlerimiz bir grup ayırmıştı, bizi çalıştırdı.” Öğretmenlerinin bu tutumunda olumsuz etkilenenler de bulunmaktadır. Örneğin, Leyla Akıncı öğretmenin çok fazla matematik dersini

¹⁰¹ Bourdieu'nun *cultural capital* olarak kavramsallaştırdığı kültürel sermaye bir tür dolaylı edinilen bilgi ve becerilerin bütünüdür. Bkz. Bora, 2008.

¹⁰² Öğretmenlerin özellikle sayısal derslere önem vermesinde Tan'ın ifadesiyle 'Cumhuriyet'i kuranların pozitivist ideolojisiyle bağlantılı olarak dersler arasında hiyerarşik bir sıralamanın" payı olabilir. Mustafa Yiğit: “Ben matematiği severdim.” Adil Saraç: “İlkokul üçüncü sınıfta okumamıza rağmen o zamanki tabiriyle riyaziye, şimdiki deyişle matematik oldukça kuvvetliydi.” Huriye Atauz: “Matematiğe o kadar önem verirdi ki o zamanki hocalar... Dörtte, beşte idaman, terbiye-i bedeniye deniyordu o zaman, beden eğitimi derslerini iptal ederler, matematik dersi koyarlardı.” Bkz. Tan, vd., 2007. Gerek Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilkokulu okuyan öğrencilerin gerekse 1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin anlatıları arasında matematik dersine yapılan vurguda bir paralellik bulunmaktadır.

önemsemesinden dolayı kendisini sevmediğini söyledi. “Hatta ikinci öğretmenim acayip matematik hastasıydı. Belki ondan sevmiyorum, bilmiyorum çok fazla üstümüze düştüğünde.”

Üçüncü sınıfta neydi? Köy Enstitüleri (Enstitüsülerine) mezunu beni okuttuğu zaman kırk yıla yakın bi öğretmenliği olan İbrahim Bey diye bi öğretmenimiz vardı. Çok sert, çok fazla matematik öğreten, verdiği ödevleri üçte eve gidince yapmaya başladık gece saat on ikiye kadar bitmezdi. Sınıftaki arkadaşlarımızın yarısını babaları gözleri bozulurdu diye sınıftan aldı veya başka okullara geçirdiler. Üç ve dördü o öğretmende okudum. Hayatımda dönüm noktası olan bi öğretmendir. Daha sonra ki yıllarda başarıyı ona bağlıyım bağlıyorum. Hala yaşıyor, doksan küsür yaşında ve o öğretmenimin verdiği ödevler bizi (bize) çok sıkardı. Ama şu günlerde anlıyorum ki o bize matematiği sevdirmişti. Zaten üçüncü sınıftan itibaren de matematik benim en iyi dersim oldu. (Yeliz Nazlı)

Öğretmenlerin öğrencileri herhangi bir dersle ilgili teşvik etmeleri ya da ödüllendirmeleri, öğrencilerin o dersle ilgili başarısını olumlu yönde etkilemektedir. Rana E. Ölmez ve Ayhan Çobanoğlu'nun anlatıları bunu doğrulamaktadır. Rana E. Ölmez: “Şimdi Matematik, Türkçe hane resim, müzik öğretmenimizin hane aynı zamanda müzik kabiliyeti de vardı. Hane bağlama falan çalıyordu bize. O konuda korolara falan hazırlıyordu. Yani o zaman o imkanlara göre aslında çok fazla şey yapılıyordu. Yani hocamız mesela bizi koroya falan hazırladığı zaman direk bağlamasını getiriyodu. Hepimizden tek tek şey yani o şarkının sözlerini müzik eşliğinde söylememizi istiyodu, yani böyle bi şey vardı. Başarılı olduğum ders diye ayırt etmiyorum çünkü Türkçe, matematik falan yani genelde iyi bi öğrenciydim.” Ayhan Çobanoğlu: “Okulda Türkçe, matematik, hayat bilgisi, sosyal bilgiler, tarih yani soysal bilgilerin tamamıydı (kasmamıydı) galiba. Tarih özel olarak tarih dersi tarih adı altında almadım diye düşünüyorum. Coğrafyayı da o kapsamda almadık ama sanırım sosyal bilgiler içerisinde önce hayat bilgisi sonra sosyal bilgiler içerisinde aldık. Yani benim bütün derslerim, başarılıyım. Ama özel olarak herhalde tarih dersinde başarılıyım çünkü bana öğretmenim bir dördüncü sınıfta, bana bir tarih kitabı hediye etmişti. Kitap gibi konuşuyosun, çok iyi bir hafızan falan var diye överek sınıf içerisinde (var) bir tarih kitabı hediye etmişti. Matematikte de başarılıyım, başarısız olduğum tek ders resim dersi.”

4.2.8. OKUL DIŞINDA DERSLERLE İLGİLİ ALINANAN YARDIM

Okul dışında dersleriyle ilgili herhangi birilerinden yardım alıp almadıklarını sorduğumda öğrencilerin bazıları büyüklerinden yardım aldıklarını, çok az da olsa bazı okullarda açılmış olan kurslardan destek aldıklarını, bazıları da kesinlikle kimseden yardım alamadıklarını söyledi. Bu iki farklı tablonun ortaya çıkmasında öğrencilerin ilkokul eğitimlerini nerede sürdürdüklerinin payı büyüktür. Yani merkez konumundaki kent merkezlerinde ya da çevre olarak tanımladığımız, kasaba, köy ve gecekondu semtlerinde okumuş olmaları belirleyici olmaktadır. Anlatılanlarda merkez-çevre değişkeni aksine toplumsal cinsiyete bağlı görülebilecek bir farklılaşma daha sınırlı görünmektedir. Sadece merkezde okuyan ve farklı kaynaklardan yardım alabildiklerini söyleyen kız sayısı erkeklere göre daha azdı. Ancak bunun kız öğrencilerin cinsiyetten kaynaklanan bir ayrımcılığa maruz kalmalarının yanı sıra ait oldukları sosyo-ekonomik çevreyle de yakın bir ilişkisi vardır.

Yardım alabildiklerini söyleyenlerin çoğunluğu merkezde okuyanlardan oluşmaktadır. Bu durumu kent merkezinde ilkokulu okumuş olan Ayça Arslan, Yasin Aksu ve Ozan Özdemir, Hayri Niğbolu ve Yeliz Nazlı'nın anlatılarına bakarak anlayabiliriz. Ayça Arslan: "Okula gitmeden önce zaten ablalarım ve şeyim abim olduğu için onlardan zaten okuma yazmayı öğrenmiŐtim ve inanılmaz derecede şeylere kitaplara düşkündüm. Hatta kitap demeyi bilmiyodum kipat diyodum. Ama buna rağmen çok inanılmaz derecede çok seviyodum şeyleri, kitapları, kalemleri. İşte ne bilim yani okul malzemelerini çok seviyodum. Kendi adıml falan yazabiliyodum zaten, okuyabiliyodum. Bizim dönemimizde şey vardı, hım gezici kütüphaneler vardı. Her on beş günde bir kitap alabileceğimiz gezici kütüphaneler geliyodu, gezici kütüphanelerden kitap alabiliyoduk ve biz gezici kütüphanelerden kitap alıp okuyoduk. Ya on beş gün boyunca kitap alıp okuyoduk ve ben o konuda (konun) şanslıyım. Çünkü hakikaten benim ablalarım, işte abilerim, amcamın çocukları şeydi zaten okumaya düşkünlerdi. Biz tomikis teksaslardan tut ta romanlara kadar zaten okuyoduk. Ona rağmen mesela klasiklere falan önceden başladığımı biliyorum." Yasin Aksu: "İlk sene okuma yaz yazma becerisi, o konuda özellikle iki tane ben büyük abim vardı. Onların çok büyük yardımını gördüm."

Şimdi zaten biz benim geldiğim aile köy kökenli bi işçi ailesi olduğu için eğitim bizim açımızdan çok önemliydi. Yani bi kişinin muhakkak bi üniversite bitirmesine gerektiğine inandırılarak yetiştirildik biz. Dolayısıyla bu konuda şeyimiz vardı, gayretimiz vardı. Fakat tabi bu şey değildi, bi anne baba olarak katkı sağlayabilecek nitelikte kişiler olmadığı için biz bunu daha çok dışarda alıyoduk. Dediğim gibi işte okulda verilen ek kurslar olduğu zaman kurslara gönderilirdik. Ya onların desteği bize daha çok bu bu şekliyle olurdu. (Ozan Özdemir)

İlköğretimde dersane tabi bizim (biz) zamanımızda yoktu. Öyle bi şeyimiz yoktu ama benim akrabam iki tane akrabam vardı. Bi tanesi özellikle şey edebiyat öğretmenliği okuyodu. Öğretmenimiz ödev verip araştırma söz konusu olduğu zaman ilçenin, Halk Eğitimin Kütüphanesi vardı, oradan yararlanırdık. Bi de bahsettiğim o edebiyat öğretmenliğinde okuyan akrabamdan, Trabzon'da orda okuyodu, Karadeniz Üniversitesi'nde ondan yardım aldık. (Hayri Niğbolu)

Matematikte babam biraz yardım ederdi. Halk neydi? Halk Eğitim Merkezi vardı orada, Meydan (Larousse) Lavrus Ansiklopedileri vardı. Bir de bir komşumuzda vardı hiç unutmuyorum ödev verildiğinde oralara ya Halk Eğitim de kapalı olursa, o komşumuza rica edip ordan ödevi hazırlardık. Onun dışında kaynak yoktu. Bi de Seka'da Kağıt Fabrikası'nda çalışan mühendisler vardı. Bazen onlara bazen böyle takıldığımız da komşularımıza sorardık. (Yeliz Nazlı)

Ayrıca kentte okumuş olan Füsun Börekçi, Fahri Karadeniz ve köyde okumuş olan İsa Y. Dağlı, babaları öğretmen olduğu için gerektiğinde yardım alabildiklerini, bazen de okula başlamadan önce okuma yazmayı öğrendiklerini anlattı. Füsun Börekçi: "Yardım olarak önce abimden alırdım. Abim kızar, bağırırsa, babama giderdim babam öğretmen olduğu için." Fahri Karadeniz: "Aslında o zamana kadar peder de öğretmen olduğu için o konularla ilgili falan hiç yabancı değildik. Yani belki de o bi avantajdı. Hocanın bize öğretmenin o zaman bize anlattıkları konuların çoğunu aslında peder sayesinde. Yani bizim genelde evde her şey konuşulurdu, yani işte pederin akşam derslerini falan çoğu dinlerdik işte. Bugün şu oldu, şunu anlattım, bunu anlattım. Aslında o bilmeden bize o temeli okul yerine, peder onu akşam bize sohbet anlamında anlatırken, onu çok sonradan tabi fark ettik biz bunu. Okulda daha doğrusu bunu fark etmeye başladık bi süre sonra. Meğerse peder bize bütün dersleri falan böyle çaktırmadan anlatıyormuş. Dolayısıyla aslında derslerde hiç bir problem yaşamadım. Yani hep hiç zayıfım falan olmadı ilkokulu bitirirken (bitirin) hep pekiyle falan geçtim."

Tabii ki yapamadığımız, başaramadığımız konularda yardım alırdık. Genelde evde işte büyük ablam vardı ondan yardım alırdım. Babamla en son öğretmenliğimi aynı zamanda öğretmenliğimi de yaptı bir iki yıl öğretmenliğimi yaptı. Babamla en son muhatap olurduk, çünkü biraz gölgesi ağırdı ama en son bilemediğimi ona da sorardım. O da anlatırdı. Şey vardı, amcamın oğlu vardı, benden üç dört yaş büyük. O işte bizim okuduğumuz yıllarda o zaman Maarif Koleji diye adlandırılan bi okulda okuyodu Samsun'da. İşte ondan yardım alırdım, biraz daha bize göre şeydi bilgilydi. (İsa Y. Dağlı)

Çevrede ilkokulu okuyan öğrencilerin dersleriyle ilgili yardım alabildiklerini söyleyen neredeyse yoktu. Bu öğrencilerin anlatılarında, çoğunun anne ve babalarının okuma yazma bilmediklerini anlamaktayız. Bu yüzden bunlar genellikle kendi gayretleriyle derslerinden başarılı olmaya çalışmışlar. Feyza G. Gözüpek: “Dersler konusunda ya da ödevlerde anne, babadan herhangi bi yardım almadığımız gibi, çevreden de bi yardım alamıyoduk. Dersane diye bi şey zaten yoktu. Özel ders, yardımcı takviyeler, sadece kendimizden büyük olan ablalarımızdan, abilerimizden yardım alabilirdik. Yardımcı kitap, ekstra bi kaynak kitap falan bunların hiç biri yoktu. Zaten sadece öğretmen ne anlatmışsa işte onla kaldığımız bi sistemdi.” Şevki Ulubatlı: “Yardım alırken komşudan, mesela annem okumadı, babam okumadı, kardeşlerim okumadı. Hiç biri evden bir tek okuyan bendim o zamana kadar.” Bedriye Soylu: “Dersane yoktu zaten. Arkadaşlarda benim gibi birinci sınıftaydı. Aileden kimse yoktu. Annemin zaten okuma yazması yoktu. Babam da hep dışarıdaydı. Yani çiftçilik tarla falanla uğraştığı için kendi çabamızla yapıyoduk, okulda öğrendiklerimizle.”

Birisinden destek derken, bizim zaten aileden doğru dürüst okuma yazması olan yok ki. Orda ilkokul mezunu dediğiniz zaman, o zaman üniversite mezunu gibi şimdinin üniversite mezunu bile bakı şey olmuyo, yani öyle diyelim yani daha doğrusu. (Tahsin Koyuncu)

Yani öyle pek yardım aldığımız bi şey yoktu. Annemin zaten okuma yazması yok. Babamın da okuma yazması yardım edecek bi şey seviyesi. Biz kendi başımıza yapardık. Ha bi de şey vardı, gerçi eğitim sistemi anlamında şeyi düşünürseniz mesela kümeler oluşurdu. Diyelim ki beş kişi bi küme olurdu. Hoca ödev verdiği zaman kümeler falan çalışması yaptığında, bi yerde toplantı mesela grup halinde öyle ödevleri falan yapar yapardık. Böyle de bi çalışma şeklimiz vardı. (Veysi Kızılırmak)

Sadece birkaç öğrencinin anlatısında, ders öğretmenlerinin gerektiğinde kendileri için özveride bulunup, ekstradan ücretsiz kurs verdiğini görmekteyiz. Ayla Işık: “O zamanlar dersane falan yoktu. Yapamadıklarımızı öğretmenlerimizle birlikte yapıyoduk. Hatta her gün akşam yemeğimizi yedikten sonra, hava kararmadan okula gidiyorduk biz. Okulda öğretmenimizle birlikte yeniden yapamadıklarımızı tekrar ediyorduk. Öğretmen (öğret) tekrar öğretiyordu öğretmenimiz. Sonra da öğretmenimiz tek tek bizi evlerimize dağıtıyordu.” İsa Akşehir: “Hiç unutmadığım öğretmen okulu sınavlarına hazırlanırken, öğretmenimiz bize ders çalıştırır. Bizi on kişiye üç saat, dört saat bırakmadan ders çalıştırması, yani bizim aksattığımızı, bi onu unutmam.

Benim çalıştığım şey okuduğum, okul okuduğum çevrede kurs olayı yoktu zaten. Bizim zamanımızda da kurs yok. Biz kendi çapımızda eğer öğretmenimiz uygun görürse yetiştirmek isterse bize kurs açıyordu. Öğretmenin şeyi, ücretsiz olarak yani öğretmenin iyi niyeti diyelim artık yetiştirmek için bizi daha iyi. (Fahriye D. Doğu)

Öğrencilerin dersleriyle ilgili gerektiğinde yardım alabildikleri ya da alamadıkları daha çok onların sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarıyla ilişkilidir. Merkezde bulunan öğrencilerin daha iyi sosyo-ekonomik ve kültürel koşullara sahip olması onlara ciddi bir avantaj sağlamaktadır. Oysa çevrede okuyup ve dersleriyle ilgili herhangi bir kesimden (öğretmenlerini saymazsak) yardım alamamış olmaları, o öğrenciler için önemli bir eksiklik olmakta, bu da öğrenciler arasındaki eşit ve adil olmayan koşulların devam etmesini ve yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Anlaşılan odur ki bu eşitsizlik okul aracılığıyla ortadan kaldırılamadığı gibi tam aksine devam ettirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu da okulun farklı eğitsel pratikleriyle pekiştirilmektedir. Çünkü okul yaşamının belli formlarının meşruiyeti için bir tanıtım ve hazırlık işlevi görür, ekonomi ile bağlantılı olarak eşitsizlikleri ve egemen toplumsal ilişkileri yeniden üretir (McLaren: 1996, Au: 2006). Bunu, o dönemde merkezde ve çevrede ilkokulu okumuş olan öğrencilerin bugün sahip oldukları sosyo-ekonomik ve kültürel pozisyonlarıyla da anlayabilmekteyiz. Görüşme yaptığım kişilerden o dönemde çevrede ilkokulu okumuş olanların büyük bölümü daha alt gelir grubuna ait işçi ya da düzenli işi olmayan kişilerdi. Oysa merkezde okuyanların neredeyse tamamı şuan diğerlerine göre daha iyi yaşam standartına sahip bulunmaktadır.

4.2.9. ÖĞRETMENLERİNİZİ HATIRLIYOR MUSUNUZ?

Kendilerine öğretmenlerini hatırlayıp hatırlamadıklarını sorduğumda neredeyse herkes öğretmenlerini hatırladığını, bazıları adlarını ve soyadlarını, bazıları da sadece adlarını hatırladığını söyledi. Hem merkezde hem de çevredeki öğrencilerin büyük kısmı genellikle öğretmenlerini sevdiklerini, öğretmenlerinin onlara şefkatle yaklaştıklarını, kendilerine çok şey verdiklerini bu yüzden de onları unutmalarının mümkün olmadığını anlattı. Nadire Ülkü: “İlkokuldaki ilkokul bir ve ikinci sınıf öğretmenim işte Ayrancı’daki Mualla öğretmen soyadı hatırlamıyorum. İlk öğretmenime tapıyodum çünkü bi anne

gibiydi bize. Hafta sonları bizi tiyatroya götürüyodu. Hepimizle tek tek ilgileniyodu. Sincan'daki öğretmenimin ismi de doğulu bi öğretmendi, Maşallah'tı ismi. Son derece saygı, korku karışıktı ona karşı ama son derece o sert görünümünün altında son derece yumuşak ve yardım eden bi öğretmendi.”
Gülizar Çağla: “Çok iyi bi öğretmenim vardı. Emin Erdem çok iyi bi öğretmendi. Yani okulu sevdiren ne bilim tek insandı diyebilirim.”

Yani özellikle bi bayan öğretmen vardı. Bizimle inanılmaz derecede ilgileniyodu. Yani sanki böyle o anne sıcaklığını falan hissettim ben. O hocamı gerçekten ilgimi, o ilk dönemi başladığımızda çok keyifli bi dönem başladı, hocayla ondan sonra. (Fahri Karadeniz)

İlkokula başladığımda ilkokul birinci sınıf öğretmenim çok severdi. Beni boynunda alıp gezdirirdi. O benim mesela o sahneyi hiç unutmuyorum. O hep böyle kafamda ama adını hatırlamıyorum işte. (Safiye Arıkol)

Ahmet Göçer ismini Ahmet Efendi dediğimiz o öğretmeni hiçbir zaman unutmam. Beni okula motive etmişti. Bir gün sinirlendim ilköğretimin birinde utandım saygımdan dolayı. Dedi ki evladım: sen niçin okula gelmedin, gelmiyorsun? Ben de okuma okumayı sevdiğim halde arkadaşımınla şey oldum utandım. Utan utandığım için dedi ki evladım: sen okulun çalışkan öğrencilerinden birisi okumayı seven bir insansın gel, sana dedi güzel kitaplar verecem daha güzel kitaplar. İlköğretime gidiyorum çünkü beni okula motive eden o öğretmenim olmuştu. Çok iyi bir öğretmendi. (Murat Eren)

Her ne kadar gerek merkezde gerekse çevrede ilkokulu okuyan öğrencilerin öğretmenleriyle ilgili benzer şeyleri anımsadıklarına şahit olsak ta dönemin öğrencilerinin merkez-çevre ekseninde öğretmenleriyle ilgili bazı farklı anlatılarının da olduğunu söyleyebiliriz. Bunların başında, özellikle kasaba ve köylerde öğretmenler onlar için neredeyse her şey anlamına gelmekteydi. Çünkü öğretmen onlar için bir tür dünyaya açılan kapıydı, onların sevgisi, bilgisi ve yol göstericiliği öğrenciler için çok önemliydi. Çevredeki öğrenciler için önder niteliğindeki öğretmen profili merkezde okuyanların anlatılarında fazla öne çıkmamaktadır. Bu anlamda İsa Akşehir ve Tahsin Koyuncu'nun anlatıları bize önemli ipuçları vermektedir.

İsa Akşehir: “Yani köye çok fazla yabancı gelip gitmezdi. Ya bi yabancı olan ve öğretmenlerdi, bi de o dönemin öğretmenlerinde şu şöyle bir özellik vardı. Köydeki hemen hemen her şeye yetişme çabaları vardı öğretmenlerin. Yani öğrenciyle ilgilenmeden ziyade, öğrencinin psikolojik yapıyla bırak ayrımı, durumu iyi olmayan öğrencinin giderleri dahi çoğu öğretmenler tarafından karşılanırdı. Onun için öğrenci öğretmen çok farklı bi şey ve biz öğretmenlerden korkardık. Yani daha sonraki yıllarda anladım ki bu saygı duyulan

bi şey. Yani direk korku değil de aslında biz öğretmenlere çok büyük saygı duyuyomuşuz. O özellikle geceleri öğretmenlerin geldiğini söylemeleri için söylemeleri öğretmenlerin öğrenciler üzerinde bir etkisi vardı. O da ders çalışma dışında, onun dışında öğretmenlerle herhangi bir problem yoktu.” Tahsin Koyuncu: “Öğretmenimi hiç unutmam mümkün değil. Ya bi bay, bi bayan karı kocaydılar zaten. Murat kocasının ismi Murat Sonkaya’ydı. Karısının ismi de Zahide Sonkaya. Yani hiç unutmadım, unutmuyorum da. Yani çok bilmiyorum belki o zaman için çok farklı bi yani çocuk yaşta belki bi farklı, bi şeyi ilk defa gördük. Belki ondan belki de çok iyi şeyler öğretti ondan belkide yani.”

Diğer bir farklılık ise yine çevre konumundaki yerlerde ilkokulu okuyan öğrencilerin öğretmenlerini bazen kendileri için bir anne ya da baba gibi görüyor olmaları ve onları kendi ebeveynleriyle özdeşleştirmeleridir. Öğretmenlerini ebeveynleriyle özdeşleştirmeleri, öğretmenlerinin onlara karşı olan sevgileri, gerektiğinde kendilerine maddi destekte bulunmaları ve yardım etmeleriyle anlaşılmaktadır. Bu örnekler daha çok kasaba ve köylerdeki öğrencilerin anlatılarında rastlamaktayız. Neşe Asi: “Diğeri Nazım Gökbayrak. Hiç adını unutmuyorum, çok seviyodum öğretmenimi. Çok iyi bi baba gibiydi bi insan, çok çok iyiydi öğretmenimiz. Derslerini de seve seve dinliyoduk. Hepimizle de ilgileniyodu yani o kadar.” Şevki Ulubatlı: “Şuanda ben bir tanesini hatırlıyorum yaşıyorsa Allah razı olsun, öldüyse de Allah rahmet eylesin, Sevim Aksoy hocamızdı. O bizim birden beşe kadar beraber okuduk biz onla. Bir bir nevi analık yapıyo¹⁰³ sana orda birden beşe kadar.” Feyza G. Gözüpek: “Hayır öğretmenimizin hiç bi ayrımları yoktu. Hiç böyle bi şey hissetmedik. Tam tersine durumu daha kötü olanlar, ekonomik durumları iyi olmayan ailenin çocuklarına daha çok yardımcı olurdu öğretmenimiz. Dersleri zayıf olan öğrencilerin evine gidip yardım ederek. Onların daha iyi öğrenmesi için uğraşırđı, hiç bi şekilde ayırım yapmazdı bize.”

¹⁰³ Özellikle çevrede ilkokulu okuyan öğrencilerin öğretmenlerini anne ya da babalarıyla özdeşleştirdiklerini, onları bu vesileyle iyi anımsadıklarını görmekteyiz. Anne-baba benzetmelerine ilkokulu Cumhuriyet’in başlarında okumuş olan öğrencilerin anlatılarında da rastlamaktayız. İsmet Varol: “O bizim annemizdi.” Melehat Gözek: “Bizim için hoca demek anne-baba artı. Yani böyle taptığımız bir insandı.” H. Tataroğası: “Bir öğretmen gibi değil de anne ve baba gibiydiler. O kadar müşfik kişilerdi.” Bkz. Tan, vd., 2007. Bu benzetmenin kırsalda bir süreklilik gösterdiği ortadır.

Gül Ören Baykal diye bir öğretmenim vardı. Benim çok sevdiğim bir öğretmenimdi. Böyle şevkatle bir anne şevkatiyle yaklaşırdı (yanıl) yaklaşırdı bize. Onu hatırlıyorum. Ayhan Işık diye bir öğretmenimiz vardı. O da bizim kanattandı, onu seviyorum. Ali Akbas Aktaş onu da çok severdim. O da aldığı maaşı getirirdi, bize anımıza bozuk paralar koyardı. Kim ağzına düşürürse ona haşlık niyetinde verirdi. Ben bunu sonradan anladım tabi. Bi öğrenciye destek olsun diye, haşlık olsun diye yani. Direk vermiyordu da dolaylı olarak onun gururunu incitmemek için o parayı o şekilde verirdi. Onu çok iyi hatırlıyorum. (Hasan Tatık)

Belki bize komşumuz olduğu için öğretmenimiz, çok bana hep özel gelmiştir. Davranışları da özel ve hatta hala da o tür öğretmenlerin bulunduğunu zannetmiyorum. Şeyi tam olarak yani öğretmen açısından mükemmeldi bana göre, eğitim açısından da. Çünkü o kadar kalabalık sınıf ve doğal olarak ta şeydi kalabalık, hem kalabalık ortamın altında öğrencilerin, (eğ) yani gelir düzeyi ortamın altında öğrencilerin eğitim gördüğü bi okuldu. O yüzden de gelir düzeyleri düşük olduğundan tabi kıyafetlere de bu yansırı. Bildiğimiz saten hatta keten şeyler nerde saten önlüklerde giydi. Öğretmenimiz masanın üzerine cüzdanını koyardı. Çocuklar ihtiyacı olan bundan alsın. Yani parasını alsın, sonra buraya bırakcak yani bize öyle bir şey aşıları ki, yani farklı hem güven biz o (onu) bize güvendiğini aşıları hem de yani ihtiyaç duyduğumuzda, (duydu) ihtiyaç duyduğumuzda öğretmenimiz bize yardım edecek fikrini aşıları. (Hayriye Yozgatlı)

Dikkat çeken diğer bir nokta ise merkez olarak tanımladığımız kent merkezlerinde az rastlanan ancak çevrede oldukça yaygın olan öğrenci-öğretmen ve veli ilişkisidir. Merkezde (bir örneğin dışında, bu da özel okulda okuyan bir öğrenciye ait bir örnektir) bu ilişki daha çok okulla sınırlı görünürken çevrede, özellikle de kırsalda daha yakın ve yüzyüze¹⁰⁴ olmaktadır. Bazı öğrenciler öğretmenlerinden söz ederken, öğretmenlerinin tatillerde ailelerini ziyaret ederek dersleri hakkında bilgi verdiklerini belirtti. İsmail Şanlı: “Tatil dönemlerinde ailelerin ziyaretine gelirdi. İşte çocukların şeylerini anlatmak için, yani dersdeki durumlarını bilmem neleri onları anlatmak için.”

Bunun dışında bazı öğrenciler ders çıkışında öğretmenleriyle evlerine kadar yürüdüklerini, hatta bazen karşılıklı olarak evlerin ziyaret edildiğini belirtti. Örneğin, öğretmenin doğum gününde ziyaretine giden Fevziye Erdoğan, o günü şöyle anılatmaktadır: “Biz onları hem sayardık hem severdik, hem çekinirdik öğretmenlerimizden. Rahat ta şey yapabiliydik,

¹⁰⁴ Yine ilkökul dönemi, şimdi bizim öğretmenlerimiz mesela o şey yaparlardı, hem bize konuş bizle ilgilenirlerdi konuşurlardı ama bir de ben hatırlıyorum aile ziyaretleri yaparlardı. Mesela sınıf öğretmenimiz randevulaşırlardı aileyle, bir gün öğleden mesela oturmaya, bir hafta sonu aileyi ziyarete giderdi, benim evime de gelmişlerdi. Benim evdeki durumumu konuşmuştu, sınıftaki durumumla karşılaştırmıştı yani yaşam alanlarıma bakmıştı. Yani bu şekilde aileyle fikir alışverişinde bulunmuşlardı. (Nalan Asyalı)

konuşabiliydik. Mesela ilkokul öğretmenimizin hatırlıyorum. Doğum günlerini kutlardık, pasta alırdık ona işte, çiçekler şey yapardık, toplardık evine götürürdük, bizi evine alırdı. Yani evine çağırırdı sınıfın öğrencilerini, belli zamanlarda evine gittiğimizi hatırlıyorum.”

Tabi iki tane öğretmende okudum zaten. Bi tanesi işte dediğim gibi birinci sınıftan ikinci sınıfa kadar Cemal öğretmen. Cemal soy ismini hatırlamıyorum, iyi mi, hem de çok iyi hatırlıyorum, zannedersen şimdi vefat etti. Allah rahmet eylesin. Bi tanesi de Türkan Hanım'dı. Onunla zaten aynı mahallede oturuyoduk, yani aramızda dört beş ev vardı, ailece de tanışıyoduk. O iki öğretmenimi tanırım. İkisinden de çok memnunum. Hakikaten istikbal gördüğü bi takım öğrencileri özel ilgi göstermeye çalışırdı ama bunu emin olun, şeylerin dışında işte ders saatlerinin dışında, işte okul bitip herkes dağıldıktan sonra çağırıp oturup konuşmak veya işte eve kadar onunla birlikte yürümek gibi mesela birkaç defa bende karşılaştım bu şeylerle. (Aytaç Arı)

Öğretmenlerden hatırladığım bayan öğretmenler vardı. Necla diye bi öğretmenimiz vardı, çok severdim onu. Devamlı evine giderdim, ona iş yapmak için böyle hevesli gider iş yapardım, biliyo musun? Kıyamazdı, o bize ama biz hoşumuza giderdi, ona bi iş yapalım,¹⁰⁵ su getirirdik evine çeşmeler dışarıdaydı ya. Evden yoğurtlar, yumurtalar götürürdük öğretmene, seviyodum öğretmeni hiç unutamıyorum bak öğretmeni. Necla diye o da bizi severdi, eve gelir misafir olurdu. (İnci Çağdaş)

Öğrencilerin anlatılarına toplumsal cinsiyet değişkeni penceresinde baktığımızda, gerek erkek gerekse kız öğrencilerden bazıları öğretmenlerinin güzelliklerinden söz etmektedir. Ozan Özdemir: “İki, benim iki tane ilkokul öğretmenim oldu. İkisini de net hatırlıyorum fakat neden neden hatırladığım konusunda şey yapamıyorum, çok net bi şey söyleyemiyorum. İlk ilkokulda ilk üç üç ilk ilkokul üçe kadar Aymelat Hatif isminde bi öğretmenim vardı. Kadının güzelliği benim çok dikkatimi çekerdi, güzel bi kadındı. Üçten beşe kadar da Mustafa Altıparmak diye bi hocam vardı. O da öğrencisiyle çok ilgiliydi. O da isim olarak zihnimde.”

İlkokul öğretmenim Mine öğretmen. Mesela Mine öğretmeni nasıl hatırlıyorum? Mini etek giyerlerdi, çok güzeldi bacakları vardı. Mine öğretmen benim idolümdü yani gelecekteki. Saçları uzun, ondan sonra ve hayvan sevgisi önemliydi. Mine öğretmenin sınıfta akvaryum kurduymuştu. Herkes balıklara yem getiriyodu veya kaplumbağa yem getiriyodu. Okulun bahçesinde köpeğimiz vardı. Karabaş okulun bahçesinde her geçen o köpeği seviyodu, öyle ay elleme şu bu yok. Bale öğretmenim Ayşin demiştim, arkadaşımın (arkadaşım), onun annesi bale

¹⁰⁵ Köylerdeki öğrenci ve ailelerin öğretmenlerle yakın ilişkilerinin olduğu, öğretmenlerin ihtiyaçlarının karşılanması, ağırlanması gibi gerekçelerle ailelerle kurulan bağların yakın ilişkilere zemin hazırladığı anlatılarda anlaşılmaktadır. Benzer bir durum Cumhuriyet'in ilk senelerinde köylerdeki ilkokul öğrenci, aile ve öğretmenler arasında da görülmektedir. Hülafer Engür: “Çok severlerdi bizi. Bizim evimiz okula yakındı, her ihtiyaçlarını biz karşıladık.” Mustafa Yiğit: “Mesela hatırlarım. Korkut Hoca gece gelir, bize dübbi ekber, dübbi asker, yani büyük ayı küçük ayı, o yıldızları filan gösterirdi.” Bkz. Tan, vd., 2007.

öğretmenimizdi, Şebnem Hoca. Şebnem hocayı hatırlıyorum. Baleye gittiğim için çok seviyodum baleyi. Ondan sonra Füsün öğretmen vardı. Füsün öğretmen izcilik dedim ya, yav yavru kurt öğretmenimizdi. (Tümay Yörük)

Toplumsal cinsiyet değişkeninin bazı anlatılarda belirleyiciliğini bazı kız öğrencilerin kadın öğretmenlerini sert, ancak erkek öğretmenlerini sevgi dolu ve şefkatli, bazı erkek öğrencilerin de erkek öğretmenlerini sert, kadın öğretmenlerini şefkatli bulmalarında görebilmekteyiz. Burada öğrencilerin hemcinsleri olan öğretmenlerden çekinmeleri cinsiyet ile otorite arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.¹⁰⁶ Neşe Asi: “Çok iyi hatırlıyorum. İki öğretmen değiştim ilkokulda. Bi tanesi kadın öğretmen ama şuanda adını hatırlımıyorum, çok sert bi hocaydı.” Nesime Kaya: “Öğretmenlerimden Ergün hocam vardı. Onu ekseriyetle zaten birden beşe kadar (eks) aynı hocamız okutmuştu. Bir son işte kaldığımda ki hocam değişmişti. O da Erdoğan hoca vardı. Başka Ergün hocamı çok severdim. Çok iyiydi, yani davranışları şeyleri bana karşı iyiydi, yani ben kendi adıma söylüyorum çok seviyodum.”

Öğretmenim iki tane ilkokul öğretmenim oldu. İkisini de hatırlıyorum. Soyadlarını pek zor çıkarırım ama Fatma Hanım bir iki üçe kadar okuttu. Üçten sonra Ali Rıza diye bi öğretmenim vardı. Severdim onları babamdan yumuşak olduğu için. (Füsün Börekçi)

Öğretmenimden ilkokul dördüncü sınıfta bir erkek öğretmenimiz gelmişti. Soyadını hatırla hatırlamıyorum, ismi Hakkı Bey'di. Çok babacan bir öğretmendi. Kolay kolay öğrencilerine kızmazdı çok sevgiyle yaklaşırdı. Yalnız bir gün ben avucumun içine bir çiçek yapmışım. Bugünkü gibi hatırlıyorum ve bana bunu hiç yakıştırmadığını söyledi. Niye dersi dinlemiyorsun, eline çiçek yapıyorsun dedi? Elime bi tane tokat eliyle vurdu. O günden sonra da ben o davranışı bir daha yapmadım ve ona karşı daha saygılı ve daha sevgiyle yaklaştım. (Kadriye Kodaman)

Okul müdürlerinin sert bir görüntüsünün olduğunu söyleyenler de oldu. Burada müdürlerin otoritenin sembolü olmaları, bir tür disiplin sağlayıcılar olarak algılanışları bize, okul yöneticilerinin sertliği ile devlet otoritesi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Milli Eğitim'in okul yöneticilerini sert görünümlü olan ve çoğunlukla erkek öğretmenler arasından seçtiğini ve tercih ettiğini, bununla da otorite ve erkek egemen anlayışın bütünleştiğini söyleyebiliriz. Mahmut Ersan: “Öğretmenlerden hatırladığımız kimseler var mı? İlkokul dönemimizde çok sert

¹⁰⁶ Erkek öğrencilerin erkek öğretmenleri daha çok çekinilecek korkulacak ve otorite merkezi olarak görmelerini aile içerisinde babalarına karşı daha mesafeli yetişmeleriyle anlayabiliriz. Yani evde de baba otorite ve egemen olmaktadır. Kız çocukları da yetiştirilme süreçlerinde babadan çok annelerin denetiminde büyüdüğü için annelerini otorite merkezi olarak görmekteler. Bu durum, okulda hem erkek hem de kız öğrencilerin anlatılarına dolaylı bir şekilde yansımaktadır.

bir müdürümüz vardı. Onu çok iyi hatırlıyorum tabi rahmetli olmuştur şimdi çok disiplinli bi insandı. Belki de ilk disiplin anlayışımız ondan kaynaklandı bir. Bizim (izim) kendi öğretmenimiz bayandı, ders öğretmenimiz. Yani ilköğretim öğretmenimiz, Necla Hanım oldukça diksiyonu düzgün, kibar bir bayandı. Yani o küçük bi ilçede çok güzel şeyler yapmıştı. Bizleri çok güzel kaynaştırmıştı. Diğer öğretmenleri çok fazla hatırlamıyorum.”

Bazı anlatılarda öğrenciler, öğretmenlerini onlardan yemiş oldukları dayakla anımsamaktadır. Bu durum azımsanmayacak düzeydedir. Öğretmenlerini dayakla anımsayanların büyük bölümü, çevre olarak tanımladığımız kasaba ve köylerde nadiren de olsa gecekondu semtlerinde okuyan erkek öğrencilerdir. Bu öğrencilerin erkek olması cinsiyet ayrımcılığının sınıf içerisindeki pratiklerinin göstergesidir. Ayrıca dayak atan öğretmenlerin de büyük oranda erkek öğretmenlerden oluşması da dikkat çekicidir. Muhittin Balkız: “Öğretmenlerden hatırladığım ilkokul öğretmenimin adı İsmail Öztürk'tü. Beş sene aynı öğretmende okudum zaten. İsmail Öztürk'ü ben sertliğinde hatırlıyorum. Yani tokat atardı, döverdi. Daha çok aklımda heralde o kaldı.” Ayrıca Macit Eskicioğlu ve Fahri Karadeniz'de öğretmenlerini onlardan maruz kaldıkları şiddetle anımsamaktadır.

Çok sopa attığından hatırlarız. Bir hocamız vardı, ismi Memet Hoca, günü işi gücü sopa atmayan günümüz geçirdi. Onu çok severdik. Çünkü bize o dayak attıkça biz kızdırırdık. Bu dünyada tabi bir insan bir insanı kızdırırsan, kızdırdığımız için top atardı. Bize topu getirin derdi, biz de oralı olmazdık. Siz topu getirmiyorsunuz diye bize kaldırır vururdu. Bizim yediğimiz sopa soba küreğiyle soba küreğiyle belki bilirsiniz. (Macit Eskicioğlu)

Taylan Hoca vardı. Yani üç tanesini hatırlıyorum ama o belki de Taylan Hoca'yı hatırlamamın en büyük etkenlerden bi tanesi de şeydir. Yani biz bana ilk kez tokat attığı için onu özellikle hatırlıyorum. Diğer hoca öğretmeni daha farklı hatırlıyorum ama onu hocaların genellikle şeydi yani şeydi çok o çok klasik özellikle Türkiye'de ki bin dokuz yüz yetmişlerin, seksenlerin eğitimcileri diyim, ben işte hane anne babalarımız hep halan da derler ya işte “eti senin kemiği benim”. O hakaten öğretmenlerde çok vardı. Hem kendilerini anne, baba yerine koyarlardı. (Fahri Karadeniz)

Bu noktada cinsiyet ile otorite ilişkilendirilmesi önem kazanmaktadır. Okuldaki idaricilerin davranış biçimlerini cinsiyet ayrımına dayalı ideolojik pratikler bütünü olarak görebiliriz. Buradaki pratikler daha çok yerleşik düzen ve sınıf sistemini, cinsiyet ayrımcı sistemi, resmi ve açık veya gayri resmi ve gizli bir şekilde benimsetmeye yöneliktir (Gök: 1999).

Bu da gizli müfredat ile gerçekleştirilmektedir. Çünkü okul gizli müfredat aracılığıyla bu eşit ve demokratik olmayan davranış biçimlerini altan alta öğrencilere aktarır (Willis: 1977). Aslında bu davranış biçimleri egemene itaat edenlerin çıkarlarına aykırı olmasına karşın, okul bunların normal ve olması gereken durumlar olarak öğrencilere aktarır, öğrenciler arasında davranış ve beklentiler üzerinde bir görüş birliği sağlar (Fishman ve McLaren: 2005). Böylece eşitsizlik üzerine inşa edilmiş olan ve egemen olanların çıkarına uygun davranış biçimleri sürekliliğini sağlayabilir.

Merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet değişkenlerinin dışında, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu her ne kadar öğretmenleriyle ilgili hoş, güzel şeyler anımsadıklarını söylese de az da olsa birkaç öğrenci olumsuz düşüncelerini de aktardı. Örneğin, bazıları öğretmenlerinin bazı dersler üzerine fazla yoğunlaşıp kendilerini bu derslerden bıktırdıklarını ya da kendileriyle ilgilenmediklerini, bu yüzden de kötü bir ilköğretim aldıklarını söyledi. Leyla Akıncı: “Kendi öğretmen iki öğretmen değiştirdim. İkisini de çok iyi şekilde hatırlıyorum. Hatta ikinci öğretmenim acayip matematik hastasıydı. Belki ondan sevmiyorum, bilmiyorum çok fazla üstümüze düştüğünde. Onun dışında birçok sevdiğim öğretmenler var yani.” Hazal Egeli: “Hiç bi şeyle işte diyorum ya hocamızın bize en büyük kazığı mı diyim, işte o anlamda önümüzü açmadı ilköğretimdeki hocamız kesinlikle. Şu var hocamız aktif değildi, biraz asosyal olduk biz. Bizim sınıf daha çok tabi hocaya bağlı bi şey bütün sınıflar etkinlik yapardı, bizim hoca geride kalırdı. Tabi biraz onun şeyi oldu, asosyal oldu ilk ilköğretimde özellikle çok çok önemli o. İlk beş yıl işte bizim hocayla diğer arkadaşın hocasını kıyaslamıştım. Onlar sürekli gezilere giderdi, aktivitelere katılırlardı. Biz hep bakardık, imrenirdim ben. O hoca çok aktifti, bizim hoca biraz pasifti. İşte heralde o kaldı, onun dışında bi hocayı hatırlamıyorum.”

Bayan bir öğretmenimiz vardı. Çok iyi bir ders işlediğimizi, çok iyi bir eğitim gördüğümüzü söyleyemem hatta sınıfın içerisinde gazete okuyabilirdi. O zaman Hey Dergisi vardı, işte Saklambaç Gazetesi işte Hürriyet'in herhalde eki miydi o zaman? Tam bilemiyorum ama bunları alır bir öğrenciyi para verilir, o zaman Kırşehir'de bir tane gazeteci vardı, çarşıya gönderir, gazete gelir ve sınıfta gazete okurdu ve sınıf başkanına derdi ki konuşanları yaz derdi ve zil çaldığında sınıf başkanı liste verirdi şunlar konuştu diye cetvelle yerdik teneffüse öyle çıkardık. Bu her zaman böyle mi olurdu? Genellikle böyle olurdu. Yani benim öğretmenim biraz enteresandı. Yani kendisini şimdi pek saygıyla anamıyorum. Yani babam da o okulda öğretmen olmasına rağmen biz bunları yaşadık. (Selim Yorulmaz)

Valla bizim hocalarımızı diyorum ya ben hocalarımızı hiç gormedik. Gordük desek yalan olur. Zil çalardı, zorlu bir ders, ödev verirdi onunla (onan) günümüzü geçirirdi. Ertesi gün derdi: ödevlerinize bakacam. Hiç bakmazdı, kapalı öyle dururdu, öyle yatardı. Biz bi defteri mesela (mes) mesela bi insan bi defteri üç ayda bitirir. Biz bi defteri bi senede zor bitiririz. Çünkü hiç okuma yazma yoğudu, günümüz onan geçirdi. (Macit Eskicioğlu)

4.2.10. ÖĞRETMENLER AYRIM YAPARLAR MIYDI?

Dönemin ilkokul öğrencilerine öğretmenlerinin öğrenciler arasında ayırım yapıp yapmadıklarına yönelik soruyu sorduğumda hem merkezde hem çevrede okuyanların büyük oranı böyle bir ayırım yapılmadığını söyledi. Nadire Ülkü: “Yo asla asla, hatta karışık oturturlardı özellikle. İşte iki erkek bi bayan, iki bayan bir erkek. Hiç bi zaman erkekler bi sıra, kızlar bi sırada oturmadık.” Macit Eskicioğlu: “Yok, aynı hiç ayrımcılık yoğudu. Kızlar da aynıydı, erkekler de aynıydı. Hiç ayrımcılık yoğudu.” Bu ayırım yapılmadığını belirtenlerin bir kısmı, sınıftaki öğrencilerin aşağı yukarı aynı ekonomik ve sosyal çevreden gelen öğrencilerden oluştuğunu, bu yüzden böyle bir ayırım olmasının olanaklı olmadığını anlattı. Ayhan Çobanoğlu: “Zengin öğrenci yoktu zaten. Onun için hani onlara dönük te bir böyle kategorik bir ayırım hiç hissetmedim. Biz orta halliydik. Yani babam esnaf olduğu için orta gelir grubunda yer alırdık ama öyle bi şey hatırlamıyorum. Yani hiç öğretmenim de zaten dediğim gibi sosyal statü açısından bir birine çok yakın öğrenci vardı.” Hasan Tatık: “Öyle bi farklı gelir grubumuz olmadığı için öyle bi şeye rastlamadım. Çünkü söylediğim gibi başında söylediğim gibi hepimiz aynı koşullarda yaşıyoduk. Onun için öyle bi ayırım gurubu yoktu bizim.”

Yo öyle bi ayırım çok öyle şey hissetmedik. Hepimiz aynı yörenin insanıydık. Maddi geliri de hemen hemen herkesin aynı olduğu için çok öyle bir şey hissetmedim. Ben ayırım görmedim. (Ayla Işık)

Köylerde ben gelir durumunu herkes birbirini tanıdığı için öyle bi fazla bi gelir, öyle fazla cidden bi ayırım olmazdı.” (Veysi Kızılırmak)

Yok gözetmezlerdi. Çünkü o zaman farklı gelir grupları yoktu. Hemen hemen hepimiz aynı dönem yani aynı seviyedeki çocuklar avukat, doktor, öğretmen çocukları polis, subay hep hemen hemen herkes aynı parayı alıyordu. Koleje yolluyolardı çocuklarını. (Tümay Yörük)

Bizde de tabi ki o zaman çok durumu iyi olan vatandaşların çocukları biraz daha şey oluyodu, elinde tutulmak gibi. (Murat Eren)

Ancak ayırım yapıldığını belirten anlatılara merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet çerçevesinde baktığımızda çok önemli çıkarımlarda bulunmamız

mümkündür. Özellikle merkezde görülen ayırım daha çok öğrencilerin ekonomik koşullarıyla ilintilidir. Örneğin, çocukların babalarının mesleği ve siyasi konumları ayrımcılıkta önemli bir işlev görmektedir. Naciye Dertli: “Yani öğretmenim daha sonra da yılın öğretmeni olarak seçildi ama bende böyle bi farklı ayrımcılık yapıyomuş gibi de geldi. Değişik, yani babaların mesleğine göre ya da siyasi durumlara göre tavır alıyomuş gibi geliyo. En son öğretmenimde bu ayırımın olduğunu çok hissettim. Çünkü çalışan annesi olan, belki kendisi de o döneme göre çalıştığı bi anne olduğu için, çalış o dönem çalışan annelerin pek olmuyodu, bi kaç tane oluyodu, onlara daha iyi davranırdı”

Selim Yorulmaz: “Evet, yani bunu bariz bir şekilde özellikle bizim sınıfımızda hissetmek mümkündür. İşte dedim ya en iyi durumda olan bizlerdik ama bizim dışımızda bi tane çocuğun ailesi Kırşehir’de toptancılık yapardı. İşte bakkallara mal veren şeydi. Bunların çocukları haftada bir kez böyle o zaman madden adının madden olduğunu da bilmezdik de böyle yarım kilogramlık çikolata gelirdi onlardan ve o çocuklara biz müsamalı davrandıklarımızı düşünürdük. Çocukların başarısı da vasattı, vasatın belki de altındaydı ama biz bunların ayrıcalıklı olduklarını düşünürdük.”

Yok, hayır. Yani ne bilim bizim zaten bizim oturduğumuz semt yani öyle çok orta düzeyde yani çok fakir değil ama memur kesimi, öğretmenimiz de memurdu. Zaten ordaki şeylerde hep bizim ayarımızda insanlar olduğu için hani mesela işte ayırım yapılmazdı. Mesela burda diyelim ki bi Bahçelievler’de normal bi ailenin çocuğunun gittiği bi okulu düşünsek orda mesela kapıcılık yapan insanları düşünün, onların çocuklarına belki farklı muameleler işte kapıcı çocuğu bilmem ne diye duyuyoduk. Duyduk, duyduğumuz şeyler bunlar arkadaşlar arasında belki yapılyoda. Bizim aramızda hiç öyle bi şey söz konusu değildi. Yoktu yani öyle bir ayırım yoktu. (Gülizar Çağla)

Daha çok çevrede, özellikle köy ve kasabalarda görünmesine karşın merkezde ilkokulu okuyan öğrenciler arasından da çalışkan-tembel ayırımı yapıldığı anlaşılmaktadır. Ahmet Bozok: “Kesinlikle gözetiyolardı. Yani şöyle gözetiyolarda (dı), çalışkan öğrencileri ön sıralara oturtuyolardı. Biraz dersi zayıf olanları üçüncü, dördüncü sınıfta dört (dö), beşinci sınıfta daha dersler belirgin olduğu için arka taraflara oturtuyolardı, oturtuyolardı öğrencileri. Yani bi sanki sınıfta böyle ayırım gözetiyolardı. Gelir dağılımı dolyısıyla da ayırım gözetiyolarmış gibi geliyodu.” Hazal Egeli: “Bizim gelir düzeyimiz hep aynıydı. Yani öyle büyük uçurum olan bi yani büyük farklar olan bi sınıf değildik. Geneli

öyleydi zaten de (da) o tür bi ayırım görmedim ama şu yapılabilir belki çalışkan öğrenciyle tembel öğrenci arasında.”

Hayır. Çünkü biz semt, dediğim gibi, biz semt okuluna gidiyoduk. Zaten semt okuluna gittiğimiz için hemen hemen herkes aynı gelir grubuna sahipti, gelir. Bi de günümüzde olduğu gibi zaten şey değildi, gelir göreceli bir şey değildi o dönemde. İnsanların başkalarının gözüne soktuğu bi şey değildi. Herkes geliri olsa bile zaten onu kendi ailesinin içinde yaşadığı ya da yani gelir somutlaşan bi şey değildi o zaman zaten bu günümüzde olduğu gibi. O yüzden öğretmenlerimizin de hiçbir zaman öyle bir ayırımı olmadı. Kız (kı) kız erkek diye bir ayrımları asla olmadı. Sadece çalışan ve çalışmıyan öğrenci arasında belki bir ayırım oldu. Çalışan öğrenciye belki birazcık daha şey ilgi oldu. O da onu daha çok teşvik etmek içindi sanırım, yoksa şey değildi. Öyle gelirdi, kız erkekti, cinsiyetti, başka bir şey konularda asla olmadı. (Ayça Arslan)

Çevrede yani kırsal ve gecekondu semtlerinde gözlemlenen ayırım ise daha çok öğretmenlerin aileleri daha yakından tanımlarından¹⁰⁷ ‘*komşusu olma, akraba olma* gibi’, ve onların siyasi görüşlerinden kaynaklanmaktadır. Fevziye Erdoğan: “Kızlarla erkekler arsında değil de ama farklı gelir grubu, küçük yerlerde bence birazcık daha farklı ölçütler var. Biraz aile, komşuluk gibi şeyler önemli. Gözettikleri, gözettiklerini söylemek onlara biraz haksızlık olur ama mesela komşusunun kızıysa ya da ailesi bilinen, oranın işte yerlilerinden ağırlıklı ailelerinden biriye, onlara birazcık daha mesafeli davranırlardı yani gözlediğim kadarıyla ama bu diğerlerine çok büyük haksızlık ettikleri anlamında değil tabi ki.”

Evet, beşinci sınıfta gelen üçüncü öğretmenim vardı. Yaşadığım yerin yerlisiydi. Kendisi o dönemde işte şey olarak bile yani belediye başkanlığı seçimlerindeki kimin çünkü birkaç aile vardır. Kimin ailesinde kim şey ay aday ona göre ona davrandığını, işte inşaat yaptığı için inşaat malzemeleri dükkanı olan arkadaşımıza çok ayrıcalık sağladığını ve genellikle öğretmen okulundaki hikayelerini anlatıp beşinci sınıf çok ölü geçmiştir. (Yeliz Nazlı)

Okulda üst sınıfların dili kullanıldığı için öğrenciler arasında kültürel bagajdan kaynaklanan eşitsizlik, öğretmenlerin öğrencilerine farklı davranmalarına neden olmaktadır (Apple: 2004, 2006). Bazı anlatılarda, okulda egemen olanların dilinin kullanımının bir tür etnik ayrımcılığı da beraberinde getirdiğini anlamaktayız. Bu durum, bazen egemen olanların dilinin doğru kullanılması ve onun makbul görmesi, bazen de kendi

¹⁰⁷ Kırsalda yüz yüze ilişkiler daha yaygın olduğu için böyle bir ayrımcılıktan söz edebiliriz. Çünkü, bu çevre konumundaki kesimlerde geleneksel değer yargıları öne çıkar. Durkheim’ın da belirttiği gibi geleneksel toplumlar, topluluklar veya gruplarda ilişkiler özellikle yüz yüze veya mekaniktir. Bkz. Slattery, M. 2007.

anadillerinin konuşulmasının engellenmesi şeklinde tezahür etmektedir. Anadilini konuşmadığını ve bunun kullanımının yasak olduğunu İdris Başak şu şekilde aktarmaktadır: “Şimdi bizim memleketimizde Laz ve Hemşinler var, Gürcüler var. Şimdi o okulda okuduğun zaman Türkçe’den başka konuşmuyacaksın, ana dilini konuşmuyacaksın. Mesela ben ana dilimi konuştuğum için başımda yıldız açtı. Sanki adam sen dedi: işte Hemşince konuşamazsın dedi. Öğretmenimi ondan dolayı sevmiyorum.” Aynı zamanda doğuda ilkokulu okumuş olan Rana E. Ölmez’in anlattıkları kendileriyle Türkiye’nin batısında gelen bir öğrenci arasında nasıl bir ayrımcılığın yapıldığını ortaya koymaktadır.

Hiç böyle bi şey olmadı, hiç hiç böyle bi şey olmadı. Yalnız şuna dikkat ederdi. Mesela dışardan gelen hane bi bi öğren öğrencimiz sanırım İzmir’den falan İzmirliydi o. Hane bizim gibi biz doğuda, hane oranın soğuna karına kışına karşı duyarlı (duya) şeyiz hassas değiliz ama o hassas olduğu için bazen o tür şeylerde bi şeylik yapardı. O çok narindi, o belli her haliyle sıksan suyu çıkar öyle bi tip. O yönlerde biraz böyle şey yapardı. Hane aramızdaki farkı bildiği için hane onun ya hasta olacağını düşündüğü için ya da diyelim bi yere gidip te bi şey anlatılacaksa genelde onların Türkçe’si düzgün olduğu için onları seçerdi. Hane böyle bi ayırım olurdu, ondan başka farklı bi ayırım görmedim yani. (Rana E. Ölmez)

Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın yapıldığını gösteren fazla anlatı olmasa da yine de birkaç anlatıdan söz edebiliriz. Bu anlatılar bazı öğretmenlerin kız öğrencilere, bazılarının da erkek öğrencilere ayrıcalık tanıdığını göstermektedir. Örneğin, Suphi Karaman şöyle demektedir: “Gelir grubuna göre bi ayırım gösterilmezdi gördüğüm kadarıyla ama tabii kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında birazcık kızlara sanki imtiyaz tanınıyo gibi gözlemleyebiliyoduk.” Neşe Asi: “Yani şey bayan öğretmen biraz daha sertti bayanlara karşı ama erkek hocamız ne kız ne erkek hiç ayırdını etmiyodu. Yani gelir düzeyi de bizim orda çok böyle fazla zengin insan olmadığı için, orta halli insanlar olduğu için pek fazla ayırdı ettiğini gözetlemedim yani. Hele özellikle o bayan hoca baya bi sertti, en ufak bi şeyde kızların saçını çekerdi. Yani böyle ve ödevlerini yapmadığın zaman tek ayak üzerinde sınıfın önünde bekletiyodu ders bitimine kadar.”

Gelir grubuyla ilgili bir şey yoktu. Kız ve erkek cinsiyetle de ilgili yoktu fakat mesela o sınıf öğretmenimiz bi tane bir arkadaşı bizi mesela genelde üzerdi, (ge) diğerlerini devamlı aynı kişiyi dergide dağılırdı. O zaman dergiler gelirdi öğretmene, sınıfa dağıtıracak veya diğer sınıfın dergilerini yollamak için aynı kız öğrenciyi görevlendirirdi. Bu da benim mesela aklımdadır. (Nalan Asyalı)

Görüştüğüm kişiler arasında ilkokulda babaları, ablaları ya da akrabaları tarafından okutulan öğrenciler de vardı. Gerek babaları tarafından okutulanlar gerekse aynı okulda babaları öğretmen olanlar herhangi bir ayrıcalıkla karşılaşmadıklarını belirtti. Baba ya da ablası tarafından okutulanlardan bazıları, aksine bundan olumsuz etkilendiklerini “babam tarafından okutulmak istemezdim” diyenler de oldu. Füsün Börekçi: “Babam öğretmen olduğu için ama ondan da çekinirdik. Gerçi çok zor yanaşırdık yanına dört kardeşlik, iki kardeşim babam okuttu. İlkokulda ama (ma) ben okumak istemezdim, çok disiplinli olduğu için.” Birgül Çetin: “Ablam öğretmenimdi ama hani ablam torpil falan hiç olmadı. Hatta en uslu (ıs), en uslu olmak ben zorunda (zor), ben uslu olmak zorundaydım hani bütün şey olduğu için. Onun dışında ilkokul öğretmenlerini yani ki bi tek kendi öğretmenlerimi onun hatırlıyorum. Müdür, müdür yardımcılarını hatırlıyorum. Özellikle öğretmenin kardeşi olduğum için hep geri plana itiliyodum. Hani a bak işte kardeşini kayırıyo gibisinden olmasın diye.”

Öğretmenimizden bir ve ikide okuduğum Namık Kemal'deki öğretmenimiz akrabamız olan bi bayan öğretmendi. Çok aşırı dayak attığı için annem ordan zaten bizi almıştı (Feyza G. Gözüpek)

Babam yardım istediğimizde, derdi ki aynen iyi bir eğitimci olmasına rağmen ellerin uşaklarıyla uğraştığımız yetmiyomuş gibi bide sizle mi uğraşacağız, giden ne yapıyorsanız yapın, derdi. (Selim Yorulmaz)

4.2.11. OKULDAKİ KURALLAR VE CEZALANDIRMA

Okuldaki kuralları ve cezaları sorduğumda öğrencilerin büyük kesimi dayak yediğini belirtti. Anlatılarda öğrencilerin ceza olarak en çok dayak yediklerini anlamaktayız. Okuldaki kurallar daha çok sınıfta sessiz olma, koridorlarda koşmama, okul dışına izinsiz çıkmama, okula zamanında gelme, ödevleri zamanında yapma, okula temiz gelme şeklindedir. Cezalardan söz ederlerken en çok dayak yediklerini, sınıfta tek ayaküstünde bekletildiklerini, ellerine ya da tırnaklarına cetvelle vurulduğunu anlattılar. Ceza olarak dayak yeme daha çok çevre konumundaki kasaba, köy ve gecekondu semtlerinde okumuş öğrencilerin anlatılarında görülmektedir. Kent merkezlerinde orta ve üst gelir grubuna ait öğrencilerin gittiği okullarda, özellikle de Türkiye'nin batısında dayak çok az rastlanan bir ceza türüdür. Çevrede ilkokulu okuyan çocukların cezayla ilgili anlatılara baktığımızda, bu okullarda dayak atmanın

olağanlığı ve yaygınlığı çok açık bir şekilde görülmektedir. Burada hem kız hem de erkek öğrencilerin dayaa maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.

Örneğin, çevrede okumuş olan Hasan Tatık, Feyza G. Gözüpek, Şevki Ulubatlı bunu şöyle anılaştırmaktadır. Hasan Tatık: “Dayak¹⁰⁸ yedim tabii ki. Bir gün çatıya çıkmak istedim, arkadaşlar çatıya çıkıyordu. Ben de merdivenlere tırmanırken arkadaşlar çıkmasına rağmen benim merdivenlerin yarısında Nihat hoca diye bir öğretmenimiz vardı. Nihat öğretmenim beni yakaladı, duvara (duvarı) vurdu, çok kötü bi dayak yemiştım. Dayak sürekli vardı o zaman. O dönemde dayak vardı tabii.” Feyza G. Gözüpek: “Okulda sıra sıra bi sürü kurallar vardı. Her konuda sınırsız bu kurallara uymadığınız zamanda direk dayakla cezalandırılırdık ama yani sadece kendi öğretmenimiz değil okulda ki her öğretmenin dövme hakkı vardı. En ağır ceza da okul müdürünün odasına gitmekti çünkü burda ağız burun kırılacak kadar dayak yenirdi. O en büyük cezaydı. Sıra dayaağı denilen özel bir teknik vardı. Sınıftaki herhangi birisinin yaptığı bir yanlıştan dolayı suçlu ya da suçsuz herkes ortak yerdı. O tip sıra dayakları yedim.” Gecekondu semtinde okuyan Şevki Ulubatlı ceza biçimlerini ve okul kurallarını şöyle anılaştırmaktadır. “Yedim, yedim dayak yedim. Ayaküstü durdurdu, tek ayak üzeri (üz) üzeri durdururdu. Dayak yediğim şöyle, yani yaramazlık yaparsan yerdin tabi genelde biz şey yapardık, yani severdik yani, hak ettik yani.”

Dayak yediğini söyleyen öğrencilerin örnek anlatılarını çoğaltabiliriz. Leyla Akıncı, Özgür Yıldız ve Birgül Çetin bu durumu şöyle anılaştırmaktadır.

Dayak yedim. Şöyleydi yalnız ilk öğretmen (öret) ilk öğretmenimden böyle bi sorun çünkü çok sevecan bir insandı. İkinci öğretmenimiz de biri bile hata yapsa, tüm sınıfa aynı cezayı verirdi. Birbirimize gülmiyelim heralde ve çok ilginç bir

¹⁰⁸ Okulda dayak yemek daha çok hangi ekonomik ve sosyal çevreden geldiğınle yakından ilişkilidir. Dayak genellikle çevre konumumdaki okullarda yaygın bulunmaktadır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında da dayakla cezalandırma son derece yaygındır. Ancak aradaki temel fark o zaman dayak atmanın serbestliğine olan vurgudur. Hem Cumhuriyet’in ilk yıllarında hem de 1970’lerin başında öğrencilere dayak atmanın önemli ölçüde normal karşılandığı ve bunun sosyal çevreyle meşruiyet kazandığı açıktır. Cumhuriyet’in ilk senelerinde ilkokulu okuyan Kenan Kıpçú: “Dayak serbestti o zaman. Dayak yemeyen çocuğu bana göster o zaman. Hayır, de ki: ‘Şu çocuk dayak yemedi’ diye imkanı var mı? Arkadaştan dayak yersin, senden büyüklerden dayak yersin, evde dayak yersin, okulda hoca hanımdan dayak yersin. Hepsinde de dayak dayak, hep dayak, hep dayak, dayaksız gün geçer miydi, imkanı var mı?, şeklinde anlatmaktadır. Bkz. Tan, vd., 2007.

sopa yöntemi vardı. Parmaklarımızı birleştirip cetvelle vururdu ellerimize. Onun dışında yemedim diyebilirim yani bi kaç kere. (Leyla Akıncı)

Cetvelle her öğrenci gibi biz de yedik ama öyle tokatla falan hiç hatırlamıyorum. Yani öğretmenim beni, tokatlandım ama işte ne bilim aç avcunu cetvelle vurmuştur. Belki de ceza olarak o şekilde ya da işte ben tek ayaküstünde bekledim, onu iyi hatırlıyorum. Yani geç işte çöp tenekesinin oraya, orda tek ayak üstünde bekle. Arkadaşımla konuştuğum için cezalandırılmışım. Onu iyi hatırlıyorum ya da şey avuç (avu) mesela şu hareket vardır, (parmak uçlarına) kesin vururlar onu görmedim. Yani böyle bi şey yaşamadım, anlatırlar ama ben yaşamadım. (Özgür Yıldız)

Ha evet yani işte hani gürültü yapmamak, işte temiz davranmak konusunda evet o kontroller yapıldı ama hani uslu olmamız istenirdi. Dayak bi kere dayak yedim. Üstelik te hani sınıf öğretmenimiz yoktu ve bütün sınıfçak dayak yemiş olduğumuz için yani elimizde cetvelle vururdu ama ben nefret ediyorum yani bu bu böyle bi şey. Yani çünkü ben şe hep aklımda şu kalmış, ben suçlu değilim. Yaramazlık yapan başkalarıydı ama ben niye, ben niye dayak yedim? Çünkü hiç dayak yemiyen bi çocuk olduğum için. Yani öğretmenim ablam olduğu için değil, genellikle uslu olduğum için. Hiç öyle bi şey olmamıştı ama olaya çok içerlemişim ama ben bi yaramazlık yapmadım. Niye ben de yiyom da? Ama bütün sınıfçak sıradan geçirildiğimiz için ben de sebeplenmiş oldum ondan. (Birgül Çetin)

Merkezdeki¹⁰⁹ özel ve devlet okullarında, ayrıca Türkiye'nin doğu bölgelerinin aksine batıdaki ilkokullarda ilkokulu okuyan öğrencilerin daha esnek kurallar çerçevesinde eğitim gördükleri ve dayakla pek cezalandırılmadıklarını görmekteyiz. Okulda dayak yemediklerini söyleyen bazı öğrenciler okuldaki kuralları anlatılarına şu şekilde yansıtmaktadır. Ozan Özdemir: "Sistem açısından katı kurallar olan bi okulda okumadım. Öğrenim hayatımda, öğrenim hayatım boyunca çok sık karşılaşmadığım şeylerdi. Normal okul sistemi, (ıs) eğitim sistemi içerisinde var olan şeyler işte düzgün giyineceksin, temiz giyineceksin, saçını uzatmayacaksın bu tip şeyler. Bunun dışında okula, ilkokul hayatım boyunca hiç dayak yemedim. Yani herhangi bir şekilde idareden öğretmenden şiddet görmedim. Bize de uyacağımız kurallar, işte o dediğim kendi çerçevesi içerisinde okulun kendi belirlediği işte şeyler, kılık kıyafetinden şekline biçimine bakacağın şeyler. Onun dışında ayrıcalıklı bi şey, yani kendi yarattıkları bi kural hatırlamıyorum yoktu. Yani dediğim gibi bizim şimdi merkezi bi yerde olduğu için okul oraya gelen gerek öğretmenler gerek veliler açısından, açısından çok kolay yapılabilir bir şey değildi dayak." Sevil Keskin: "Hayır hiç hiç dayak yoktu. Ben hayatımda ilkokulda hiç dayak

¹⁰⁹ Merkezde genişleyen orta sınıfın çocuklarıyla kurmuş oldukları ilişki, onların öğretmenler tarafından dayakla cezalandırılmalarını engellediğini ve bununla da bu çocuklara uygulanan cezalar ile sınıfsal konumları arasında yakın bir ilişkinin olduğu düşünülebilir.

yemedim. Dayak yoktu ama ceza sistemini bilmiyorum. Şu anda tam olarak hatırlamıyorum ama.”

Merkezde okuyup, dayak yemediklerini ancak öğretmenlerinden çekindiklerini, onlardan korktuklarını söyleyenler de bulunmaktadır. Öğrenciler her ne kadar öğretmenlerinden dayak yemediklerini belirtse de okul kuralları ve öğretmenlerden çekinme, bize eğitimdeki disiplinin, korkunun kaynağı olan kurallar üzerine inşa edildiğini göstermektedir. Korku ile saygının iç içe geçtiği ya da öyle anlaşılacak istendiği anlatılarda kendini ele vermektedir. Nadire Ülkü'nün anlatısı, velilerin öğretmenlere '*eti senin kemiği benim*' ifadesi ve öğrencilerin öğretmenden çekinmesinin en iyi örneğidir: “Kuralları hatırlıyorum; saygılı olmak, temiz olmak, dersi yapmak, bu bunun dışında başka kuralları yoktu. Dayak yemedik, cezalandırma yoktu. Zaten öğretmeni gördüğümüz zaman o korku vardı, o saygı vardı. Onun için de öyle ilkokulda hiç hatırlamıyorum, ne bi arkadaşımın dövüldüğünü, ne benim dövüldüğümü, ne de bir cezalandırıldığımızı. Zaten babam geldiğinde *eti sizin kemiği benim* demişti Maşallah öğretmene, öyle teslim ederken. Çünkü oraya taşındık ama sürekli yine kalamıyordu. Babam şantiyeci olduğu için gidip gidip geliyordu.”

Yani ben dayak yediğimi hatırlamıyorum da yani hiç dayak yediğimi hatırlamıyorum. Öyle çok yaramaz bi çocuk değilim. Yani biz zaten öğretmenlerimizden çekinirdik. Mesela öğretmenimizi karşıdan gelirken gördüğümüz zaman böyle bi kenara çekilir, bi yol verirdik, başımızla bi selam verirdik, böyle önümüzü toparlardı erkek arkadaşlar yani ceketini, düğmesini artık hırkasını o zaman ceket ilkokulda yoktu ama yani böyle öğretmene bi saygı vardı yani. Ya biz öğretmenimizi gördüğümüz işte hiç kenara çekilir, beklerdik. O geçirdi ondan sonra, zaten korku değil ama korku değil de saygı, sevgi diyom, ya çok severdik öğretmenlerimizi. Şimdi benim kız kardeşim öğretmen, lise öğretmeni idi matematik öğretmeni idi, şimdi ortaokul öğretmeni. Bi anlatıyo, hiç yani diyor ki yani sıfır. Hiç çocuklarda iş yok.¹¹⁰ Eğitim düzeyinde çok farklılıklar var. Yani elinden geldiği kadar öğretmenlerimiz ne kadar çabalarsa çabalasın sistem çok değişik zaten. (Gülizar Çağla)

Okulda çok fazla çok katı kurallar hatırlamıyorum. Sınıfta kurallar çok fazlaydı. Yani kalkmamamız işte dersi ilgiyle ilgilenmemiz, kopye çekmememiz, işte

¹¹⁰ Bazı anlatılarda bu dönemin çocuklarının kendi dönemlerindeki çocuklardan farklı olduğunu görmekteyiz. Bugünkü çocukların öğretmenlere karşı saygılı olmadıklarını oysa kendilerinin öğretmenlerine karşı son derece saygılı ve duyarlı olduklarını söylemektedirler. Benzer ifadeler Cumhuriyet'te Çocuktular adlı çalışmadaki anlatılarda da görülmektedir. Bu da bize zaman içerisinde çocukların büyükleri ve öğretmenlerine karşı saygı anlayışlarının önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir. Emel Işın: “Ne büyük tanıyor, ne küçük tanıyor.” Halime Talas: “Bizim çocukluğumuzda yavrum, bizde hatır hörmet vardı. Büyük küçük sayma vardı. Şimdi herkes ne anasını sayıyo, ne babasını sayıyo. Ne de büyüğü sayıyo.” Bkz. Tan, vd., 2007.

ödevlerimizi yapmamız gibi şeyler ve sınıf içerisinde çok gürültü yapmamamız istenirdi. Mesela (mesela) okulun bahçesi çok geniş bir bahçeydi ve orası bizim özgürlük alanımızdı. Oraya da koşardık, hoplardık, zıplardık bi sürü kızlar ip atlardı şunu yapardı bunu yapardı. Oraya ilişkin çok fazla kısıtlama hatırlamıyorum ama sınıf içi daha katı kurallı bi yerdi. Sınıf içi kuralları ihlal tabi zaman zaman dayağa neden olabilir ama ben hiç dayak yemedim, yani öyle hatırlıyorum. (Ayhan Çobanoğlu)

İlköğretimde hiç dayak yedim mi? Hatırlamıyorum. Ortaokulda (or) ortaokulda yedim de ilköğretimde hatırlamıyorum ama yani ödev yapmadığımız zaman cezalandırılıyoduk. Neydi işte tek ayak üzerinde durmak gibi böyle çok şeyler. Onun dışında herhangi bi şey yoktu ama öğretmenimizden korkuyoduk yani bu korku bizi dövecek anlamında değil, söylediğini bizim için yaptığı çabaların boşa gitmesi anlamında korkuyoduk. Dolayısıyla o bizi çalışmaya da sevk ediyodu, yani zorunlu olsa da çalıştırıyodu. (Hayri Niğbolu)

Merkezde özel bir okulda ilkokulu okumuş olan Nalan Asyalı okuldaki kuralları ve cezaları bize aktardığında, özel okul ile devletin normal sıradan okulları arasında belirgin bir cezalandırma farklılığının olduğunu anlaşılmaktadır. Onun anlatısında cezaların daha hafif ve eğitici nitelikte olduğunu görmekteyiz. Nalan Asyalı: “Okulda normal sınıf içi kurallar, söz almadan işte derse kalkmamak ya da işte ders sırasında arkadaşınızla konuşmak gibi şeyler yasaktı. Bunun dışında İngilizce dersinde, mesela Türkçe konuşmamız yasaktı. Bir kumbaramız vardı, o kumbaraya para atılırdı. Türkçe konuşan o kumbaraya gider para atılırdı, ve de ben hatırlıyorum İngilizce öğretmenlerimiz basit şeyler bile olsa Türkçe bir soru sorduğumuzda İngilizce sormadığımız için cevap vermezdi, bu kuraldı yani artık. Okulda dayak yani benim gözümün önünde hiç atılmadı. Yani öğrencinin hani o bulunduğu yerde dayak meselesi olmadı. Zaten öğretmenlerle direk hani öyle bir sorun yaşanmadı ama herhalde disiplin işliyordu.”

Türkiye'nin batısında küçük kasabalarda ilkokulu okumuş olan Fahriye D. Doğu ve Fevziye Erdoğan Orta Anadolu ve Doğu bölgelerinin kırsalı ve hatta kentlerinde okumuş olan öğrencilerin aksine okulda dayak yemediklerini ya da çok az yediklerini, bu durumun okul ve veliler tarafından normal karşılanmadığını belirtmektedir. Ama okul kurallarından söz ederken benzer kurallara vurgu yaptılar. Fahriye D. Doğu: “Okulda tabi kurallarımız vardı. Biz koştığımız için belki gürültüden, belki bi yerimize acıtırız diye bizi uyarırlardı. Dayak olayı hiçbir zaman olmadı, ben de yemedim.”

Tabii ki koşma, yavaş ol, sessiz ol gibi şeyler çocukların olduğu her ortamda olduğu gibi, bizde de çok yapıldı bu tür uyarılar. Dayak bi defa yemiş olabilirim bi tokat yediğimi hatırlıyorum. Dayak çok rastlanan bi şey değildi. Yani bizim,

benim okuduğum okulda böyle bi çocuğun tekme tokat dövüldüğünü hatırlamıyorum. Yani böyle bi şeye şahit olmadım sanıyorum, çok sıradan bi şey değildi bizim okulda da dayak. O tokatı niye yediğimi hatırlamıyorum, galiba şeydi bi öğretmen beni okul sınıf şeyi bırakmıştı. Hani arada yaparlar ya kendisi bi yere gittiği zaman konuşanların adını tahtaya yaz diye birisini bırakır, bi seferinde beni bırakmıştı galiba. Ben de konuşan çocuklardan birisini demek ki tokat atıyormuşum (attiyomuş) ki herhalde birkaç defa evet tokat vardı, tokat vardı. Ya evet ama çok sık çok sık rastlanan bi şey değil. Bana bi tokat atmıştı, hatırlıyorum ama böyle hani Osmanlı tokadı gibi değil, yumuşak bir şey, yumuşak bir tokat, can yakan cinsten değil. (Fevziye Erdoğan)

Öğrencilerin maruz kaldıkları cezaları toplumsal cinsiyet ekseninde değerlendirmeye çalıştığımızda çevre konumundaki köy, kasaba ve gecekondu semtlerinde hem erkek hem de kız öğrencilerin ceza olarak dayağa maruz kaldıklarını görmekteyiz. Farklı cinsiyette olmak dayak yemeye engel görülmesi de öğrencilerin maruz kaldıkları cezanın şiddeti kız ve erkek öğrencilere göre farklılık göstermektedir. Anlatılara göre erkek öğrencilerden bazılarının kız öğrencilere nazaran daha fazla şiddete maruz kaldıklarını, bunların sayılarının kızlara oranla daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Ayça Arslan: “Dayak vardı. Benim bir dayak anım var hatta, benim birinci ve ikinci sınıfta dediğim gibi çok (ço) babamla özdeştiirdiğim öğretmenim olan Muhittin Varol’u çok severdim mesela ama o beni bir bi keresinde çok haksız bi şekilde dövdü gerçekten. Hiç beklemediğim bi şeydi ve gerçekten hak etmedim (etmedi). Şu anda bile hak etmediğimi düşünüyorum ve o olaya (alaya) çok üzüldüğümü biliyorum. Eve gidip hatta ağladığımı, anneme sınıfımı değiştirilmesi (değiştiril) değiştirmesi gerektiğini söylediğimi, annemin de bunu geçiştirdiğini biliyorum. O olaydan sonra zaten mı, o kişiye karşı çok fazla şeyim olmadı. Ne denir, bi yakınlığım olmadı ve neyse ki o yılın sonunda da zaten öğretmen değişti ve böylece de bu olay kapandı benim için. Ondan sonra hiçbir öğretmenden hiç bi sopa falan yemedim. Ama mesela benim çok iyi hatırlıyorum amcamın oğlu ikinci sınıf (sı), üçüncü sınıf öğretmenimiz demir bir çubuk, demir bi çetvelle şeylerle ne denir, demir çetvelle döverdi. Tırnaklara vururdu ve amcamın oğlunun unutamadığı anılarından bi tanesidir ve hala onu çok kötü bi şekilde hatırlar. Ben de hatırlıyorum onu öyle yani başkalarını da dövdüğünü, vardı yani.”

Okulda yemiş olduğu dayaktan söz eden Yeliz Nazlı, erkek öğrenciler gibi şiddetli bir şekilde dayak yediğini söylemektedir: “İlkokul beşteki öğretmenimin beni tahtada soruyu sorup hiç unutmuyorum hala ondalık

sayılarla ilgili bir çarpma işlemiydi. Virgülü yanlış yerden ayırdığım için bana otur otur diye bağırıyordu. Ben de ay pardon öğretmenim yanlış yapmışım düzeltebilir miyim? Dediğimde, otur diyorum sana demişti ve ben oturduğumda gelip kalk deyip, beni aniden dövmeye başlamıştı. Gerçekten yere düşülecek kadar dövdü.” Onun dışındaki kız öğrencilerin anlatılarında, erkeklere oranla kız öğrencilerin daha az şiddette maruz kaldıklarını görmekteyiz.

İnci Çağdaş: “Dayak ben yemedim ama erkek çocuklarının yiyenler oluyodu. Böyle cetvelle felan, bazıları sopa getirirdi öğretmene, getireni önce öğretmen döverdi sopayı getireni, hani ama öyle aşırı bi dayak yoktu yani. Biz cezalandırırđık başkan ve başkan yardımcısı olarak arkadaşlarımızı, tek ayakta durdururđuk hani yazacaz öğretmene verecez diye biz cezalandırırđık ama öğretmenimiz öyle aşırı bi döven bi öğretmen değildi.” İsmail Şanlı: “Biraz önce işte Mardin’deki hocamdan bahsederken Aydın Saraçoğlu’ndan onu çok iyi hatırlıyorum. Amcamın oğluyla yan yana oturduğumuz için böyle bir gülüşme esnasında bizi yakaladı. Kulaklarımdan havaya kaldırıp böyle çok şiddetli dayak yediğimi hatırlıyorum, yani tokat yediğimi hatırlıyorum.”

Yani kural olarak birincisi ödevlerimize çok dikkat ederdi öğretmenimiz. Yani ödev verdiği zaman evde bunun takibinin yapıp yapılmadığına çok dikkat ederdi. Defterimize bakardı, temizlik düzenine bakardı, yani bu tür şeylere dikkat ederdi. Dayak yedik, yani ders çalışmadığımız için bi kez sadece ellerimize öğretmenimiz şeyle vurmuştu sopayla vurmuştu parmak uçlarımıza. Ondan başka tek ayak üstünde durma cezası vardı, bu şekildeydi. (Rana E. Ölmez)

Valla tek ayaküstünde durdurlardı. Çok sinir (sini) damara basarsan kaldırır indirirdi, eskiden zopa çoğudu. Dayak çoktu ama şimdiki öyle değil mesela. Bizlerde dayak çoğudu, diyorum ya her zaman onu söylerim, biz soba kureğiyen sopa (zopa) yedik. Tek ayaküstünde durdururdu bizi deve kuşu gibi. Tek ayak üstünde durdururdu, ceza verirdi zaten hoca dışarıda çay içerdi. Biz içerde tek ayak üstünde böyle kalırdık. Hoca gördüğünde ayağımızı indirirdik, gormediği zaman ama gormediği zaman tabii mecburiyetten ayağımızı kaldırırđık bu yüzden. (Macit Eskicioğlu)

İşte zil çalındı mı kurala uyacaksın, geç kalmayacaksın, öğretmen sınıfa girmeden sınıfta olacaksın bu gibi kurallar vardı. Katı bir kural vardı. Üstün başın temiz olacak. Var, Ömer isminde bir öğretmenimiz vardı, çok sert bir öğretmendi. Birkaç kere dayağına maruz kalmıştım onun (o) için kendisini sevmiyodum. Dayak attığı için ben sevmiyodum. Sadece bana değil sınıfta, çocuktum o zaman mesela sekiz dokuz yaşında oynardık, derse geç kalırdık kulaklarımızı çekerdi. Yani üç dakika, beş dakika geç kaldığımız için hoş olmuyodu. Onun için öğretmene karşı bir bi antipati duyoduk, yani sevmiyoduk. Hiç unutamam ilkokul birinci sınıfın birinci ayı veya ikinci ayıydı, ben öğretmenimden dayak yedim. Küçük çocuktum, o beni okuldan çok soğutmuştu. (Ahmet Bozok)

Özetle, dikkat çeken nokta okullardaki kural ve cezalara yönelik ifadelerde merkez-çevre ekseninin anlatıların şekillenmesinde etkin olduğudur. Gök'ün de vurguladığı gibi orta ve üst gelir grubuna ait çocukların gittiği merkezdeki okullarda daha esnek kural (Gök: 1999, Bowles ve Gintis: 1976) ve hafif cezaların olduğunu, bunun aksine çevre konumundaki köy, kasaba ve gecekondu semtlerindeki okullarda ise daha katı kural ve şiddetli cezaların uygulandığını görmekteyiz. Bu, bize okulların kimlere hizmet ettiğini, kimlerin çıkarlarını koruduğunu ve bununla ilintili olarak toplumun çeşitli katmanlarını oluşturan kesimler arasındaki eşitsizlikleri nasıl devam ettirdiğini göstermektedir. Bu süreçte okul, eşitsizlik üzerine kurulmuş eğitim pratiklerini zaman içerisinde doğallaştırıp normalleştirerek öğrenciler tarafından içselleştirilmesini sağlamakta ve böylece bu eşitsizlik üzerinde bir görüş birliği (*consensus*) sağlamaktadır. Gramsci'nin çelişen bilinç (*contradictory consciousness*) kavramlaştırmasından da anlaşılacağı gibi ezilenlerin lehine olan bu pratikler okul aracılığıyla onların lehineymiş gibi aktarılmakta ve kendi çıkarlarıyla çatışmaktadır (Fischman ve McLaren: 2005).

Ayrıca erkek öğrencilerin çok daha şiddetli cezalandırmalarla karşılaşmaları, cinsiyet ayrımcılığı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Normalde erkek çocuklar aileleri tarafından yetiştirilirken daha fazla özgüven içerisinde, dışarıya açık ve erkeklik kimlikleri güçle ilişkilendirilerek yetiştirilir. Oysa kızlar daha fazla kurala bağlı, uysal, saygılı olarak yetiştirilir. Erkeklerle oranla kızların boş vakitleri anne ve babaları tarafından daha fazla ve sıkı bir şekilde denetlenir (Akın ve Demirel: 2003, Apple: 2006). Bu denetim ve kontrol sistemi aynı zamanda okullarda erkeklerden çok kız öğrencilerin kurallara daha fazla bağlı ve uyumlu davranmalarını sağlar (Connell: 1998). Oysa aileleri tarafından daha esnek bir ortamda yetişen erkekler okuldaki kuralları daha fazla ihlal edebilmekte ve bu yüzden daha fazla şiddete maruz kalmaktadır.

4.2.12. ÖĞRETMENLERİN GELECEĞE YÖNELİK MESLEK TAVSİYELERİ

Öğretmenlerinin gelecekteki meslek seçiminde öğrencilere tavsiyelerinin olup olmadığını sorduğumda hem merkezde hem de çevre konumundaki

yerlerde ilkokulu okuyanların önemli bir kısmı bu yönde bir yönlendirmenin olmadığını, sadece okumaları için motive edildiklerini söyledi. Ayça Aslan'ın anlatısında görülebileceği gibi o dönemde meslek gruplarının farklılaşmamasınının da bunda etkili olduğu söylenebilir. “Sanırım meslek konusunda ilk gündeme geldiği dönem, sanırım ikinci sınıfta, öğretmenlerimiz bizimle işte (neo) ne olacaksınız? Falan diye sorgulamaya girdiğinde galiba o dönemde, zaten belli meslek (mes) çok fazla meslek grubu da farklılaşmadığı için ve biz belli gelir grubunda gelen çocuklar olduğumuz için işte belli çocuğun kafasında ilk nedir? Öğretmenidir, öğretmenlik bir meslektir, işte doktoru görmüştür, doktorluk bir meslektir. Mesela, ben doktor olacağımı (olacaa bımı ğımı) söyledim. Yok (yoo) hatta ben öğretmen olacağımı söyledim. Bi arkadaşım doktor olacağını söyledi. Hayri Niğbolu: “Dolayısıyla herkesin kendi şeysiyle ilgili bilgiler veriyodu. Yönlendirme hatırlamıyorum o zaman yani bu şu andaki gibi bi yönlendirme çalışmaları yoktu.”

Merkezde okumuş olan Yasin Aksu ve Ayhan Çobanoğlu, çevrede okumuş olan Kadriye Kodaman, Rana E. Ölmez ve Ayla Işık anlatılarında öğretmenlerinin kendilerini okumaya yönlendirdiklerini ancak belirgin bir mesleği önermediklerini vurguladı. Yasin Aksu: “Her hangi bir meslek tercihi yapmazdı. Daha çok kitap okumamızı tavsiye ederdi. Başarılı olanlara arkadaşlara tatilde okumak için kitap falan hediye ederdi.” Ayhan Çobanoğlu: “Yani yetenekli öğrencilere yol göstermeye çalışırdı. Bizim öğretmen Enise Hanım o zaman hatırlıyorum. Bana mesela (mesa) Anadolu Lisesi sınavına girmemi öneren oydu. Sanırım bir iki arkadaşımız daha girdi o sınava. İşte bana kitaplar verdi o şeylere hazırlanmam için kitap isimleri önerdi. O kitapları alıp çalıştım yani o söylemese belki de haberim olmayıyordu. Öyle yol gösterdiğini, şey yaptığını hatırlıyorum diğer arkadaşlarımıza da zaman zaman yol gösterirdi.”

Özellikle bize okumamız konusunda çok fikir veriyorlardı. Okumamız konusunda sürekli bizi uyarıyorlardı. Onun dışında meslek olarak da kabiliyeti olduğunuz yapabileceğiniz mesleklere yönelin ama mutlaka okuyun. Yüksek bir yani bir üniversiteye girmeye çalışın ama mutlaka ama mutlaka bu söylediklerimizi kulağınıza küpe yapın, diye dediklerini hatırlıyorum. (Kadriye Kodaman)

Şimdi meslek konusunda olsa bile çok fazla hatırlamıyorum. Üstünden yıllar geçti ama eğitim konusunda hane yönlendirmeye çalışırdı. Hane kitap okumak olsun, veya işte tek şeyi siz burada kalmıyacaksınız, hepiniz ilerde birer büyük adam

olacaksınız, bu küçük sıralardan geçeceksiniz falan bu şekildeki şeylerini. (Rana E. Ölmez)

Sadece okumamız söylerdi işin açıkçası. Tavsiye derken falan mesleği, şu mesleği, bu mesleği seçin diye bi önerileri olmadı. Yani benim hatırladığım kadarıyla ama (sa) okumamız için elerinde gelen hakikaten çok özveriyle yaptıklarının farkındaydım o zamanlar. (Ayla Işık)

Sınırlı sayıda da olsa dönemin bazı ilkokul öğrencileri anlatılarında öğretmenlerin kendilerine bazı meslekleri tavsiye ettiklerini anlattı. Bu meslekler mühendis, öğretmen, avukat ve doktor şeklinde sıralanabilir. Merkez-çevre değişkenin yaygın bir şekilde öğrencilere bu mesleklerin önerilmesinde¹¹¹ önemli bir belirleyiciliğinden söz edemeyiz. Ancak, bilinmesi gereken, merkezdeki öğrencilere meslek tavsiyesinin yapıldığını gösteren anlatı sayısı çevredekilerden daha fazladır. Suphi Karaman: “O zaman tabii o zaman doktor, mühendis, avukat yuvarlak tabirle hep onlar dolaşıyordu dillerde ve özellikle de devlet memur olun bi yere geçin atın kapağı rahat edin. Eğitimimizle ilgili sürekli yani bir şeyler okuyun ilerde. O (oz) zamanki tabirle bi baltaya sap olun, derslerinize dört elle sarılın, işte annenizin babanızın durumunu görüyorsunuz, hepiniz işte memur ne bilim işte esnaf olmuş ve ya işçi olmuş çalışıyor. İleride kendinizin rahat etmesi için daha iyi yaşayabilmeniz için sürekli okumanız gerekiyo, okumaktan zarar gelmez, kendinizi ilerletip geliştirin, yapabileceğiniz mesleği seçin diye uyarıyorlardı bizi.”

Çevre olarak tanımladığımız kasaba, köy ve gecekondu semtlerindeki öğrencilerin anlatılarında öne çıkan, öğretmenlerin öğrencilere daha çok büyüklerin yaşamından örnekler vererek onları okumaya teşvik ettikleridir. Burada okumanın öğrencilerin toplumsal statülerinin değişmesinde¹¹² önemli bir rol alacağı öne çıkmaktadır. Örneğin, bunu en iyi yansıtan İsa Akşehir'in anlatısındaki ayrıntılardır.

¹¹¹ Yukarıda öğrencilerin uğramış olduğu cezalara yönelik okulun meşrulaştırma işlevinin meslek tavsiyesine aynı ölçüde yansımadağını söyleyebiliriz. Fischman ve McLaren'den yapmış olduğum ve büyük oranda katılmış olduğum alıntıyı meslek tavsiyeleri için ileri sürmem zor. O alıntı daha çok gelişmiş piyasa ekonomilerinde okulların gördüğü işlevi önplana çıkarmaktadır. Oysa Türkiye'de o zaman daha okuryazarlık meselesi halledilmeye çalışılmaktadır. Bu yüzden de bazı anlatılarda o dönemde meslek gruplarının bugünkü gibi çeşitliliğe sahip olmadığı belirtilmektedir.

¹¹² Oysa Cumhuriyet'in ilk yıllarında köylerde ilkokulu okuyanlar için meslek seçme fikri çok uzak görünmektedir. Hasan Önen: “Ne olmayı düşünmezdim ben. Durumum ne olacağıma müsait değildi. Çünkü babasız bir köy çocuğuyum. Varlıklı biri değilim. Şu olacağım dediğim olamazdı.” Bkz. Tan, vd. , 2007.

İşte mesleklerin neler olduğunu ve hiç unutmadığım (unutmadığı) bi şey var. Mesela bizim köyümüzde kimsenin evinde tül perde yoktu ama bizim ikinci sınıfta Besime öğretmenimiz hiç unutmuyorum onu, bir şehir evini anlatırken ev camdaki perdelerinden, yani siz eğer düzgün okur da bu köyde köy yaşamında kurtulursanız farklı bi yaşamınız olur ve onun da en belirgin örnek olarak şeyi vermişti işte bi eviniz olur. İşte camınızda tül perdeleriniz olur, bu tür bu beni o zaman çok zaman şey yapmıştı çok etkilenmişti. Ya işte tül perde acaba nasıl olur? Oğlum örneğin demişti ki, siz içerde bakarsınız dışarıyı görürsünüz, dışarıdaki sizi görmez, o da çok farklı. Burda öğretmen işte öğretmene en büyük, en çok saygı şeyettiğimiz, bağlanmamızın en büyük etkenleri; şu bilmediğimiz ilk şeyler, bize çok uzak (uzağ) olan şeyler. Öğretmenler onun için meslek sorulduğunda da bizim çok fazla meslek bilmediğimiz halde özellikle dördüncü ve beşinci sınıfta Ali Koyuncu öğretmenimiz anlatırdı. İşte bi öğretmen o örneklemeye, toplumdaki saygıyla, aldığı maaşla endeksli şeyle örnekleyerek söylerdi. Yani köydeki belli başlı insanlarla kıyaslayarak, işte sizin ailenizin büyüğü dedeniz, dedeniz ne kadar şey biliyor? Şu kadar işte, bak bir öğretmenin bildiği bir mühendisin bildiği şu kadar. Mühendis ne yapar? Ev yapar. Biz bazen diyoduk: usta da ev yapar ama o mühendisin eğitilmiş olduğunu, yani bu mühendis olduğunda daha ilerde daha sağlıklı bi yaşam, doktor olduğunda farklı bir yaşam tarzı bunlar anlatırdı ve sanırım epey de etkili olmuştur. (İsa Akşehir)

Merkez-çevre değişkeninin aksine, öğretmenlerin öğrencilere tavsiye ettikleri mesleklerin¹¹³ farklılığında cinsiyet değişkeni önem kazanmaktadır. Anlatılarda daha çok kız öğrencilerine öğretmenlik mesleğinin tavsiye edildiği ya da kendilerinin öğretmen olmak istediği anlaşılmaktadır. Nesime Kaya: “Hocalarımız her zaman için okumamız için meslek sahibi olmamız için yani muhakkak hep söylerdi ama işte okuyamadık. Daha çok yani bayan için öğretmenliği¹¹⁴ çok şey yapardı. Zaten o zamanlar çok fazla meslek şeyi düşüncesi yoktu.”

Valla net olarak hatırlamıyorum da yani işte sürekli bizim işte çok çalışmamızı, yani bizim söyleyeceğimiz her zaman için sizin faydanıza, yani biz hiç bi zaman için nasıl anneniz, babanız sizin kötülüğünüzü düşünmüyosa bizler de sizin anneniz babanız. Yani hiç bi zaman için sizin kötülüğünüzü istemeyiz. Çalışırsanız, okursanız şöyle çok iyi yerlere gelirsiniz. Doktor olursunuz, öğretmen olursunuz. Ondan sonra ben öğretmenliği çok isterdim. Zaten öğretmenliği çok isterdim ama yani kısmet olmadı, memur olduk. (Gülizar Çağla)

Daha çok kız öğrencilerinin öğretmenliğe yönlendirilmesi Türkiye’de öğretmenlik mesleğinin kadın için uygun görülen, evrensel örüntüleri izleyerek

¹¹³ Okulda cinsel kalıp-yargılar yakın zamanlara kadar oldukça yaygındı ve kızlar genellikle aşçılık ve daktilo memurluğu, hemşirelik ve öğretmenli gibi ‘kadınsı’ alanları seçiyorlar, çoğu kez matematik ve fen bilimlerini başaramıyorlar ve -temel konular annelik ve ev hanımlığı olacağı varsayımı altında- onlara kariyer yapmaktan çok memuriyet aramaları tavsiye ediliyordu. Bu yaklaşım büyük ölçüde değişmiş olsa bile cinsel-kalıp yargılar çoğu kariyer seçiminde halen etkisini sürdürmektedir. Bkz, Slattery, M. 2007.

¹¹⁴ O dönemde çevrede kız çocuklarının öğretmen olma istekleri muhtemelen özellikle de köylerde, okuyarak bir statü edinmiş olan öğretmenlerini örnek almalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Ne yazık ki bu kız çocuklarının hiç birisi öğretmen olamamıştır.

geleneksel kadın rolleriyle ilişkilendirilerek açıklanabilecek bir durumdur. DTP'nin Türk Aile Yapısı Araştırması'nda hane halkı reislerinin %27.41'i kız çocuk için öğretmenliği tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bu tercih oranı öğretmenliğe en yakın tercih olan doktorluktan %11.38 dah fazladır (Tan: 1995). Erkek egemenliğinde yapılandırılan cinsel işbölümü, sermayenin yapıları tarafından sömürgeleştirilmekte ve kendisine mal edilmektedir. (Apple: 2006) Daha somutlaştırmak gerekirse ailelerin kız çocuklarını öğretmenliğe yönlendirmelerinde erkek egemenliğine dayalı kültürel değerler ve ekonomik faaliyetlerin önemi büyüktür. Bunda ucuz işgücü, toplumsal kurallara uyumluluk ve itaat gibi unsurların etkisi vardır (Connell: 1998). Kadınların erkek egemenliğine dayalı toplumsal ve kültürel konumlanışları okul aracılığıyla öğrencilere aktarılmakta ve böylece birtakım kültürel ve ideolojik değer ve pratiklerin yeniden üretimi sağlanmaktadır. Okul ideolojik bir işlevi yerine getirirken erkek egemen değer yargılarını eğitim pratikleri ve gizli müfredat aracılığıyla öğrencilere aktarmaktadır (Willis: 1977).

Kız öğrencilere daha çok öğretmen olmaları tavsiye edilirken erkek öğrencilere ise mühendis, doktor ve avukat¹¹⁵ olmaları önerilmektedir. Bu yüzden bazı erkekler öğrenciler o zaman mühendis, doktor ve avukat olmak istediklerini belirtmektedir. İdris Başak: "Yani bana, mesela benim Rasim Altinkaya dediğim öğretmen mühendis olmamı istiyodu." Özay Doruk: "Tavsiye etmiyolardı, pek belki bizim hocanın yaşlılığından olsa gerek o Mehmet Kurt epey yaşlıydı, yani şöyle buruşuk suratlı bi şeydi, yani tavsiye olayına pek girmede ama en azından hani matematik dersine ilgilen bak işte sen mühendis olursan iyi olur gibi tarzdan şeylerle yaklaşımları da oluyodu." Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bizi o dönem yetmişli yıllarda daha çok mühendislik revaçtaydı. O dönem toplumda revaçta olan oydu. Mühendis olmamıza yönelik şeyler vardı, tavsiyeler. Çünkü mühendis bi de kariyer olarak ta o dönemde çok mesela ben o dönemde fizik mühendisi olmak istemişim, işte astronomi mühendisi olmak istemişim o dönemler. O dönemlerin revaçtaydı veya çok gelir grubunuz varsa, yani güçlüyseniz petrol mühendisi olmak o dönemler, o çok daha revaçtaydı. (Rıza Öz)

¹¹⁵ Bu yönlendirmeler ya da tercihler bize meslek seçimi ile toplumsal cinsiyet arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Bizim büyük insanlar olacağımızı söylerlerdi. Hep o yönden motive ederlerdi. İşte radyodan haberlerden, güncel olaylardan sınıfa haber getirdiğimiz zaman işte bakın bunları siz de yapabilirsiniz. Gelecekte siz de bir başbakan olabilirsiniz gibi bizleri böyle motive ederlerdi. Meslek tavsiye ederlerdi. Hep hepsi doktor olmamızı isterdi. Hepsi doktor olmamızı isterdi çünkü orada olmayan bir meslek ve işte on bin kişi, yirmi bin kişiye hizmet eden bi tane doktorun olduğu yerde, doktor olursun doktor derlerdi. Benim oğlum doktor olacak, benim oğlum doktor olacak. (İsa Y. Dağlı)

4.2.13. SINIF İÇİ GÖREVLENDİRMELERİ

Sınıf içerisindeki görevlendirmelerden söz ederken öğrencilerin farklı anlatıları oldu. Her ne kadar merkez ve çevrede okumuş olan öğrencilerin ifadelerinde benzerlikler egemen olsa da örneğin sınıf başkanının nasıl seçildiği sorusuna verilecek cevapta merkez-çevre değişkeninin etkisini görmek mümkündür. Sınıf başkanlığı için seçim yapıldı diyenlerin büyük çoğunluğu merkezde ilkokulu okumuş olan öğrenciler arasındaydı. Çevrede seçimle sınıf başkanının belirlendiğini söyleyenlerin sayısı oldukça az, ancak buralarda sınıf başkanı daha çok çalışkan, iri cüsseli, sözü dinlenebilir çocuklar olmaktadır. Bu çocuklar sınıf başkanı olmaları için ya öğretmenler tarafından önerilmekte ya da öğrenciler bu özellikteki arkadaşlarını sınıf başkanı olarak seçmektedir.

Merkezde okumuş olup ve genellikle orta ve üst gelir grubuna ait çocukların sınıf içerisindeki görev belirlenmelerinde temsiliyet oranı çevredekilere göre daha yüksek görünmektedir. Bunda, öğrencilerin sınıfsal konumlanışları, toplumsal yapı ile okulun eğitim pratikleri arasındaki bağ belirleyici olmaktadır. Örneğin, kent merkezinde ilkokulu okumuş olan Yasin Aksu, Nalan Asyalı, Ozan Özdemir, Naciye Dertli sınıf başkanlarının seçimle yapıldığını söylemektedirler. Yasin Aksu: “Sınıf başkanlığı seçimle yapıldı. İlköğretimde de sınıf başkanıydım hep.” Nalan Asyalı: “Seçim yapıldı. Yani oylama yapıldı demokratik usullerle. İşte mesela aday olanlar belirlenirdi. Ondan sonra işte şu o adaylar içinde sırayla oylama yapıldı ve kazanan iki kişi sınıf başkanı ve sınıf başkan yardımcısı olurdu (lurdu). Mesela işte şey kollarda aynı şekilde yapıldı. Bi de sınıfta işte günlük temizliğiyle felan ilgilenecek kişiler de yoklama sırasıyla (tah...) derdik İngilizce dersinde biliyorsunuz. Onu da sırayla tahtaya panoya yazarak kimin görevli olduğunu tespit ederdik.”

Bizde zaten o tip şeyler genelde hep seçimle oluyodu. Yani orda başkanlığa sınıf başkanlığı için konuşursak seçimle gelen başkanlarımız vardı. Daha doğrusu bu konuda tabii şeylerin öğretmenlerin de beli tavasuları olurdu. Belirli öğrenciler üzerinde ama genelde özgür irademizle seçerdik. (Ozan Özdemir)

Seçim yapardık. Seçim yapıyoduk biz arkadaşlara oy veriyoduk kendi aramızda da şey yapıyoduk, konuşuyoduk. Şu şöyle mi olsun, bu böyle mi olsun? Filan diyerekten. Aslında iyi bi seçim de yapıyomuşuz şimdi siz sorunca. Yani bizim seçimimizle geliyodu başkan, sınıf başkanı. Kütüphane, kitaplık kolu, ilk yardım filan yani biraz da talebe bakıyodu bu. Kim isterdi önce o soruluyodu, yani adaylar belirleniyodu. Yani başkanlık ta olsun bu böyleydi. Ondan sonra isteyen duruma göre oy veriliyodu. Onun oyun sonucunda da o oluyodu ama öğretmenin onayı şart. (Naciye Dertli)

Merkezin aksine çevrede ilkokulu okuyan öğrenciler arasında sınıf başkanlığı seçiminde temsiliyet oranı düşüktür. Sadece birkaç öğrenci seçimle sınıf başkanlarını seçtiklerini söyledi. Ayla Işık: “Onu şey (şı) bütün sınıfın oylarıyla biz belirliyoduk. Artı öğretmenimiz seçiyodu kaç üç, beş kişi seçiyodu. Onun arasında en uygun olanı da hep birlikte karar veriyoduk. Tabiki tabiki öğretmenimiz yani şey yapıyodu. Diyelim ki bi kişiyi, üç beş kişiyi seçiyodu. Biz de onun arasında hangisinin daha uygun olacağını kendi aramızda seçiyoduk.”

Sınıf başkanlığı için yani şey yapılırdı. Hani nasıl burda böyle sandık diyoz ya seçim öyle seçerlerdi. Mesela el kaldırırlardı. Diyelim ki beni seçmek istedikleri zaman çoğunluk kimdeyse o sınıf başkanı olurdu. Fazla zaten öyle şeyleri yap yani bi tek sınıf başkanımız vardı, bi de onun yardımcısı vardı. (Bedriye Soyulu)

Birkaç örneğin dışında çevredeki ilkokul öğrencilerinin pek çok anlatısında sınıf başkanının öğretmenler tarafından çalışkan, atik, iri cüsseli, sözü dinlenebilecek ve temiz giyinimli öğrenciler arasından seçildiği ya da seçilecek kişinin öğrencilerin seçimine sunulduğu anlaşılmaktadır. Sınıftaki başarı ve öğrencinin aktifliğine göre sınıf başkanının belirlendiğini Şevki Ulubatlı, Hasan Tatık, Füsun Börekçi ve Murat Eren’in anlatılarında görebiliriz. Şevki Ulubatlı: “Başkanlığı hoca geldi mesela sen başkansın, o şey yapardı. Yani gelirken kağıtlar toplardı. Yazılı olduğumuz zaman kağıtları o toplardı, öğretmene verirdi. Kağıtları o dağıtırdı öyle yani.” Hasan Tatık: Sınıf başkanlığı için öğretmenimiz en çalışkan öğrenciyi seçerdi. Ben de üç dönem başkanlık yaptığımı hatırlıyorum. Füsun Börekçi: “Hatırladığım kadarıyla açık, atik, sözü geçen çocukları seçerdi hocalar. Öğretmen seçiyordu. Tabi sınıf başkanını öğretmen belirliyodu.” Murat Eren: “Sınıf başkanlığı için öğrenci çalışkan öğrenci, sınıf başkanı olurdu. Çok çalışkan, edepli, terbiyeli, çalışkan öğrencileri başkan, başkan yardımcısı da onun bir düşüğü olurdu. Oylama

değil şimdiki gibi değil yani oyla değil. Çalışkan öğrenci, edepli, terbiyeli öğrenci sınıf başkanı olurdu.”

Yine sınıf başkanının iri cüsseli ve öğrencilerin çekinebileceği birileri arasından seçildiğini İsmail Şanlı, Aytaç Arı ve Mahmut Ersan'nin anlatılarında da rastlamaktayız. İsmail Şanlı: “En başarılı ve cüssesi de en iri olan öğrenciler hep sınıf başkanı olmuştur. Bize hiç kısmet olmadı böyle bi şey.” Aytaç Arı: “Ya sınıf başkanlığı için tabi biz bizim zamanımızda zannedersen o sınıfın içerisinde bulunan, en büyük sınıf grubundan, yani biz üç sınıf bi arada okuduğumuz için tek derslikte, üçüncü sınıflardan genellikle bi başkan seçilirdi. Ya öyle bi seçim falan yapıldığını hatırlamıyorum. Büyük olasılıkla o zamanın en çalışkan ve ya işte insanlara sözünü geçirebilecek en iri yarı adamı seçerlerdi.” Mahmut Ersan: “Sınıf başkanlığı için hatırlıyorum gerçekten sınıfta seçim yapılırdı. Tabi burada öğretmenimiz biraz daha sözü geçenleri tercih ederdi adaylar içerisinde. Birazda cüsselileri tercih ederdi. Yani korku versin şeklinde tabi dövmek, vurmak şeklinde değil de ama bunun yanında da suç işleyenlerin isimlerini tahtaya yazdırırdı. Yani kendisi de görmek isterdi.”

Ayrıca sınıf başkanının daha çok temiz giyimli örnek öğrencilerden seçildiğini söyleyen Feyza G. Gözüpek bize ekonomik koşulların öğrencilerin sınıf içerisindeki temsiliyet boyutunu nasıl şekillendirdiğini göstermektedir: “Evet işte onu öğretmenimiz belirlerdi. İşte en çalışkan, en uslu duran, uyumlu olan öğrenci sınıf başkanı seçilirdi. Bi de bizim zamanımızda temiz öğrenci çok önemliydi. İşte önlüğü, ayakkabıları, çorapları, saçı çünkü bizim zamanımızda banyo yapmak işte haftada ya da on günde bir olduğu için bitlenme tehlikesi çok vardı. Bu yüzden temiz öğrenci çok önemliydi sınıfta. İşte bizde kağıt mendiller yoktu, kumaş mendil olur. Mutlaka yedekli, ütülenmiş temiz mendili olan, temiz çocuklar sınıf başkanı seçilirlerdi ya da görevlendirmeler bu tip çocuklara yapılırdı. Onları da öğretmen belirlerdi ama biz de öğretmenin seçtiği çocukları kabullenirdik. Yani o konuda öğretmenin taraf tuttuğu gibi bi düşünceye kapılmazdık. Bilirdik ki evet o çocuk hak ediyordu çünkü en temiz en çalışkan o diye düşünürdük.”

Merkez-çevre değişkeninin yanı sıra toplumsal cinsiyet faktörünün de sınıf içerisindeki görevlendirmelerde bazen işlevsel bir rol oynadığını

anlamaktayız. Örneğin, erkeklere oranla sınıf başkanlığı yaptığını ya da seçildiğini söyleyen çok az kız öğrenci oldu. Bunlardan birisi Ayça Arslan'dır: "Sınıf başkanı çoğunlukla ben olurdum. Çünkü öğretmenlerim birazcık öyle yönlendirirlerdi. Sınıf başkanlığı galiba seçimle oluyodu ama genellikle galiba adaylar öğretmenin daha çok o ne denir yönlendirmesiyle belli oluyodu. Genellikle öğretmenin bi yönlendirmesi oluyodu. İşte sen sınıf başkanlığına uygunsun, sen işte ne bilim kitap koluna uygunsun, sen temizlik koluna uygunsun, öyle bir yönlendirmesi oluyodu ama şey yapılyodu, oylanıyodu bu." Yeliz Nazlı: "Sınıf başkanını İbrahim öğretmenimiz kendisi seçmezdi. Bizlere sorarak seçtirirdi ama genelde hep ben olmuştum yani (ani) herhalde kimseyi şikayet etmediğim için hep beni seçerlerdi sınıfta. Beşinci sınıfta yine ben olmuştum ama öğretmen seçmişti kendisi."

Sınıf başkanlıklarına daha çok erkek öğrencilerin seçildiğini anlatılardan çıkarabilmekteyiz. Bunu ortaya koyabilmek için daha önce anlatılarını örnek vermiş olduğum Yasin Aksu, Ayhan Çobanoğlu ve Hasan Tatık'ın yanı sıra İdris Başak'ın anlatısına da göndermede bulunabiliriz. "Bizim okulumuzda seçim (se) seçim yapılyırdı. Yani o Fevzi Tantoğlu dediğim öğretmen eğitim enstitüsü mezunuydu. O adam bize dedi, artık dedi öğretmenin dedi temsilci belirlemiyö. Mesela kollar vardı, Kızılay koluydu, şu koluydu, sınıf başkanlığı artık şimdinden sonra dedi seçimle olacak. Mesela ben dört tane kolun temsilciydim. Bi de sınıf başkanıydım yani öyle şeyler oluyodu. Herkese ayrı ayrı değil de, bi kişiye dört tane görev de verilyodu yani." Bir de öğretmenin sürekli bir kız öğrencisini sınıf başkanı seçtiğini belirten Selim Yorulmaz'ın anlatısı da cinsiyet ayrımcılığını göstermektedir. Selim Yorulmaz: "Sınıf başkanlığı yine biraz ayrımla olurdu. Halen ismini hatırlarım, Selma Çelik diye bir kız arkadaşımız vardı, sürekli bu beş yıl boyunca başkan olmuştü. Hiç değiştirme ihtiyacı hissedilmemiştir."

Sınıf içerisindeki görevlendirmelerde ve özellikle de sınıf başkanlığı seçiminde erkek öğrencilerin daha fazla ön plana çıkması, ayrıca kasaba, köy ve gecekondu semtlerinde iri cüsseli öğrencilerin zaman zaman sınıf başkanlığına seçilmesi, Kandiyoti'nin "erkek egemen toplumsal yapıya sahip kesimlerdeki otorite ve güç ilişkisi" (Kandiyoti: 1988) ifadesini

anımsatmaktadır. Bu aynı zamanda geleceğin yöneticilerinin okul pratikleri aracılığıyla erkekler tarafından yürütüleceğini teşvik etmekte ve bu pratiklerle bu durum toplumun tüm kesimleri tarafından normal karşılanması sağlamaktadır (Fischman ve McLaren: 2005, Darder: 2003). İşte bu noktada okulun işlevi ortaya çıkmaktadır. Okul gizli müfredat aracılığıyla egemen güç ilişkileri ve kültürel biçimlerinin yeniden üretimini (Apple: 2006) sınıf içerisindeki görevlendirmelerle sağlamakta ve pekiştirmektedir. Bu görevlendirmeler bize okullarda aslında ne yaşandığını ve öğrencilerin asıl deneyimlerinin ne olduğunu ve bu deneyimlerin toplumsal yapı, ekonomik ilişkiler ve kültürel değerlerle olan ilişkisini ortaya koymaktadır (Au: 2006).

4.2.14. OKULDAKİ TÖRENLER

Okuldaki törenlere yönelik soruya verilen cevaplarda gerek merkez gerekse çevrede ilkokulu okuyan öğrencilerin büyük çoğunluğu çocuk bayramı olduğu için 23 Nisan törenlerinden çok etkilendiklerini ve eğlendiklerini ancak 10 Kasım'da da çok hüznünlendiklerini anlattı. Suphi Karaman: "En çok bizi etkileyen tabii ki Yirmi Üç Nisan törenleriydi. Güzel renkli kıyafetler giyiliyordu. Üstümüz başımız daha tertemiz, işte kendimizi seyredenlere de göstereceğimiz için daha başka bir gurur ve onur duyduk. İşte onların önünde resmigeçit yaparken, onların alkışlamaları. İşte annemizin, babamızın bize bakmaları daha bir duygulandırıyor bizi." Özgür Yıldız: "On Kasımlarda nedense ben ciddi anlamda hüznünlendirdim. Yani ağlamaklı olmak durumu gibi bişeydi, öğretmenlerimiz de öyleydi. Şimdi bakıyorum ben kendi çocuklarımda aynı şeyi göremiyorum yani. On Kasım'ı heyecanla kutlamıyolardı yok, yani biz ben o zaman hüznünlendirdim. On Kasım çok şeydi benim için etkin bir gündü. Yani üzülmemiz gerekiyo gibi geliyordu bana. Yani o lider ölmüş, Atatürk ölmüş, Türkiye'nin lideri. Yani şuanda çocukların o heyecanı şeyi görmüyorum ama biz mi doğruyuz onlar mı doğru? Onu da bilmiyorum yani o konuda da bir yorum yapamıyorum."

Daha çok işte çocuk bayramı Yirmi Üç Nisan daha çok etkilerdi. Ona çok hazırlanırdık. Kıyafetimiz olsun devamlı daha çok Cumartesi günleri geldik folklor çalışmalarına felan. Diğer günleri tam gün olurdu. Ondan sonra da Cumartesi günlerine kadar da okul olurdu zaten. Öyle de olunca ekseriyetle hep çalışmak için geldik, çok hoşumuza giderdi yani folklorü oynamak. Bilmiyorum yani kendim de oynadığım için çok güzeldi bilmiyorum. (Nesime Kaya)

On Kasım bayram havasında değil de onu bir yas günü olarak düşünürsek, gerçekten de bir yas günü olurdu. Gülemezdik (güldür) gülmemiz asla mümkün değildi. Siyah önlüklerimizim üzerindeki o beyaz yakalar, o gün yas tutuğumuz nedeniyle çıkartılırdı, takılmazdı. Bayraklarımız yarıya inerdi. Atatürk'le ilgili şiirler okunurdu, söyleşiler yapılırdı, öğretmenlerimiz kitap okurdu. Bugünkü On Kasım'la o günkü On Kasım çok farklıydı. Yani sanki annemiz, babamız kaybetmişiz gibi gibi öğretmenlerimiz o havaya sokarlardı. Öğretmenlerimiz öyle bi yas tutardık yani. (İsa Y. Dağlı)

Anlatılarda hem merkez hem de çevredeki çocukların ailelerinin 23 Nisan törenlerinde çocukları için özel kıyafetler hazırladıkları ya da satın aldıkları anlaşılmaktadır. Ancak bu kıyafetler merkez-çevre konumlanışları gereği önemli farklılıklar göstermektedir. Çevredeki öğrencilerin aksine kent merkezinde ilkokulu okumuş olan öğrenciler çok daha zengin ve farklı etkinlikler ve çeşitlilik gösteren kıyafetlerle 23 Nisan'ı kutlamaktadır. Bunda çocukların ait oldukları sosyo-ekonomik çevrenin büyük etkisinin olduğu açıktır. Merkezdeki okullar ve özel okullarda yapılan kutlamalar esnasındaki etkinlikler ve oyunlar daha çok üst gelir grubuna özgü nitelikler taşımaktadır. Örneğin, merkezde ve özel okullarda okumuş olan Tümay Yörük ve Nalan Asyalı 23 Nisan'a yönelik hazırlık ve kutlamalarını şu şekilde aktarmaktadır. Tümay Yörük: "Yirmi Üç Nisanları hatırlıyorum kutluyoduk tabi. Okulumuzun bahçesi mesela balonlarla süsleniyö. Okul bahçesi kendisine ait ya, veliler geliyodu o gün pastalar, börekler, pastalar kesiliyodu. Okul aile birliğı özel pasta yaptırıyodu, bütün okul öğrencileri o pastadan veriliyodu. Artı sene sonunda müsamereler oluyodu. Müsamerelerde muhakkak mesela şeyde olur bir otelin salonunda oluyodu. Oraya özel kıyafetler diktiriliyodu bizim için. Saçlarımız lüle lüle yapılyo lüle (le) yapıly. Dördüncü sınıfta, beşinci sınıftaki resimlerim hala duruyor üçte (üç) pek değildi, ama Yirmi Üç Nisan baloları yani vardı. Müsamerelerimiz var, müsamerelerimizde İngilizce oyunlar bile oynuyoduk o zaman. O dönemde İngilizce piyesler, şarkılar İngilizce şarkıları çok iyi biliyoduk yani dönemin şarkılarını bile ezberliyebiliyoduk."

Çok iyi hatırlıyorum. Mesela On Kasım beni çok etkilerdi ve dolu dolu geçerdı ve ağlaya, ağlayarak yani geçirirdim. Çünkü On Kasım bizim okulda çok güzel kutlanırdı. Bütün il kucaklarımız çiçekle giderdik o gün mesela okula. Atatürk büstüne bütün okul saygı duruşuyla önünde geçer ve çiçeklerimizi bırakırdık. Ondand sonra yine İstiklal Marşı, bir gün öncesinde veya aynı gün eğer mümkün olursa Atayı (Ata) Anıtıbir'i ziyarete giderdik. Ondand sonra On Kasım'ı çok iyi hatırlıyorum. Şeyi hatırlıyorum Yirmi Üç Nisanları. Çok güzel, yani görkemli kutlanırdı. Bütün sınıflar hakaten çok güzel süslenirdi. Bütün panolar hazırlanırdı. Ondand sonra o güne özel müsamere yapılyrdı. O güne özel koro çıkarıldı. Yani gün hedeflenerek hep hazırlıklar bir iki ay önce başlanırdı. Sonra sonra şeylerimiz çok güzel olurdu. Mesela okuma bayramlarımız yine çok

hazırlıklı geçirdi. Yani bütün öğretmenler, öğrenciler yani ben okumak istemiyorum diyen bi köşede oturan öğrenci kalmazdı. Yani hepsine o işin içine dahil ederdi öğretmenler. Sonra mesela müzik öğretmenlerimiz çok değerli kişilerdi ve biz müzik dersine hakaten klasik müzik plaklarından klasik müzik dinleyerek, piyanoda birebir notaları duya duya göre göre müzik dersini yapardık ve müzik öğretmenimiz de işte çalışmalarımız bu törenler için çok yoğun geçirdi. (Nalan Asyalı)

Merkez olarak tanımladığımız kent ya da kent merkezlerinde okumuş olan diğer bazı öğrenciler de giymiş oldukları kıyafetleri ve etkinlikleri şu şekilde anılatmaktadır. Gülizar Çağla: “Yirmi Üç Nisan’ı çok severdim. Yirmi Üç Nisan etkinlikleri¹¹⁶ çok güzel olurdu okulumuzda da. Folklor gösterileri olurdu, şiirler okunurdu. O folklor kıyafetleri annelerimiz falan böyle güzel araştırırdık, bulurduk o zamanın imkanlarıyla. Şimdi çok farklı zaten o zamanın imkanlarıyla çok güzel kıyafetler ortaya çıkardı. Zaten şeyler Çıkıkçılar Yokuşu’na gidip, oralardan araştırılır bulunurdu. Çok güzel kıyafetler yapılırdı. Ne bilim çok güzel şiirler bulurduk. Şiir okumak çok güzel bi şeydi mesela bizim için, şiirler okurduk yani.”

Kutlanırdı bütün bayramlar kutlanırdı. En hüzünlüsü Atatürk’ün ölüm yıl dönümü ama en neşelisi de Yirmi Üç Nisan’dı. O da herhalde çocukluğun verdiği bi heyecan. Kıyafet vardı bizim o zamanlarda, çeşit çeşit kıyafetler giyerdi öğrenciler. Seçerdi veliler ona göre dikilirdi. Herkes onu, kıyafetini giydiği için herhalde en çok yirmi Üç Nisan’ı severdik. (Fusun Börekçi)

Çevrede ilkokulu okuyanlar 23 Nisan kutlamalarında daha sınırlı kıyafet seçeneklerine sahip bulunmaktadır. Buralardaki etkinlikler de merkezdeki etkinliklere göre farklılık göstermekte ve kırsala özgü oyunlar ve yarışmalar şeklinde gerçekleşmektedir. Örneğin, bu törenlerdeki yarışlar daha çok yoğurt yeme, yumurta kırma yarışı şeklindedir. Rıza Öz: “En çok etkilediğim, etkilendiğimiz bayramlar Yirmi Üç Nisan. Özellikle Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılması çok keyifli kutlanırdı okulda. Yine tabi biz o zaman küçüktü en çok ta bu bizi şey yapardı. Yine Yirmi Dokuz Ekim Cumhuriyet’in kutlanması şeydi önemliydi, okulumuzun böyle bir şeyi vardı. Çocuk çocuk şeyini bayramını çok iyi hatırlıyorum. Çünkü o dönem çok ilginç oyunlar oynanırdı; yani elma yeme oyunu, simit yeme oyunu, deve güreşi, yoğurt yeme yarışı,

¹¹⁶ 1970-1975 döneminde merkezdeki ilkokul öğrencileri ulusal törenleri gösterişli bir şekilde kutladıklarını anlatmaktadır. Kırsalın aksine Cumhuriyet’in ilk zamanlarında kentlerde de öğrenciler ulusal bayramları anımsadıklarını ve kutladıklarını söylemektedir. İsa H. Bingöl Galatasaray’dayken bayramların nasıl geçtiğini şöyle aktarmaktadır. Bayramlarda izci flaması ve okulun büyük sancağı ile “Yaşlı ağbilerimiz en başta, biz de döküntü olarak giderdik. Bir İstiklal Caddesi’ni gezerdik.” Bkz. Tan, vd., 2007.

yumurta gırma yarışı, ağızda kaşıқта yumurta götürme yarışı, böyle çok çeşitli yarışlar olurdu. Hatta işte bu yarışlardan sonra da güzel bi de misket ve ya çeşitli oyunlar oynanırdık. Çok keyifli kutlanırdı. Bu dönemler bizim için bir nimetti şey açısından, onları çok iy hatırlıyorum.”

Ya Yirmi Üç Nisan'da işte İstiklal Marşı okunurdu. Ondan sonra yumurta haşalanıp götürürdük. Yarışmalar yapıldı o zamanlar. Yumurta işte kaşığı ağızına koyup yumurtayı içine koyuyolardı bi mesafe koyuyolardı, oraya kadar koşarak gidip geleceksin. Sonra torbanın içine giriyoduk böyle oyunlar. Koşarak iğneyle (inneye) ip takıyoduk böyle şeyler. Güzeldi ama o zaman daha heyecanlıydı yani. (Bedriye Soylu)

Ayrıca çevrede ilkokulu okumuş olan öğrenciler ve onların aileleri için 23 Nisan törenleri önemli etkinlikler¹¹⁷ olarak görülmektedir. Tahsin Koyuncu: “Şimdi bizim orda Yirmi Üç Nisan'da en çok şey olan, yani bayram gibi olurdu. Yani bayram, yani bayram gibi derken böyle dün büyük bi şenlik gibi olurdu bizim ordaki bayram. O da şimdi okul yeni açılmış kimse bi şey görmemiş, orda köylü hiç bi şey bilmiyo. Köyde köyün en küçüğünden büyüğüne herkes toplanırdı şeye gösterilere. Bi de piyesler olurdu, piyes olurdu. Ondan sonra çuval yarışı, ne bilim yumurta yarışı.¹¹⁸ Bi de ona mükafat koyuyolardı o zaman, şeyi bulan alsın falan gibi. Simit yarışı, çuval yarışı gibi bunların hepsi düzenlenirdi ama bi şey halinde geçerdı böyle şenlik festival gibi geçerdı, çok farklıydı yani.”

Evet, Yirmi Üç Nisan törenlerimiz çok güzel olurdu. Çocuk bayramı olduğu için bizim bayramımız olduğu için aktif olarak katılırdık, kutlardık. Bandolar olurdu, bando takımımız olurdu. Çalışmalar olurdu ve bando takımının köyün içerisine yürüyüşü olurdu ana cadde üzerinden köyün alt mahalleri, bütün ev sokakları dolaşarak. O bando sesi çok güzeldi. Öğrencilerin arkasında ikişerli üçerli sıra olarak bando takımının köyün içerisini dolaşmaları bayraklarla falan o çok

¹¹⁷ 1970-1975 dönemi köydeki ilkokul öğrencileri için 23 Nisan gibi ulusal bayramlar önemli görülür ve anımsanırken, Cumhuriyet'in başlarında köylerde ilkokula giden öğrenciler için daha çok dini bayramlar hatırlanmaktadır. Şükrü Odabaşı: Efendim o tarihlerde, ilkokulda pek bayram kutlaması olmazdı. Çünkü sene 926, biz muntazaman okula gider gelirdik.” Mehmet Taşkan: “Bir Kurban'dı bir Ramazan'dı.” Hasan Önen: “Belki Şeker Bayramı, Kurban Bayramı diye olurdu ama o da tatil olurdu, evlerde yapıldı. Diğer resmi, milli bayramlara ait bi şey geçirmedim ilkokulda.”

¹¹⁸ Anlatılarda, 1970-1975 döneminde aynen Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki gibi yumurta yarışlarının yapıldığına şahit olmaktayız. Haydar Atar, bayram diye “bi yımırta bayramı” yaptıklarını anımsamaktadır. Mümine Vural: “Millet evlerinde neyse beşer-onar yımırta boyarlardı, soğan gabuğuyun veyahut başka bi boyaynan gaynadurlardı, bişerdi. Yımırta döğüşürmeye çıkarduk... Mesela sen gelirdin on yımirtaynan ben de gelirdim... Gırışdurıduk. Sen şöyle (avucundan) yımirtayı dutardın, ben vurudum elinde senin yımirtayı. Gırarsa benim yımırta senin yımirtayı, alırdım ben.” Bkz. Tan., vd., 2007.

güzeldi. Yirmi Üç Nisan benim daha çok aklımda kalıyo, kalan bayram. (İsa Y. Dağlı)

Yirmi Üç Nisan'da mesela çok güzel bayramımız olur. Hatta folklörde de oynamışımızdır. Çok güzel eğlenceler köylü hep toplanırdı o kadar güzel yani gösteriler olurdu. Ondan sonra gece yine oyunlar düzenlenirdi (üzenlenirdi), böyle piyes gibi hani çok güzel oyunlar olurdu. (İnci Çağdaş)

Onlar müthiş, onlar müthiştii. Ben bizim dönemimizde özellikle ilkokuldayken bu lisede ve şeyde yarışma halindeydik, ben çok iyi hatırlıyorum bunu. Bi Yirmi Üç Nisan bayramında biz cepheye mermi taşıyan insanları sembolize etmiştik ve müthiş bi güzel bi şeydi. Bunun içerisinde orijinal kağnısı dahi vardı, yani öküz arabası öküzleriyle beraber. İnsanlar işte bayramlarda oyun kıyafetleriyle mermiler taşırdı. İşte insanlar sakallarıyla şöyle, o gün hala şuanda gözümün önünde, müthiş keyifli, müthiş güzeldi ve burda o dönemde, işte o bayram anında bütün okullar kendi neyi sembolize ediyorsa onunla gelirdi ve en sonunda işte en iyi okul seçilirdi falan. (Aytaç Arı)

Merkez ve çevrede okuyan bazı öğrencilerin anlatıları arasındaki diğer bir farklılık ise merkezdeki öğrencilerden bazılarının törenlere yönelik olumsuz anlatılarıdır. Çevredeki öğrenciler kesinlikle törenlerle ilgili olumsuz bir değerlendirmede bulunmazlarken merkezde olanlardan bir kısmı törenleri eleştirmektedir. Bu bize şunu göstermektedir, törenler ve törenler esnasında gerçekleştirilen etkinliklerle öğrencilere aktarılmak istenenler (*daha çok ideolojik değerler*) büyük ölçüde içselleştirilmiş olsa bile bu içselleştirme merkezde daha sınırlı olmakta ve daha eleştirel yaklaşımlara vesile olmaktadır. Törenleri bir görev niteliğinde görenlerden Ozan Özdemir şunları söylemektedir: “Benim normal işte şeylerde resmi bayramlarda yapılan rutin kutlamalar ve o kutlamalardaki belirli ritüeller, zihnimde kazınan çok şey yok aslında. Yani biz bir oraya amaç için değil bi görev için daha çok katılıyoduk. Onların da çok fazla bilincinde değildik. Günün anlamı önemi açısından söylüyorum yani biz burdayız ama niçin buradayız? Bu biz bizim için şey değildi çok önemli değildi, bir ritüeldi. Biz o ritüeli gereğini yerine getiriyoduk öyle diyelim.”

Ayrıca törenlerde uzun süre ayakta kaldıklarını, bu yüzden de törenlerin kendilerine itici geldiğini belirten Fahri Karadeniz ve Muhittin Balkız törenleri şöyle anılatmaktadır. Fahri Karadeniz: “Öteden beri hep o bayramlara falan karşı inanılmaz derecede şeyim, yani çok uzağım ve soğuktum yani. Bunun (bunu) nedenlerinden bi tanesi sanırım heralde, bir çok soğuk bi güne denk geldi şu anda (şanda) hangi anma, hangi bayram olduğunu hatırlamıyorum. Ama biz inanılmaz derecede, ben hayatımda hiç o kadar üşüdüğümü

hatırlamıyorum ve içimde nasıl o bizi o oraya getiren, saatlerce diken, işte İl Milli Eğitim Müdürü falan gelecek bilmem ne falan işte vali, kaymakamı falan böyle bi sürü öğrenci, o kadar böyle her tarafım tutulmuştu.” Muhittin Balkız: “Yirmi Üç Nisan sabahı toplanırdık. Ordan Eyüp Stadi’na giderdik. Eyüp Stadi’nda yine törenler olurdu ama benim hatırladığım o yaşlarda o törenlerde çok sıkıldığımdı. Güneşte, altında yani ayakta durmakta çok yorulurdum. Yorgunluğumu hatırlıyorum. Yani başka bi böyle hani çok zevk aldığımı hatırlamıyorum.”

Törenlerde yaşadıklarını eleştirel bir dille aktaran Ayhan Çobanoğlu ve Ayça Arslan şöyle demektedir. Ayhan Çobanoğlu: “Yani resmi törenlerin hani böyle çok bir coşku kavgası yarattığını söyleyemiyecem. Yani böyle şiirler okunurdu daha çok öğrenciler ezberlerinde şiirler okurdu. Dediğim gibi ben de bi kez okudum, bir ya da iki kez. İşte ezberi bozmamak için böyle çok kasıldığımı falan hatırlıyorum. Yani aman unutmayım aklımda kalsın falan diye heralde bütün herkesin böyle bir şeyi olmuştur. Yani o ezberi aman unutmuym falan gibi, çok rahat değildir. Benim de hissettiğim gibi diğerleri de heralde aynı sıkıntıları yaşamışlardır. Ama biraz grur olurdu. Tabii o törensel şeyler, sonunda da bir İstiklal Marşı okur bitirirdik.”

Beni etkileyen, o biraz tören, ya şuanda da aynı düşüncedeyim. O dönemde kalan bi düşünce galiba, Türkiye’de törenlerin her zaman için şey olduğunu iyi organize edilmediğini düşünürüm. O bu çocukluktan kalma bi şeydir. Çünkü bizde tören günleri hep şeydir karmaşadır. O karmaşa içinde bi şeyler çıkarılmaya çalışılır. Ben de bunu çocukluğumdan beri hissettiğim bi şeydir ve çok beni böyle aman aman etkile etkileyen bir etkinlikte söz edemiyecem maalesef. Çünkü sınıftaki o düzeni bile tören alanın da bulamamışımdır (bula) bulamamışımdır ve beni rahatsız etmiştir. (Ayça Arslan)

Ayrıca Naciye Dertli 10 Kasımlarda insanların ağlamalarını o zamanda anlamlandıramadığını ifade etmektedir: “Hatta yani şey Atatürk’ün On Kasım beni Ankara’ya geldiğimde en çok etkileyen o olmuştu. İzmir’de o kadar hüzünlü ağlaya ya da biraz daha büyüdüm bilmiyorum o kadar anmazdık ama Ankara’da herkes ağlaya ağlaya On Kasım, herkes ağlıyordu ama ben işin açıkçası söylüyüm çok anlam da veremiyodum o kadar ağlamaya.”

Törenlerle ilgili aktarılanlara toplumsal cinsiyet değişkeni çerçevesinde baktığımızda, en belirgin farklılık kız öğrencilerin törenlerde hazırladıkları renkli ve çeşitli kıyafetlerle ilgilidir. Kız öğrenciler daha çok giymiş oldukları

kıyafetlerden söz ederken erkekler ise oynamış oldukları oyunlar ve yarışlardan söz etmektedir. Birgül Çetin: “Yirmi Üç Nisanlarda şeye çok özen gösterilirdi böyle hani kıyafetler, rontlar yapılır, bu tür kutlamalar yapılırdı. Mutlaka bi kostüm dikilir, kostümler hazırlanır, onlara bir onlara göre bi şey yapılırdı. Yani tören alanında sunuş yapılırdı ama benim hatırladığım hep Yirmi Dokuz Ekim ve Yirmi Üç Nisan hep soğuk olurdu. Yani Tatvan olduğu için hep soğuk zamanlara denk gelirdi. O yüzden böyle hani büyük bi coşkuyla katılıp ta üşüyüp döndüğümü hatırlıyorum.”

Klasik törenler yapılırdı. İşte Yirmi Üç Nisan, Yirmi Dokuz Ekim, On Kasım gibi. Bi de yerli malı haftalarımız vardı bizim. Ben izciydim aynı zamanda. Trampet çalardık, her ya bayram demek benim için okullardaki tören demek bizim trampet izci ekibi olarak işte çalışma yapmamız. Sonra su şeyde yürüyüş yapmamız, trampet çala çala sokaklarda yürüyüş yapmamız, işte yavrukurt kıyafetleri giyip onları hazırlayıp onlarla gezmemiz eğlenceliydi. Yani törenler eğle eğlenirdik. Bu şeyleri, bu hazırlıkları yaparken güle oynaya sokaklarda trampet çalarak gezmek bi çocuğun hoşuna gidermiş işte sonuçta. On Kasımlarda ne yapardık hatırla. On Kasımlar biraz şeyli geçerdi ama On Kasımlarda hep çiçek hatırlıyorum. Böyle çiçeklerle bi şeyler yapardık, Atatürk resimlerini süslerdik çiçeklerle. (Fevziye Erdoğan)

On Dokuz Mayıs ve Yirmi Üç Nisan bayramlarında etkilendiğimi düşünüyorum. On Dokuz Mayıs'ı işte Kırşehir merkezde bir stadyum var, bütün okullar oraya gelirdi herkes. İlkokuldayken, herkes oraya gelirdi. Ben şeyden çok duygulanırdım, bu bandonun çıkardığı o marşlardan çok duygulanırdım, tüylerim diken diken olur ve halen de ben şimdi çocuğumun okulunda bayram gitmeden önce tüylerim diken diken olurdu yani. Yani bu nefretten değil de sevgiden tarihe saygıdan kaynaklanıyor, On Dokuz Mayıslar stadyumda olduğu için o çok etkilerdi. Yirmi Üç Nisan'da sınıfları sınıfta da çok o zaman süsleri de kendimiz yapardık. Belki bayraklar hazır gelirdi ama küçük bayraklar onun içinde zincir mincir yapardık. Gramo gramofon kağıdından bi şey yapardık, fenerler yapardık, yazılar yazardık ve bunu sınıfımızın kendi iş bilgisi çabasıyla olurdu. (Selim Yorulmaz)

Ayrıca Mahmut Ersan'nın törenlerde eski askeri kıyafetlerle temsili canlandırmalarda kurtarılan kişinin kız olduğunu söylemesi de cinsiyetçilik temelinde anlaşılması ve irdelenmesi gereken bir ifadedir. Törendeki bu pratiklelerle egemen olanların çıkarlarını dolaylı bir şekilde kabullenmesi sağlanmaktadır. Yaratılan biçim ve beklentiler aracılığıyla öğrenciler arasında bu biçimler üzerinde bir görüş birliği sağlanmaktadır (Fischman ve McLaren: 2005, McLaren: 1994). Burada dikkat çeken erkek egemen bir anlayışın belirtisi olarak kızın bir tür namus imgesi olarak görülüp, düşmanın elinden kurtarılmasıdır. Kız öğrencinin sembolleştirilmesi kadının vatan gibi sahip olunan bir değer olarak görülmesi ve bu yüzden de korunması gerektiğiyle ilintilidir.

Mahmut Ersan: “Evet, okuldaki bayram kutlamalarını hatırlıyorum tabi herkes gibi Yirmi Üç Nisan. İşte On Dokuz Mayıs ama bende en çok hatırladığım Yirmi Dokuz Ekim Cumhuriyet Bayramı’dır. İşte Yirmi Dokuz Ekim Cumhuriyet Bayramı’nda hala böyle çocukluktan kalan tüylerim tiken tiken olur. Yirmi Dokuz Ekim kutlandığı için o kutlamalar sırasında bizde bir yüksek ahşap platform olurdu, işte temsili canlandırmayla eski asker kıyafetiyle, top gülleriyle sesler gelirdi, kuru sıkı barutlar patlatılırdı. O ortada bulunan güverte diyelim artık ona biz, *o platformda birisi kurtarılırdı ve o kız genellikle kızdı.*”

4.2.15. BESLENME “YERLİ MALI VE SÜT TOZU”

Görüşmelerin akışı içerisinde okuldaki beslenmeye yönelik bir soru sorma ihtiyacı duyduğumu hissettim ve bu soruyu görüşme yaptığım dönemin ilkokul öğrencilerine ilaveten sordum. Bu soruya verilen yanıtlarda “süt tozu”nun dağıtılması ve “yerli malı haftasının” kutlamaları öne çıkmaktadır. Bu anlatıları, merkez-çevre değişkenini dikkate alarak değerlendirdiğimizde önemli bir nokta dikkatimizi çekmektedir. Özellikle o dönemde öğrencilere Amerikan yardımı ya da onların ifadesiyle *Marshall yardımı* adı altında süt tozunun dağıtıldığı anlaşılmaktadır. Merkez ile çevrede ilkokulu okuyan öğrencilerin anlatılarındaki en belirgin fark “süt tozu” nu içtiklerini, yerli malı haftasını kutladıklarını söyleyen ve bunu anımsadığını belirten öğrencilerin çok büyük bölümünün çevrede okuyan öğrenciler arasında olmasıdır. Merkezde okuyanlar ya bunu anımsamamakta ya da çok az vurgulamaktadır. Feyza G. Gözüpek: “Evet güzel beslenme çantalarımız vardı. Onların içine annemiz şimdiki gibi hazır sü sütler falan yoktu ama işte evde yaptıkları hamur işi börekler falan konurdu. Bi de suyumuz konurdu ama onun dışında okuldan dağıtılan yemekler vardı. Meşhur Marshall (Marşal) yardımları olan süt tozları dağıtılırdı.”

O dönemde Türkiye olarak Amerikan yardımından faydalandığımız için Marshall (Mareşal) yardımı adı altında bize özellikle köylere ve ilçelere pastörize süt ya da süt tozundan sulandırılmış süt ile sabah kahvaltılarında zaman zaman yiyecekler verilirdi. Örneğin, zeytin işte, örneğin reçel en çok ilgimi çeken de süt tozuydu benim. Yani böyle çuvallar halinde süt tozları gelirdi. Okulun görevlileri onları sulandırarak, çözürek bi şekilde öğrencileri pastörize süt şeklinde dağıtırlardı. En çok hatırladığım şeylerden bi tanesi bu benim. (Mahmut Ersan)

Mesela yerli malı haftasını hatırlarım. Ha bunun yanı sıra Marşal yardımlarını da hatırlarım. O günlerde hala anlam veremediğim ama bugün çok iyi anlıyorum

ama okulda bize mesela un verirlerdi, yağ verirlerdi. Derlerdi ki: işte bunu annenize pasta kurabiye yaptırın, derlerdi, biz bunu yüklenirdik eve götürürdük. Annemiz kadıncaz otururdu, koskoca sınıfa sabaha kadar börek yapardı, işte kurabiye yapardı, bi şeyler yapardı. Tabi eksik olan malzemeleri de evden tamamlardı. Ondan sonra ertesi gün biz onları yüklenirdik, okula getirirdik. Okulda işte sabaktan akşama kadar okulda olduğumuz için öğlende okulun hademesi koca kazana süt tozuyla suyu basardı, karıştırırsa karıştırırsa koca bi kazan süt yapardı. Herkesin bardağı vardı evinden getirdiği, sıraya geçerdik, bardağa sütleri doldururduk. O şeyde evde yaptırdığımız şeyleri de kurabiyeleri de herkese dağıtırdık, otururduk o bizim beslenme saatimiz olurdu. Onları da çok iyi hatırlıyorum. (Aytaç Arı)

Yine çevre olarak belirttiğimiz gecekondü semtlerinde okuyan öğrenciler de süt tozunu içtiklerini söylemektedir. Murat Eren: “Bi şey vardı, bu devletin bize verdiği bu süt süt tozu gibi şeyler vardı. Her aileye işte haftada bir yirmi güne bir sıra gelirdi. Bi de bizim hademe, dışarıda tuttuğumuz hademe o zaman da vardı, o hatıramı unutamam. O bize süt verirdi o amca. Bu çörekler, yağlı çörekler yapılırdı. Bize okulda yani beslenme türü dediğimiz onlar dağıtılırdı.” Füsün Börekçi: “Bi de bize ilkokulda süt olarak, süt tozuymuş zannederseniz, süt tozundan süt yapardılar. Sıcak sıcak onu verirdiler, dağıtırdılar. İncir, fındık, peynir bu gibi şeyler verirdiler beslenme olarak artık üçüncü derste özellikle verirdiler. Koca koca demliklerle sınıftan bir kişi gider, getirirdi. O zaman biz de peçetemiz, bardağımız, tabağımız, çatalımız yanımızda çantamızda olurdu.”

Özellikle köy ve kasabalarda okuyan çocukların önemli bir bölümü, süt tozu ve ona ilaveten velilerine dağıtılan un ve yağ ile yapılan poaçanın tadını unutamadıklarını ve onları yemek için sabırsızlıkla beklediklerini anlatmaktalar. Bu durum, daha çok o öğrencilerin yokluk içerisinde ilkokul eğitimlerini geçirdiklerini göstermektedir. Hasan Tatık: “Süt tozuyla Amerikan yardımı denilen bi yardım gelirdi okula. Ekmek yapılırdı onunla. Onu un olarak verirlerdi, evlerde pişitir, getirirdik biz onları. Biz onları getirdiğimiz zaman sınıfta onun kokusunda ders yapamazdık ne zaman dağılacak diye onu beklerdik biz.” Nesime Kaya: “O dönemin sadece işte o süt tozundan içtiğimiz sütleri hatırlıyorum. Süt tozundan süt veriyolardı ilkokuldayken. İşte beşinci sınıfa kadar verdiler. Süt tozunu işte çok güzel olurdu. Valla tadı çok güzel olurdu, muhakkak her gün sabahları getirirlerdi. Herkes bardağını zaten götürürdü, onunla dağıtılırdı. Yanında da yanlış hatırlamıyorsam gofret verirlerdi ama süt tozunun tadını hiç unutamam çünkü çok güzel oluyodu.

Yanında da gofret veriyolardı, onları yiyoduk ama yani unutamadığım tad olarak şey olarak süt tozu diyebilirim size.”

Okulla ilgi hatırladığım bi şey daha var. Süt tozu dağıtılırdı bizim zamanımızda kutularla yağ, süt tozu. Bu margarin türü yağlar vardı, silindir şeklinde kutuların içerisinde olurdu. Onlar şeylere köydeki çocuğu olan ailelere sırayla verilirdi. Onlardan her gün bir aile sabahları işte saat okul dokuzda açılıyosa on buçuk gibi beslenme saatine denk gelen, adı beslenme saati oldu bugün, o zaman işte oydu aileler onunla bir hamur işi yaparlardı süt tozuyla, hamur işi birlikte yenilirdi. Un da verilirdi. Un, yağ ve süt bu üç madde aileye verilirdi. İşte atıyorum atmış öğrenci varsa, atmış öğrencilik verilirdi. Onlar o malzemeyle onları hazırlar getirirlerdi okula ve o gün onlar dağıtırlardı. Süt tozunun gerçekten içimi çok güzeldi, yapılmadan yiyimi de çok güzeldi, mama gibi aynı çocuk maması gibi kıvamındaydı. Yedikçe yiyesin geliyordu, bağımlılık yapar gibi bi havası vardı. O unlar falan torbaları şey böyle Amerikan bezi dedikleri bi türden, herkes ben alem da torba bende bitsin de bezinden işte bi şey yorgan yüzü yapem, yatak yüzü yapem gibi hesapların, küçük hesapların arkasına o işi üstlenen gönüllüleri de vardı. Ben yine yaparım gibi diyenler vardı. (İsa Y. Dağlı)

O zaman süt tozu dağıtıyolardı okullarda. İşte köylerde herkes evinden şu andaki şeyi düşünürseniz beslenme çantası gibi öyle düşünün. O zaman herkes evinde çörek mörek yapıyolardı, işte köye okula getiriyodu. Okulda işte süt tozu pişirirlerdi. Tabi o zaman maddi imkanlar köyde daha çok kısıtlı, vatandaşlar bardak cam bardak fazla bulamıyo. Ne yapıyordu? İşte rakı şişelerden ya da normal şişelerden onları şeynen bakır telle kesip bardak yapıyolar. Üstteki sınıflar uyanık olduğu için biraz daha uçlarını daha yukarda kesiyodu, daha büyük bardaklarda o sütleri içiyolar yani çok şeydi yani. (Veysi Kızılırmak)

O dönemde yerli malı haftasını kutladıklarını belirtenlerin çoğunluğu da çevrede okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Bu, onlar için bir şölen ve eğlencenin yanı sıra, paylaşımı da çağrıştırmaktadır. Macit Eskicioğlu: “Ta şey eskiden hidir ilyez, hidir ilyez değil de ne dirler ona ? Yerli malı, yerli (erli) malı bi şey vardı, onun adı. Ona o bizim günümüzüzdü yani işte annelerimiz, babalarımız köytür yapardı, belki bilirsiniz. Üzümden köytür, köytür, köytür yaparlardı işte kimimiz elma götürürdük, kimimiz kuru yemiş götürürdük yerine öyle öyle günümüz geçirdi. Biz bunu çok severdik. Yerli malı belki duymuşsundur onu çok severdik.” Ayhan Çobanoğlu: “Yerli malı haftası vardı. Yerli malı haftası güzeldi o zamanlar. Meyveler götürürdük. İşte şeyler o zaman yerli malı olan şeyleri paylaşırdık birbirimizle. Keyifli bir ortam olurdu yerli malı haftası.”

Yerli malı haftaları olurdu her yıl. Onda da evden yiyecek getirip işte evden bi şeyler meyve yerli malı haftasında evden yiyecek getirirdik, yiyecek yerdik. Başka ne yapardık? Hatırlamıyorum. Bi de galiba şeyler hazırlardık böyle panolar falan hazırlardık. (Fevziye Erdoğdu)

En çok hoşuma giden yerli malı haftasıydı benim için açıkçası. Hep birlikte iyi (yi) evden bi şeyler hazırlar götürürdük. Orda arkadaşlarla ve aileler de gelirdi hep birlikte yerdik. Folklor, şarkılar, müzikler eşliğinde çok güzel törenlerimiz olurdu. Diğer törenler de aynı şekilde. (Ayla Işık)

Bizim zamanımızda bir yerli malı kutlanıyordu. O yerli malı kutlandığı zaman herkes evinden gücü yettiği kadar portağal, elma işte börek getirirdi. O günler benim çok hoşuma gidiyordu. Yani sanki okulda bi birlik, beraberlik oluyomuş havası esiyodu. Bunları hiç unutamam yani. (Ahmet Bozok)

Çevrede ilkokulu okuyanların aksine merkezde okuyanların beslenmeye yönelik anlatıları daha çok onların sosyo-ekonomik pozisyonlarını yansıtmaktadır. Bu çocuklar, daha çok evlerinde anneleri tarafından beslenme çantalarına konan yiyecekleri tükettiklerini belirtmektedir. Bunlar her ne kadar süt tozunun dağıtılmasında söz etseler de, süt tozunu ya anımsamamaktadır ya da onu pek içmediklerini söylemektedir. Ozan Özdemir: “Biz şimdi dediğim gibi zaten o zaman ki adıyla beslenme çantamız vardı. Okula gideceğimiz gün hazırlanıp orda yiyeceğimiz yiyecek, içecek bu tip şeyler, genelde ailemizin verdiği şeyler ama sanıyorum ilkokul ikinci sınıfa kadar biz süt içtik okulda. Ama bu büyük ihtimalde süt taze süt anlamında değil de süt tozu anlamında verilen süttü. Süt ve kek veriyolardı. Biz de ilkokul bir ve ikiyi sanıyorum o şekliyle, ilkokul bir ve ikide o şekilde beslendik.”

Tümay Yörük: “Okula yürüyerek evimizle okul arası iki katlı ev vardı iki tane, yürüyerek gelir giderdim. Öğlenleri okulda yerdim. Şey (şı) şeyimiz vardı, yemekhanemiz alt kattaydı. İki katlı evi düşün alt katta yemekhane salonu, ahçılarımız falan çok güzel. Hocalarımızla sıraya girerdik, hocamız mesela sınıflar on beş yirmi kişi ya, hocamız sıranın başına otururdu. İki katlı ev düşün alt katta biz sağlıklı soluk karşılıklı arkadaşlarımızla self servis yemeklerimizi özel kaplarda alır gelirdik.”

Beslenme saatimiz oluyodu, özellikle işte ilkokul bir iki ve üçüncü sınıfa kadar. O dönemde beslenmede herkes istediğini getirme gibi bi lüksü yoktu. Çünkü işte bugün elma, işte bilmem sandiviç gelecek, herkesin aynı olmasını isterdi öğretmenimiz. Bi de ayrıca Amerikan yardımı vardı. Ben ilkokul birdeyken süt tozu geliyordu, işte biz çocukken duyduğumuz oydu. Sonra ilerde tabi onların öyle olduğunu öğrendik okuya okuya. İşte süt tozu dağıtılıyordu. Ben süt hayatımda kullanmadığım için süt tozunu hiç bi gün içmedim. Hatta öğretmenim babama şikayet etmiş bu süt içmiyo, süt tozuyla ilgili bi şey içmiyo gibi. Öyle süt tozu dağıtılıyolardı veya aklımda kalan tek belirgin şey o beslenme saatlerinde hiçbir gün tadına bakmadım. (Nadire Ülkü)

Okulda beslenme yani ara ara dönemlerde evden yanımızda işte beslenme çantamız vardı, annemiz evden diyelim poaça, börek yapmış, bi şeyler koymuş götürüp ders dersin bi tanesinde öğretmenimiz işte onları yimemize, hatta yiyeceklerimizi çıkarıp ortaklaşa diğer arkadaşlarımızla bölüşüp yiyoduk ama bu her gün olmuyodu, yani ara ara dönemlerde oluyodu. Diğer zamanlarda isteyen arkadaşlar kendileri okul kantininde bi şeyler temin ediyolardı. (Suphi Karaman)

4. 3. OKUL DIŞINDA OLUP BİTENLER “DÖNEM ALGISI”

1970-1975 dönemine özgü olayları hatırlayıp hatırlamadıklarını sorduğumda görüşme yaptığım kişilerin büyük çoğunluğu pek çok gelişmeyi hatırladığını söyledi. Bu anımsamalar onların belleklerindeki dönem algılarıyla ilgili önemli ipuçları vermektedir. Dönemle ilgili daha çok siyasi, toplumsal olaylar ön plana çıkmaktadır. Bunları, gerek dinlemiş oldukları haberlerden gerekse şahit oldukları olaylardan çıkarabilmekteyiz. Dönem algısı, onların içinde buldukları toplumsal çevreyle ilişkilendirilebilecek ve anlamlandırılabilir bir durumdur. Okul dışında olup bitenleri kendi toplumsal çevrelerinden bağımsız düşünmek olanaksızdır. Bu yüzden merkez ya da çevre olarak tanımladığımız yerlerde oturuyor olmaları, onların dönem algılarını şekillendirmektedir.

Merkezde ilkokulu okuyanlar dönemin siyasi ve toplumsal hareketliliklerini hatırlamaktadır. Pek çok siyasi ve toplumsal gelişmeyi hatırlamalarında merkezde ikamet etmenin yanı sıra ailelerin ne kadar politik bir kimliğe sahip oldukları da etkili olmaktadır. Çünkü bu çocuklar, o gelişmeleri ya büyüklerinden görmekte, duymakta ya da bu gelişmelerin doğrudan muhatabı olmaktadır. Çevrede ise durum biraz daha farklı görünmektedir. Dışarıda olan bitenleri hatırlama oranları merkezdekilere oranla daha düşüktür. Hatırlayanlar, olanları ya yakın çevrelerinde gerçekleştiği için ya da haberlerden özellikle de radyodan ve büyüklerinden duyduklarını söylemektedir. Özellikle köydekilerin önemli bir bölümü pek bir şey anımsamadıklarını söylemekte ve bunu da işle güçle meşgul olmalarına bağlamaktadır.

Yine dönemin siyasi ve toplumsal gelişmelerinden söz edenlerin önemli bir bölümü erkek çocuklardan oluşmaktadır. Dönemin gelişmelerini anımsayan kızların sayısı oldukça azdır, geri kalanlar ise o dönemki siyasi ve toplumsal çalkantılardan haberlerinin olmadığını söylemektedir. Bu, bize toplumsal cinsiyet kavramının işlevini hatırlatmaktadır. Kültür aracılığıyla şekillenen toplumsal cinsiyet Yuvel-Daves'in ifadesiyle kadınları siyasi açıdan önemsiz olduğu düşünülen özel alana yerleştirmektedir (Yuval-Davis: 2003). Toplumsal cinsiyet aracılığıyla kadınlara yüklenen toplumsal roller onları daha çok özel

alana (*aile içi*) hapsetmektedir. Tam tersine erkekleri ise evdışı ve politik olan kamusal alana yerleştirmektedir (Akın ve Demirel: 2003, Bora: 2008). Bu durumu, erkeklerin anne ve ablalarından çok olup bitenleri ya babalarından ya da ağabeylerinden duyduklarını söylemeleriyle de anlamlandırabiliriz.

4.3.1. “SAĞ-SOL ÇATIŞMALARI” VE “KIBRIS HAREKATI”

Döneme özgü okul dışında nelerin olup bittiğine yönelik verilen cevaplarda en çok sağ-sol çatışmaları, onlarla bağlantılı olarak askeri muhtıra, Deniz Gezmişlerin idamı ve Kıbrıs Harekatı ile ilgili ifadeler bulunmaktadır. Anlatılara merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet belirleyicileri penceresinde baktığımızda merkez-çevre değişkeninin dönemin olaylarının hatırlanması/hatırlanmamasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Okul dışında olup bitenlere özgü hatırlamalar daha çok merkezde okuyan öğrenciler arasında rastlanmaktadır. Anlatılara toplumsal cinsiyet ekseninde baktığımızda ise siyasi ve toplumsal olayların anımsanmasında cinsiyetin belirleyici rolü öne çıkmaktadır.

Siyasi ve toplumsal gelişmelerin daha çok merkezde gerçekleşmesi ve kendini hissettirmesi, bununla bağlantılı olarak burada ikamet eden pek çok ailenin politik bir kimliğe sahip olması bu anlamda merkezdeki öğrencilerin anlatılarını şekillendirmektedir. Örneğin, kentte yaşayan ve ailelerinin politik bir bilince sahip olduğunu belirten Ozan Özdemir, Ayhan Çobanoğlu ve Fahri Karadeniz’ün anlatıları bu durumu doğrulamaktadır.

Ozan Özdemir: “Tabi o dönem insanların çok fazla politize olduğu dönemlerdi ve bi şekilde taraf olmak zorunda olduğunuz dönemlerdi. Bu dönemlerde elbette ki siyaset şeyin gündemindeydi, insanların hayatının gündemindeydi ve ilk sıralardaydı çünkü ciddi çatışma ve tartışmaların yaşadığı bi dönemdi. Yani şimdi geldiğim aile itibariyle zaten çok uzak değilim bunlara. Şey bi aileden geldim ben, bu tip konulara ilgili alakalı konu (kon) bi aileden geldim. Dolayısıyla gündemden bahsedeceksek bu her zaman içimde vardı. Yani sosyal, toplumsal olaylar. Dolayısıyla şeyim var, Alevi kimliğim var. Bu kimlik te beni bi şekilde biçimlendirdi. Dolayısıyla şey değil, o günlerin hatıraları benim zihnimde daha çok toplumsal ve siyasi olaylara ilişkindir. Yani

şimdi biz zaten bir şekilde politize olmuştuk. Yani düşün ben ilkokul beşteyim, orta bire geçtim arada üç aylık bir dönem var, tatil itibariyle beşi ilkokul beşten orta birinci sınıf (sı) sınıfa geçmek, bu orta bire geçtiğim yıl ben okuldaki eylemlere çok ciddi şekilde katıldığımı hatırlıyorum. Yani bu bi bi şey değil, dediğim gibi politik bilinç, siyasi bilinç anlamında değil. Bu o güne kadar yaşadığım aile düzeni içerisinde gelen bi şey.”

Ev dışın yani evde konuşulanları hatırlıyorum tabii yetmişli yıllardı. Yani biraz çalkantılı yıllardı ve benim ailem politik bilinci olan bi aileydi. Politik meseleler çok konuşulurdu ev içerisinde. İşte ilk hatırladığım şeylerden biri yani okula başlamış mıydım? Başlamamış bile olabilirim, o yıl başlayacağım yıldır galiba işte altı yaşımı tamamladığım yıldır, işte Deniz Gezmişlerin idamı hatırlıyorum. Mesela (mesela) altı buçuk yaşındaydım, evimizde konuşulmuştu. Baya bir hüznü yol açmıştı. Beni çok etkileyen olaylardan bi tanesiydi. Mesela (mesela) daha sonra yetmiş üç seçimlerini de hatırlarım, şeyi hatırlarım, Kıbrıs çıkarmasını hatırlarım. Tam bizim sünnet dönemine denk gelmişti, mesela bi hafta arayla falan olmuştu. Kıbrıs çıkartması zaten Mersin’den yapıldığı için çıkartma Adana’dan tankların geçişini hatırlarım. Hayatımın pek çok dönemini o konuşmalar belirledi diyebilirim. Hatta kitaplar abimler biraz daha büyüktü tabii benden, kitaplar okunurdu bana da okurlardı. Yani politik içerikli kitaplar hatırlıyorum. Abimlerin okuduğunu, oradan bana bi takım öyküleştirerek şeyler anlattıklarını ya da kitabın bazı bölümleri bana da okuttuklarını hatırlıyorum. (Ayhan Çobanoğlu)

Yani ben konuşmamın başında da söylediğim gibi pederin öğretmen olmasından dolayı da çok sosyal bi yönü olan bi insandı. Dolayısıyla da bizim evde o dönemin işte politik şey olayları konuşulur, ekonomi konuşulurdu. Ülkenin işte o dönemki çekişmeleri, özellikle siyasi çekişmeleri falan çok net bir biçimde bizde hep çok konuşulur ve tartışılırdı. Ya hakikatende işte yanımızda, sağımızda bizim de ekonomik durumumuz çok iyi değildi. Bi pederin maaşıyla biz işte bi çok sırf on kardeşiz biz. Ya o yoksulluğun nedeni hep sorgulanırdı. Yani niye bizim evde şu yok, niye onların evinde bu yo var, niye onların altında işte arabaları var, niye bizde yok falan? Mesela ben hep yıllarca onu sorguladım. Yani benim de çok aslında çok güzel bir örnek aklıma geldi. Bisiklet (pisiklet) hep bi bisikletimin olmasını istedim ama bi türlü olmadı ve bisiklette bisiklet yıllar sonra bi bisiklete sahip olma imkanım oldu. Hiç unutmuyorum. O zaman pederin tayini Mersin’e çıkmıştı. Biz Mersin’deydik, ortaokulu son sınıftaydım, heralde bi yıl falan orda kaldık. bi sefer iki sefer bindim ama o ilk okuldaki özlem, pisiklet özlemi bende bitmişti. (Fahri Karadeniz)

O dönemde kentte yaşayıp, dışarıda olup bitenleri birebir yaşayan ya da kentin farklı semtlerinde siyasi çatışmaların olduğunu duyanlar da anlatılarında bu gelişmelere yer vermektedir. Naciye Dertli, Rıza Öz, Muhittin Balkız, Leyla Akıncı’nın anlatılarında önemli ayrıntılar bulunmaktadır. Naciye Dertli: “Bi de o dönemler karışıklıklar vardı galiba. Niğde Yurdu çok yakındı bizim okula, bomba sesleri filan oluyodu arada bir ürkütücü sesler.” Rıza Öz: “Evet okulun dışında bi şeyler konuşuluyodu. Bizim de o olaylar, biraz o mahalle biraz ilgili idi. Özellikle işte yetmişbir muhtırası olmuştu darbe olmuştu, bizim karşıımızda Mamak Askeri Cezaevi var işte o dönemde. İşte

Deniz Gezmişler olsun, yine Hüseyin İnanlar işte o dönemde cezaevine konanlar, zaman zaman oralarla ilişkin epey bi söylenti olurdu. Onlarla ilişkin epey bi şeyler söylenirdi ama tabi biz o kadar şey değildik. Bi hatta şunu da söyleyebilirim, hatta Deniz Gezmiş'e (Gezmişte) büyük bi sempatomuzun olduğunu da söyleyebilirim yani evet o dönem.”

Şimdi o dönemlerde terör vardı. Benim büyük abim de üniversitede okuyodu. Her akşam annemin abimi camda beklediğini bilirim yani. Her akşam olmasa da işte mesela hafta da dört gün, beş gün diyelim, her akşam camda beklediğini biraz geç kaldığında sağa sola koştuğunu evin içinde böyle deliler gibi hareket ettiğini bilirim. O zaman tabi terör vardı. Terörün içinde sağ sol vardı, olmamak imkansız bi olaydı. Herkes ya sağcıydı ya solcuydu herhangi bi şekilde bu terörün içindeydi. Eyüp'te karışık bi yerd, yani sağcısıyla solcusuyla gerçekten karışık bi yerd. O yaşlarda terörü hatırlıyorum ve mesela şeyleri hatırlıyorum. Bizim bi iki katlı evimiz vardı. Yani genelde böyle haftada bir veya ayda bir evimizin duvarındaki yazılar değişirdi, yazı yazarlardı evimizin duvarına. O sabah kalkınca o yazılar değişiyodu. İşte siyahla silmişler üzerine kırmızıyla yazmışlar falan filan, çarpı atmışlar, onları hatırlıyorum. Oturduğumuz yer bayırdı. Bizim yine orda arkadaşlarla top oynardık, işte biz ufak olduğumuz için zaten pek öyle teröre şey olmadık. Ta o ya o günlerde ama ama terör olaylarını hatırlıyorum ve akşamları otomatik silahlarla ateş edildiğini de hatırlıyorum. Özellikle Eyüp mezarlıklarında, sonra ertesi gün duyardık şu çatışma oldu bu çatışma oldu diye. (Muhittin Balkız)

Yani okul dışında genelde siyasi baya ağırlıklı konuşmalar oluyodu. Hatta küçük olmama rağmen işte bu Deniz Gezmiş asma şeylerini filan çok iyi hatırlıyorum. Onlar çok büyük, derin bi iz bırakmış sanırım. Bi de çok ilginçtir okulumuzun yanında bir belediye çeşmesi vardı ve bunlar iki taraf için ayrılmıştı, çeşmenin bi tarafından başka bi grup su içerdi, bi tarafında başka bi grup su içerdi. Onları çok yaşadım ama hepsi de mahallemizin çocukları olduğu için bizlere en azında ses çıkarmıyolardı, çocuk olduğumuz için onları hiç unutmuyorum. (Leyla Akıncı)

Kentte oturup ta Kıbrıs Harekatını hatırlayan Özay Doruk ve Yasin Aksu harekattan dolayı gece karartmaları olduğu için o dönemi anımsadıklarını söyledi. Özay Doruk: “Karartmalar falan vardı. Yunan adaları zaten yakındı İzmir'e seyredebilirdik, ışıkları görünürdü en azında ondan dolayı bi tedirginlik vardı. Yani sanki Yunan uçakları gelecek bizi vurucakmış. Akşamleyin polisler dolanırdı özellikle ışıklar yanmasın falan diye. Yasin Aksu: “Yaşadığım yıllar Türkiye'de daha çok iç siyasetin gündemi belirlediği, çalkantılı olduğu bi dönemdi. O toplumsal olaylar ilgimi çekerdi, ikincisi bin dokuz yüz yetmiş dört Kıbrıs Barış (Barı) Barış Harekatı'nı o atmosferde yaşadım. Bi de Antalya Kıbrıs's yakın olduğu için o heyecanı daha çok hissettim.”

Ailelerinin siyasi ve toplumsal gelişmelerle bağlantısının olmadığını söyleyenlerden Hazal Egeli o dönemi şöyle anılatmaktadır: “Bizim evde pek politika konuşulmazdı. Yalnız şunu hatırlıyorum, ekmek sırasına giderdik o

yaşlarda mı bilmiyorum ama heralde o yaşlardaydı. Bizim evden şey kamyonla ekmek dağıtılıyordu. Ekmek almaya giderdim, yani karneyleydi sanıyorum işte o şeyler. Karne mi vardı o dönemde? Ama onu hatırlıyorum, çok fazla politika konuşulmazdı bizim evde fakat kuyruklara girdiğimi hatırlıyorum.”

Az sayıda da olsa çevrede, özellikle kasaba ve köylerde, ilkokulu okuyan öğrenciler de dışarıda olup bitenlerden haberdardır. Bunlar daha çok Deniz Gezmişlerin idam edilmesi ve Kıbrıs Harekatı'nı hatırlamaktadır. Kendileri, ya büyüklerinin haberlere vermiş oldukları tepki ya da radyodan dinlemiş oldukları haberlerden kaynaklı bu gelişmeleri anımsamaktadır. Özellikle Deniz Gezmişlerin idam edilişi ve onun aile içerisinde yaratmış olduğu üzüntü idamların hatırlanmasında etkili olmaktadır. İdris Başak: “Örneğin bir gün Deniz Gezmişleri asıldığı gün büyük babam ağlıyordu. Ben de çocuktum dedim niye ağlıyorsun? Dedi, Kuran okuyordu ihtiyar, Kuran'ı bıraktı ağlamaya başladı, dedim niye ağlıyorsunuz? Dedi, üç tane genci dediler dedi astılar, ben siyasette nedir, ne bilim ben işte dedi, böyle böyle bi durum var yani siyasetten. İşte solculukta şuyunda, buyunda anlatınca ben de bunla beraber ağlamağa başladım, yani o çok zoruma gitmişti.” Kadriye Kodaman: “Deniz Gezmiş'in asıldığını hatırlıyorum. Yani ve ailemizin çok üzüldüğünü hatırlıyorum. O gece yatmamışlardı ve televizyonda haber beklemişlerdi ve asıldığını duyduktan sonra da o gün annemle ve babam da uyumadığını hatırlıyorum. Çok üzüldüklerini hatırlıyorum. Hatta biz sormuştuk niye bu kadar üzülyorsunuz siz, niye bu kadar etkilidi diye? Siz anlayacak yaşta değilsiniz, ilerde siz de bu kişileri tanıma fırsatı bulacaksınız dediler.”

Ayrıca Kıbrıs Harekatı'nı haberlerden dinlendiğini belirten İnci Çağdaş ve karartmaların olduğunu Birgül Çetin o dönemi şöyle anılatmaktadır: “O zaman ne vardı? Ben okula, işte okulun son senesi bu Kıbrıs Harekatı vardı, o çok dinlenirdi. Eve gelirdim, annemle babam hep radyo dinliyolar, hani Karaoğlan böyle yaptı, Karaoğlan şöyle yaptı, o dinlenirdi. Abim de askere gitmişti ama Kıbrıs'ta değildi ama çok etkileniyoduk o zaman. Dinliyoduk haberlere ne olacak, hepsini mi alacaklar diye, o onda çok etkilenmişim, hani abimi de alırlar mı savaşa diye, o haberleri hiç unutamiyorum evet.” Birgül Çetin: “Mesela Kıbrıs Harekatı vardı yetmiş dörtte. Karartmalar yapıldığını

hatırlıyorum. Hatta böyle bi gün gündüzdü ama hafta sonuydu yanılmıyorsam alel acele eve çağırıldıklarını hatırlıyorum bizimkilerin. Yani her hangi bi saldırı var, uyarıldılar galiba yani radyodan bi yerden mi uyarıldılar bilmiyorum ama koşa koşa eve çağırıldığımızı hatırlıyorum.”

O dönemde dışarıda olup bitenleri anımsamadıklarını belirten kız öğrencilerin sayısı erkeklerinkinden daha fazladır. Özellikle merkezde oturanlar arasında o dönemde pek bir şey hatırlamadığını söyleyen kız öğrencilerin oranı erkeklerden çok daha yüksektir. Ancak çevrede olup bitenlerin hatırlanmasında kız ve erkeklerin birbirine yakın bir sayıda olduğunu¹¹⁹ söyleyebiliriz. Köy ve kasabalarda her ne kadar geleneksel kültürel değerler egemen olsa da yüz yüze ilişkiler çok daha yaygın, özel alan ile kamusal alan arasında belirgin çizgiler bulunmadığı için bu sayının birbirine yakın olması anlaşılır bir durumdur. Oysa bunun aksine kentlerde kamusal alan ön plana çıktığı için özel ile kamusal alan (Yuval-Davis: 2003, Bora: 2008) ayrışması daha nettir. Özellikle siyasi olaylara özgü pek bir şey hatırlamadıklarını söyleyen kızların durumu, onların politik alanın dışında kalmasıyla açıklanabilir. Bu durumu daha önce de belirttiğim gibi toplumsal cinsiyet şekillendirmektedir. Kızlar daha çok günlük eviçi yaşam pratiklerinde aktifken erkekler ise dışarıya daha açık ve kamusal alanda aktif olmaktadır.

O dönemde dışarıda olup bitenleri anımsamadıklarını ancak vakitlerinin çoğunu oyunla geçirdiklerini söyleyenlerin önemli bir kısmı dönemin kız öğrencileridir. Nalan Asyalı, Nadire Ülkü, Rana E. Ölmez ve Sevil Keskin ve Fahriye D. Doğu'nun cevapları bu noktada anlamlıdır. Nalan Asyalı: “Ya o dönemde çok hani dışarıyla ilgili açıkçası bi şey hatırlamıyorum. Yani o dönem benim sanki okul, arkadaşlar, oyun, ders o şekilde geçmiş gibi ya da hani içe yansıyan bana yansıyan ya da beni çok ilgilendiren bire bir

¹¹⁹ Cumhuriyet'te Çocuklar adlı çalışmada Cumhuriyet'in başlarında köyde ilkokulu okuyan kız öğrencilerin çevrede yaşananlara özgü (dönemin havasını, çevrelerindeki ilişkileri, olup bitenleri) hemen hemen hiç bir şeyi hatırlamadıkları anlaşılmaktadır. Daha çok kendi hayatlarından yola çıkarak yoksulluktan söz etmektedirler. Onların “eğitim, görmek, erkek olmak belki de kentte yaşamak” gibi yoksunlukları dönem algılarını olması ve anlatıya dönüşmesini engelleyebilmektedir. Burada Tan'ın da belirttiği gibi, bazen sözlü tarih yöntemi bile “alttakilerin” sesini duyurmakta yetersiz kalabilmektedir. Bkz. Tan, vd., 2007. Buna karşılık 1970'lerde köyde ilkokulu okumuş olan kızlar erkekler gibi dönemle ilgi pek çok şeyi anımsayabilmektedir.

ilgilendiren pek bi şey olmadı gibi görüldüğü için demek ki yer etmedi.” Nadire Ülkü: “Ya okul dışında arkadaşlarımızla işte oyunlarımız olurdu zaten mahallede oynardık. Olup biten derken böyle çok en ilginç bi şeyler heralde olmadı ki aklımda yok.”

Şimdi hani orada doğup büyüdüğüm bi yerd. Hani çok etkili şeyler hatırlıyamıyorum. Çünkü hane gözümü açtım oradayım, orada okula gidiyorum, çok fazla hatırlıyabildiğim bi şeyler yok. Yani sanki okul bizim evin içinde gibiydi. Yani mahallenin içinde aynı yere gidiyoruz, aynı yere, aynı insanlar. Çok fazla bi şey hatırlıyamıyorum o konuda. (Rana E. Ölmez)

Yani dışarda bizim dışarıyla çok fazla ilgimiz olmadığı için bilemiyorum. Yani öyle çok bi şey hatırlamıyorum orda da. (Sevil Keskin)

Okul dışında ben sadece kendi oyunlarımı düşünüyorum. Bizim zamanımız okuduğum dönemde televizyon yoktu. Komşularımızın evinde vardı. O yüzden haberleri de ailemizden veya okul arkadaşlarımızdan yani olaylar eğer çok gündemdeyse haberimiz olurdu. Yoksa bizim işimiz gücümüz oyundu sadece. (Fahriye D. Doğu)

4.3.2. HABERLER

İlkokul dönemindeyken televizyon ve radyodan haberleri takip eder miydiniz diye sorduğumda, dönemin ilkokul öğrencilerinin büyük bir çoğunluğu evlerinde televizyonun bulunmadığını, ama birkaç kişinin dışında radyonun hemen hemen her evde bulunduğunu söyledi. En çok anımsanan haberler Kıbrıs Harekatı, İsmet İnönü'nün vefatı, siyasetçiler ve siyasi olaylarla ilgilidir. Diğer dikkat çeken nokta ise pek çok kişinin arkası yarınları ya da piyesleri takip ettiklerini anlatmalarıdır. Verilen cevaplara merkez-çevre çeperinde baktığımızda, çok keskin farklılıklar bulunmasa da merkezde ilkokulu okuyanların çevrede okuyanlara nazaran televizyon izleme ve gazete okuma şanslarının daha fazla olduğudur. Ancak, dönemin hem kız hem de erkek öğrencileri benzer gelişmeleri anımsadıkları için toplumsal cinsiyetin bu soruya verilen cevapların şekillenmesinde belirleyici bir işleve sahip olduğunu söyleyemeyiz.

Merkez-çevre değişkeninin anlatılardaki yansımalarına baktığımızda çevredekilerin aksine merkezde, özellikle de kentte ilkokulu okuyanlar televizyona sahip olduklarını, bunun yanında gazetelerden haberleri takip edebildiklerini söyledi. Bu durumu doğrulayacak örnekleri şöyle sıralayabiliriz. Nalan Asyalı: “Ederdim ama yani şimdi ne hatırlıyorsanız deseniz hiç bi şey

hatırlamıyorum. Demek ki yani öylesine birebir yani takip etmek, otur oturum dinleyim amaçlı değil de, demek ki mesela önünden veya arkasından bir program başlayacaktır, onu ona geçiş yaparken onun bir bölümünü dinliyor olabilirim yani. Ama mesela gazte okurduk, okula getirirdik. Okulda mesela gazete (gazt) gaztedeki şeyleri olayları incelerdik ama şu anda aklımda kalan bi şey yok onlarla ilgili.” Selim Yorulmaz: “İlkokul döneminin hemen hemen son dönemine denk gelen, bizim televizyonumuz oldu. Televizyon yani Kırşehir’e geldiğinde biz bir sene böyle ilk gelenlerden bir sene gecikmeli bir eve gelirdi. Almanya’da eniştem vardı, o getirdi siyah beyaz televizyon.”

Ederdik. Yetmiş beşte bizim eve ilk televizyon geldi. O zaman paket programlar vardı, saat yedide başlardı televizyon yayını. Yedide böyle pilli bebek diye bi şey vardı, çocuk şeyi programı onunla başlardı. İşte Levent Kırca’nın bir şeyi vardı, “Bizler Ali Veli Mahkemesi işte bunlar (larımız) falan diye Levent Kırca Köksal... falan bunlar bi şey vardı programı hatırladığım o dönem şeylerden. Babamlar da haberleri izlerlerdi. Ben de gıcık olurdum sürekli haber izlenmesinden, babamlar şey yaparlardı mutlaka haber dinlerlerdi. O zaman tek kanaldı, tabi başka bir kanal izleme şansımız yok. Ben çok izlemezdim yani haber ama babamlar izlerdi onu hatırlıyorum. Radyodan da takip ederdik. Radyo da keyifliydi tabi radyo vardı, sonra televizyon çıktı. Radyoda çok güzel programlar olurdu ama çok alternatif yoktu hakaten radyoda da çok alternatif yoktu. İşte TRT’nin birkaç kanalı vardı uzun dalgadan işte bulabilirseniz işte Moskova radyosu, yok bilmem Amerikan’ın sesi, bilmem ne falan gibi radyolar olurdu ama ağırlıklı olarak şey dinlenirdi. Yani keyifli programlar vardı radyoda dinlerdik onları. Piyesler vardı, arkası yarınlar vardı, radyo tiyatrosu vardı. Ondan sonra işte köyümüz köylümüz yok işte bizden bize, bilmem ne falan türü programlar vardı. Müzik programları vardı. Ama radyo programları Türkiye’de Türk programlarıydı ve ciddi anlamda kaliteliydi yani arkası yarınlar. O işte cinayet öyküleri dinlediğimiz heyecanla ertesi günü beklediğimiz güzel programlar vardı. (Ayhan Çobanoğlu)

O dönemde çevrede özellikle de köy ve kasabada ilkokulu okuyanlar arasında televizyonlarının olduğunu söyleyenlerin sayısı çok azdır. Bunlar da oturdukları yerde çevrelerine göre daha varlıklı olan ailelerin çocuklarıdır. Anlatılarda televizyonun sinema gibi izlendiğini, komşuların televizyon izlemek için günün belli saatlerinde televizyonu olan evlere gittiklerini anlamaktayız. Üç dört tanesinin dışında çevrede ilkokulu okuyanların hemen hemen hepsi, evlerinde radyonun bulunduğunu ve radyodan haberleri takip ettiklerini belirtti.

Feyza G. Gözüpek: “Evet bizim ilkokul okuduğumuz dönemlerde memleketimizde televizyon yayınları yeni başlamıştı. Radyo vardı ve her evde en önemli şey haber saatinde herkes, her olay durmak zorunda, kuş bile uçamaz, evde tam bir sessizlik olur, baba radyoyu açar ve haber dinlenir. Böyle olduğu için biz de onlarla birlikte bütün haberleri dinlerdik. Televizyon

geldiğinde de böyle olmuştu. İlk bizim evimize gelmişti televizyon, herkesin evinde yoktu. Bütün bi komşu, apartman yaklaşık bi yirmi otuz aile haber saatinde bizim eve dolarlardı. Yani düşünebiliyo musunuz, yerde halıda oturacak yer yok. Her yer bir anda düğün salonu gibi dolmuş ve mutlak bir sessizlik ve televizyona bakılıp sessiz bir şekilde haberler dinlenirdi mutlaka. Öyle olduğu için de her gün haberleri çok pür dikkat dinlerdik.”

Ederdik de, televizyon ne zaman geldi hatırlamıyorum. Televizyon ilkokulda gelmemiş olabilir. Ben ilkokuldayken bizim evde televizyon heralde yoktu ya da son yıllarında belki gelmiştir çünkü ben şey hatırlamıyorum. Hani böyle zaten televizyon ilk açıldığı zamanlar kısıtlı sürelerde çalışırdı. Gece akşam saatlerinde başlardı heralde sekizde falan başlardı böyle bütün gün televizyon çalışmazdı. Yani öyle bi bütün gün program yoktu. Televizyon yoktu hayatımda ilkokuldayken ama radyo vardı. Yani radyoda haberler sürekli izlenirdi. Radyo bütün gün açıktı zaten haberler izlenirdi, arkası yarınlar dinlenirdi. Tiyatrolar dinlenirdi, radyo tiyatroları, onu annemle beraber işte ablamlar bazen komşularla beraber oturup radyo tiyatrosu dinlerdik, çok ta keyifliydi, dediğim gibi. İşte gazteden daha çok takip ediyoduk haberleri, herkes tek tek okurdu şeyleri gazteyi. (Fevziye Erdoğan)

Radyodan takip ederdik. Televizyonumuz yoktu ama radyodan her gün akşam haberleri mutlaka dinlenirdi. Her evde de radyo yoktu, duyulsun diye de herkes mümkün olduğu kadar yüksek sesle açardı. İşte gelen geçen ya da işte evlerinde sohbet edenler o an herkes dikkat kesilirdi ve radyoları takip ederlerdi özellikle ana başlıkları ilk heralde özetinin verildiği bölümü takip ederlerdi eğer kendilerini ilgilendiren bir bölüm olursa hepimiz için alt başlıkları da ona göre takip edilirdi. Fakat işte babamın öğretmen olması nedeniyle biz çok takip ederdik mecburen takip ederdik. (İsa Y. Dağlı)

Çevrede olup ta hiçbir iletişim aracına sahip olmadıklarını belirtenler de bulunmaktadır. Bunların sayısı çok fazla olmamakla beraber anlatılarında dışarıda olup bitenlere özgü gelişmelerden haberdar olmadıklarını görmekteyiz. Hasan Tatık: “Öyle bir imkanımız yoktu. Köyümüzde ne radyo ne de televizyon yoktu o zaman.” Şevki Ulubatlı: “Valla bizde bizde radyo yok, radyo yoktu. Televizyon da o zaman zaten yoktu. Dışarıdan mesela duyduğumuz şeyler, mesela bazılarını gaztelere maztelerden okuduğumuz şeyler vardı. Onlardan takip ediyorduk, gazteden takip ediyoduk.” Tahsin Koyuncu: “Radyo, televizyonu bırak bırakalım da, radyo bi dedemde vardı başka kimsede yoktu. O da dedemden başkası da radyo dinliyemezdi. O da biz onun kenarına sokulurduk böyle yani. O zaman haber değil de ajans akşam ajansı, bi yedide mi ne olurdu, bilemiyorum ama bi onu TRT radyosundan dinliyoduk.”

Daha önce de belirttiğim gibi, en çok Kıbrıs Harekatı ve siyasi olaylarla ilgili haberler hatırlanmaktadır. Hem merkezde hem de çevrede ilkokulu okuyanlar aşağı yukarı benzer haberlerden söz etmektedir. Özay Doruk: “Haberlerden hatırladığım pek yok. Yalnızca ilkokulda işte şey oldu, ya Kıbrıs Harbi oldu. O zaman zaten büyüktüm orda epey bir televizyonda, radyoda her yerde gaztede falan dinledik. Hep okuduk, yani onlar her yerimize işledi.” Muhittin Balkız: “Ya tabi yani babamız izlerken öyle her akşam oturup haber takip etmezdik te, ailede babamız izlerken biz de televizyona bakardık. İşte o Demirel’i, Ecevit’i, Erbakan’ı görürdük yani televizyonlarda o dönemde. Siyasetçiler işte o dönemde zaten hep her şey siyasiydi yani böyle.” Ozan Özdemir: “Hatırladığım haberler İsmet İnönü’nün ölümünü hatırlarım. Aşık Veysel’in ölümünü hatırlarım.”

Kıbrıs Savaşı’nı hatırlıyorum, o dönemde ilköğretimdeydim, radyodan dinlemiştik, annem çok ağlamıştı. Karşı komşumuzun kardeşi de askerdeydi o dönemde, asteymendi sanırım üniversite mezunuydu ve daha sonra Kıbrıs’a gittiğini öğrenmiştik. Kıbrıs Savaşı’yla ilgili tüm ayrıntıları radyodan takip ettiğimizi çok çok iyi hatırlıyorum. Televizyon yoktu o zaman zaten. Daha doğrusu siyah beyaz olarak birkaç evde yeni yeni gelmişti ama tek kanaldı, yani genelde radyodan takip ediyorduk. (Yeliz Nazlı)

Aya ilk gidildiği zamanı hatırlıyorum. O kamuoyunu ciddi meşgul etmişti, Neil Armstrong (Nil Armstrong) hala aya ilk ayak bastığını ve gazetelerde bunları okuduğumu hatırlıyorum. Deniz Gezmiş’i hatırlıyorum, o dönemde onların eylemlerini hatırlıyorum, onların yakalanışlarını hatırlıyorum, daha sonra idamlarını hatırlıyorum. O günkü olayları anlamaya çalıştığımı hatırlıyorum. Bunların o dönemde Sinop ve Sinopluları çok konuşup tartıştığını hatırlıyorum. (Aytaç Arı)

Yani daha çok annem ve babam dinledikleri için biz de yani anlamıyorsunuzdur tabi de. Babam ajanslar başladı susun derdi biz de dinledik. Şeyi Kıbrıs çıkarmasını falan çok iyi hatırlıyorum. O zamandaki insanlardaki paniği çok iyi hatırlıyorum. Yani sanki hane bi savaş hali sanki değil de zaten bi savaş hali vardı da birebir insanlardaki tedirginlik. Hane Türkiye’de çok sıcak bi şekilde bu savaşın içine girecekmiş gibi panik hali vardı insanlarda, onu hatırlıyorum. (Rana E. Ölmez)

BÖLÜM 5

SONUÇ

1970-1975 dönemi ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimleri ışığında dönemin ilkokul eğitimi ile ilgili önemli yargılara varmamız mümkündür. Görüşme yaptığım kişilerin ilkokul eğitimine özgü anlatılarını merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet ekseninde değerlendirmeye çalıştım. Bunu yaparken onların anlatılarından dönemin ilkokul eğitimi, çocukluğu ve okulun dışında olanları yeniden kurgulama imkanım doğdu. İlkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerini değerlendirirken; dönemin toplumsal, ekonomik, siyasi gelişmeleri ve ilkokul eğitim politikalarını göz önünde bulundurmaya çalıştım. Bununla, öğrencilerin anlatıları ile dönemin koşulları arasında bir bağ kurmak olanaklı oldu. Öğrencilerin ilkokul eğitimlerine özgü anlatılarının toplumsal konumlanışlarıyla yakından ilişkili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Geçmişini anımsama, okulların koşulları, oynamış oldukları oyunlar, öğretmenleriyle olan ilişkiler vs. onların merkez ya da çevrede ilkokulu okumaları ve cinsiyetleriyle bağlantılı olarak farklılık göstermektedir.

İlkokul eğitimi ile ilgili ortak tarafı bulunan önemli anlatılar oldu. Bu anlatıların en belirgin özelliği görüşme yaptığım kişilerin büyük bölümünün eğitimleri, çocuklukları ve dönemle ilgili pek çok detayı hatırlamalarıydı. Bu anlatılara merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet ekseninde baktığımızda önemli çıkarımlarda bulunabilmekteyiz. Geçmişle ilgili pek çok şeyi anımsadıklarını ve bunları anlatılarına yansıtanların büyük bölümü; merkezde ikamet eden, genelde orta ve üst gelir grubuna ait ailelerin çocuklarından oluşmaktaydı. Bu kişiler genellikle okula gittikleri ilk günü, okulda yaşadıklarını, öğretmenleriyle olan ilişkilerini, oynadıkları oyunları, okula özgü hatıralarını, görmüş oldukları dersleri, giymiş oldukları kıyafetleri, okuldaki törenleri önemli detaylarıyla hatırlamaktaydı.

Buna karşılık çevre olarak tanımladığım kentlerin periferisinde yer alan gecekondu semtleri, kasaba ve köylerde yokluk içerisinde okuyanların önemli bir bölümü yukarıda sözünü ettiğim alanlarla ilgili bazı detayları hatırlayamamaktaydı. Örneğin; istisnaların dışında çocuklukları, oynadıkları oyunları, anıları ve dönemle ilgili çok fazla noktayı anımsadıklarını söylemek zordur. Bunda içinde buldukları toplumsal ve ekonomik koşulların payı büyüktür. Her şeyden önce merkezde okuyan öğrencilerin sahip oldukları birçok olanaktan yoksun bulunmaktaydılar. Son derece sınırlı olanaklara sahip okullarda eğitimlerini sürdürmeye çalıştıkları açıktır. Kimileri okula geç başlıyor erken ayrılıyor, kimileri okullarını ısıtmak için evden yakacak getiriyor, birçoğu birleştirilmiş sınıflarda eğitimini sürdürmeye çalışıyordu. Ayrıca bunların dönemle ilgili algıları, ailelerinin dışarıda olup bitenlerle ne kadar ilgili olduklarıyla sınırlıydı. Merkezde okuyanların aksine birçoğu haber kaynaklarından yoksundu.

Görüşme yaptığım kişilerden çoğu genellikle okula gittikleri ilk günü hatırlamaktaydı. Bunların birkaç tanesi okula başlamadan önce bir şekilde okula alışkın olduklarını ifade etmekteydi. En dikkat çekici nokta ise ilk günlerinde heyecan, korku, endişe ve sınırlı da olsa sevinç yaşadıklarını söylemeleriydi. Merkezde ilkokulu okuyanların pek çoğu ilk günle ilgili hoş anılarını ortaya koyarken çevredekiler ise okulu kendilerine ceza verecek bir yer olarak görmekte ve orada bir nizamaya uymaları gerektiği endişesiyle okula korkuyla başladıklarını belirtmektedirler. Bu daha çok okulun, kasaba ve köylerde özellikle de köylerde devleti -yani gücü ve otoriteyi, devletin sert yüzünü- temsil ediyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Görüşme yaptığım kişiler giymiş olduğu kıyafetleri, okulda gördüğü dersleri, nasıl ders işlediklerini, okula nasıl gidip geldiklerini ve sınıfta oturmuş biçimlerini hatırlamakta ve aktarmakta fazla zorluk çekmedi, ve bunları anlatırken istisnaların dışında kısa cevaplar vermekteydi. Merkezde ve özel okullarda okuyanlar, okul kıyafetlerinde daha esnek davranabilmekte oysa çevredekiler yoksulluktan dolayı uygun kıyafeti temin etmekte güçlük çekmektedir.

Öğretmenleriyle ilgili konuştuklarında, onların ayırım yapıp yapmadıklarından söz ettiklerinde çok fazla anlatacak şey bulabilmekteydiler. Büyük çoğunluğu öğretmenlerini çok fazla önemseydiğini vurgularken, onların kesinlikle bir ayırım yapmadıklarını söylemekteydi. Onlara göre zaten ailelerin ekonomik koşulları birbirine çok yakındı ve bu yüzden ekonomik açıdan bir ayırımdan söz edilemezdi. Bu nokta elbette önem arz etmektedir. Çünkü onlara göre, o dönemde ailelerin sınıfsal ayrışmaları bu günkü gibi çok keskin değildi. Öğretmenlerinin onlara sürekli doğru yolu gösterdiklerini ve kendilerinin de onlara karşı korku içerikli bir saygı gösterdiklerini belirttiler. Özellikle köylerde okuyanlar için öğretmen onlar için her şey demektir. Buna karşılık öğretmenlerini olumsuz gelişmelerle hatırlayanlar da bulunmaktadır. Bunların bir kısmı öğretmenlerinden dayak yedikleri için, bir kısmı onlardan eğitim açısından verim alamadıkları için hatırladıklarını anlatmaktaydı. Bunların hepsi kafalarındaki öğretmenleriyle ilgili anılarının önemli bir parçasıydı.

Çoğunluk öğretmenlerinden korkmayı saygıyla eşdeğer görmekte ve bunu olumlu karşılamaktadır. Bunu normal eğitim öğretim ile ilgili yazılı kurallarla anlayabilme ve açıklayabilme pek olanaklı görülmemektedir, bu daha çok öğretmenin konumunun toplum tarafından nasıl algılandığıyla, bir de gizli müfredat ile ilişkilendirerek anlaşılabilir ve açıklanabilir. Çünkü çocukların okulda dayak ile cezalandırılmalarının gerek aileler gerekse çocuklar tarafından son derece normal bir durummuş gibi algılanması ancak hem okulun hem de aile ve çocukların bu cezalandırma biçimini onaylaması ve meşru görmesiyle mümkündür. Okuldaki disiplin ve cezalar dikkate alındığında, özel okullar ve merkezdeki ilkokulların bir kısmında öğrencilerin çok daha rahat hareket edebildikleri neredeyse hiç cezalandırılmadıkları görülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin batısındaki¹²⁰ illerde okumuş olan öğrencilerin daha toleranslı bir ortamda eğitimlerini sürdürdükleri de anlaşılmaktadır. Buna karşılık çevrede

¹²⁰ Normalde bölgeler arasında bir farklılığın olup olmadığına yönelik bulguları değerlendirmeyi amaçlamamıştım ancak, anlatılardan böyle bir izlenimi edindiğimi belirtmek istedim. Örneğin, Balıkesir Sındırgı'da ilkokulu okumuş olan Fahriye D. Doğu hiç dayak yemediğini ve böyle bir duruma şahit olmadığını --*dayak olayı hiçbir zaman olmadı, ben de yemedim*-- söylerken Ankara'da gecekondü semtinde ilkokulu okumuş olan Şevki Ulubatlı dayak yediğini ve bunun normal olduğunu --*yedim, yedim dayak yedim, ayaküstü durdurdu, tek ayaküz üzeri durdururdu*-- söylemektedir.

okuyan öğrencilerin daha fazla disiplin kurallarına uymalarının istendiği ve şiddete maruz kaldıklarını söyleyebiliriz.

Okullarının koşullarından söz ederken genellikle merkezde olan okullarda elektriğin, suyun, tuvaletin, hizmetlinin bulunduğunu birkaç istisnanın dışında kütüphanenin bulunmadığını anlattılar. Normalde Milli Eğitim Bakanlığı her okulda bir odanın kütüphane olarak oluşturulup öğrencilerin hizmetine sunulmasını ön görürken, ne yazıkki işi okuma ve yazmayı öğretmek olan bir kurumda öğrencilerin anlatılarına göre kütüphanenin varlığından söz etmek olanaksız görünmektedir. Sadece merkezdeki bazı ilkokullarda kütüphane ve diğer gerekli donanımlar mevcuttur. Özellikle kasaba, köy ve gecekondu semtlerindeki okullarda kütüphanenin olduğunu söylemek zordur. Bu okulların dersliklerinde bir dolaptan kitaplık oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Diğer bir husus beslenme ile ilgilidir. Merkezde okuyan öğrencilerin beslenme için daha çok evlerinde hazırlanan şeyleri yediklerini ancak çevredekilerin daha çok süt tozundan yapılan sütleri içtiklerini bilmekteyiz.

Okuldaki törenlerin dönemin ilkokul öğrencileri üzerinde önemli izler bıraktığı kendi anlatılarından anlaşılmaktadır. Hemen hemen herkes 23 Nisan törenlerinden söz etmektedir. Onlar için önemli olan bu törenler için önceden yapmış oldukları hazırlık çalışmalarıydı. O törenleri büyük bir heyecanla yaşadıklarını anlatırlarken özellikle tören kıyafetlerinden, onların hazırlanışından söz ettiler. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'ndan söz edenlerin bir kısmı Cumhuriyet'in kuruluşunu hatırlattığı için heyecanlandıklarını anlattı. Hatta bazıları törenlerde Kurtuluş Savaşı'nı canlandırdıklarını söyledi. Bunlar söylenirken o günkü törenlerin kutlanışı ile bugünün törenlerini karşılaştıranlar oldu. 10 Kasım Atatürk'ü anma gününden söz ederken, o gün üzölmeleri gerektiğini algıladıklarını, o günü bir yas günü olarak düşündüklerini ve ağladıklarını vurguladılar. Bu törenlerin etkisini daha çok çevrede ilkokulu okuyan öğrencilerde görmek mümkündür. Bu, merkezde okuyanların törenlerden etkilenmediğini anlamına gelmez ancak, merkezdekilerden bazıları törenlere yönelik eleştirilerini de ortaya koyabilmektedir. Oysa kasaba ve köylerde, özellikle de köylerde bu tören o çocuklar için en önemli etkinlik olarak

görülmektedir. Törenlerdeki etkinliklerle milli duyguların güçlendirilip yeniden üretildiğini söylemek yanlış olmaz.

Dönemin ilkökul öğrencilerinin belleğinde yer edinmiş olan dönem algısı bize dönemle ilgili önemli ipuçları vermektedir. Görüşme yaptığım kişilerin önemli bir bölümü o dönem gerçekleşen sağ sol çatışmalarını, bu süreçte Deniz Gezmişlerin asılmış olmalarını, Kıbrıs Savaşı'nı, savaş esnasında ki gece karartmalarını çok iyi anımsamaktaydı. Siyasi gelişmelere ilgi duyan ailelerin çocuklarının dönemle ilgili pek çok gelişmeyi bildiğini ve hatırladığını anlamaktayız ancak bunun aksine böyle bir ilgiye sahip olmayan ailelerin çocuklarının dışarıda olup bitenlere pek ilgi göstermediği ve de olanları hatırlamadığını anlamaktayız. Ayrıca köy ve kasabalarda yaşadıkları için haber edinme olanaklarına sahip olmayanlar, merkezdeki gibi dinamik gelişmelere şahit olamadıkları için dönemle ilgili az şeyi anımsayabilmekteydi. Bunun dışında o dönemde ekonomik sıkıntıların onların belleğinde yer edindiğini de görmekteyiz. Kuyruklarda beklediklerini, ailelerinin yaşamış olduğu ekonomik sıkıntıları anlattılar.

Ayrıca o dönemde evlerin çoğunda televizyonun ya hiç olmadığını ya da sadece birkaç ailede bulunduğunu anlamaktayız. Zaten televizyonu olan evlere de sinemaya gider gibi ailelerin toplanıp birkaç saatliğine televizyon izleyebildiklerini kendi ifadelerinden çıkarabilmekteyiz. Buna karşılık radyonun yaygın olduğunu ve dönemin ilkökul çocuklarının çoğunun büyüklerinin radyodan haber dinlediklerini ve büyüklerinden fırsat buldukça ya da zaman zaman onlarla birlikte arkası yarınları, piyesleri dinlediklerini anlatılardan görebilmekteyiz.

Dönem algısıyla ilgili yapmış olduğum değerlendirmeye ilaveten dönemde ilkökul eğitime yönelik değişikliklerin dönemin ilkökul öğrencilerinin anlatılarına yansımaları oldukça sınırlı görülmektedir. Bunda ilkökul öğrencileri olmaları ve bu yüzden yaşlarından dolayı bunu gözlemleyemiyor olmaları ayrıca uygulanan eğitim politikalarının kısa sürede okula yansımaması gibi nedenler etkili olabilir. O dönemde pek çok gelişmenin yanı sıra ilkökul eğitim politikalarının okula ne kadar yansıdığını anlamak ve bunu ortaya koyabilmek için doğrudan bu amaca yönelik ek sorular sorularak yeni çalışmalar yapılabilir.

Ayrıca unutulmamalıdır ki o dönemde ilkokulda okuyan ilkokul öğrencilerinden sadece elli tanesiyle yapılmış olan görüşmeler bu çalışmanın odağını oluşturmaktadır. Bu yüzden de yapılabilecek pek çok değerlendirme ve açıklama ucu açık değerlendirme ve açıklamalardır.

Tüm bu anlatılar, toplumsal cinsiyet değişkeni¹²¹ dikkate alınarak bir değerlendirme yapıldığında önemli sonuçlara varabilmekteyiz. Öğretmenlerin öğrencilere az da olsa yapmış oldukları meslek tavsiyelerinde, dışarıda olan bitenleri anımsamada, öğrencilerin sevmiş ya da başarılı oldukları derslerde, sınıf başkanlarının seçilmesinde, oynamış oldukları oyunlarda, sınıf içerisinde oturmada ve öğrencilerin maruz kaldıkları şiddette dönem dönem cinsiyetçi yaklaşımların anlatıları şekillendirdiğini söyleyebiliriz. Erkek çocuklarına daha çok mühendislik ve doktorluk meslekleri tavsiye edilirken, kızlara ise öğretmen olma gibi daha az ücretli mesleklerin tavsiye edildiği görülmektedir. Kız çocuklarına öğretmenlik mesleğinin önerilmesinde, bu mesleğin günün belli saatlerinde çalışılarak yapıldığını ve böylece evde de çalışabilecekleri düşünülerek daha çok önerilmiş olabilir. Yine dışarıda olup bitenlere özgü söylenenler daha çok dönemin erkek öğrencileri tarafından anımsanmaktadır. Erkeklerle oranla kızlar kamusal alanın dışında tutuldukları için pek çok gelişmeyi anımsamamaktadır.

Diğer bir husus ise sevilen derslerle ilgili örneğin çoğunlukla erkek çocuklar matematik dersinde başarılı olduklarını söylerken aksine kızlar sosyal derslerde başarılı olduklarını söylemektedir. Bunun, toplumsal cinsiyet ile olan ilişkisi öğrencilerin ileriki eğitimlerinde mühendislik, doktorluk gibi mesleklerin daha çok erkeklere önerilmesiyle bağlantılı olarak kurulabilir. O zaman için toplum ve okul tarafından kız çocuklarının bu mesleklere yönlendirilmesi nadir rastlanan bir durumdur. Yine sınıftaki görevlendirmelerde, örneğin, sınıf başkanlığı görevini yerine getirmede kız öğrenciler daha az görev almaktadır. Çünkü sınıf başkanlığında derslerde başarılı olma, temiz olmanın yanı sıra erkeklere avantaj sağlayan fiziki görünümleri onların başkan seçilmesini

¹²¹ Bu değişkene bağlı yapılan değerlendirmelerin eleştirel bir yaklaşımı da beraberinde getirdiğini söylemek yanlış olmaz. Bu yaklaşım gerek sözlü tarih yöntemiyle gerekse merkez-çevre ve toplumsal cinsiyet değişkenleriyle somutlaşmaktadır.

sağlamaktadır. Elbette cinsiyet ayrımcılığının da erkeklere sınıf başkanı seçilmelerinde önemli bir avantaj sağladığı da göz ardı edilemez bir gerçektir.

Oynanan oyunlar bazen cinsiyet ayrımını ortaya koymaktadır. Dönem dönem kızların ayrı erkeklerin ayrı oyunlar oynadıklarını görmekteyiz. Oyunların cinsiyete göre şekillendiğini anlamaktayız. Erkeklerin *ip atlamayı*, aksine kızların da *uzuneşek* oynadıklarını söyleyemeyiz. Yine bazen köylerde kızların kesinlikle erkeklerle oyun oynamadıklarını da anlatılarda görmekteyiz. Buna ek olarak anlatılarda yine çevre konumundaki yerlerde, özellikle köy ve kasabalarda, bazen kızların sadece kızlarla erkeklerin de erkeklerle oturduklarına şahit olmaktayız.

Cinsiyete dayalı son bir ayırım ise öğrencilerin maruz kaldıkları şiddetle ilgilidir. Genellikle kızlar cinsiyet ayrımcılığından dolayı mağdur duruma gelirken, öğrencilerin yemiş oldukları dayak ve benzeri şiddet içerikli olaylarda bu defa erkek öğrenciler bu ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Genellikle erkek öğrenciler öğretmenlerinden dayak yemektir. Bunu da toplumsal cinsiyetten kaynaklanan bir ayrımcılığın sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü toplumun pek çok kesimi tarafından kız çocukları yetiştirilirken *terbiyeli, namuslu, saygılı olmaları gerektiği* şeklinde yetiştirilmektedir. Bu da onların okuldaki kurallara uymalarını kolaylaştırmaktadır.

Gerek merkez-çevre gerekse toplumsal cinsiyetten kaynaklanan farklılık ve ayrımcılıklar bize okuldaki pratikler ile egemen siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal yapı arasında sıkı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Eğitim politikaları¹²² ve onunla ilintili olarak gizli müfredat bu yapıdan bağımsız olarak oluşmamaktadır. Okul eğitim-öğretim pratikleriyle mevcut toplumsal eşitsizlikleri egemen olanın lehine yeniden üretmekte ve bu eşitsizliklere

¹²² Bu anlatılarla okul ile güç ilişkilerinin önemi daha anlaşılır hale gelmektedir. Eğitim pratiklerinin kaynağı olan eğitim politikaları ve onların uygulamaları sınıf, ırk ve cinsiyet gibi faktörler dikkate alınmadan anlaşılabilir. Çünkü okuldaki pratikler, sınıf, ırk ve cinsiyete bağlı ayrımcılığı meşrulaştırmakta –üzerinde uzlaşma sağlatarak- ve yeniden üretmektedir. Bunu görüşmeyi yaptığım kişilerin ilkokuldaki sınıfsal konumları ile şuan ki konumları arasındaki farklılık ve benzerliklere bakarak ta anlayabiliriz. Örneğin, gecekondulu, kasaba ve köylerde yokluk içerisinde ilkokulu okuyanların büyük bölümü şuan da benzer yoksulluk koşulları içerisinde yaşamlarını sürdürmektedir. Çevrede ilkokulu okuyan kız çocuklardan çok azı ücretli bir işe sahip bulunmaktadır, geri kalan kısmın önemli bir bölümü evhanımıdır. Yani geçmişteki sınıfsal konumları büyük ölçüde devam etmektedir.

meşruiyet kazandırmaktadır. Örneğin, merkezde ve daha gelişmiş ekonomik ve toplumsal koşullara sahip bir ortamda ilkokula giden bir öğrenci dayak yemezken -ki yiyecek olsa çok farklı sonuçların doğacağı açıktır- kasaba, köy ve gecekondu semtinde okula giden bir öğrenci çok rahat dayak yiyebilmektedir. Bu durum öğrenci tarafından saygıyla özdeşleştirilmekte ve ailesi tarafından onaylanmaktadır. Bu durum bize okulun da eşit olmayan koşullar üzerinde –kendi çıkarlarına aykırı olsa bile- toplumun farklı kesimleri arasında bir görüş birliği sağladığını göstermektedir. Çünkü okul egemen olanların çıkarlarına uygun ahlaki ve kültürel değerleri kazandırmada önemli bir işleve sahiptir.

SEÇİLMİŞ ANLATILAR

İSA AKŞEHİR

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 30 Nisan 2008 sayın İsa Akşehir'le konutunda 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tez için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

İ. A: Rica ederim.

M. S: Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, anneniz ve babanızın doğum yerleri neresidir, anneniz ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeşiniz?

İ. A: İsmim İsa Akşehir Kayseri'nin Sarız İlçesi'nin Çağşak Köyü'nde 1964 doğumluyum. ilkokulu köyde okudum, köyümüzde yani Çağşak Köyü'nde okudum, annem ve babam ikisi aynı köylü, ikisinin de, annem ev hanımıydı, babam şeker fabrikasında çalışıyordu, Kayseri'de Şeker Fabrikası'nda, yaz döneminde köye geliyordu, daha sonraki eğitimimizi de Kayseri'de devam ettik.

M. S: Kaç kardeşiniz?

İ. A: Yedi kardeş, altı oğlan bir kız olmak üzere yedi kardeşiz.

M. S: Ne işle uğraşıyorsunuz?

İ. A: Şuan da bir kamu kuruluşunda haritacı olarak çalışıyorum.

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyo musunuz?

İ. A: Hayal gibi hatırlıyorum, evet köyümüzde ben hatırladığım kadarıyla ilkokul öğretmeni bizim köyümüzde Musa Binboğa adlı bi ilkokul

öğretmenimiz vardı, ailece hem görüştüğümüz için dedem de Hamit dedem Hamit Akpınar'da tanırды, köyde bir düğün vardı, onu hiç unutmuyorum zate, o düğün günü dedem kaydımı o gün yapmıştı, düğün varken öğretmenimiz oraya gelmişti aynı zamanda da okulun müdürüydü, kaydımı o gün yaptırmıştı daha sonra tabi ki okulda evraklar tamamlanmıştı ama o gün gittiğim için o gün yapıldı ve ben ondan sonra okula başlamıştım.

M. S: Okula başladığınız ilk gün olanları hatırlıyor musun?

İ. A: Yok ilk günü tam olarak hatırlıyamıyorum.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl gider gelirdiniz gider gelirdiniz, nasıl otururdunuz sınıfta, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

İ. A: Okulumuz köyümüzdeki Çağşak İlköğretim Okulu'uydu, okulla evimizin arası yaklaşık yediyüz elli veya bi kilometre uzak uzaklığı vardı okula yürüyerek gider gelirdik, okulumuzun genel yapısı daha sonra değişti ama ilk ilkokulumuz üç sınıfı olan pardon iki sınıfı olan bi öğretmen oda odası bi de lojmanı olan bir birimde oluşuyodu daha sonra buna iki sınıf ilave edildi ben ilk birinci sınıfa gittiğimde iyi hatırlıyorum altı tahta olan geniş büyük bi şeyimiz vardı sınıfımız ama biz sınıfta o zaman birinci ve ikinci sınıflar beraber okuyoduk yani bi sırada ikişer, üçer dörder hatta çok şey sıkış sıkışık bi okuldu nüfusu kalabalık yeri küçük olan bi okuldu.

M. S: Nasıl ders yapardınız?

İ. A: Derslerimiz öğretmenimiz iki bölüme ayırırdı, onu gayet iyi hatırlıyorum iki bölüme attırırdı, dersin yarısını birinci sınıflara o kalan yarısını da ikinci sınıflara ders anlatarak anlatırdı, ondan sonra üçüncü sınıftan üçüncü sınıfta şeyler sınıflarımız ayrıldı tamamen yani biz üçüncü sınıfların kendine ait bir sınıfları oldu sınıfı oldu, o zaman daha şey daha rahattı öğrenci sayısı çok fazla değildi, sınıfa tamamen üçer kişiden fazla olmamak kaydıyla daha az olabilir ama genelde üç kişi oturuyodu, bi öğretmenimiz vardı, çok sevdiğim bir şeydi aslında ortaokul, lise, üniversiteden daha çok sevmişimdir.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

İ. A: Okul arkadaşlarımızdan, okul arkadaşlarımızda belli şey vardı, hep aynı köylüydük herkes hepimiz birbirimizi çok severdik, yani ço bi de çocukluğumuz beraber geçmişti, ilkokul döneminde bahsediyoruz demi ortaokulda,

M. S: Evet, ilkokul.

İ. A: Ha hep aynı köyde olmamız olmamız için biz şey yapardık, hep beraber oynardık, beraber ders çalışırdık, kışın çok güzel kayardık, yine herkes herkes birbirini çok severdi onun dışında gece akşamları yani hiç unutmadığım, yani bizim okulların döneminde, bizi üçüncü sınıftan itibaren öğretmenimiz sınıfta başarılı olan ilk beş altı kişiyi akşamları gelip evden alırdı, biz evle ev gezerdik, evlerin camlarına bakar öğrenciler ders çalışıyo mu çalışmıyo mu? İlk birkaç gün öğretmenimizle beraber geziyoduk daha sonrada camdan ders çalışıyo mu çalışmıyo mu? Yani bi yerde köy içerisinde denetleme gibi oto kontrol sistemi, biz onu sabahleyin öğretmenimize götürüp gösterirdik, verirdik o numaraları, öğretmenimiz de kimin ders çalışıp çalış çalışmadığını çok iyi bilirdi ve bu korğuyla yani gezilmese dahi herkes mutlaka gece birilerini gezdiğini bildiği için oturur ders çalışırdı.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vs var mıydı?

İ. A: Eee günümüzle karşılaştırıldığında tabi ilkel koşullardı ama çok ta ilkel değildi, yani şimdi bizim dediğim başta dediğim gibi okuduğumuz sınıfın altı tahtaydı, tabi şeyle ısınırdık odunla ısınırdık odun afedersin tezzek dediğimiz bir ısınma sistemi vardı, sobaydı, her öğrenci evde gittiğinde beraberinde bir iki tane odun götürürdü, bu böyle şey yapardı, sınıfımızın temizliği sınıfta günlük nöbetçi bırakılırdı onlar temizlik yapardı, sı ayda bir tahtanın boyanması vardı, kara tahtanın işte soba kurumu yumurta sarısı bu tür şeyler karıştırılarak bi öğretmenimiz boya yapmayı öğretirdi, bununla siyah tahta boyanırdı.

M. S: Tahtayı siyah?

İ. A: Siyah tahta boyanırdı ve beyaz bi tebeşir ip tebeşir ipe iyice yedirilerek ip aniden çekilip bırakıldığında da sıralı çizgiler oluşturmayı öğretir onun üzeri içerisine daha düzgün yazı yazmayı öğretirdi.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve ben zeri yardım alır mıydınız?

İ. A: Derslerim iyiydi, ben bütün derslerimi severdim, özellikle matematiği matematiği çok severdim. Yani ben iyi hatırlıyorum yani bizim ilkokul beşinci dördüncü sınıfla beş arasında öğretmen okullarına giriş sınıfları için bizim öğretmenlerimiz bir grup ayırmıştı, bizi çalıştırırdı, dersleri severek çalı ben seviyodum okulu, derslerimi de çok seviyodum, yalnız evde bize yardımcı olacak hiç kimse yoktu, ya bizim kendi benim kendi ailemden işte benden bi ya bi kaç yaş büyük olan bi abim vardı, o aynı okul ben ikideyken o üçüncü sınıftaydı o yardımcı olur olur ise o olurdu ayrıca ders konusunda yardım etme eden yoktu, dersane kesinlikle yoktu aksine biz okulda geldiğimizde ödevlerden arta kalan zamanımızı ev işlerine yardım etmeye ayırırdık yani bizi şunu da çok rahatlıkla diyebilirim ki öncelikli şey ev işleri yapmak sonra ders çalışmaktı.

M. S: Evet, okulda ne gibi dersler görüyordunuz, isimlerini hatırlıyor musunuz?

İ. A: İlkokulda Türkçe, matematik, sosyal fen fen de vardı, beden eğitimi bu bu dersler vardı, bunun dışında farklı dersler yoktu.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

İ. A: Ben öğretmenlerimi gayet iyi hatırlıyorum. ilkokuldaki ilkokul birinci sınıf öğretmenim Musa Binboğa'ydı, ikinci sınıftaki öğretmenim Besime Ördök'ti şuan kendisi İstanbul'da, üçüncü sınıfta ki öğretmenim Zeki Tokmak adında nereliydi, sanırım şeyliydi Egeliydi, dördüncü sınıfta dört ve beşinci sınıfta Ali Koyuncu'ydu ve halen Kayseri'de gidip geldiğimde de görüşürüm.

M. S: Peki öğretmenlerinizi neden hatırladığınızı neye bağlıyorsunuz?

İ. A: Valla ha ben öğretmenlerimi şunu için şöyle hatırlıyorum şimdi öğretmenlerim genelde beni çok severlerdi, biraz şey derste iyiydim öncelikle onun için çok severlerdi biraz hafif kiloluydum öyle takı takıyolardı, sanırım o izler kaldı, yani öğretmenlerimi unutmamın en büyük etkenleri bunlar.

M. S: Sizce ögre öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

İ. A: Yok, öyle bir ayırım söz konusu değildi, zaten yani zaten öğretmenlerimizin en büyük hatırlama nedeni de şeydi biraz önceki soruda onu belirttim ama şunu diyebilirim yani köye çok fazla yabancı gelip gitmezdi, ya bi yabancı olan ve öğretmenlerdi bi de o dönemin öğretmenlerinde şu şöyle bir özellik vardı, köydeki hemen hemen her şeye yetişme çabaları vardı öğretmenlerin, yani öğrenciyle ilgilenmeden ziyade, öğrencinin psikolojik yapısıyla bırak ayrımı durumu iyi olmayan öğrencinin giderleri dahi çoğu öğretmenler tarafından karşılanırdı, onun için öğrenci öğretmen çok farklı bi şey ve biz öğretmenden korkardık yani daha sonraki yıllarda anladım ki bu saygı duyulan bi şey, yani direk korku değil de aslında biz öğretmenlere çok büyük saygı duyuyomuşuz o özellikle geceleri öğretmenlerin geldiğini söylemeleri için söylemeleri öğretmenlerin öğrenciler üzerinde bir etkisi vardı o da ders çalışma dışında onun dışında öğretmenlerle herhangi bir problem yoktu.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

İ. A: Şimdi öğretmenlerin o günkü yani öğrenci üzerindeki etkinliği çok fazlaydı günümüzdeki gibi gibi değil, çünkü öğrencilerin gördüğü ufku çok dardı ufku köyün sınır dışına kadardı yani ilçeye gideninki ufku ilçeye kadardı şimdi günümüzdeki öğrenciyle o çok farklı, şimdi günümüzdeki öğrenci internette dünyayı tanıyor televizyonda dünyayı tanıyor kendince, biz mesleklerin çoğunu bilmiyorduk ama öğretmenlerimiz dönem dönem sorardı,

kim ne olmak istiyorsunuz? İşte mesleklerin neler olduğunu ve hiç unutmadığı bi şey var mesela bizim köyümüzde kimsenin evinde tül perde yoktu ama bizim ikinci sınıfta Besime öğretmenimiz hiç unutmuyorum onu, bir şehir evini anlatırken ev camdaki perdelerinden yani siz eğer düzgün okurda bu köyde köy yaşamında kurtulursanız farklı bi yaşamınız olur ve onun da en belirgin örnek olarak şeyi vermişti işte bi eviniz olur işte camınızda tül perdeleriniz olur bu tür bu beni o zaman çok zaman şey yapmıştı çok etkilenmişti ya işte tül perde acaba nasıl olur, oğlum örneğin demişti ki, siz içerde bakarsınız dışarıyı görürsünüz dışarıdaki sizi görmez o da çok farklı, burda öğretmen işte öğretmene en büyük en çok saygı şeyettiğimiz bağlanmamızın en büyük etkenleri şu, bilmediğimiz ilk şeyler bize çok uzağ olan şeyler, öğretmenler onun için meslek sorulduğunda da bizim çok fazla meslek bilmediğimiz halde özellikle dördüncü ve beşinci sınıfta Ali Koyuncu öğretmenimiz anlatırdı işte bi öğretmen o örneklemeyle, toplumdaki saygıyla, aldığı maaşla, endeksli şeyle örnekleyerek söylerdi yani köydeki belli başlı insanlarla kıyaslayarak, işte sizin ailenizin büyüğü dedeniz dedeniz ne kadar şey biliyor, şu kadar işte bak bir öğretmenin bildiği bir mühendisin bildiği şu kadar, mühendis ne yapar, ev yapar biz bazen diyoduk usta da ev yapar ama o mühendisin eğitilmiş olduğunu yani bu mühendis olduğunda daha ilerde daha sağlıklı bi yaşam doktor olduğunda farklı bir yaşam tarzı bunlar anlatırdı ve sanırım epey de etkili olmuştur.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırıyodunuz cezalandırılıyodunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

İ. A: Okulda yaramazlık yapıldığında evet dayak vardı. Okulda sıkı kurallarda vardı, örneğin bizim biraz başta demiştim sınıfımızın atlı tahtaydı, yani şimdi bizim rabıta dediğimiz, parke dediğimiz, marley dediğimiz şeyler yoktu, onlar rabıtaya benzer ince tahtalardan köyde ustanın biri yapmıştı onun üzerinde çok oynandığında sınıf çok fazla toz olurdu, şimdi öğrencilere en büyük cezayı bu kışın genelde köyümüze çok kar yağardı, dışarıda da fazla oynanmadığı için sınıfta oynanırdı o da toz kalkardı, öğretmen her geldiğinde mutlaka birkaç kişiyi yani öğretmenin dövmesi öyle sıra dayacağı değil de kim

yaramazlık yaptıysa onun kulağı çekilir, iki tokat atılır, bi öğretmenimiz vardı artık şimdi suç sayı büyük suçta şuan o zaman suç sayılmazdı, parmaklarımızı toplar cetvelle üzerinde vururdu, bu tür şeyler uygulanıyordu.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

İ. A: Ne tür oyunlar oyna oynardık, işte bizim karpuzdan araba yapardık, lastik teker yapardık, işte okuldayken güvercin taklası oynardık, binde bir oynardık, kovalamaca oynanırdı işte ilkokul çocuklarının köyde oynayabileceği kar kışinsa kartopu oynardık, kardan adam yapılırdı, bu tür şey bu tür oyunlar oynanırdı.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenir belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için ya da başka görevler için?

İ. A: Onu tam net hatırlamıyorum yani ben seçim olduğunu pek hatırlamıyorum, ama genelde şey derdi sınıf başkanı sınıfın en çalışkanı öğrencisi olurdu veya evet seçilmiş görmedim yani genelde birkaç sefer yani doğru seçimle yapılırdı ama sınıfın en çalışkan üç kişisi seçilirdi yani genel bir seçim değil de sınıfta başarılı olan üç kişi seçilirdi, öğretmen ona ondan sonra öğrencilere sormayı hangisini olmasını istiyorsa oylanırdı, bunu da şey sanırım öğrencileri başarıya sevk etmek yani başarılı bir insanının taktir edildiğini, ödüllendirildiğini belirtmek için yapılırdı.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

İ. A: Ben en çok On Dokuz Mayıs ve Yi Yirmi Üç Nisan, On Dokuz Mayıs'ı severdi çünkü hava iyi hava ısınırdı ve okulun da bitmesi demektir.

M. S: Peki On Dokuz Mayıs törenlerine siz kalıyo muydunuz?

İ. A: Yok biz katılmıyoduk yani bizim küçük olsak, büyükler vardı orda büyükler katılıyordu beşinci sınıflar dördüncü sınıflar, onlar biz küçükken çok büyük geliyordu gözümüze, onun dışındaki törenlerde de benim hayatta unutmadığım tek bir tören var o da On Dokuz pardon On Kasım, On Kasım'da

bi öğ bir arkadaşımız esna saygı duruşu esnasında biz o zaman üçüncü sınıftaydık hiç unutmuyacağım bi hareket gülmüştü gülmüştü, öğretmenimiz o gün hiç kimseye bi şey demedi, o geldi sınıfta bi konuşma yaptı onu On Kasım'ın önemini ge şeyini anlattı on günkü günün önemi, değeri denir ya gü o günü anlattı bize yani nasıl olduğunu o güne nasıl gelindiğini, ta Kurtuluş Savaşı'nda başladı o güne kadar geldi ve o öğrenciyi dövmedi biz yani çok dayak yiyeceğini düşün dük ama hiç dövmedim ben o günü hiç unutmam, ilkokulda unutmuyacağım en büyük anılardan biri de o.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşuldu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

İ. A: Konuşuldu ama pek öyle fazla bi şey de olmadı, bi şey olu olurdu köydeki yetmiş gerçi benim anlattığım yetmiş iki yetmiş üç yılları, Türkiye'deki siyasi olaylar çok etkindi ve televizyon dış radyolarda çok sık dinlenirdi o etkilemiştir, ha örnek ama bilmiyorum o etkilemiştir yani, çocukken çünkü konuşulanlar, duyulanlar onları konuşuyodu o konuşuluyodu.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

İ. A: Okulla ilgili en önemli hatıram en hiç unutmadığım zaten oo on dok o On Kasım olayıydı, zaten onu anlattım onu hiç unutmam, onun dışında bi de hiç unutmadığım öğretmen okulu sınavlarına hazırlanırken, öğretmenimiz bize ders çalıştırır, bizi on kişiye üç saat dört saat bırakmadan ders çalıştırması yani bizim aksattığımızı bi onu unutmam, bi de işte gec akşamları işte öğretmen geziyor, numara alıyor, uuu unutmadığım bunlardı bunlardır büyük ihtimalle.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

İ. A: Televizyon yoktu ilkokuldayken yani daha doğrusu biz köydeyken yoktu, radyo vardı radyoda hem haberleri takip ederdik bi de köy oda masalları olurdu, onu hiç kaçırmazdık radyoda birisi masal okurdu yani daha

doğrusu kitap okurdu hepsi o kadar bölüm bölüm okurdu çok güzeldi, ben onu çok severdim şimdi olsaydı yine büyük ihtimalle dinlerim

M. S: Evet, bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

İ. A: Evet.

M. S: Teşekkür ederim.

İ. A: Ben teşekkür ederim.

İ. A: Ha bu arada ilave etmek istediğim bi şey var, biz ikinci sınıftayiken televizyonda şey pardon radyoda on iki Mart'ta şeydi bin dokuz yetmiş ikide işte Mart ayı, Mart'tan itibaren öğrenci hareketleri öğrenci liderlerinin yargılanması vardı, onu hiç unutmuyorum can kulağıyla dinlerdik ve idamın olduğu gün o gün bizim öğretmenimiz Besime Ördek öğretmen olan öğretmenimiz bayrağı yarıya indirmişti ve o yıllar sonra yine sormuştum ha onu yüzünde cezada aldı, sanırım geçen evelki sene gittiğimizde köye, tekrar sordum, hocam o gün niye öyle yaptın dedim? Ya ben dedi o gün dedi her şeyi göze almıştım, o ben saygı duy saygı duyduğum şeydi haaatta bi de İsmet İnönü öldüğünde, yo İnönü ne zaman öldü? Yok, İnönü değildi, bi yine devlet büyüklerinden biri ölmüştü o zaman yine biz Hasan Üzüm diye bir arkadaşımız şimdi rahmetli oldu o bir tantana yapmıştı, öğretmen onu çok kötü dövmüştü bir devlet büyüğüne, saygıyla anılması gereken birinin vefatında sen eğer böyle yapıyorsan dayağı hak etmişsin ve dövmüştü.

M. S: Evet

İ. A: Bu kadar teşekkür ederim.

M. S: Be teşekkür ederim, sağ olun.

NALAN ASYALI

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 26 Haziran 2008 sayın Nalan Asyalı'yla konutunda 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tezim için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, annenizin ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeşiniz?

N. A: kırk yedi yaşındayım, Ankara'da doğdum, öğretmenim, annem a Adana doğumlu babam Kırşehir doğumlu annem ev hanımı babam müşavirdi ve bir erkek kardeşim var.

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz?

N. A: Hatırlıyorum, ben ilkokula gittiğim gün çok kalabalık bir bahçe hatırlıyorum ilk, yani intiba olarak anne ve babalarıyla gelen çocuklar ve yanlarında işte büyükleri de var tabi anneanne baba anne gibi ondan sonra ben de annem, babam, babaannem, amcamla gitmiştim ondan sonra geniş bahçe demirli bir kapıdan girdik ondan sonra o kalabak içinde işte biz de yerimiz aldık ve beklemeye başladık daha sonra mikrofona daha sonradan müdür olduğunu müdüre olduğunu hanım olduğunu öğrendiğim Fikriye Okyay çıktı ve sınıfları okuyarak ad soyad okuyarak belirlediler ve sıralarımıza girdik ondan sonra daha sonra da öğretmenlerimizle merdivenleri çıkararak ve dönüp velilere el sallayarak binanın içine girdik, bu ilk intiba buydu yani.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz sınıfta, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

N. A: Ben Türk Eğitim Derneği'nin ilköğretim okuluna sınavla girmiştim, okula ev okula yakın olduğu için annem ve ya babamla kalırdı, yanımda oturan ilk ikili otururduk yani bir sırayı iki kişi paylaşırdık ama sıra ayırdı yani birleşik sıra değildi ondan sonra başka okul kıyafetimiz formaydı yani içinde

beyaz gömlek giyorduk bir kordon takıyorduk amlemi olan okulun arması olan dışına da jile şeklinde belden büklü lacivert bir jile giyorduk.

M. S: Nasıl ders yapardınız?

N. A: Öğretmenimiz genç bir bayandı yeni bir yeni öğretmen başlamış Zerrin Onsekizoğlu Zerrin Güngördü daha sonra bizde öğretmenlik yaparken evlendi soyadı değişmişti şeydi yani biraz tecrübesizdi ama çok öğrencilere böyle yakın bi öğretmendi, sıkılmazdık yani rahat geçtiğini düşünüyorum yani böyle bunaldığımı okula istemeyerek gittiğim filan olmamıştır.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

N. A: Hı hı bazılarını çok belirgin hatırlıyorum, mesela Alev vardı, Alev'in Alev'i hatırlamamın sebebi anne babası ayrıydı ve tuvalete gider teneffüslerde mesela ağlardı ve ya işte anneyi ya da babayı çağırtmak isterdi bi tanesi Nedret'ti Nedret yaşına göre çok ağır başlı bir kızdı, çalışkandı, titizdi, emizdi bi tanesi Muhlise'ydi Muhlise mesela onu da altını ıslatırdı altını ıslatırdı, yani okulda otururken altını ıslatırdı, mesala başka Ali vardı Ali çok heyecanlı bir çocuktü onu o şekilde, yani belirli bariz özelliklerinden hatırlıyorum.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

N. A: Okulun koşulları çok iyiydi zaten o zamanların da sayılı okullarındandı, elektrik, su, tuvalet, kütüphane, labratuvar, filim odaları, ondan sonra her şey vardı.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinize ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

N. A: Okulda daha çok işte normal ilköğretimde görülen dersler ama İngilizce ağırlıkta görüyorduk ondan sonra özellikle üçüncü sınıftan itibaren baya yani tam İngilizce başlamıştı evde ödevlerime ilgilenen fazla annemden ya da babamdan değil de mesela İngilizce konusunda babamın yabancı dili

Fransızcaydı faydası olmuyodu, apartmanda oturan abiler vardı ablalar takıldığım bi şey olursa onlardan yardım alıyodum bi de daha ileri yaşlarda da işte İngiliz Kültüre felan gidip oranın kütüphanesinden fayda faydalanabiliyodum.

M. S: İlk okuldayken!

N. A: Ha ilkokulda değil daha ileri yaşlarda ondan sonra başka kişi ve kurumlarda hayır kurum olarak biş yok yani ilkokulda yok.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

N. A: İlkokul döneminde mi? İlkokul döneminde zaten bi tek sınıf öğretmenim vardı bi de İngilizce öğretmenlerimiz değişik giriyordu bedenciler, sınıf öğretmenimi hatırlıyorum çok gençti, şeydi yani böyle yakındı öre öğrenciyle samimiydi, İngilizce öğretmenim yabancıydı, onu da yabancı olduğu için İngiliz olduğu için çok iyi hatırlıyorum, Barbara'ydı ismi yaşı büyüktü fakat çok enerjik bir bayandı bi de hediyeler verirdi mesela iyi not alanlara kuizler de falan işte lolipop getirirdi, sıtıkır yapıştırırdı felan ödevlerimize o şekilde yani öğrencinin nabzına göre şerbet veren tipi bir öğretmendi beden öğretmenlerimiz de mesela bi tanesi çok uzun boyluydu yani fiziksel özelliklerinde hatırlıyorum onu da ondan sonra başka bu kadar hatırladıklarım ilkokulda.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

N. A: Gelir grubuyla ilgili bir şey yoktu, kız ve erkek cinsiyetle de ilgili yoktu fakat mesela o sınıf öğretmenimiz bi tane bir arkadaşı bizi mesela genelde üzerdi ge diğerlerini devamlı aynı kişiyi dergide dağılırdı o zaman dergiler gelirdi öğretmene ı sınıfa dağıtıracak ve ya diğer sınıfın dergilerini yollamak için aynı kız öğrenciyi görevlendirirdi bu da benim mesela aklımdadır hep ben şimdi mesela hiç aynı şeyleri yapma eğiliminde olmuyorum çünkü o zaman beni üzdüğü için aynı şeyi öğrencilerime yapmamaya çalışıyorum.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

N. A: Yine ilkokul dönemi, şimdi bizim öğretmenlerimiz mesela o şey yaparlardı hem bize konuş bizle ilgilenirlerdi konuşurlardı ama bir de ben hatırlıyorum aile ziyaretleri yaparlardı, mesela sınıf öğretmenimiz randevulaşırlardı aileyle bir gün öğleden mesela oturmaya bir hafta sonu aileyi ziyarete giderdi, benim evime de gelmişlerdi, benim evdeki durumumu konuşmuştu, sınıftaki durumumla karşılaştırmıştı yani yaşam alanlarıma bakmıştı yani bu şekilde aileyle fikir alışverişinde bulunmuşlardı.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

N. A: okulda normal sınıf içi kurallar, söz almadan işte derse kalkmamak ya da işte ders sırasında arkadaşınızla konuşmak gibi şeyler yasaktı, bunun dışında İngilizce dersinde mesela Türkçe konuşmamız yasaktı, bir kumbaramız vardı o kumbaraya para atılırdı, Türkçe konuşan o kumbaraya gider para atılırdı, ve de ben hatırlıyorum İngilizce öğretmenlerimiz basit şeyler bile olsa Türkçe bir soru sorduğumuzda İngilizce sormadığımız için cevap vermezdi, bu kuraldı yani artık katı ondan sonra diğer bir soru neydi pardon?

M. S: Hiç dayak yediniz mi?

N. A: Dayak yemedim yani hakkaten ilkokulda felan orta okulda da dayak yemedim ben yani öyle haşarı çıkıntı bir öğrenci hiç olmadım ve dayak ta hiç yemedim.

M. S: Peki okulda dayak var mıydı?

N. A: Okulda dayak yani benim gözümün önünde hiç atılmadı, yani öğrencinin hani o bulunduğu yerde dayak meselesi olmadı zaten öğretmenlerle direk hani öyle bir sorun yaşanmadı ama herhalde disiplin işliyordu.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

N. A: Okul oyunları?

M. S: Evet.

N. A: Değil mi? Okulda daha çok bizim beden beden dersinde oynadığımız oyunlardı, çünkü şeyde öğlen tatilleri uzundu yemek teneffüsü olduğu için ve bizim o zaman ki okulumuzun şuanda yok orası yola felan gitti bir tarafında okul bahçesinin içinde çocuk parkı vardı, daha çok zamanımızı o çocuk parkının içinde geçirirdik yani tahtı revalısı vardı, salıncağı vardı, işte kaydırağı vardı, onu çok iyi hatırlıyorum, bi de tekrar mesela şeylerimiz vardı böyle pınarımız, su pınarları, mermerden yapılmış böyle içinden borudan su çıkan su pınarları vardı ordan su içerdik, arkadaşlarla okul bahçesinde beden eğitimi derslerinde mesela yakan top oynardık, ondan sonra voleybol oynardık, işte şeyler daha çok vücut geliştirici hareketler yaptırılırdı, hani egzersizler verilirdi bu tip şeylerdi.

M. S: Peki normalde dışarda okul dışında oynadığınız oyunlar!

N. A: Yani evin bahçesinde arkada ha o zaman çok sayabilirim mesela dalya oynardık.

M. S: Efendim.

N. A: Dalya, bu şeyleri küçük taşları üst üste dizerdik topla iki gruba ayrılırdık, bi gruptan sırayla işte bir grup mesela o uzaktan dizdiğimiz taşları vurmaya çalışırdı, o vuran kişni grubu dağılırdı, diğer gruptaki kişiler de topla o diğer vuran kazanan grubun üyelerine dağılan grubun üyelerini vurmaya çalışırdı, onlar ... gittiği zaman diğer üyeleri dağılırdan dizerlerdi hepsi dizildiği zaman dalya derdik ve de o grup kazanırdı. Daha sonra mesela bizim büyük şeylerimiz vardı, abiler vardı apartmanda felan yaşayan, onların işte şeyleri vardı, barfikleri felan vardı odaya çıkardık sallanırdık, ondan sonra voleybol oynardık, işte yakan oynardık, ip atlardık, ondan sonra yılan diye bir oyunumuz vardı, misket oynardık mesela ben çok iyi hatırlıyorum kızlı erkekli

biz misket oynardık, lik derdik lik bu kola kapaklarıyla felan dizedik yine topları vururduk, dizedik lik diye bi oyunumuz vardı, yine çiviyle yılan derdik, çamura böyle çivileri saplayarak ve yine yılan şekli yaparak böyle yine öyle bir değişik oyunumuz vardı ve çocukluğumda hakaten böyle dolu dolu oynarak geçirdim.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

N. A: Seçim yapılırdı, yani oylama yapılırdı demokratik usullerle işte mesela aday olanlar belirlenirdi, ondan sonra işte şu o adaylar içinde sırayla oylama yapılırdı ve kazanan iki kişi sınıf başkanı ve sınıf başkan yardımcısı olurdu. Mesela işte şey kollarda aynı şekilde yapılırdı, bi de sınıfta işte günlük temizliğiyle felan ilgilenecek kişiler de yoklama sırasıyla tah... derdik İngilizce dersinde biliyorsunuz, onu da sırayla tahtaya panoya yazarak kimin görevli olduğunu tespit ederdik.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

N. A: Çok iyi hatırlıyorum, mesela On Kasım beni çok etkilerdi ve dolu dolu geçerdi ve ağlaya ağlayarak yani geçirirdim çünkü On Kasım bizim okulda çok güzel kutlanırdı bütün il kucaklarımız çiçekle giderdik o gün mesela okula, Atatürk büstüne bütün okul saygı duruşuyla önünde geçer ve çiçeklerimizi bırakırdık, ondan sonra yine İstiklal Marşı, bir gün öncesinde ve ya aynı gün eğer mümkün olursa Ata Anıtkabir'i ziyarete giderdik ondan yani On Kasım'ı çok iyi hatırlıyorum, şeyi hatırlıyorum Yirmi Üç Nisanları çok güzel yani görkemli kutlanırdı, bütün sınıflar hakaten çok güzel süslenirdi, bütün panolar hazırlanırdı, ondan sonra o güne özel müsamere yapılırdı, o güne özel koro çıkarıldı, yani gün hedeflenerek hep hazırlıklar bir iki ay önce başlanırdı sonra sonra şeylerimiz çok güzel olurdu mesela okuma bayramlarımız yine çok hazırlıklı geçerdi, yani bütün öğretmenler öğrenciler yani ben okumak istemiyorum diyen bi köşede oturan öğrenci kalmazdı, yani hepsine o işin içine dahil ederdi öğretmenler, sonra mesela müzik öğretmenlerimiz çok değerli kişilerdi ve biz müzik dersine hakaten kılask

müzik plaklarından klasik müzik dinleyerek, piyanoda birebir notaları duya duya göre göre müzik dersini yapardık ve müzik öğretmenimiz de işte çalışmalarımız bu törenler için çok yoğun geçirdi.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşuldu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

N. A: Ya o dönemde çok hani dışarıyla ilgili açıkçası bi şey hatırlamıyorum. Yani o dönem benim sanki okul, arkadaşlar, oyun, ders o şekilde geçmiş gibi ya da hani içe yansıyan bana yansıyan ya da beni çok ilgilendiren bire bir ilgilendiren pek bi şey olmadı gibi görüldüğü için demek ki yer etmedi.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

N. A: Okulla ilgili en önemli hatıralarım hepsi hatıra gibi yani şimdiye kadar bi sürü şey anlatım ama mesela şeyi hatırlı hat hatıra olarak okula başladığım gün benim yerimde hiç silinmiyor hafızamda, müdüre hanım Fikriye Hanım mesela o çok yaşlı, gözlüklü senelerin hocasıymış, kıvrıkcık saçlı fakat çok böyle verici bir şey hatun hanımdı onu hatırlıyorum ondan sonra bu şeyleri piknik yerimizi hatırlıyorum. Sonra şey köyler olurdu bizim mesela kardeş köy ilan edilirdi, biz o köylere yıl içinde hep destek, yardım toplardık mesela kitap, ilaç yardım yiyecek yardımı toplanırdı ve baharda okul kapanmadan önce o köy ziyaret edilir en son gidecek olan yardım paketini beraber götürürdük ve otobüslerle gidilirdi ordaki o işte şenlik ordaki o oyunlar o köylülerin bizlerle olan kaynaşmaları, resimlerimiz mesela orda oynadığımız oyunlar mesela benim aklımda hiç silinmez, hala canlı.

M. S: Diğer orda ki çocuklarla mı oynuyordunuz?

N. A: Evet orda ki köy çocuklarıyla beraber ve bizim işte giden arkadaşlarımız yani bütün okul giderdik otobüslerle akın akın belli o belirlenen günde piknik yapılırdı o kardeş köye ama o gün o güne kadar zaten birkaç parti de böyle yardım toplanır yollanırdı ama o en son gidecek yardım paketini

biz o piknik havasıyla götürür verirdik ve orda ki halk ta şey yapardı hazırlık yapardı özellikle o gün için gözlemeler işte hazırlanırdı, bizde giderken okulda kumanyalar hazırlatırdı bizler için böyle paketler biz onlarla giderdik ama orda ki halk ta durmazdı işte bi sürü gözlemeler yapardı, yemekler hazırlardı orda böyle bir piknik havası olurdu, mesela o benim öğrenciliğim boyunca ilkokul öğrenciliğim boyunca her sene olmuştur, yapılırdı, sonra işte bu bayramlar güzel kutlanırdı ondan sonra bu dediğim gibi o törenlerimiz çok güzel geçirdi, ondan sonra etkinlikler olurdu yine mesela tiyatrolar hazırlanırdı İngilizce tiyatro, Türkçe tiyatro onların sunumları olurdu gayet güzel, mesela kep merasimlerimiz öyle yine görkemli hoş geçirdi, ondan sonra arkadaşlarımızla işte mesela o olaylar yaşadığımız şeyler hatırladığım kimisi öyle kimisi böyle dediğim şeyler güzel anı olarak kaldı yani dolu dolu geçti böyle hı hı.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

N. A: Ederdim ama yani şimdi ne hatırlıyosanız deseniz hiç bi şey hatırlamıyorum demek ki yani öylesine bire bir yani takip etmek otur oturum dinleyim amaçlı değil de demek ki mesela önünden ve ya arkasından bir program başlayacaktır onu ona geçiş yaparken onun bir bölümünü dinliyor olabilirim yani ama mesela gazte okurduk okula getirirdik okulda mesela gazt gaztedeki şeyleri olayları incelerdik ama şuanda aklımda kalan bi şey yok onlarla ilgili.

M. S: Peki televizyonunuz var mıydı?

N. A: Vardı, özelliklede mahalledeki ilk televizyon bizdeydi, böyle işte komşular felan akşamları toplanırlardı bizim, gelirlerdi bizde izlenirdi televizyon.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

N. A: Veririm.

M. S: Teşekkür ederim.

N. A: Ben teşekkür ederim, sağ olun. M. S: Siz de sağ olun.

RIZA ÖZ

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 30 Mayıs 2008 Sayın Rıza Öz'le ofisinde 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tezim için bir çalışma yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

R. Ö: Ben teşekkür ederim eğer faydalı olabilirsem.

M. S: Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, anneniz ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeştiniz?

R. Ö: Evet geniş bir soru ama tek tek yanıtlamaya çalışayım. Ben bin dokuz yüz atmış bir yılında Ankara'nın Çankaya İlçesi'ne bağlı Yakup Abdal Köyü'nde doğdum, bu doğum babamın askerde olması nedeniyle küçük yazdırılarak bin dokuz yüz atmış üç de ki rahmetli annemin söylediği ot biçimi doğdun derdi bana kesin bir tarih olmamakla birlikte atmış bir yılında gerçekten doğmuşum ama nüfus cüzdanında atmış üç olarak babamın askerden gelişinden sonra nüfus cüzdanım alınmıştır, bir harman yerinde doğduğum söylenir, annem bunu söylerdi, Ankaralıyım biz beş erkek kardeşiz ailem Ankaralı, Ankara'ya on bir kilometre civarında olan Nato Yolu'ndan gidince Elma Dağı kayak merkezine yakın Yakup Abdal Köyü'dür, orda doğdum, çocukluğumun önemli bir kısmı yani altı yedi yaşına kadar köyde geçti. Normalde yaşım yedi olmasına rağmen nüfus cüzdanında beş yaşında görüldüğüm için Ankara'daki Bahçelievler (Bahçeleriçi) İlkokulu benim yaşımın küçüklüğü nedeni nedeniyle okuldan ayrılmamı istediler bende köyde beş yaşında gerçek yaşamımda ise yedi yaşında okula başladım, iki yıl köyde okudum daha sonra tayinle nakille evet Süleyman Nazif İlkokulu'na Ankara Tuzlu Çayır Mahallesi Şahin Şahin Tepe'ye yakın bi bölge olan Tuzlu Çayır Süleyman Nazif İlkokulu'nda ikinci sınıftan itibaren okumaya başladım.

M. S: Peki babanız ve anneniz ne iş yaparlardı?

R. Ö: Annemin okuma yazması yoktu ev kadını ve ya işte sadece evle uğraşan bi şeyi vardı, babam ilkokul mezunuydu, Ankara Numune

Hastanesi'nde hizmetli olarak görev yapıyordu yine aynı köy doğumlu işte uzaktan akrabalıkları olan bir evlilikleri vardı annem ve babamın.

M. S: Okula ilk gittiğiniz, özür dilerim, okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz?

R. Ö: Evet, hatırlıyorum, Ankara Mamak Misket Mahallesi'nde bulunan Bahçeleriçi İlkokulu'na yazdırılmışım, mahallemizde iki tane bayan bi de ben onlar da biraz iri benden iri yarı biraz büyükçelerdi onlarla beraber el ele tutuşup Bahçeler Bahçeleriçi İlkokulu'na gittiğimi hatırlıyorum dünkü gibi.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl gelir giderdiniz, nasıl otururdunuz sınıfta, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

R. Ö: Şöyle söylim oku oku okula yürüyerek giderdik tabi o zaman böyle çok vasıta yoktu yani gidebileceğimiz yer, mümkün olduğu kadar yürüyerek giderdik bu yürüme işte bazen ailem götürürdü bazen işte o mahalledeki okula gidenlerle beraber grup olarak el ele tutuşarak okula giderdik, okulda kalabalıktı yani otuzu yak üçer kişi otururduk, okullar iki dönemdi sabahçı ve öğlenci olarak ifade edilmişti dolayısıyla işte küçükler genelde sı öğleden sonra gidiyodu, biz öğleden sonra giderdik o dönemler işte birinci sınıf bitmeden o okuldan ayrılıp köydeki okula gitmek zorunda kaldım yaşımın resmi yaşımın küçük olması nedeniyle köyde ki okul zaten yürüyerek gidiyorduk, köyde bi tane okul vardı hatta birler ikiler üçüncü sınıflar aynı sınıfta dörtlerle beşler ayrı sınıfta iki tane sınıf vardı böyle eğitim görmüştük, eğitimimiz genelde işte bir ikinci üçüncü sınıfların müfredatı birbirine yakın işte hocanın o anki öğretmenin o anki bizim durumumuz neyse ona göre bir şey yapardı daha çok matematikle ilişkin eğitim yapılırdı daha çok matematik öyle diğer sosyal bilgilerin çok etkinliği yoktu önemli olanda matematikti, bol bol problem çözdürürlerdi şuan ki gibi hatırlıyorum, diğer şeyler biraz eksik kalırdı.

M. S: Okul kıyafetiniz nasıldı?

R. Ö: O dönem okul kıyafeti siyah önlük beyaz yaka dediğimiz yandan şeyliydi hatta çalışkan olanlar da gırmızı gurdele yeşil gurdele sarı gurdele diye böyle yani hafifçe kutlama yapılırdı, gurdelemizde vardı onun dışında

zorunlu bir şey yoktu saçlar sıfırdı, yani saçlar kestirilirdi öyle saç bırakma diye bi şey yoktu, tırnaklar sürekli her hafta kontrol edilirdi, mendillerimiz vardı böyle iki tane mendillerimiz onların üzerine koyarak her her hafta kontrol olurdu tırnak kontrolü işte evet hıı.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

R. Ö: Yok elektrik yoktu zaten gündüz eğitim olurdu gündüz eğitim olduğu için normal gündüzdeki güneş şeyi ışığı yeterliydi onun dışında eğer eksik bi şeyler varsa ona idare dediğimiz gaz lambaları şeklinde olurdu ondan da birkaç tane asılırdı öyle şey yapılırdı onun dışında öyle bir teknik yoktu kütüphane hiç yoktu yani bırak kütüphaneyi defter bile zordu yani o zaman iki şey var saman kağıtlı defterler vardı böyle beyaz çizgisiz bi de kırk sayfalık bir çizgili defterimiz vardı birine işte yazı yazardık diğerine matematik yapardık onun dışında çok fazla teferruatlı bugünkü gibi teferruat yoktu hatta söyleyebilirm o defterleri de gazeteyle kaplardık yani kaplama işini de gazete işte bulduğumuz gazetelerle yapardık.

M. S: Tuvalet tabi Tuvalet var mıydı?

R. Ö: Tuvalet tabi okulun dışında böyle köylü usulü yani bilinen köydeki evlere benzer tabi biraz okul olduğu için tuvaletleri işte işte bayanlara iki tane tuvalet erkeklere iki tane tuvalet yine işte suyu elle götürürlerdi yerdı yani öyle normal şeyi suyu yoktu yani şebeke suyu yoktu.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

R. Ö: Normalde derslerimiz daha çok Türkçe ve matematik ağırlıklı işte zaman zaman da böyle tarih dersleri verilirdi ama tarih biraz daha geri planda daha çok Türkçe ve matematik ağırlıklıydı ilkokulda işte daha sonra hayat bilgisi diye görmeye başladık onlarla ilişkin işte güneş tutulması işte ay tutulması onları görmeye çalıştık ama daha çok yoğunluk Türkçe ve matematik ağırlıklıydı bunu söyleyebilirim bir ikincisi.

M. S: Yardım alır mıydınız?

R. Ö: Yardım yardım alabileceğimiz şey yoktu çünkü çoğu okuma yazması yoktu, alabileceğimiz yardım sadece öğretmendi öğretilmekte dersler bittikten sonra köyden ayırıldılar köyde yerleşik değillerdi, dolayısıyla sadece işte öncelerden böyle birazcık matematik bilenler sadece onu söyleyebilirlerdi bi de eski usulde matematik sorulurdu yani böyle şuanda bile hatırlıyorum mesela bir bekçi amcamız vardı köy bekçisi şey söylemişti matematik sorusu işte yukarda uçan kazlar işte arada .. böyle bi güzel şeyler vardı ve ya o köyde üç kiloluk yedi kiloluk on kiloluk bulgur şinikleri olurdu onlardan birbirine boşaltırsan hani nasıl yapabilirsin falan tabi böyle yoksa öyle yardım alabileceğimiz modern anlamda bi şeyimiz yoktu.

M. S: Başarılı olduğunuz dersler?

R. Ö: Evet başarılı olduğum ders, en çok başarılı olduğum ders matematikti, matematiği çok severdim hatta mühendis olmak istemiştim ama olmadı şanssızlık, matematiği çok severdim hala da çok seviyorum ve uğraşıyorum matematikle de.

M. S: Şuan ki mesleğiniz nedir?

R. Ö: Şuan ki mesleğim evet iktisatçiyım yani iktisat eğitimi gördüm, işte bankada müfettişlik yaptık emekli olduk, şuanda inşaat işleriyle uğraşmaktayım.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

R. Ö: Öğretmenlerden hatırladığım var şuan çok net hatırlıyabilirim Semiha Çiçekli diye bir ilkokul öğretmenimiz vardı, Necati Gündüz diye vardı ha neden hatırlıyorum, hı Semiha Çiçekli çok gayretli bir insandı ama bi de çok zayıftı biraz köyde rüzgar oldu mu uçacak gibiydi biz sınıf başkanı olarak hıı, onu özellikle kar yağdığında kentten gelirlerdi kar yağdığında kollarına girerek hani herhangi bir şey badire atlatmasın diye iki öğrenci başkan ve başkan yardımcısı okula getirirdik onu o anlamda çok iyi hatırlıyorum bi de

daha sonra değişen bi hocamız vardı Yozgatlı bi hocamız o da bize çok çok misket oynatırdı böyle Yirmi Üç Nisan'da falan o tür eğlenceleri çok güzel organize ederdi ondan dolayı çok hatırlıyorum kendine teşekkür ederim.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler arasında ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

R. Ö: Öyle bir gözetildiğini zannetmiyorum yani o dönemler öyle bi şey ya biz algılamıyorduk ya da köyde herkesin ve ya bulunduğum bölgede aynı gelir gruplarına sahip olduğu için onun çok fazla önemsendiğini zannetmiyorum çünkü gelir grupları bir birine yakında yani mesela ben o Şahin Tepe Mahallesi'ne geldiğimde yani üçüncü sınıfa Ankara'ya geldiğimde bölgede aşağı yukarı tek tük öğrenci vardı yani o da şöyleydi annesi ve babası çalışıyorsa mesela babası öğretmen annesi ebe olan ve ya hemşire olan bi kaç aile vardı onların biraz durumu iyiydi ama onlarda öyle çok fark edilmezdi sadece üstü biraz temizdi ama öyle öğretmenler tarafından öyle bir farklı uygulama yapıldığını zannetmiyorum.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

R. Ö: En büyük tavsiyeleri bol bol kitap okumamızı işte gazte okumamızı söylerlerdi kitap olabildiğince işte sağlanmaya nasıl sağlanacağına ilişkin bize yol yordam gösterilirdi ama en çok ta matematik çalıştırılırdı, öğretmenlerimiz de gayretliydi o dönemde özellikle de bol bol eve ödevler verilirdi aynı zaman da bu ödevler ciddi bir şekilde kontrol edilir aynı zamanda okulda çözüldü yani gerek köyde öğretim gördüğüm zamanlar olsun gerekse bu Tuzlu Çayır'a bağlı Şahin Tepe Mahallesi'nde falan orda olsun ödevler çok titizce kontrol edilir ki ödev yapmadığımız zaman titrerdik yani çekinirdik hocalardan daha doğrusu çok korkardık da biraz çünkü orda ki hocalarımızın bizi bir yere taşımak için gayret ettiklerini şuanda çok daha rahat hissedebiliyorum.

M. S: Ne tür mesleklere yönlendirirlerdi?

R. Ö: Bizi o dönem yetmişli yıllarda daha çok mühendislik revaçtaydı o dönem toplumda revaçta olan oydu, mühendis olmamıza yönelik şeyler vardı tavsiyeler çünkü mühendis bi de kariyer olarak ta o dönemde çok mesela ben o dönemde fizik mühendisi olmak istemiştım işte astronomi mühendisi olmak istemiştım o dönemler o dönemlerin revaçtaydı veya çok gelir grubunuz varsa, yani güçlüyseniz petrol mühendisi olmak o dönemler o çok daha revaçtaydı.

M. S: Ok, okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

R. Ö: Şimdi kulaklarımız çekilirdi yani o konuda yaramazlık yaptığımızda kulaklarımız çekilirdi o dönem de tabii yalan yalan söylememek lazım dayak ta vardı yani, biraz da sert şekilde belki o korku olmasa şuan hı hı olabilir miydim onu bilemem şuan da sorgulamak gerekirdi hatta aileler de şiddeti uygularlardı yani ben babamdan yani çok çekinirdim o konuda dayak ta atardı der sen okumaya gidecen derdi hatta topa oynamamıza bile çok sınırlı izin verilirdi o konuda çünkü okutmak okumak sınıf atlamanın da ve ya geliri arttırmanın da bir yolu idi o kesimlerde o nedenle biraz sert yaklaşıldığını söyleyebilirim yani ihıı.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi?

R. Ö: Sınıfa geç kalmayacaksın bi kere o çok prensipliydi, sadece bahçede oynanabilirdi bahçemiz biraz genişti şey açısından, sınıfta gürültü yapılmaması istenirdi, boş geçtiğinde mutlaka ders çalıştırılırdı, boş sınıf diyelim ki öğretmenimizin gelmediğinde zamanda sınıfta sesin çıkmaması ve ya sesin çıkmaması için ne gerekliyse onlar yapılırdı sınıfın bahçesinde ders boyunca kimseye zarar vermemek koşuluyla her türlü oyun oynanabilirdi tabii o dönem oyunlar bugünkü gibi değildi hani biraz daha top oynamak gibi şeylerimiz yoktu çünkü o zaman top ta doğru dürüst yoktu ancak ip atlardık, hı hı biraz şey söyleyebilirim işte ip atlamayı daha çok kızlar yapardı biz de ara sıra şey yapabiliydik yani onlarla beraber oynayabiliydik.

M. S: Ortak oyunlar oynuyor muydunuz?

R. Ö: Tabi tabi hatta yağ satarım bal satarım ne bileyim bi de karşılıklı gruplar oluşurdu ortada mendil işte mendilim bilmem ne mendil kapmaca falan filan dönemin oyunları böyleydi ama güzel şeylerdi.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

R. Ö: O dönemin koşullarını ki ben de sınıf başkanı oldum sınıfta başarılı olmayla ölçülürdü yani onun dışında mesela ben çok sıska birisi olmama rağmen sınıf başkanlığı yani ölçü başarı idi yani sınıf başkanı olabilmeniz için sınıfın en iyisi olmak zorundasınız ölçümüz buydu yani o dönemin ölçüsü buydu ama diğer yerleri bilmiyorum, benim okulumda böyleydi.

M. S: Seçim gibi şeyler?

R. Ö: Yok seçim yok sadece sınıf öğretmeni en çalışkan öğrenciyi sınıf başkanı yapardı işte onun altındakini başkan yardımcısı, işte bi de artık yetenekleri yani işte ne bilim mesela kitaplık kolunu işte böyle temiz olan falan hani titiz olanı seçerdi böyle bir takım yetenekler aranırdı.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

R. Ö: En çok etkilediğim etkilendiğimiz bayramlar Yirmi Üç Nisan özellikle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması çok keyifli kutlanırdı okulda, yine tabi biz o zaman küçüktü en çok ta bu bizi şey yapardı yine Yirmi Dokuz Ekim Cumhuriyet'in kutlanması şeydi önemliydi okulumuzun böyle bir şeyi vardı, çocuk çocuk şeyini bayramını çok iyi hatırlıyorum çünkü o dönem çok ilginç oyunlar oynanırdı, yani elma yeme oyunu, simit yeme oyunu, deve güreşi, yoğurt yeme yarışı, yumurta gırma yarışı, ağızda kaşıқта yumurta götürme yarışı böyle çok çeşitli yarışlar olurdu hatta işte bu yarışlardan sonrada güzel bi de misket ve ya çeşitli oyunlar oynanırdık çok keyifli kutlanırdı bu dönemler bizim için bir nimetti şey açısından onları çok iy hatırlıyorum.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

R. Ö: Evet okulun dışında bi şeyler konuşuluyodu, bizim de o olaylar biraz o mahalle biraz ilgili idi, özellikle işte yetmiş bir muhtırası olmuştu, darbe olmuştu, bizim karşımızda Mamak Askeri Cezaevi var işte o dönemde işte Deniz Gezmişler olsun yine Hüseyin İnanlar işte o dönemde cezaevine konanlar zaman zaman oralarla ilişkin epey bi söylenti olurdu onlarla ilişkin epey bi şeyler söylenirdi ama tabi biz o kadar şey değildik, bi hatta şunu da söyleyebilirim hatta Deniz Gezmişte büyük bi sempatomuzun olduğunu da söyleyebilirim yani evet o dönem.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

R. Ö: Şimdi hatıra deyince neyi anlatacam bilmiyorum ama bir başkan yardımcım vardı, güzeldi bi kızdı çok sevmiştim ama hı hı,ı yani onu hiç hala unutamıyorum hoş bi şeydi biz de söyleyemezdik tabi bunlar özgürce yaşanmazdı o zamanda içten içte bir sevgi vardı unutamadığım şeylerden biridir.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

R. Ö: ilkokulda o dönemler mahallede televizyon yoktu sadece bi bir komşumuzda vardı Çorumlu bir komşumuzda o da yurt dışında akrabaları olduğu için gelmişti hatırlıyorum çocuklar işte haftada bi gün ancak gidebilirdik o zaman iki saat gibi bi yayın vardı, işte bi yarım saatını falan tabi komşumuzun evinde on beş yirmi tane çocuk olarak televizyon seyrederdik tabi komşumuzun o dönemi hatırlamıyorum şimdi çok rahatsız olduğunu tahmin edebiliyorum böyle bi şey vardı bi de radyo kültürü mahallemizde bekçi olarak görev yapan bekçi Haydar Amca vardı onun çocuklarıyla çok iyiydik ancak oraya gittiğimizde onlarla oynarken veya ders çalışırken orda haber dinlerdik ama en çok maç dinlerdik o dönem maçlar radyodan verilirdi televizyonda maç verme yoktu en çok ta maçları ondan dinlerdik onun ayrı bir

keyfi vardı hem radyoyu balkona koyardık bahçede domates ekerdik bilmem işte biber ekilirdi falan filan hatta onlarla da böyle toplayarak salata malata yapılarak çok hoş bir keyif olurdu o keyfi tamam.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

R. Ö: Tabi izin veririm.

M. S: Teşekkür ederim.

R. Ö: Bi şey değil, ben de teşekkür ederim, yardımcı olabildiysem.

M. S: Sağ olun.

BEDRİYE SOYLU

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 27 Haziran 2008 Bedriye Soylu'yla konutunda, odasında 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tez için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, annenizin ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeşiniz?

B. S: Hangisinden başlayım şimdi, Tuncel'i Pertek'te doğdum, ilkokulda Aşağı Kacarlar Köyü'ne başladım.

M. S: Kaç kardeşiniz?

B. S: On bir kardeşiz, on bir kardeşiz.

M. S: Kaç yaşındasınız.

B. S: Şuan kırk üç yaşındayım.

M. S: Anneniz ve babanız nerede doğdular ve ne iş?

B. S: Tunceli Pertek,

M. S: Ne iş?

B. S: Çiftçi,

M. S: Çiftçi, Anneniz?

B. S: Annem ev hanımı, babam çiftçilikle uğraşiyor.

M. S: Şu an ne iş yapıyorsunuz?

B. S: Hizmetli olarak çalışıyorum.

M. S: Okulla ilgili özür dilerim. Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz, ilkokula?

B. S: He hatırlıyorum, okula ilk abim beni kaydetti, okula götürdü beni ilk başladığımda çok heyecanlıydım bi de geç başlamıştım zaten ondan sonra annem bana bi siyah önlük almıştı, babam da bi tane siyah ayakkabı almıştı şu lastik ayakkabılar olur ya onlardan ondan sonra çantam bez çantaydı, annem bezden dikmişti torba öyleydi, çok heyecanlanmıştım, gittim birinci günü öyle, tanıştık öğretmenle şu bu, öğretmenim bayandı Fatma Hanım, çok iyi bi hocaydı.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz sınıfta, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

B. S: Okul kıyafetim siyah önlüktü sonra o önlüğün altına pantolon giyerdik, annem saçımı bağlardı, kendi köyümüzde okul yoktu başka bi köye okula gidiyoduk, yürüyerek gidip geliyoduk, bi tane yaşlı amcamız vardı o bizim köyün çocuklarını toplayıp götürüyodu okula akşam da gelip alıyodu saat üçte, okulda öğlen şey veriyolardı ekmek veriyolardı bi de süt veriyolardı öyle.

M. S: Okulun adı neydi?

B. S: Aşağı Kacarlar İlkokulu.

M. S: Sınıfta nasıl otururdunuz ve ders nasıl yapardınız?

B. S: Sınıfta bir iki üç iki üçler oturuyodu, tek öğretmendi, işte hocamız böyle saatle mesela birlere bir saat, iki saat ara veriyodu, tekrara başlıyodu, ikilere üçlere böyle veriyodu, okul öyleydi yani şey değildi tek sınıf yoktu, yani bi sınıfta bir iki üç okuyodu.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

B. S: Okul arkadaşlarım zaten fazla yoktu köyümüzde biz öyle, biz beş arkadaştık, ikisi erkekti üçümüz kızdık, iyi arkadaşlar anlıyacağın seviyodum arkadaşlarımı.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

B. S: Kütüphane yoktu, elektrik su da yoktu, su köyde bir tane çeşme vardı gidip orda içip geliyoduk kışında ısınmak için herkes evinde odun götürürdü birer tane her öğrenci bir odun götürüyodu tuvalet te çok uzaktı yani.

M. S: Okulun dışındaydı.

B. S: Okulun dışındaydı ama böyle nasıl diyim hane şey böyle tahtadan filan yapmışlardı öyle bir tuvaletleri filan vardı sularını filan işte çeşmeden getirip tencerelere doldurup öyle kullanıyodu.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevleriniz ile ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

B. S: Dersane yoktu zaten, e arkadaşlarda benim gibi birinci sınıftaydı, aileden kimse yoktu, annemin zaten okuma yazması yoktu, babam da hep dışardaydı, yani çiftçilik tarla falanla uğraştığı için, kendi çabamızla yapıyoduk okulda öğrendiklerimizle, Türkçe'yi çok seviyodum matematikle pek aram iyi değildi.

M. S: Hangi dersler vardı?

B. S: Matematik, Türkçe, hayat bilgisi, resim, beden, beden de zaten dışarda normal öyle oynuyoduk kendi aramızda zaten yani öyle şey yoktu beden hocamız yoktu, kendi arkadaşlarımız sınıf içinde hepsiynen oynuyoduk, öyleydi.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı,

B. S: Fatma.

M. S: Neden onları hatırlıyorsunuz?

B. S: Fatma öğretmenimi çok seviyodum, bi de bizim köyde oturuyodu o, ondan çok seviyodum, o çok iyi bi hocamızdı, ama yaşıyo mu yaşamıyormu, aşadığını sanmıyorum zaten yaşlıydı yani genç değildi.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

B. S: Yok öğretmenimiz öyle bi şey yapmıyordu yani bizim öğretmenimiz, ayırım yapmıyordu mesela kız erkek oturturuyodu, ama dört beş sınıflar anlatıyolardı ayrı ayrı oturturuyolarmış ama bizde öyle bir problem yoktu, öğretmenim hep şeyi oturturuyodu karışık, erkek kız diye ayırım yapmıyordu varlıklı ve ya varlıksız diye de yapmıyordu.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

B. S: Hiç böyle bi şey konuşulmadı, yani duymadım hiç böyle bi şey söylenmedi

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz,

B. S: Yaramazlık.

M. S: Dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

B. S: Yaramazlık yapamıyorduk çünkü biz öğretmenden çok korkardık, öğretmenimizi gördüğümüz zaman hemen dururduk yani öğretmenimiz geçerci yürürdü biz de ondan sonra devam ederdik, korkuyoduk bi tek ben değil bütün arkadaşlarım öyleydi, dayak bi de ondan sonra dayak bi iki defa yedim o da okul dışında arkadaşımı dövdüğüm için yemiştım, öğretmene beni şikayet etmişti işte o zaman yemiştım, ders için yemedi ben.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

B. S: Şey oynardık, taşları böyle dizerdik, annem şey yapmıştı bize top, bezden ama bezden böyle içi pamuk dolu yapmıştı, onlarla rahatlıkla... oynardık, ondan sonra saklambaç oynardık, bu tür şeyler oynardık öyle fazla

bi oynadığımız zamanımız da olmuyordu çünkü okuldan eve geldiğimiz zaman annem bize hemen iş yaptırıyordu.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

B. S: Sınıf başkanlığı için yani şey yapılırdı, hani nasıl burda böyle sandık diyoz ya seçim öyle seçerlerdi, mesela el kaldırılırdı diyelim ki beni seçmek istedikleri zaman çoğunluk kimdeyse o sınıf başkanı olurdu fazla zaten öyle şeyleri yap yani bi tek sınıf başkanımız vardı bi de onun yardımcısı vardı, başka faaliyetler için o zaman yoktu yapılmıyordu, oklumuzu da biz temizliyoduk, temizliği biz yapıyoduk.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

B. S: Ya Yirmi Üç Nisan'da işte İstiklal Marşı okunurdu ondan sonra yumurta haşalınıp götürürdük, yarışmalar yapılırdı o zamanlar, yumurta işte kaşığı ağzına koyup yumurtayı içine koyuyolardı bi mesafe koyuyolardı oraya kadar koşarak gidip geleceksin sonra torbanın içine giriyoduk böyle oyunlar, koşarak inneye ip takıyoduk böyle şeyler güzeldi ama o zaman daha heyecanlıydı yani.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyö musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

B. S: Ya ben zaten şimdi köyde pek konuşanları anlamıyodum çünkü çoğu şey konuşurdu Kürtçe konuşuyolardı ben bilmiyodum o kadar, öyle fazla bi şeyi yaşamadım yani böyle hani dışarda konuşan edenleri hani anlamadığım için yap bilmiyodum.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

B. S: Okulnan ilgili ya o kadar çok güzel şeyler, arkadaşlarımla olan güzel şeylerim vardı, mesela bi kız arkadaşım vardı, işte şeyler vardı böyle

sevgili filan o zaman işte o şundan hoşlanıyo bu bundan hoşlanıyo, onunla evlenecem bununla evlenecem böyle şeyler unutamıyorum, hep konuşurduk, şakalaşırdık, güzel şeylerdi başka da.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

B. S: Babam dinlerken işte televizyonumuz yoktu o zamanda ım babam haberleri filan dinliyolardı, işte en çok şeyi dinliyodu bu yetmiş dörtte Ecevit'in işte şeyi seçildiği zaman başbakan seçildiği zaman o zaman aftan filan böyle konuşuyolardı, ediyolardı, bunları da babamla dinlerdik fazla şey dinlemiyoduk, zaten babam sadece haberleri pilliydi o zaman, fazla açmıyolar, tamam okuldaki anılarımdan işte yerli malı haftası düzenlenirdi, annem bize pestil, ceviz, badem sonra böyle ekmek filan yapardı işte bunu yapardı, okula götürürdük, orda kutlamalar filan yapardık çok güzel olurdu. Arkadaşlarım hep getirirlerdi, birleştirdik onu ordan okulda sonra kırlara filan giderken anneler hazırlık yapardı yine bu tür şeylerden yiyecek filan giderdik, yapardık.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

B. S: Evet, veririm.

M. S: Teşekkür ederim. B. S: Rica erdim.

OZAN ÖZDEMİR

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 5 Temmuz 2008 sayın Ozan Özdemir'le çalışma odasında 1970-75 Dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tez için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

O. Ö: Ben teşekkür ederim.

M. S: Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, anneniz ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeşiniz?

O. Ö: Adım Ozan Özdemir bin dokuz yüz at bir Eylül bin dokuz yüz altmış altı Ankara doğumluyum, serbest avukatım, annem babam Sivas Kangallı, emekli işçi ve ev kadını, dört kardeşiz, bir kız üç erkek.

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz?

O. Ö: Okul gittiğim ilk gün, gün olarak ilk günü hatırlamıyorum, ilk günü hatırlamıyorum ama sonraki günlere ait iz zihnimdeki hatırlıyabildiğim şeyler annemle beraber gittiğim, ama büyük ihtimal sonraki günlerde hatırladığım için büyük ihtimalle ilk günde ben annemle beraber gittim ama o konuyla ilgili zihnimde çok dediğim gibi şey yok, net bir bilgi yok, hatırlıyamıyorum.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

O. Ö: Okulumun adı 13 Ekim İlköğretim Okulu, Aydınlık Evler Türk İş Blokları, Türk İş Bloklarında, Türk İş tarafından yaptırılmış bi kooperatif evleriydi ve bin bin bin bine yakın bir konut vardı, coğrafi alan olarak küçük bi yerleşim bölgesiydi ama genelde insanların bir birini tanıdığı mekan olarak düşünebiliriz, okulda giydiğimiz beyaz yaka siyah önlük, oturma şeklimiz itibariyle de dikdörtgen kare diyebilceğimiz sıranın karşılıklı karşılıklı olarak konulmasıyla kullanılan biçimde biz çok net hatırladığım bi şey yok ama bu konuda da heralde öyle olduğunu düşünüyorum.

M. S: Okulda nasıl ders yapardınız?

O. Ö: Okulda ders yapma sistemiyle ilgili olarak bugünkü sistemle çok farklılık gösterdiğini düşünmüyorum, normal iş tek hocayla farklı derslerde aynı hocanın o derslere girmesiyle yaptığımız şeydi, sistem olarak bugünküyle dediğim gibi bugünküyle farkı yoktu.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

O. Ö: Bizim söylediğim gibi bulunduğumuz mekan kooperatif olduğu için oldukça fazla arkadaşımız vardı, aynı yaş grubunda arkadaşım arkadaşımız vardı, bunlardan bir kısmıyla zaten mahallede tanışıklığımız olduğu için şeyde ilkokulda çok yabancılık çekmedik birbirimize, çok genele teşmil etmiyorum ama büyük bir kısmı öyleydi diyebiliriz, isim olarak mı, hatırladıklarımız derken?

M. S: Yani.

O. Ö: Yani mahalle arkadaşlarım zaten orası ilkokul, ortaokul, lise yan yana olduğu için, devamında da hep beraber oturup berber okula gittiğimiz kişilerdi, hatırladığım insanlar var evet yani isim olarak ta hatırladığım insanlar var.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

O. Ö: Şimdi bizim bulunduğumuz semt itibariyle Ankara'nın zaten en eski yerleşim bölgelerinden biri denilebilecek bi yer, dolayısıyla eğitim gerek bina açısından gerek te fiziksel koşullar açısından iyi olarak nitelendirebileceğim bir okul türüydü, oku bu efendime söyleyim tuvaletinden, kütüphanesinden diğer,

M. S: Elektrik,

O. Ö: Bütün.

M. S: Su,

O. Ö: Elektrik su yani bunlarla ilgili sıkıntı hiç yaşamadık diyebilirim, yoktu yani yoktu öyle.

M. S: Okulun hizmetlileri var mıydı?

O. Ö: Okulun hizmetlileri vardı evet, okulun hizmetlileri vardı.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

O. Ö: Şimdi bizim okuduğumuz dersler itibariyle bugünkünden farklı dersler okumuyoduk, hayat bilgisi, Türkçe, matematik, yalnız benim bugün ki okul larla karşılaştırma yap mak durumunda kalabileceğim bi tek şey belki o zaman öğrenci açısından ilginin öğretmen tarafından veya işte idare tarafından öğrenciye daha çok gösterildiğiydi, bugün ki şeyle sosyal koşullarla o zaman kini karşılaştırdığınız zaman çok geniş bi şey yoktu ama ona rağmen daha çok gayret vardı diye düşünebilirim. Ben şeyi hatırlıyorum mesela okulda İngilizce kursları, müzik aletleriyle ilgili kurslar, geziler ve bu tip aktivitelerin çok yoğun olarak bulunduğunu söyleyebilirim.

M. S: O zaman için?

O. Ö: Evet, o zaman için çünkü ben İngilizce kursuna gittiğimi hatırlıyorum, mandolin kursu aldığımı hatırlıyorum, bunlar yapılıyordu ve bunlardan faydalandım, gezi düzenlenirdi özellikle işte müzeler, tiyatro bu tip aktivitelerimiz vardı epey yani dediğim gibi yer olarak güzel Ankara'nın seçkin semtlerinden bi tanesinde olduğu için bu olanaklardan faydalanabiliyorduk.

M. S: Peki başarılı olduğun dersler!

O. Ö: Başarılı olduğum dersler ben aslında vasat bi öğrenciydim, başarılı olduğum dersler şu ve ya bu şekilde ayırt etmek yanlış olur benim için ama sözel ağırlıklı bir şeyim vardı çalışma sistemim vardı.

M. S: Büyüklerinizden yardım alır mıydınız?

O. Ö: Şimdi zaten biz, benim geldiğim aile köy kökenli bi işçi ailesi olduğu için eğitim bizim açımızdan çok önemliydi, yani bi kişinin muhakkak bi üniversite bitirmesine gerektiğine inandırılarak yetiştirildik biz, dolayısıyla bu konuda şeyimiz vardı, gayretimiz vardı fakat tabi bu şey değildi bi anne baba olarak katkı sağlayabilecek nitelikte kişiler olmadığı için biz bunu daha çok dışarda alıyoduk, dediğim gibi işte okul da verilen ek kurslar olduğu zaman kurslara gönderilirdik, ya onların desteği bize daha çok bu bu şekliyle olurdu, yani bir.

M. S: Kurslar ücretli miydi?

O. Ö: Ta evet ücretliydi, ama şey değildi bu o zamanki ekonomik koşullar içerisinde insanları zorlayabilecek miktarlar itibariyle bahsedebileceğimiz bi para değildi.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

O. Ö: İki, benim iki tane ilkokul öğretmenim oldu, ikisini de net hatırlıyorum fakat neden neden hatırladığım konusunda şey yapamıyorum, çok net bi şey söyleyemiyorum, ilk ilkokulda ilk üç üç ilk ilkokul üçe kadar Aymelat Hatif isminde bi öğretmenim vardı, kadının güzelliği benim çok dikkatimi çekerdi, güzel bi kadındı üçten beşe kadar da Mustafa Altıparmak diye bi hocam vardı, o da öğrencisiyle çok ilgiliydi , o da isim olarak zihnimde.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

O. Ö: Açıkçası böyle bi farklılaşma ve ya ayrıştırma gibi bi şey yaşamadım, gerek kız erkek olsun, gerek efendim gelir grubu itibariyle, gerek sınıfsal öyle bi şeyi görmedim, belki şu olabilirdi ama zihnimde mesela öğretmenin veya or eğitim sisteminin kendi içinde kaynak kaynaklanan değil de ama benim kendim hissettiğim şeyler vardı mesela, atıyorum biz o zamanlar beslenme çantasıyla şeye giderdik okula giderdik, yani biz sabah kalkınca annemiz ba bize şeyi koyardı yemeğimizi koyardı, biz okulda kahvaltı yapardık, dolayısıyla şimdi orda aç açtığınız menü itibariyle orda ne olduğunu

hı hı ne olduğunu ne olduğunu fark edebilirdiniz, tabi şey vardı farklı gelir gruplarında insanlar vardı fakat bu eğitim sistemi öğretmen meyilleri açısından bir şey getirmiyordu artı ve ya eksi getirmiyordu.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

O. Ö: Şimdi aslında eğitim sistemi içerisinde ben sadece ilkokul için değil, lise için de söylüyorum, böyle bi yönlendirme olayıyla hiç karşılaşmadım ve ya biz aslında bize yapıldı bu fakat ben biz farkında değildik ama açık olarak benim zihnimde yönlendirilmem işte uğraşmam gereken alan, başarılı olacağım alanla ilgili olarak herhangi bir telkinde ve ya tavsiyede bulunulduğunu hatırlamıyorum, dolayısıyla şey değil yani bu kafamda açık ve net değil, bizim bildiğimiz bir tek şey vardı, bi üniversite bitirmek zorundaydık, bu da bu toplumda işte var olabilmek için geçerli bi neden gibi öğretildi bize, yani var olmak için üniversite bitirmek üniversite mezunu olmak zorundaydım, bir meslek sahibi olmak zorundaydım, meslek dediğin şey üniversite eğitiminde ibaretti başka bi şey yoktu bizim için.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

O. Ö: Soruyu bi daha alem hocam.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

O. Ö: Sistem açısından katı kurallar olan bi okulda okumadım, öğrenim hayatımda öğrenim hayatım boyunca çok sık karşılaşmadığım şeylerdi, normal okul ı eğitim sistemi içerisinde var olan şeyler işte düzgün giyineceksin, temiz giyineceksin, saçını uzatmayacaksın bu tip şeyler, bunun dışında okula ilkokul hayatım boyunca hiç dayak yemedim, yani herhangi bir şekilde idareden öğretmenden şiddet görmedim, bize de uyacağımız kurallar işte o dediğim kendi çerçevesi içerisinde okulun kendi belirlediği işte şeyler

kılık kıyafetinden şekline biçimine bakacağın şeyler, onun dışında ayrıcalıklı bi şey yani kendi yarattıkları bi kural hatırlamıyorum yoktu.

M. S: Peki okuldan genel anlamda dayak var mıydı?

O. Ö: Yok, yani dediğim gibi bizim şimdi merkezi bi yerde olduğu için okul oraya gelen gerek öğretmenler gerek veliler açısından çok kolay yapılabilir bir şey değildi dayak.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

O. Ö: Valla bizim oynadığımız bi sürü oyun vardı, sadece okul içerisinde diyorsan, ne oynardık?

M. S: Okul dışında da olabilir yani!

O. Ö: Okul dışında ha oynadığımız güzel gazoz kapakları biriktirirdik sevdiğimiz oyun oydu okul dışında, misket oynamayı severdik bunla ilgili olarak epey bir şeyimiz vardı deneyimimiz vardı yani ilkokul hayatım boyunca ortaokul hayatıma da hatta onu dahil edebiliriz bir misket merakımız vardı, o zaman tabi araç açısı gereç açısında oyun oynuyabileceğimiz oyunlar çok sınırlıydı, ee onlardan biri de buydu, onun dışında da bizim tar teneffüs saatlerimiz sanıyorum on on ve ya on beş dakikaydı, biz o arayı ya beslenme saati olarak değerlendiriyoduk ya da bahçede bol miktarda koşarak değerlendiriyoduk hatırladığım o.

M. S: Kız ve ya erkek arkadaşlarınız!

O. Ö: Yok yok kız erkek ay ayrımı yaparak herhangi bir gruplaşma dediğim gibi yoktu, yani kızla erkek beraber oyun oynuyabiliyorduk bu konuda sıkıntımız yoktu.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

O. Ö: Bizde zaten o tip şeyler genelde hep seçimle oluyodu, yani orda başkanlığa sınıf başkanlığı için konuşursak seçimle gelen başkanlarımız vardı

daha doğrusu bu konuda tabi şeylerin öğretmenlerin de beli tavasupları olurdu belirli öğrenciler üzerinde ama genelde özgür irademizle seçerdik.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

O. Ö: Benim normal işte şeylerde resmi bayramlarda yapılan rutin kutlamalar ve o kutlamalardaki belirli ritüeller, zihnimde kazınan çok şey yok aslında yani biz bir oraya amaç için değil bi görev için daha çok katılıyoduk, onların da çok fazla bilincinde değildik, günün anlamı önemi açısından söylüyorum yani biz burdayız ama niçin burdayız, bu biz bizim için şey değildi çok önemli değildi bir ritüeldi biz o ritüeli gereğini yerine getiriyoduk öyle diyelim.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

O. Ö: Şimdi tabi bizim okuduğumuz dönemler bu şey açısından soruyosun demi yani bu sosyal,

M. S: Genel

O. Ö: Sosyal?

M. S: Evet, olabilir.

O. Ö: Tabi o dönem insanların çok fazla politize olduğu dönemlerdi ve bi şekilde taraf olmak zorunda olduğunuz dönemlerdi, bu dönemlerde elbette ki siyaset şeyin gündemindeydi, insanların hayatının gündemindeydi ve ilk sıralardaydı çünkü ciddi çatışma ve tartışmaların yaşadığı bi dönemdi.

M. S: Siz bunları biliyor muydunuz tamını?

O. Ö: Yani şimdi geldiğim aile itibariyle zaten çok uzak değilim bunlara, şey bi aileden geldim ben bu tip konulara ilgili alakalı kon bi aileden geldim dolayısıyla gündemden bahsedeceksek bu her zaman içimde vardı yani sosyal

toplumsal olaylar dolaysıyla şeyim var Alevi kimliğim var, bu kimlikte beni bi şekilde biçimlendirdi, dolaysıyla şey değil, o günlerin hatıraları benim zihnimde daha çok toplumsal ve siyasi olaylara ilişkindir.

M. S: Hatırladığınız örnekler var mı?

O. Ö: Hatırladığım örnekler derken?

M. S: O dönemde siz ilkokula giderken duyduğunuz, haber aldığınız?

O. Ö: Yani şimdi biz zaten bir şekilde politize olmuştuk, yani düşün ben ilkokul beşteyim orta bire geçtim arada üç aylık bir dönem var tatil itibariyle beşi ilkokul beşten orta birinci sı sınıfa geçmek bu orta bire geçtiğim yıl ben okuldaki eylemlere çok ciddi şekilde katıldığımı hatırlıyorum, yani bu bi bi şey değil dediğim gibi politik bilinç siyasi bilinç anlamında değil, bu o güne kadar yaşadığım aile düzeni içerisinde gelen bi şey.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

O. Ö: İlkokul dönemimle ilgili olarak hatıra olarak anlatabileceğim çok bi şeyim yok, çok şey değildik yani okulla ilgili eğitim öğretim dışında bağlantılı değildik, dolaysıyla o döneme ilişkin çok benim üzerimde etki eden bi hatıram yok.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

O. Ö: Dediğim gibi biz o konuda ciddi olarak siyasi ve sosyal alanda konuşulan bir ailede yetiştik, zaten bizim ilkokul ilkokula başladığımız dönemde televiz ilk televizyonumuz ilkokula başladığım dönemde sanıyorum yetmiş iki ve ya yetmiş üçtü aldık daha evvel evelinde şeyimiz vardı radyomuz vardı, orda ki başlıca dinlenmesi gereken şeyde gayet tabii ki haberlerdi, bunlar dinlenirdi, televizyonla beraber tek kanallıydı yine de biz ciddi bir izleyiciydik yani televizyon izleyicisiydik babamızın müsaade ettiği dönem süreler içerisinde tabi.

M. S: Hatırladığınız haberler var mı?

O. Ö: Hatırladığım haberler İsmet İnönü'nün ölümünü hatırlarım, Aşık Veysel'in ölümünü hatırlarım, sonraki dönemlerde ilkokula denk gelmiyor ama bu işte Abdi İpekçi'ydi, Papa'nın vurulmasıydı bu tip olaylar zihnimde açık nettir.

M. S: Peki okulda beslenmeyle ilgili?

O. Ö: Biz şimdi dediğim gibi zaten o zaman ki adıyla beslenme çantamız vardı, okula gideceğimiz gün hazırlanıp orda yiyeceğimiz yiyecek içecek bu tip şeyler, genelde ailemizin verdiği şeyler ama sanıyorum ilkokul ikinci sınıfa kadar biz süt içtik okulda ama bu büyük ihtimalde süt taze süt anlamında değil de süt tozu anlamında verilen süttü, süt ve kek veriyolardı biz de ilkokul bir ve ikiyi sanıyorum o şekliyle, ilkokul bir ve ikide o şekilde beslendik.

M. S: Evet, peki o sütün kutu içinde falan mıydı?

O. Ö: Kutuydu evet, kutu içerisinde geliyordu, şimdi dediğim gibi şey yapamıyorum net hatırlıyamıyorum yani süt tozu.

M. S: Süt tozuysa heralde.

O. Ö: Süt tozuysa şeyde olabilir, süt tozunu ambalajlamışlar da olabilir o nedenle şey yapamıyorum ya çok net hatırlamıyorum ama bu şey değil bütün ilkokul hayatım boyunca süresince olmadı bi ilkokul bir ve iki hatırlıyorum.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

O. Ö: Vermiyorum abiciğim, şaka yaptım veriyorum.

M. S: Teşekkür ederim.

LEYLA AKINCI

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 2 Temmuz 2008 sayın Leyla Akinci'yla çalışma odasında 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tez için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

L. A: Ben teşekkür ederim.

M. S: Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, annenizin ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeşiniz?

L. A: Bin dokuz yüz atmış altı Ankara doğumluyum. İki kız iki kız kardeşiz, babam Siirt doğumlu annem İstanbul doğumlu, aynı zamanda akrabaları, babam on onüç on iki yaşımıdayken babamı kaybettim, annemi de otuz iki yaşımıdayken kaybettim, ikisi de hayatta değil. Babam Türkiye Elektrik Kurumu'nda oto tamircisi olarak görev yapıyordu, annem de Hava Dikimevi'nde emekliydi.

M. S: Siz ne iş yapıyorsunuz?

L. A: Ben şuanda daktilo diyebiliriz, santral memuru olarak görev yapıyorum ama asıl yaptığım iş bilgisayarla daktilo yazışma işlemleri evrak.

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyo musunuz, ilkokul?

L. A: Hatırlıyorum, hatta kayıta bile sorun çıkmıştı, işte o zamanlar doğum tarihleriyle ilgili bir şey vardı sanırım, ben de biraz yapı olarak büyük olduğum için biraz almama alma durumu vardı, sonradan kayıt edildim ve ilk güne başladığımda biraz çocukken içine kapanık bi çocuktum ama şey böyle yani nasıl annemden ayrılcam işte bi de büyük olan benim evde daha bi sevgi babadan dolayı çok fazla görüyodum çocuk olduğum için hep öğretmenin beni döveceğini o korkuya kapılmıştım neyse ama sonuçta ilk iki sı ilk bir ve ikinci sınıflarda erkek öğretmenimiz vardı, çok müzik öğretmeniymiş asıl görevi, çok

sevecan davrandı, bir sene şarkı söyledik diyebilirim nerdeyse böyle yani güzeldi.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz sınıfta, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

L. A: Orta Tepe İlkokulu'ydu, mahalemizde olan bi okuldu, yürüyerek gidip geliyoduk, sıralarda oturuyoduk, önlüğümüz siyah beyazdı o dönemde giyilen önlüklerdi böyleydi yani, beyaz yaka ve beyaz kurdeleler takardık böyleydi yani.

M. S: Peki nasıl ders yapardınız?

L. A: Yani diyorum ya eskiden şeyde farklıydı alfabe öğrenimi de farklıydı önce işte çubukları çizmek bilmem ne birlerde öyle başladık, sonra ikinci dönemden sonra okuma yazmaya, harfleri tanımaya başladık öyleydi yani.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

L. A: Hep çoğu mahallemizin arkadaşı olduğu için aynı evler ya evlerimiz yan yana olan arkadaşlarımızdı gayet iyi geçinirdik, işte hatta durumları şey olanlara birbirimize yardım etmeyi seven insanlardık, yani birimizin kalemi yoksa mutlaka öbürü verir, silgisi yoksa evdekiler ikna edilir, onun noksanları alınır, öyle bir tipik bi mahalle okuluydu okulumuz.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

L. A: Kütüphaneyi hiç görmedim, beş yıl orda okumama rağmen hiç kütüphane görmedim, elektrik, su vardı, bazen zaman zaman fülüyla ısıniyoduk zaman zaman ailelemizden toplanıyodu o paralar, hatta şöyle söyleyim ben okul bittikten sonra hemen hemen bi yirmi yıl sonra anca bahçe duvarının yapıldığını gördüm çünkü her sene bizden para toplanıyodu bunun için.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

L. A: O zamanlar dersane yoktu zaten en çok sevdiğim ders fen dersi idi, matematikten nefret ediyotum hala ediyorum rakamlarla aram yok çünkü onun dışında sadece annem yardımcı olabiliyordu başka da yoktu yani.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

L. A: Kendi öğretmen iki öğretmen değiştirdim, ikisini de çok iyi şekilde hatırlıyorum hatta ikinci öğretmenim acayip matematik hastasıydı belki ondan sevmiyorum bilmiyorum çok fazla üstümüze düştüğünde onun dışında birçok sevdiğim öğretmenler var yani.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

L. A: Yok, iki öğretmenimde de yaşamadım bunları ilkokuldayken, yaşamadım.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

L. A: Yani hemen hemen öyle bi şey olmadı diyebilirim ama ya en çalışkan arkadaşlarımıza bile işte sen büyüdüğünde şöyle olursun ya da dediler ben hatırlamıyorum olabilir ama onun dışında başarılı olmamız için ellerinde geleni yaptılar.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız isterdi istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

L. A: Dayak yedim, şöyleydi yalnız ilk öğretmenden böyle bi sorun çünkü çok sevecan bir insandı, ikinci öğretmenimiz de biri bile hata yapsa tüm sınıfa aynı cezayı verirdi birbirimize gülmiyelim heralde ve çok

ilginç bir sopa yöntemi vardı, parmaklarımızı birleştirip cetvelle vururdu ellerimize onun dışında yemedim diyebilirim yani bi kaç kere.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

L. A: Tabi oynardık yani genelde beden eğitimi derslerinde, hatta bazen beden de bile matematik dersi yaptığımız olurdu diyorum ya matematiği çok severdi öğretmenimiz ama tabi karışık oynardık yani işte mendil kapmaca onun gibi çeşitli oyunlar oynardık yani.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

L. A: Tipik bi seçim yöntemiyle, oy kullanırdı bütün öğrenciler işte hangi arkadaşı sevi seviyolarsa ve ya hangisi daha şeyse o ö şekilde seçildi diğerlerini de öğretmenin verdiği görevi işte kitaplıktı eş ezza kolu bilmem ne bi sürü şeyler.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenleri törenler sizi etkilerdi, neden?

L. A: Yani çocuk olmama rağmen Yirmi Üç Nisan'da da niyeyse On Dokuz Mayıs'ta çok etkilenirdim çok güzel törenler hazırlanırdı gerçi ama ne bilim On Dokuz Mayıs oldu bitti çok hoşuma gider büyük olduğumda yani büyükleri sevdiğimde belki öyleydi.

M. S: İlkokuldayken On Dokuz Mayıs'a katılıyor muydunuz?

L. A: Okulumuzda yapıyordu törenleri, yani her bayram Cumhuriyet Bayramı da dahil olmak üzere törenlerimiz yapıyordu.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

L. A: Yani okul dışında genelde siyasi baya ağırlıklı konuşmalar oluyodu, hatta küçük olmama rağmen işte bu Deniz Gezmiş asma şeylerini filan çok iyi hatırlıyorum, onlar çok büyük derin bi iz bırakmış sanırım, bi de çok ilginçtir okulumuzun yanında bir belediye çeşmesi vardı ve bunlar iki taraf için ayrılmıştı, çeşmenin bi tarafından başka bi grup su içerdi bi tarafında başka bi grup su içerdi, onları çok yaşadım ama hepsi de mahallemizin çocukları olduğu için bizlere en azında ses çıkarmıyolardı çocuk olduğumuz için onları hiç unutmuyorum.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

L. A: Yani şöyle On Kasım'da bi hatıram var o çok güzeldi aslında, şimdi ben ille ittayla şey kurdelelerimi ve yakamı taktım gittim okula, annemin büyük ısrarlarına rağmen hayır takılmaz, buna rağmen taktım gittim, öğretmenler bana çok kızmıştı onları çıkartılar filan çünkü hap siyah giymemiz gerekiyodu o zamanlar On Kasım'da ama buna rağmen bana yine bi görev vermişlerdi çünkü Atatürk'ün büstünün yanında durup kazımpatılarla onu süslemek benim görevimdi bunu çok sevmiştim.

M. S: Neyle süslemek?

L. A: Kazımpatılar vardır ya onları süslemek çok hoşuma gitmişti.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

L. A: Yok, et ediyorum desem yalan söylerim yani.

M. S: Televizyon var mıydı?

L. A: İşte ilkokul dördte beş zamanında ama hab haberleri seyretmiyodum.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

L. A: Tabi.

M. S: Teşekkür ederim. L. A: Ben teşekkür ederim.

TAHSİN KOYUNCU

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 6 Temmuz 2008 sayın Tahsin Koyuncu'yla çalışma ofisinde 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tez için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

T. K: Ben teşekkür ederim.

M. S: Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, anneniz ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeştiniz?

T. K: Bin dokuz yüz atmış altı Samsun Çarşamba doğumluyum, annem ve babam aynı köylü aynı köyde yani yaşadığımız doğduğumuz büyüdüğümüz köyde babam çiftçi çiftçiydi, zaman zaman bi baraj inşaatımız oldu orda Suat Uğurlu Barajı'nı çalıştı.

M. S: Suat Uğurlu!

T. K: Suat Uğurlu Barajı'nda bizim orda bizim köyün bitişiği hatta bizim köyün eski adı var Balahor, o Balahor Barajı diye geçiyordu eskiden.

M. S: Anneniz ne iş yapardı?

T. K: Annem ev hanımı işte köydeki köy hali olduğu için köydeki kadınların yaptığı genel iş yani bağ bahçe gibi hayvan inektir bilmem nedir bunların bakımlarıyla ilgili.

M. S: Siz şuan ne iş yapıyorsunuz ve kaç kardeştiniz o zaman?

T. K: Biz dört kardeşiz yani dö o zaman ben okula giderken iki kardeştik sonra diğerleri oldu dört kardeşiz üç erkek bi kız en küçüğümüz kız sonra diğerleri oldu en büyüğü benim.

M. S: Şuan ne iş yapıyorsunuz?

T. K: Şuan inşaatla uğraşıyoruz, dış cephe kaplaması yapıyoruz.

M. S: Okula okula.

T. K: Binaların binalara dış cephe giydirmesi yapıyoruz.

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, ilkokula o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz?

T. K: O gün hı hı aşağı yukarı ben bir yıl kayıtsız gittim ben okula yani resmi kayıtsız gittim iş bir yıl o da bizim önceki eski şeyler vardı bizim orda mektep derler, bu Kuran kursları falan, benim rahmetli dedim o zaman orayı şey yaptı okula çevirtti orayı, orayı gitti ilçeden biraz sözü geçen birisiydi dedem bu çocuklar dedi öbür kula gidemez bu burayı dedi ben okul yaptıracam yıktırdı o şeyleri falan içerisine sıralar Milli Eğitim'e falan dedi yani sözü geçen birisiydi o an için o o dönem için benim hatırladığım kadarıyla, oraya okul yaptırdı, okula çevirdi orayı ve biz oraya o oraya benim yaşında biraz şey erken şey diye başlasın alışsın falan okula diye öyle gönderdi beni hı hı biraz da korka korka gitmiştik çok sert bi öğretmen vardı o zaman karı kocaydı ikisi öğretmen bi bay bi bayan.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz sınıfta, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

T. K: Okulumuzun adı ta Söğüt Pınar Köyü Tahtalık İlköğretim Okulu'ydu Tahtalık Mahallesi İlköğretim Okulu, sıralar yeni gelmişti ki diğer bi okula geziye gitmiştik bizim oraya sıralar okul sıraları falan yepyenydi bizim için çok ayrı bir şeyi teşkil ediyodu o zaman, yani gıcır gıcır diye yani diğer okullardan bizim oraya yani maça falan gelirlerdi, maç alırlardı büyükler biz tabi küçüktük o zaman, bizim okulda o zamanlar şey vardı şeyde vardı bizden büyükler çok büyükler vardı yani on beş yaşın üzerinden falan okula gönderiyolardı çocukları neydeyse yani şeyden dolayı yani adını getirin bu okul uzak olduğu için, gidilemediği için diğer okullara, dedem de o okulu şey yaptırdığı için büyükler mecburen aşağıdaki yakın olduğu için o okula geldiler o zaman, kocaman kızlarla biz okula gidiyoduk o zaman.

M. S: Okula nasıl gider gelirdiniz?

T. K: Okula normalde köydeki şeyler zaten yol yordam yoktu o zaman ki bizim orda, yol, öküz arabaları, traktör bilmem ne falan çıkmıyo bizim oralara o zamanlar şimdi şimdiki durum o o asfalt bile var şimdiki durumda, o zaman öküz arabalarıyla, eşeklerle bilmem nelerle gidilir yani o yana bu yana yüklerini öyle taşınyodu, bizim gidiş gelişimiz yaya oluyodu.

M. S: Okul kıyafetiniz nasıldı?

T. K: Okul kıyafetimiz benim hiç okul kıyafetim olmadı desem daha doğru niye eskiden kadınların giydiği çarşaftan şey olsun diye önlük, annem ondan önlük dikmişti bana yani bizim orda genelde öyleydi yokluk vardı, fakirlik vardı.

M. S: Sınıfta nasıl ders yapardınız?

T. K: Sınıfta da bi bizim ders şeyimiz çok ciddiye öğretmenden dolayı, bizim ben şimdi bakıyorum şuan şeye bizim o zamanki öğrendiğimiz şeyler şimdiki öğrencilerin hiç birisinde görmüyorum ben, lisede görmüyorum ben, lise öğrencisinde duymuyorum, mesela biz o zaman ben roma rakamlarının elliye kadarını ben o zaman orda öğrenmişim ilkokulda, elli yani bi bi kaç yazmasını okumasını yazmasını öğrenmişim yani roma rakamını şuanda ben ço so çoğu şeye soruyorum bilmiyo çoğu mesela en basiti, çok iyi iyi bir şey vardı yani eğitim vardı yani.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

T. K: Okul arkadaşlarımdan.

M. S: O zaman anı,

T. K: O zaman.

M. S: O zamanki arkadaşlıklarınız.

T. K: Evet, o zamanki arkadaşlarım zaten genelde hepsi benden büyüktü yani en küçükleri bendim diyebilirim ama gene de farklıydı yani köy köydeki arkadaşlık nasıl olur aynı onun gibi yani bizim öyle bi hani buradaki şehir şeysi yoktu yani şey arkadaşlığı gibi bi arkadaşlık olmuyo, ha nolur oyun

oyinarsın bilmem ne bu tür şeyler olur yani, onun dışında bi şey öyle bi buradaki gibi bilinçli bi şey yoktu yani hep köy düzeni olduğu için.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

T. K: Elektrik te yoktu, su da yoktu, kütüphane biz bi hikaye kitapları olurdu Cin Ali bilmem ne o işte o tür şeyler verilerdi bize, kütüphanemiz yoktu yani, elektrik zaten yoktu, su o da yoktu, bi tuvalette koşulları çok bi bay bi erkek tuvaleti vardı o da derme çatma baraka gibi bi şeydi yani kız öğrencisi yani o çok kötü şartlardı aslında o şey olarak o zamanki o zamanki duruma göre iyi şartlardı köyün durumuna göre, o okulun tuvaletiydi en azında öyle biliniyordu yani ama köydeki tuvalet ne kadar iyi olabilir, su da yoktu zaten.

M. S: Okul binasının içinde miydi?

T. K: Yo okul binasının içinde değildi, dışındaydı dışındaydı derme çatma bi baraka gibiydi yani yani okulumuz aslında o an için orda dedem ilgilendiği için rahmetli şey okul daha farklı bi yere gelmişti yani, boyasıydı bilmem nesiydi falan boya da nedir, kireç badanası.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinize ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

T. K: Okulda ders durumu o zaman yani aşağı yukarı heralde şimdiki şeyler gibi benim hatırladığım sosyal, fen gibi yani ilk şeyde olmaz ama ikincisi, üçüncü sınıftan sonra başlıyordu heralde yanılmıyosam sosyal, fen gibi şey dersler ama benim en çok sevdiğim matematik, biraz ilk sıralar zayıftı ama sonradan ben matematiğe çok yoğunlanmışım mesela onu çok seviyodum mesela matematik çözmelerini falan. Bi ye birisinden destek derken bizim zaten aileden doğru dürüst okuma yazması olan yok ki hı hı, orda ilkokul mezunu dediğiniz zaman o zaman üniversite mezunu gibi şimdinin üniversite mezunu bile bakı şey olmuyo yani öyle diyelim yani daha doğrusu.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

T. K: Öğretmenimi hiç unutmam mümkün değil ya bi bay bi bayan karı kocaydılar zaten Murat kocasının ismi Murat Sonkaya'ydı karısının ismi de Zahide Sonkaya hı hı yani hiç unutmadım unutmuyorum da.

M. S: Neden unut muyosun?

T. K: Yani çok bilmiyorum belki o zaman için çok farklı bi yani çocuk yaşta belki bi farklı bi şeyi ilk defa gördük belki ondan belki de çok iyi şeyler öğretti ondan beklide yani.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

T. K: Yok, öyle bi şey orda gelir durumu belli olan hiç kimse yoktu olsa bile de zannetmiyorum gösterebileceğini çünkü herkes eşitti orda yani öğretmen de kesinlikle ne kızlara ne erkeklere hiç kimseye ayrıcalık olmadı da yapıldığını da zannetmiyorum hatırladığım kadarıyla yani.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

T. K: Valla onu pek hatırlamıyorum meslekle ilgili ama tek düşündüğümüz şey benim amcamın oğlu bizden biraz daha fazla çalışkandı, onu o zaman yatılıya devlet yatılısı mı diyolardı öyle bi şeydi vardı tahminim oraya gönderilmesi için çok ısrar ediyolardı bi onu biliyorum, öbür türlü zaten kimsenin durumu müsait olmadığı için bi yere de gitme şansı yoktu o zaman.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

T. K: Oo dayak vardı, dayak olmasa bizim ordaki öğrencilerle baş edilmesi mümkün imkansızdı çünkü en küçüğü bendim ben okul çağına normal okul çağında başlamış gibiydim ama öyle olmasına rağmen ben bir

sene geç bir sene şeysiz gittim okula yani kayıtsız yani öbürkülerden bi sene benden bi sene sonra giren benle ben onla birlikte mezun oldum mesela, yani sınıfmış bilmem neymiş defterim kalemim vardı ama ben normalde arkadaşlarımdan bir sene sonra mezun oldum yani bir sene sonra mezun oldum yani ilkokuldan, öbür türlü şey yaramazlık konusu, ceza konusu, dayak konusu olmazsa köy köy yerinde ki o şeylerle baş olmazdı yani düşünüyorum ben şuan ki durumu öyle bi öğrencilik te yok zaten öyle bi sistem de yok zaten birisine şuanda birisine bağı bırak dövmeyi falan bağırdığı biraz sert çıktığı zaman ya annesi ya babası hemen kıyamet kopuyo yani.

M. S: Peki sınıfta okulda ne tür kurallar vardı?

T. K: Okulda bizim öğrendiğimiz yani hep şey bu Atatürkçülükle ilgili olsun ondan sonra Atatürk'ün ilkeleri bilmem bu tür şeyler çok çok daha ağırlıklıydı biz o zaman dan beri zaten bizim mesela aileden ailemizde de vardı ama bu daha çok şeyden yani okuldan da yani ailenin şeyinde vardı bu Atatürkçülük şeylik falan ama öyle olmasa zaten dedem okulu mektep mek yani bildiğin mektep diyoduk biz o zaman işte dini eğitim alınıyordu orda aslında, ge ordan dini bilgisi olan birisini kiralyolardı çocukları oraya din eğitimi alsın diye oraya gönderiliyordu orayı dedem o şekilde eğitim yani Milli Eğitim'den izin alarak daha halan da duruyo aynı okul duruyo yani.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

T. K: Kızlarla o zaman ortak oyun yoktu, oynamıyolardı kimse kızlar ayrı oynuyodu erkekler aynı oynuyodu çünkü yetişkin kızlardı çoğunluğu, erkekler de yetişkindi belki o köy yerinde vermiş olduğu şeyde olabilir yani, bizim genelde o futbol oynuyoduk yani genelde ala şey olarak o da doğru dürüst top bile yoktu, top almak için bile dey ga hı hı yamalıklı böyle iki de bir yapıştırırlardı biliyo musun onu böyle patlardı matlardı onu bile derme çatma şeylerle olurdu yani, topu bile bulamıyoduk yani ondan sonra bi de şey derdik bu hatırlıyamıyorum şimdi de yani altı kişi bi tarafa altı kişi bitarafta bu birisinden şeyi alıp ordan kaçana kadar yakalıyo ama neydi onu hatırlıya

hatırlıyamıyorum ismini de öyle bi oyun onu çok oynardık mesela topumuz olmadığı zaman.

M. S: Mendil kaçırmaca değil mi?

T. K: Mendil kaçırmaca değil de ona benzer bi şey yani da çok farklı bi şeydi yani o bizim orası ormanlık falan a olduğu için kaçıyoduk falan bi saatte bitmiyodu yani teneffüse çıkılıyodu mesela.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

T. K: Sınıf başkanlığı için genelde o mesela o şey temizlik kolu başkanı falan olurdu bilmem sınıf başkanı bunları öğretmenler belirliyodu, seçim falan mesela ben şimdi bakıyorum da heralda seçimle yapılıyo heralda o zaman şeyle öğretmenin belirlediği birisi yani o da çalışkan öğrencilerden birisini seçiyodu genelde öğretmen olmadığı zaman çünkü yetersiz kalıyo bazen, hasta masta olduğu zaman da genelde dersleri onun talimatıyla o öğrenci başarılı öğrenci yardımcı oluyodu yani o şekilde oluyodu.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

T. K: Şimdi bizim orda Yirmi Üç Nisan'da en çok şey olan yani bayram gibi olurdu yani bayram yani bayram gibi derken böyle dün büyük bi şenlik gibi olurdu bizim ordaki bayram, o da şimdi okul yeni açılmış kimse bi şey görmemiş, orda köylü hiç bi şey bilmiyo, köyde köyün en küçüğünden büyüğüne herkes toplanırdı şeye gösterilere, bi de piyesler olurdu piyes olurdu ondan sonra çuval yarışı, ne bilim yumurta yarışı bi de ona mükafat koyuyolardı o zaman şeyi bulan alsın falan gibi, simit yarışı, çuval yarışı gibi bunların hepsi düzenlenirdi ama bi şey halinde geçerdi böyle şenlik festival gibi geçerdi, çok farklıydı yani.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenler söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde

herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

T. K: Şimdi okul içinde konuşulanlar bizim ne olurdu mesela öğretmenle ilgili falan diyorsanız yani o zaten okulda konuştuğumuz şeyler zaten bizi bazı şeylere çok yönlendiriyodu ama okul dışında da zaten eve geldiğimiz zaman bizim bi işimiz vardı muhakkak ders çalışmaya biz bizim köyde zaten elektrik yoktu ders çalışmaya bizim vaktimiz yoktu yani lambayı bi gaz lambası olurdu o da hiç unutmam bizim gaz lambası bazısı şey olur dışarda direk bi ilkel yöntemlerle yapılmış bi sistemleydi yani bi alt altına bi gaz koyuyolar ağzına sıkı bi bezle bağlıyolar o ordan çektiği kadar ağzında şişenin ağzında yanar yani o tür bir lambalarla biz gece akşamki ihtiyacını karşılıyolar, bi de misafir gelir diye camlı şeyi belki görmüşsünüzdür belki biliyorsunuzdur o tür şeyler onlar da misafir geldiği zaman yakarladı onu, çok kıymetliydi çünkü yani, o biraz fazla yanardı yani, diyeceğim onu onun onun dışında dışarıdakilerin iş güç olduğu için köy yerinde bi konuşulan bi şey ve ya nebilim o tür şeylere pek vaktimiz olmuyodu zaten işten güçten vakit kaldı mı ya dersimizi çalışabilirsek çalışırdık çalışmazsak zaten yatma vaktimiz gelmiş demektir yani.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

T. K: Okulla ilgili valla en en şeyisi resim resim çekinmiştik biz bi bi onu biliyorum yani resim çektirmek için para bile yoktu yani, onu da bilmiyorum ama nasıl biriktirdim ama bi resim parası biriktirmiştik yani, onu da resminde birisi fazla mı olmuştu ne onu parasını veremedim o zaman da onu alamadım diye o zaman çok ağlamıştım yani böyle bi baya şey olmuştu o zaman.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

T. K: Radyo, televizyonu bırak bırakalım da hı hı radyo bi dedemde vardı başka kimsede yoktu, o da dedemden başkası da radyo dinliyemezdi, o da biz onun kenarına sokulurduk böyle yani o zaman haber değil de ajans akşam ajansı bi yedide mi ne olurdu, bilemiyorum ama bi onu TRT radyosundan dinliyoduk, yani pekte bi şey anlamıyoduk o zamanın şeylerini

falan ne başbakanla ilgili bilmem neyle ilgili şimdiki haberler gibi, onlar aklımda kalmış başka bi şey kalmıyo insanın aklında.

M. S: Hatırladığınız haber var mı?

T. K: Valla hatırladığımız haber bizim işte o bi ama o ihtilaldehydi yani barajı falan durdurmuşlardı o zamanlar şeyde ihtilaldehydi ama.

M. S: Sonra!

T. K: Sonra okuldan sonraydı yani.

M. S: Okulda beslenme yapılyo muydu?

T. K: Okulda beslenme yoktu abi ya, okuldaaaa biz bi yani yemek için bile bi bi parça ekmek götürebildiysele bi yerden çocuklar, onu yani o kadar yani o da birisinin ordan bi herhangi bir bahçeye dalıp birisine bahçesinden bir soğan bi pırasa kopardıysa kopardı yani öyle öbür türlü bi lüks yeme bilmem ne öyle bi şey yoktu hı hı hı.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

T. K: Tabi.

M. S: Teşekkür ederim.

T. K: Rica ederim.

İNCİ ÇAĞDAŞ

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 22 Temmuz 2008 sayın İnci Çağdaş ile konutunda 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tezim için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

İ. Ç: Ben teşekkür ederim.

Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, anneniz ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeştiniz?

İ. Ç: Ben Pülümür doğumluyum atmış ikili, ondan sonra şimdi babam Pülümü o da Pülümür doğumlu, annem de Pülümür doğumlu, onlar işte şe köy işleriyle hayvancılıkla, tarlaynan uğraşıyolardı ondan sonra ben atmış birde Erzincan'a taşınmışlar Pülümür'den benim bebekliğimden oraya gelmişler, ben Erzincan'da büyümüşüm, Çağlayan'da orda okula başladım.

M. S: Atmış iki doğumlusun!

İ. Ç: Ben atmış iki doğumluyum, atmış üçte gelmişler pardon

M. S: Evet.

İ. Ç: Bak ben orayı şey yaptım, atmış üçte şeye Erzincan'a ben bebekmişim bi yaşında Erzincan'a gelmişler orda büyümüşüm orda okula başlamışım.

M. S: Kaç kardeşsiniz?

İ. Ç: Biz dokuz kardeşiz.

M. S: Şuan ne işle uğraşıyorsunuz?

İ. Ç: Ben ev hanımıyım, iş ilkokulu okudum beşe kadar ondan sonra da işte on yedi yaşında evlendim, yirmi senedir Yalova'da oturuyom, ondan sonra üç tane çocuğum var, başka kaçırdığım şeyler?

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz?

İ. Ç: İlk günü, ilk günü hatırlıyom öğretmenimiz yoktu bizim, köyde doktorun hanımı bize öğretmenlik yaptı, ilk sene o öğretmenlik yaptı, çok heyecanlıydık ilkokula gidiyoz var ya, bi sene o öğretmen sonra bize öğretmenimiz geldi işte dört seneyi o öğretme Şakir Karaltı diye bi öğretmenim hani dört sene o bizi okuttu.

M. S: Peki ilk gün neler hissetmiştin, ilk gün?

İ. Ç: Çok hem çekiniyodum hem heyecanlıydım, gerçi ağabeylerim vardı benden büyük okulda, onların desteğiyle daha da yani heyecanlı gittim daha da gittim yani yalnız olsaydım sıkılırdım.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

İ. Ç: Okulumuzun adı Çağlayan Okulu ilkokul, ondan sonra siyah önlük giyerdik beyaz yakalılık, okul evimiz yakındı giderdik öğlen yani pe uzun teneffüsler de eve de gidip gelirdik, okulumuz güzeldi yani rahat gidip gelirdik yani.

M. S: Peki sınıfta nasıl otururdunuz?

İ. Ç: Sınıfta bazen küme yapardık konulara göre hani bazen, çoğu zaman sıra peş peşe biz hani dizerdik te, küme konulara göre çoğu zaman küme yapardık küme halinde otururduk böyle.

M. S: Sınıfta nasıl ders yapardınız?

İ. Ç: Sınıf anlatma çok oluyodu bizim zamanımızda, anlatma çok oluyodu devamlı çıkıp anlatmak, onu gece hep sabaha kadar anlatırdım ben rüyalarımda onu anlatabilecem diye öyle bi heyecan vardı bende.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz, o zaman ki arkadaşlarınız?

İ. Ç: Söz ederim ve yiyenimle aynı sınıftaydık biz, kendi yie abimin kızı, yaşıtız altı ay var aramızda aynı sınıftaydık beraber, şimdi Yalova'da da var gine sınıf arkadaşım görüşüyoruz yani hem köylümüz hem sınıf arkadaşım, öyle unutmadım arkadaşlarımı hiç unutmadım.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

İ. Ç: Eletrik vardı, su da vardı, tuvaletler de dışarıdaydı biri erkeklere biri kızlara, vardı öyle ama öyle kütüphanemiz falan o zaman yoktu bizim, müdür odası vardı bi işte öğretmenler otururdu, sınıflarımız vardı öyle kütüphane falan yoktu.

M. S: Okulda ısınma nasıl sağlanıyordu?

İ. Ç: Soba, soba yanıyordu, hademe vardı soba yakıyordu o da.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinize ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

İ. Ç: Okulda Türkçe, matematik çok ağırlıklıydı ama kendi çabamızla öyle kimse yardım etmezdi bize, gündüzleri böyle köyde havalar sıcak olunca bacalarda hani evin üstünde bacalar var ya yuvarlak hamur tahtalar var, onları indirirdik, defterlerimizi açardık onların üstünde öyle ders çalışırdık yani arkadaşlarla beraber yiyenim de aynı sınıfta ya beraber öyle ders çalışırdık.

M. S: Başarılı olduğunuz dersler hangileriydi?

İ. Ç: Matematiğim iyiydi, hep pekiyiyle geçerdim, derslerim çok iyiydi, rahmetli babam beni çok okutmak istedi de ben de o cesaret yoktu yani okulda yok ya Erzincan'a gidip okuyacam o cesareti bulamadım kendimde gidip gelmeyi.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

İ. Ç: Öğretmenlerden hatırladığım bayan öğretmenler vardı, Necla diye bi öğretmenimiz vardı, çok severdim onu devamlı evine giderdim ona iş yapmak için böyle hevesli gider iş yapardım biliyo musun, kıyamazdı o bize ama biz hoşumuza giderdi ona bi iş yapalım, su getirirdik evine çeşmeler dışarıdaydı ya, evden yoğurtlar, yumurtalar götürürdük öğretmene, seviyodum öğretmeni hiç unutamıyorum bak öğretmeni Necla diye o da bizi severdi eve gelir misafir olurdu.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayrım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

İ. Ç: Benim öğretmenim mesela erkekti, ben hiç öyle bi ayrım hissetmedim bilmem o zaman hiç öyle bi ayrım hissetmedim yani, ben erkek arkadaş başkandı, ben de yardımcısıydım, yani hatta bana diyodu başkan öyle bi ayrım hiç aramızda olmuyodu yani, hiç hissetmedim ben o ayrımı.

M. S: Sizce öğretmen özür dilerim, öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

İ. Ç: Meslek, pek onlar bize tavsiye onlar pek hatırlıyamıyacam ama çok güzel bilgiler verirlerdi, yani çok güzel şeyler anlatı, hep ileriye gösterirlerdi yani güzel şeyler öğretiyolardı, öğretmenlerimiz ilgiliydi yani öyle ilgisiz öğretmenler değildi çok ilgiliydi.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

İ. Ç: Dayak ben yemedim ama erkek çocuklarının yiyenler oluyodu, böyle cetvelle felan, bazıları sopa getirirdi öğretmene, getireni önce öğretmen döverdi sopayı getireni hani ama öyle aşırı bi dayak yoktu yani, biz cezalandırıldık başkan ve başkan yardımcısı olarak arkadaşlarımızı tek ayakta durdururduk hani yazacaz öğretmene verecez diye biz cezalandırıldık ama öğretmenimiz öyle aşırı bi döven bi öğretmen değildi.

M. S: Peki ne tür kurallar vardı okulda?

İ. Ç: Kurallar yani sıkıydı, öyle çok rahat değildi, öyle bağır çağır, biz o zaman daha saygılıydık heralde, öyle okulda fazla bak şimdi okula gidiyom kızımın okuluna çok gürültülü, bizim zamanımızda okul öyle gürültülü değildi daha çocuklar saygılıydı, daha çekingendi, öğretmene karşı böyle bi saygı daha çoktu, biz onlardan utanırdık, çekinirdik, onları görünce bize misafir gelirdi öğretmen ben yanına çıkamazdım, abimlerle felane görüşe geliyolardı, ben çıkamam yani o zaman saygı daha çoktu, şimdi gençlik daha rahat.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

İ. Ç: Yok, öyle ortak oynamazdık, kızlar ayrı erkekler ayrı, yani şey beş taş deriz onları oynardık, ayak taşı oynardık ondan sonra bu mendilim sende kaldı öyle oyunlar oynardık onlarla ama erkek kız oynamazdık, hep kızlar ayrı ayrı erkekler ayrı kızlar ayrı oynardı.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

İ. Ç: Oylama yapılıyodu, yani parmak kaldırılıyolardı, diyolardı falan kişi başkan olsun kime çok parmak kaçıyosa o seçiyolardı arkadaşlar seçiyodu.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

İ. Ç: Yirmi Üç Nisan'da mesela çok güzel bayramımız olur hatta folklörde de oynamışımızdır çok güzel eğlenceler köylü hep toplanırdı o kadar güzel yani gösteriler olurdu ondan sonra gece yine oyunlar düzenlenirdi böyle piyes gibi hani çok güzel oyunlar olurdu.

M. S: Okulda mı düzenleniyodu?

İ. Ç: Okulda.

M. S: Gece!

İ. Ç: Okulda düzenleniyodu, mesela ailelere gelip izliyolar tiyatro gibi böyle çok güzel oyunlar düzenleniyodu..

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

İ. Ç: O zaman ne vardı ben okula, işte okulun son senesi bu Kıbrıs Harekatı vardı o çok dinlenirdi eve gelirdim annemle babam hep radyo dinliyolar hani Karaoğlan böyle yaptı, Karaoğlan şöyle yaptı o dinlenirdi, abim de askere gitmişti ama Kıbrıs'ta değildi ama çok etkileniyoduk o zaman, dinliyoduk haberlere ne olacak hepsini mi alacaklar diye, o onda çok etkilenmiştim hani abimi de alırlar mı savaşa diye o haberleri hiç unutamıyorum evet.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

İ. Ç: Okulla şeyi biz süt tozu gelirdi böyle büyük çaydanlıklarda sobanın üstünde kaynatırlardı o süt tozunu, hademe kaynatıyordu büyük çaydanlıklarda, bi de un yağ gelmişti yardım, köyde bi kadına parayla veriyolardı onu o bize peksimet pişirirdi, peksimet şimdi poaça diyolar mesela peynirsizi yani onu çok lezzetli yedik, hepimize bardağımızı, şekerimizi evden götürürdük o süt tozunu dolduruyolardı birer bardak o peksimetle onla biz kahvaltı yapıyoduk okulda, çok ta hoşumuza giderek yiye içerdik yani çok güzel oluyodu.

M. S: Peki hatıra olarak bunun dışında hatıra anımsadığınız?

İ. Ç: Onun dışında e okulumuz bilmem yani hiç unutamıycam şeyi desem, ne deyim ortam güzeldi mesela folklorlerde oynardık çok güzel bi zamanımız geçerdi, hiç unutmadığım bi şey var, okula hademe demişti ki böyle şey getirin çiçek getirin okula, benim ablamda limon ağacı büyütmişti büyüktü ben onu götürdüm hani okul güzel olsun güzel görünsün diye, hademe onu üşümesin diye sobanın yanına indirmişti kurutmuştu sıcakta, onu hiç unutamıyom hani ablamın çiçeği ben kurutturdum diye baya o zaman üzülmişim, yani hiç öyle kötü bi anımız olmadı çok güzel arkadaşlıklarımız oluyodu sadece bi şeyine çok üzüldüm, babam bana bi kırmızı şemşiye Almanya'dan getirmişti, sıranın gözüne bırakmıştı, teneffüsse çıkmıştı,

gittim geldim ki kırmış bi arkadaş onu ona çok üzüldü onu hiç unutamiyom babam getirmişti hediye diye.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

İ. Ç: Televizyonumuz yoktu o zaman bizim, radyo dinlerdik, devamlı radyo dinlerdik, haberler dinlerdik o zaman böyle diziler anlatılırdı şimdi dizi gösteriyolar o zaman da belgesel halinde anlatılırdı onları dinlerdik, rahmetli babam haber çok dinlerdi ben de onnan dinlerdim böyle beraber müzik çok dinlerdik.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

İ. Ç: Eğer yaralı olacaksa benim için bi sakıncası yok hı hı.

M. S: Teşekkür ederim.

İ. Ç: Ben teşekkür ederim, sağ olun.

FAHRİ KARADENİZ

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 9 Temmuz 2008 sayın Fahri Karadeniz'le konutunda 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tezim için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

F. K: Rica ederim.

M. S: Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, anneniz ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeşiniz?

F. K: Bin dokuzyüz yetmiş iki Bingöl Karlova doğumluyum, annemin adı Zeliha, babamın adı Veli, annem Muş Varto doğumlu, babam Bingöl doğumlu, kardeş biz on kardeşiz sekiz erkek iki kız.

M. S: Ne işle uğraşıyorsunuz?

F. K: Evet, gazeteciyim.

M. S: Kaç yaşındasınız?

F. K: Muhabir olarak çalışıyorum, atmış dört iki olduğuna göre kırk kırk beş.

M. S: Anneniz ve babanız ne iş yaparlardı?

F. K: Babam öğretmen, annem ev hanımı, ilkokul öğretmeniydi babam.

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz, ilkokula?

F. K: Evet, aslında o ilk günleri hiç unutmuyorum, ilk gittiğim günde böyle okula gidip gitmeme arası bi tereddüt yaşamıştım böyle gidim mi gitmiyim mi annem bizi ben benden bir yaş daha küçük olan kardeşimle birlikte aynı okula gidiyoduk biz, biz biraz onun şeyiyle cesaretiyle ama gine buna rağmen ilk gittiğimde çok ağlamıştım, yani ille ki annemi annemi isterim

falan diye o ilk iki gün sonra okula alışmaya başladım yani özellikle bi bayan öğretmen vardı bizimle inanılmaz derecede ilgileniyordu, yani sanki böyle o anne sıcaklığını falan hissettim ben, o hocamı gerçekten ilgimi ... o ilk dönemi başladığımızda çok keyifli bi dönem başladı hocayla ondan sonra.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz sınıfta, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

F. K: Okula Pertev Niel İlköğretim Okulu, okula genelde şöyle giderdik, kardeşimle birlikte münibüsle giderdik, yani evde gerçi okulla arasında çok uzak değildi biz, yaklaşık bi iki kilometrelik bi yol vardı, genelde yaya giderdik kardeşimle birlikte, diğer soru neydi pardon?

M. S: Nasıl otururdunuz sınıfta, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

F. K: Okulda ya bizde işte bizde dörtlü sıralar vardı, dört kişi bi ara bi sırada otururduk, önlüklerimiz de kara önlük, beyaz yaka klasik o dönemlerde ki okul kıyafetlerimiz.

M. S: Nasıl ders yapardınız?

F. K: Yani ders nasıl yapardın derken neyi kastediyosunuz?

M. S: İlkokulda genelde işte beş yıl boyunca?

F. K: Ha yani evet, o ilkokulda tabi her şey klasik hala da değişmedi galiba hele o müfredat programı hala aynıdır şey... böyle yapın şuanda onu düşündükçe aklıma geliyo da, bi kere ben özellikle işte ülkemizi tanıyalım, işte geçmişi tanıyalım, işte şu şudur bu budur, Atatürk falan anlatırken falan aslında o zamana kadar peder de öğretmen olduğu için o konularla ilgili falan hiç yabancı değildik, yani belki de o bi avantajdı, hocanın bize öğretmenin o zaman bize anlattıkları konuların çoğunu aslında peder sayesinde çok keyifli bi ilkokul geçirdim diyebilirim o ilk dönemde özellikle ilk yılımı.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz o dönem ki?

F. K: Ya benim aslında çok şey o arkadaşlardan iki tanesiyle hala görüşüyoruz, daha doğrusu birisiyle sonra üniversitede birlikte üniversiteye gittik, bizim okulun şöyle bi özelliği vardı, yani orda o okula giden insanların çoğu belli semtlerden gelen insanlardı yani mesela bizim mahallede yaklaşık on beş yirmi tane çocuk vardı, hepsi bizim mahallede ki arkadaşlarımızdı, dolayısıyla o insanların çoğuyla çok keyifli bir özellikle ilk beş yıl çok keyifli geçti ve o insanlarla kurduğumuz o diyalog aslında hep derler ya o ilk yıllarda özellikle ilkokul ve ortaokul lise dönemlerinde o kurulan ilişki ya çok iyidir ya da çok kötüdür, bizim aslında belki de şansımıza ben o dönemdeki arkadaşlarımla çoğunu hala görüşmeye fırsatım oluyor ara sıra, çok keyifli geçti diyebilirim yani.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

F. K: Bizim okulda özellikle o konularda falan çok uu donanımlı bir okuldu. Yani tuvaleti bi çok okulda özellikle o dönemlerde bi çok İstanbul'un diğer semtleriyle mukase ettiğinizde bizim okul hakikaten çok iyiydi. Yani tuvaleti, kütüphanesini mesela ben o dönemlerde özellikle bizim okulun kütüphanesine falan bütün klasik kitap vardı, yani çeviri klasikleri falan vardı, ben tabi o zamanlar özellikle ilkokul üçten dörtten sonra falan o klasikleri falan daha yakından tanımaya başladım falan bizim okulun koşullar özellikle iyiydi o anlamda.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

F. K: Ya biraz önce de söylediğim gibi peder öğretmen olduğu için o bir avantajdı, yani bizim genelde evde her şey konuşulurdu, yani işte pederin akşam derslerini falan çoğu dinlerdik işte, bugün şu oldu şunu anlattım bunu anlattım, aslında o bilmeden bize o temeli okul yerine peder onu akşam bize sohbet anlamında anlatırken, onu çok sonradan tabi fark ettik biz bunu, okulda daha doğrusu bunu fark etmeye başladık bi süre sonra, meğerse peder bize bütün dersleri falan böyle çaktırmadan anlatıyormuş dolayısıyla

aslında derslerde hiç bir problem yaşamadım, yani hep hiç zayıfım falan olmadı ilkokulu bitirin hep pekiyle falan geçtim.

M. S: O zaman dersane ders gibi şeyler!

F. K: Yok, dersane falan yok yani daha hiç dersaneye gitmedim yani üniversitede dersaneye bile gitmedim bi sene daha doğrusu dersanelere falan gitmedim.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

F. K: Evet, ben iki tanesini çok iyi hatırlıyorum, bir Fatma soyadını hatırlamıyorum ama bahsettiğim biraz önceki ilk karşılaştığım hoca, Ümit hoca vardı, hatırladığım başka kim vardı? Taylan Hoca vardı, yani üç tanesini hatırlıyorum ama o belki de Taylan Hoca'yı hatırlamamın en büyük etkenlerden bi tanesi de şeydir yani biz bana ilk kez tokat attığı için onu özellikle hatırlıyorum diğer hoca öğretmeni daha farklı hatırlıyorum ama onu hocaların genellikle şeydi yani şeydi çok o çok klasik özellikle Türkiye'de ki bin dokuz yüz yetmişlerin seksenlerin eğitimcileri diyim ben işte hane anne babalarımız hep halan da derler ya işte "eti senin kemiği benim" o hakkaten öğretmenlerde çok vardı hem kendilerini anne baba yerine koyarlardı hem de bi eğitimci, yani bize karşı böyle çok mesela o Ümit Hoca asl kötü bi insan değildi tokat atan, işte bize tayini çıktıktan sonra iki yıl sonra falan çıktıktan sonra şey demişti bize, aslında belki bazılarınızı hırpaladım bazılarınızın ufak ta olsa tokat attım, bunun nedeni aslında sizin geleceğinizi bi ölçüde kendinizi bulmanız falan yani o işte bizi kendimize getirmek bi dayakla düşünmüştür heralde bizi bizim iyiliğimiz için atmıştı o dayağı, ama genellikle hocam hocalarım ve ben bütünü özellikle lise eğitimine kadar çok keyifli geçti yani özellikle ilk iki yıl.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

F. K: Yani bence o vardı tabi ama çok yaygın değildi doğrusunu sorarsan ben çok fazla buna şahit olduğumu söyleyemem ama farklı okullarda

bunu uygulandığı işte bi çok kişinin şikayetleri falan üzerine işte bizim çocuğumuza şöyle davranılıyor böyle davranılıyor ama sanırım heralde bugünle mukayese edilirse o dönemki eğitimcileri, öğretmenleri, o farklılık bugün çok daha fazla o güne rağmen oranla bugün o gün çok fazla yaygın olduğunu sanmıyorum ben hiç rastlamadım yani görmedim bizim okulda hiç bi zaman olmadı yani.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

F. K: Aslında yani ben öğretmenlerin bu ilkokuldaki dönemlerde öğretmenlerin mesleki anlamda çok fazla belirleyici mesleki anlamda belirleyici bir rol oynadıklarını, önerdikleri falan ben hiç şahit olmadı hatırlamıyorum açıkçası, bu daha sonraki eğitim diyelim işte ortaokul lise dönemlerinde falan olurdu ama ilköğretimde daha ziyade çok genel anlamıyla o müfredatı öğretmek bugünkü gibi aslında ezberde değildi yani sonuçta oturup o dönemi bi çok beklide çok ayrıntılı bi biçimde anlatamam ama yani anlattıkları derslerin bir çok boyutunu, ayrıntıları özellikle bazı hocaların hala aklımda ama mesleki anlamdaki ayırım, yönlendirme falan o dönemlerde çok fazla yaygın değildi.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

F. K: Hı hı.

M. S: Söylediniz gerçi de.

F. K: Ben evet okulda genellikle özellikle ya mesela şeyden çok sıkılırdım hala o aklımda geldikçe o önlüklerden çok acayip sıkılırdım bi de şey yaka beyaz yaka, bana acayip itici gelirdi ve her fırsatta da o mutlaka bi düğmesini falan hep açık bırakırdım ve öğretmen beni sürekli azarlardı, yani işte kılık kıyafetinin özellikle çok düzgün olması, bi de bi biraz şey gibiydi, yani öyle küçük askeri tabur gibiydi kendini bi asker bi subay bizler de küçük birer aske şeydi askerdik yani o aslında bana göre çok ta doğru bi şey değildi, yani

öğrencileri korkutarak özellikle yani çok genel yaygın olarak hep o vardı öğretmen çocuğu korkutarak onu hizaya getirebileceğini, ona bi şeyler öğretebileceğini, onu tırnak içinde adam edebileceği mantığı hep hakimdi, yani o bizim toplumda aslında çok ta yaygın, yani annelerimiz babalarımızda da bu olduğu için dolayısıyla öğretmenler de birer anne baba olduğu için o mantık onlarda çok hakimdi, yani en küçük mesele yani işte askerlerin var ya bi düymenin açık olduğu zaman subayın karşısında fırça yersin ya bizde de o ilkokulda ben hiç onu unutmuyom yani bi düğme yüzünden ben bi sürü fırça yedim mesela yani işte o dayak olayı ise Taylan Hocamda ben bi sefer bi dayak yemiştım o dayağı da bi arkadaşımıla çok küçük bi münakaşa sonucunda öyle bi tokat atmıştı daha doğrusu ikimize birlikte atmıştı onun dışında da dayak yediğimi hatırlamıyorum hocalardan.

M. S: Peki ne tür kurallar vardı okulda?

F. K: Ya genellikle şey hakimdi kurallara örneğin mesela tırnak, el temizliğı çok çok önem verirlerdi, özellikle üst baş çok temiz olmasına özen gösterirlerdi, yani özellikle beyaz yaka olduğu için onu her gün takamazsın, onu mutlaka akşam bize söylerdi, yani annenize söyleyin, akşam işte önlüklerinizi ve yakanızı mutlaka yıkasın, işte ellerinizi, tırnaklarınızı mutlaka kessin temizlesin falan bi de defterlerimizi, kitaplarımızı yani o aslında çok hoş bi an, mesela biz işte hoca bize şey sev söylerdi yani kitaplarımızın eskimemesi için işte bi sonraki varsa kardeşlerinize falan çünkü kitaplar uzun süre kalkmadığı için kardeşten kardeşe de geçebilirdi o, onları bize katlatırlardı hatta ben onu bi türlü beceremezdim o kaplamayı falan, hoca bize gösterdi işte nasıl kaplanır falan diye, ben kendi kitaplarımı hep şeyle kaplardık biz, işte o ne ambalaj kağıtlarıyla, ben mesela ilkokulu bitirin özellikle o kitaplarımın çoğunu uzun biz yıllar hep beklettim, pırıl pırıldı, o kitabı ve defteri kılık kıyafetini eğer temiz tutarsan yani sonuçta hocanın gözünde sen iyi bi öğrencisin, yani geçer bi not alıyosun ordan ve işte ailene özellikle çok terbiye olduğunu, çocuğunun çok iyi, işte sınıfta çok temiz dolayısıyla da şeydi, yani en önemli iki şey vardı yani üst baş temizlik için çok önem verirlerdi.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

F. K: Evet, yani genellikle kız erkek ortak oynadık, beraber oynardık biz, genellikle çelik çomak, eşek, uzun atlama yani özellikle o sınıfta şey aralarında, ders aralarında, bi de şey oynardık tabi o oyunları oynarken de tabi şeydir üstümüz başımızı falanda toz toprak olduğu için bi tarafta hem oyun oynamak istiyosun bi tarafta da sınıfta da sınıfa girdiğinde üstün başın kirlendiği zaman hocadan fırça yeme korkusu da vardı, biz oyun oynarken özenle yani mesela biz önlüklerimizi falan çıkardık çıkarırdık yani altımızda işte başka şey eşortmanlar falan giyerdik ama kızların öyle bi şansı yoktu, genelde o tür oyunlar oynardık yani bizim okulda bide bizim müdür vardı, ismini şuanda hatırlamıyorum ama oyunlara karşı nedense inanılmaz derecede şeydi katıydı, yani farkına varsın senin oyun oynadığını bi yerde bi şekilde kesinlikle cezalandırırdı seni.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

F. K: Sınıf başkanlığında biz bizim Taylan Hoca önce o bize söyledi, yani sınıfa başkanını kendiniz mi seçeceksiniz ben mi seçim diye, bize aslında bi öneride bulundu çok demokratik bir öneri, biz de kendi aramızda seçelim dedik, işte bize iki gün müsaade ettiler işte aranızda konuşun iki sonra hı hı ... biz tabi şey o iki gün boyunca ben onu bi de o ayrıntıyı da hiç unutmuyorum, bizim mahallede benden bi yaş büyük olan bi arkadaşım vardı, adını şuanda hatırlamıyorum, işte iki tane şey çıktı başkan çıktı aday çıktı, oylama yaptık kendi aramızda, oylamada benim arkadaş seçildi, biz böyle seçtik, onu öğretmene sunduk öğretmen de kabul etti.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

F. K: Val aslında ben bayramlara öteden beri yani bu belki de çok ideolojik bi yaklaşım değildir bu aslında ama öteden beri hep o bayramlara falan karşı inanılmaz derecede şeyim yani çok uzağım ve soğuktum yani bunu nedenlerinden bi tanesi sanırım heralde bir çok soğuk bi güne denk geldi

şanda hangi anma hangi bayram olduğunu hatırlamıyorum ama biz inanılmaz derecede ben hayatımda hiç o kadar üşüdüğümü hatırlamıyorum, ve içimde nasıl o bizi o oraya getiren, saatlerce diken, işte İl Milli Eğitim Müdürü falan gelecek bilmem ne falan işte vali, kaymakamı falan böyle bi sürü öğrenci o o kadar böyle her tarafım tutulmuştu yav o günden bu yana ben fırsat buldukça yani böyle başıma ne gelirse de gelse ben bi daha törenlere vesaire falan asla gitmeyi hiç düşünmezdim, bu yüzden de hatta pederden falan bayada fırça yiyordum mutlaka bi neden bulurdum ve yahut ta kaçır giderdim şeyi amcamın evine bize yakındı orda, ya ben o bayramlarda özellikle belki de yani hakkaten onu zaman zaman daha önce de düşünüyordum, yani niçin o törenleri falan karşı bu kadar soğuktum, hatta geçenlerde bundan bi süre önce falan Van'da bir grup öğrenci gelmişti bakanı karşılamaya, ocuklar gitmişler eksi yirmi otuz derecede ve o çocuklar donmuş, benim o gün olduğu gibi aklıma geldi, yani aynı şeyi psikolojik o çocuklarda eminim vardır, böyle törenler bu çocuklar için yav sonuçta biz orda o törenlerde bulunmamızın hiç bi espirisi yok, yani bizim orda işte birileri çıkıp sürekli bi şeyler anlatıyor, o söyledikleri şey zaten sen orda donuyorsun yani o adamın orda ne söylediğini bırak bi an önce gitmesi için bi sürü galyani laflar ediyosun içinde dolayısıyla o törenler bana hep çok şey sıcak gelmemişti halende öyle.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

F. K: Ya kuşkusuz ki vardır, yani ben konuşmamın başında da söylediğim gibi pederin öğretmen olmasından dolayı da çok sosyal bi yönü olan bi insandı dolayısıyla da bizim evde o dönemin işte politik şey olayları konuşulur, ekonomi konuşulurdu, ülkenin işte o dönemki çekişmeleri, özellikle siyasi çekişmeleri falan çok net bir biçimde biz de hep çok konuşulur ve tartışılırdı, benim o dönemlerde hep aklımda kalan en önemli şeylerden bi tanesi özellikle hangi olay olduğunu şuanda tam olarak hatırlamıyorum ama bir polisin göstericilere karşı bir şî şiddet eylemi yani pederin anlattığıyla söylüyorum bunu ve o benim aklımda şey kalmıştı yani bu halada aslında ne

kadar doğru olduğu ortaya çıktı, o dönemlerde bile devlet kendi yurttaşının en doğal hakkını bile çok şiddetle tepkiyle hep karşılamıştır ta bin dokuz yüz yetmişlerde atmışlardan bu yana ve bunu da insanların çok açık bi biçimde dile getirmezler meselelerde hep şey vardır kendi içinde evet yani bu yapı, sistem aslında kendi halkını değil bir avuç, bir zümre insanı hep düşünüp onları kollar hep mesela şey vardır bide, ya hakkatende işte yanımızda sağımızda bizimde ekonomik durumuz çok iyi değildi bi pederin maaşıyla biz işte bi çok sırf on kardeşiz biz ya o yoksulluğun nedeni hep sorgulanırdı, yani niye bizim evde şu yok, niye onların evinde bu yo var, niye onların altında işte arabaları var niye bizde yok falan mesela ben hep yıllarca onu sorguladım. Yani benimde çok aslında çok güzel bir örnek aklıma geldi, pisiklet hep bi bisikletimin olmasını istedim ama bi türlü olmadı ve bisiklette bisiklet yıllar sonra bi bisiklete sahip olma imkanım oldu hiç unutmuyorum o zaman pederin tayini Mersin'e çıkmıştı, biz Mersin'deydik ortaokulu son sınıftaydım heralde bi yıl falan orda kaldık, bi sefer iki sefer bindim ama o o ilk okuldaki özlem, pisiklet özlemi bende bitmişti ve hala yani o böyle o dönemi hatırladıkça, böyle bazen filimlerde falan izledikçe o yoksul çocukların o siyah beyaz filmleri izledikçe sahip olmadığı bi şeyi bi başkasında gördüğü zaman için için nasıl eridiğini ve ben o hep aklıma o gelir yani yıllarca hep benim o içimde bir ukteydi o bi bisiklete sahip olmamak.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

F. K: Aslında en önemlilerden bi tanesi bizim, benim işte mahallede de arkadaşım olan bi öğrenci arkadaşım biz sabahleyin, ondan genelde aslında mahallede dört beş kişi falan birlikte okula giderdik, o gün gelmedi çocuk, bende yani heralde de hasta masta falan diye düşündüm falan, biz kardeşimle okula gittik, bu bizden beş on dakika sonra falan çıkıyo sanıyorum heralde ve çocuk trafik kazasını geçiriyo, trafik kazası geçirirken de ölüyo, ya mesela o olayı ben duyduğumda işte okulla eve gittikten sonra tabii sonra öğretmenler falan öğrenmiş onu da, o çocuk mesela hiç aklımdan çıkmıyodu yani işte bu işte bu kötü bir örnek ama iyi örnekte şey vardı bizim ilkok gine konuşmamın başında söylediğim gi o dönemde benim kurduğum birebir dostluk ilişkisi tabi tırnak içinde o dostluk ilişki çok bilinçli olarak geliştirilen bi şey değildir, çok

duygusal bir bağ kurulmuş, o duygusal bağ belki de bi çok şeyin zeminini de beraberinde atıyor aslında, onu yıllar sonra onu düşündüğünde çok farklı bi cevabı vardır kuşkusuz ki şuanda o insanlarla bizim kurduğum iletişim ilişki bir çok şeyi beraberinde getirdi yani bir çok şeyimizi paylaştık hala bi çok şeyimizi paylaşıyoruz, yani hayatımızın belki de bi noktada işte kan bağı olan insanlarla paylaşmadığım bazı şeyleri ben kendi o dönemde kurduğum dostluklarım ve arkadaşlıklarımın sayesinde o insanların çok rahatlıkla ku kurabiliyorum, yani o benim için çok özeldir, çok anlamlıdır, belki de bunu çok yıllar sonra hep şeyi diye düşünürüm, insan ilişkilerinde gerçektende eğer şey sen bi şeyi yansıtırsan onun karşılığını beklemeksizin onu verirsen eğer o ilişki gerçekten de çok anlamlı bi ilişkidir o, yani o dönemde bunları düşünmüyosun ama çok çocukça kurgulan bi duygusal bağ sonuçta seni bi yerlere götürüyö bazen de orda kopuyo o ilişki.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

F. K: Evet, ya özellikle bizim evde ajans hep dinlenirdi te şey şeyden radyoda, biz ajans hiç kaçırmazdık, hatta işte pederin biraz İngilizcesi de vardı o dönemlerde işte BBC falanda bize tercüme falan ederdi peder o zamanlarda akşam ya özellikle her saat başı haberler verirlerdi TRT'de, başka bi radyo yoktu o zaman, TRT'de kesinlikle yani akşam mutlaka ve haberler başladığı zaman evde kimse konuşmazdı, herkes susardı, herkes haberleri dinlerdi, haberler bittikten sonra herkes işini devam ederdi.

M. S: Peki anımsadığınız bi haber var mı o zamanla ilgili ya da haberler?

F. K: Yani aslında doğrusunu sorarsan çok fazla hatırlamıyorum ama hatırladığım sadece şu o dönemlerde belki de pederin birazda o sol eğilimli, sosyal demokrat olmasından dolayı hep bize şey anlatırdı o dönemlerdeki özellikle işte Amerka'yla yani doğu Blokuyla Varşo Paktı arasındaki işte o gerginlikleri, belli yerlerdeki çatışmaları falan, mesela benim aklımda hep o kalmıştı, yani o özellikle BBC'nin peder çevirdilerini ben çok iyi anımsıyorum, TRT'de budan çok fazla o zaman haberleri o şekilde vermiyolardı ama o Doğu

Blok ve Nato ve Varşova Paktı arasındaki çeşitli olaylar falan hep benim aklımda kaldı o dönemde dinlediğim izlediğim haberlerde.

M. S: Okulda beslenme yapıyo muydunuz?

F. K: Biz okulda aslında şeydi yani küçük bi şeyimiz vardı, nedir o, beslenme çantası vardı, kimi de aslında o işte bi şeyleri falan sarıp getiriyodu, işte annemiz bize birer sandviç şey ekmeğin arasına peynir domates falan gibi şeyler koyardı, onları yerdik.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

F. K: Tabi.

M. S: Teşekkür ederim.

F. K: Rica ederim, ben teşekkür ederim.

FEYZA G. GÖZÜPEK

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 2 Ekim 2008 sayın Feyza G. Gözüpek ile konutunda 1970-75 Dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tez için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, anneniz ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeştiniz?

F. G. G: Merhaba, ben Feyza G. Gözüpek, kırk iki yaşındayım, Yozgat Yerköy doğumluyum, şuanda avukat olarak bir kamu kurumunda çalışmaktayım, annem babam Yozgat Yerköylüler, annem ev hanımı babam ise serbest meslekle uğraşıyordu, şuan artık emekli diyelim.

M. S: Kaç kardeştiniz?

F. G. G: Sekiz kardeşiz.

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz?

F. G. G: Evet hatırlıyorum, ikiz kız kardeşimle birlikte başlamıştık, bizden on yaş büyük abimiz velimiz gibi götürmüştü bizi, çok büyük bi karmaşa vardı herkes ağlıyordu, biz de onlara yetişerek biz de ağlamaya başlamıştık çünkü bizim için korkulacak bi yerdi, anne babamızdan sonra işte bizi bize ceza verebilecek ya da bizim üzerimizde hakimiyet kurabilecek insanların olduğu bi yerdi o yüzden endişeyle başlamıştık, ürpererek, korkuyla ama zaman içinde alışmıştık.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

F. G. G: İlkokulu ben iki ayrı okulda okudum, ilk birinci ve ikinci sınıfı Namık Kemal İlkokulu'nda okudum Yerköy'de sonra Atatürk İlkokulu'na geçtim, şimdiki gibi servis yoktu, yürüyerek giderdik okula, okulla evin arası da

baya bir uzak mesafeydi, ablalarımız vardı bizden büyük, onlar elimizde tutup götürürlerdi, işte çamurlu yolda asfalt olmayan bata çıka giderdik, okul kıyafetimiz siyah önlüklerdi, üç kişi sıralarda otururduk ve okulumuz baraka şeklindeydi, sobalı hiç bi standart olmayan soğuk bi okul ve sınıflardı.

M. S: Nasıl ders yapardınız?

F. G. G: Öğretmenin genelde anlattığı bizim dinlediğim sonra anlatılan konuya ilişkin ödevler verilen bi sistem vardı, yani öğrencinin katılımcı olduğu bi eğitim sistemi yoktu, daha çok anlatılan ezbere dayanan bi sistemdi.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

F. G. G: Okul arkadaşlarımız genelde kız erkek ayrı oturtulmaya çalışılırdık, kızlar kızlarla aynı sırada, erkekler erkeklerle, ben ikiz kız kardeşim bi de Ömer diye bi arkadaşımız üçümüz aynı sırada oturuyoduk, bizimle aynı olan, işte onlar da ürpererek gelen, hemen hemen eği aynı eğitim sistemine sahip ailelerden gelen çocuklardan oluşan bi sınıftı.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

F. G. G: Namık Kemal'de bunların hiç biri yoktu, dediğim gibi baraka bi okuldu, elektrik yoktu, çok kötü şartlarda tuvaletler vardı, sobalı idi sınıflar ama Atatürk İlkokulu yeni yapılan bi okul olduğu için orda elektrik vardı ama tuvalet dışarda okulun dışında uzakta bi yereydi işte suları donan, hijen olmayan bi tuvaletti, kütüphane diye bi şey de zaten hiç bi okulda olmazdı.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

F. G. G: Okuldaki ilkokul temel dersleri, işte Türkçe, matematik, sosyal, hayat bilgisi, fen, resim, müzik dersleri alıyoduk ve herhangi bi dersten ayrıca başarılı olmak diye bi şey yoktu, aynı öğretmen bütün dersleri verdiği için her derste aynı düzeyde başarılı olmak beklenirdi, hepsine karşıda aynı ilgiyi duyardım yani bir fark yoktu ama onun dışında şimdiki gibi güncel dersler işte

bilgisayar, trafik gibi derslerimiz yoktu, daha klasik dersler görüyoduk, bu derslerde de yine hep aynı öğretmenin girdiği, aynı sistemin olduğu bi durumdu, dersler konusunda ya da ödevlerde anne babadan her hangi bi yardım almadığımız gibi çevreden de bi yardım alamıyoduk, dersane diye bi şey zaten yoktu, özel ders, yardımcı takviyeler, sadece kendimizden büyük olan ablalarımızdan abilerimizden yardım alabilirdik, yardımcı kitap ekstra bi kaynak kitap falan bunların hiç biri yoktu zaten sadece öğretmen ne anlatmışsa işte onla kaldığımız bi sistemdi.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

F. G. G: Öğretmenimizden bir ve ikide okuduğum Namık Kemal'deki öğretmenimiz akrabamız olan bi bayan öğretmendi, çok aşırı dayak attığı için annem ordan zaten bizi almıştı, Atatürk Okulu'nada erkek öğretmen imiz vardı bi tane adı da Osman Karabulut, iyi hatırlıyorum hem çok korktuğum hem çok babam gibi gördüğüm bi insandı, çok etkisi olan bi insandı, hem çok güzel anılarımın olduğu hem de korktuğum bi insandı.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

F. G. G: Hayır öğretmenimizin hiç bi ayrımları yoktu, hiç böyle bi şey hissetmedik tam tersine durumu daha kötü olanlar, ekonomik durumları iyi olmayan ailenin çocuklarına daha çok yardımcı olurdu öğretmenimiz, dersleri zayıf olan öğrencilerin evine gidip yardım ederek onların daha iyi öğrenmesi için uğraşırdı hiç bi şekilde ayırım yapmazdı bize.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

F. G. G: Öğretmenimiz evet okumaya çok önem verirdi, ya bu ülkenin öncelikle vatandaşı olarak sorumluluğumuzun iyi okumak olduğunu gerçekten bu konuda bize çok beynimizi yıkadı diyebiliriz, yani çok önem verirdi, mutlaka hepimizin en iyi şekilde okuması gerektiğini kız ya da erkek ayrımı olmadan

hatta kızların daha çok okumaya meyilli olması gerektiğini söylerdi, hangi mesleği edinirsek edinelim o konuda çok çalışmamızı ve o konuda çok dürüst olarak o mesleği yerine getirmemizi hep bunu aşılamaştı bize, özellikle şu meslekte olun ya da şunu yapın demezdi ama hangi meslek olursa olsun yaptığımız mesleği iyi yapmamızı önerirdi.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

F. G. G: Okulda sıra sıra bi sürü kurallar vardı, her konuda sınırsız bu kurallara uymadığınız zamanda direk dayakla cezalandırılırdık ama yani sadece kendi öğretmenimiz değil okulda ki her öğretmenin dövme hakkı vardı, en ağır ceza da okul müdürünün odasına gitmekti çünkü burda ağız burun kırılacak kadar dayak yenirdi o en büyük cezaydı.

M. S: Siz dayak yediniz mi?

F. G. G: Yı evet yedim ama ayrı bireysel bi suçumdan dolayı değil de sıra dayağı denilen özel bir teknik vardı, sınıftaki herhangi birisinin yaptığı bir yanlıştan dolayı suçlu ya da suçsuz herkes ortak yerdı, o tip sıra dayakları yedim ama onun dışında kurallara aşırı uyduğum için, çalışkan bi öğrenci olduğum için tek başıma yaptığım bi suçtan dolayı cez dayak yemedim.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

F. G. G: Teneffüsler dışında okul çıkışında da oynadığımız oyunlar vardı, yakan top oynardık, çelik çomak kız erkek te ayrılmazdık, hep beraber oynardık, onun dışında ben zaten erkek oyunlarını da çok severdim, mesela futbol oynamayı çok severdim, çok iyi kaleciydim, bütün erkek arkadaşlar hep bana işte kuru yemiş, lokumlu bisküvi verirlerdi ki ben kaleci oleyim diye oynadığımız onun dışında şimdikinden değişik çok farklı oyunlarımız yoktu top oynardı, ip atlardık, lastik zıplama oyunumuz vardı onu oynardık, çelik çomak oynardık, aklıma gelen bunlar.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

F. G. G: Hı evet işte onu öğretmenimiz belirlerdi, işte en çalışkan, en uslu duran, uyumlu olan öğrenci sınıf başkanı seçilirdi, bi de bizim zamanımızda temiz öğrenci çok önemliydi işte önlüğü, ayakkabıları, çorapları, saçları çünkü bizim zamanımızda banyo yapmak işte haftada ya da on günde bir olduğu için bitlenme tehlikesi çok vardı, bu yüzden temiz öğrenci çok önemliydi sınıfta, işte bizde kağıt mendiller yoktu, kumaş mendil olur, mutlaka yedekli, ütülenmiş temiz mendili olan temiz çocuklar sınıf başkanı seçilirlerdi ya da görevlendirmeler bu tip çocuklara yapılırdı, onları da öğretmen belirlerdi ama biz de öğretmenin seçtiği çocukları kabullenirdik, yani o konuda öğretmenin taraf tuttuğu gibi bi düşünceye kapılmazdık, bilirdik ki evet o çocuk hak ediyordu çünkü en temiz en çalışkan o diye düşünürdük.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

F. G. G: Evet bizim zamanımızda ki kutlamaların hepsini çok iyi hatırlıyorum, çünkü bayram törenleri işte Yirmi Üç Nisan, On dokuz Mayıs ayırım olmadan işte Gençlik Bayramı ya da Çocuk Bayramı demeden hepsine çok iyi hazırlanırdı. Bizim zamanımızda Yirmi Üç Nisan özellikle kasabada belediyede bahçesi büyük bi bahçe var, bütün okul öğrenciler orda toplanır ve orada her okul gösterisini yapardı, bi yarışma şeklindeydi, orada okulun birinci olması okulun bir anda prestijini yükseltirdi bu yüzden öğretmenler çok önem verirdi okul kutlama törenlerine, işte Otuz Ağustos, Yirmi Dokuz Ekim kutlamalar aylar önceden başlardı.

M. S: Otuz Ağustos'da!

F. G. G: Otuz Ağustos'ta da kutlama yapılırdı, çocuklar giderdi ta okul tatilde olsa ve önlükler çıkarılır, temizlenir, onlar giyilir ve okula gidilirdi çok iyi hatırlıyorum yani aileler de bilirlerdi o gün okula gidilmesi gerektiğini, çocukları hazırlar yollarlardı, bütün bayramlar yani milli bayramların hepsi çok çok değer verilerek kutlanıyolardı, hepsinde bütün öğrenciler çok güzel roller alırdı, bi de çok ilginç olan aileler de bu etkinliklere çok katılırdı, işte tören için kıyafetler

hazırlanıyo, anneler sabahlara kadar el işleri yaparlar, gramofonlar, elbiseler dikerler, işte yani işte ne rol verildiyse ona ilişkin bütün kı aksesuarlar, kıyafetler, dekorlar, her şeyi aile mutlaka hazırlardı, o kadar önem verilirdi ki velilerde bu tip etkinliklere çok fazla katılırlardı o yüzden çok coşkuyla gerçekten çok önem vererek kutlanıyordu.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

F. G. G: Evet şimdi o dönem bizim evimiz de sobalı ev olduğu için ve çevremizdeki bütün evler hemen hemen sobalı evlerdi, o yüzden aile lerde şimdiki gibi ayrı ayrı odalarda işte çocuklar odalarına kapanıp oturması gibi bi şey yoktu, bütün aile bi arada oturulurdu, televizyonun olmadığı bi dönemdi, bu yüzden de komşuluk ilişkileri çok fazlaydı, her akşam ya bi yerlere gidilir ya da birileri gelirdi, bu yüzden sosyal iletişimin daha fazla olduğunu düşünüyorum, çocuklar büyüklerle bi arada olurdu ve çok kalabalık olduğu için çok konular konuşulabiliyordu, yani siyasi konuları da, toplumun nabzını da daha iyi kulaktan duyabiliyoduk, mesela şeyi hatırlıyorum ben Ecevit gelecekti bizim kasabamıza, hazırlıklar yapılıyordu o kadar etkilemiş ki o yapılan hazırlıklar onun gelmesiyle ilgili alınan önlemler vardı, Deniz Gezmiş'in yakalandığı dönem, o dönem mesela Deniz Gezmiş'i ararlarken Yerköy'de saklandığı söylenmişti, bütün insanlar panikti hangi evde saklanıyo, ne yapıyo, polisin aramaları vardı, ev ev aramalar onları çok iyi hatırlıyorum, insanların konuşması, en çok ta aklımda kalan şey Kıbrıs Savaşı'nı Kıbrıs Harekatı'nı hatırlıyorum çünkü her gün akşam elektriklerimiz kapatılırdı evde, camlara battaniyeler gerilmiş, mum ışığında oturulurdu ve çoğu zaman elektrik te olmadığı için pilli radyodan haber dinlenirdi, işte çocuklara bağırlır, susun haberler başladı, işte ne olmuş, tatbikatlar nası gidiyo, işte ya da hareket nasıl, ne noktada, ama bunlar hep bir arada yaşamaktan dolayı yani komşular, akrabalar, aile hep aynı odada oturmak zorundasınız soba nedeniyle, şimdiki gibi işte çocukları odasına yollayın diye bi şey yoktu o

yüzden bizim çocukluğumuzda biz gündemi daha iyi öğrenebiliyoduk diye düşünüyorum.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

F. G. G: Okulla ilgili ülke çapında bir resim yarışması vardı, öğretmenimiz beni çok desteklemişti, sınıftan ben kazanmıştım resim yarışmasına katılmayı, sınıf dışında diğer sınıflarla da yarıştık, işte okulu ben temsil ettim ve ilçeyi temsil eden resim olarak ta benim resmim kazandı ve onu yollamıştık işte Ankara'ya, çok uzun sürede haber gelmemişti hala da haber gelmedi yani oradan herhangi bir sonuç aldık mı, başarılı mıyım, başarısız mıyım ama o dönemki yaşadığım heyecan çok güzeldi, onu hatırlıyorum.

Ben de çalışkan öğrenci olduğum için bir bayramda bayrak töreninde bayrak tutma şerefi bana verilmişti ama çok küçüktüm ilkokul dörde yeni geçmiştim, böyle bir tören alayı düşünün işte herkes kıyafetleri giymiş, bando takımı var, arkada işte folklor ekibi, bütün öğrenciler o koca alayın başında da bir bayrak tutan öğrenci olacak, o bayrağı tutan yol göstererek bir tören alayının önünden geçecek, böyle bir durumda en önde ben varım ama bayrak o kadar ağır ki taşımam mümkün değil fakat o onur bana verildi bütün okulu ben arkamda getirdiğim için taşıyım diye tutturdum, yanımda da öre bir beden eğitimi öğretmeni, birlikte işte bandonun sesleri eşliğinde gidiyoruz tören alayına doğru, tam tören alayının oraya geldiğimizde benden öğretmeni benim biraz önüme geçti yolu göstermek için, işte hazır ol vaziyetinde yürürken ben artık dayanamadım bayrak elimden düşüp hocanın kafasına bir vurdu ve bütün tören alayı hı hı çok gülmüştü, tabii çok utanmıştım, hemen öğretmenim sınıf öğretmeni geldi, topladı tekrar elime verdi, ben o ana güvenimi çok kaybetmiştim, yani hemen yer yarılrsa içine girsem kaybolsam, hemen topladı, tekrar elime verdi bunu sen taşıyacaksın dedi, onun o an yanımda olması, bana destek olması benim o kadar hoşuma gitmişti ki tekrar güvenim yerine geldi ve tören alayının olduğu yere kadar ya da törenin yapılacağı yere kadar gitmiştik, onu her zaman çok gülerek anımsarım.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

F. G. G: Evet bizim ilkokul okuduğumuz dönemlerde memleketimizde televizyon yayınları yeni başlamıştı, radyo vardı ve her evde en önemli şey haber saatinde herkes, her olay durmak zorunda, kuş bile uçamaz, evde tam bir sessizlik olur, baba radyoyu açar ve haber dinlenir, böyle olduğu için biz de onlarla birlikte bütün haberleri dinlerdik. Televizyon geldiğinde de böyle olmuştu, ilk bizim evimize gelmişti televizyon, herkesin evinde yoktu, bütün bi komşu, apartman yaklaşık bi yirmi otuz aile haber saatinde bizim eve dolarlardı, yani düşünebiliyo musunuz yerde halıda oturacak yer yok, her yer bir anda düğün salonu gibi dolmuş ve mutlak bir sessizlik ve televizyona bakılıp sessiz bir şekilde haberler dinlenirdi mutlaka öyle olduğu içinde her gün haberleri çok pür dikkat dinlerdik.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

F. G. G: Evet.

M. S: Teşekkür erdim.

F. G. G: Rica ediyorum.

M. S: Özür dilerim son bi soru soracam da.

F. G. G: Elbette.

M. S: O dönemde beslenme yapar mıydınız?

F. G. G: Evet güzel beslenme çantalarımız vardı, onların içine annemiz şimdiki gibi hazır sü sütler falan yoktu ama işte evde yaptıkları hamur işi börekler falan konurdu bi de suyumuz konurdu ama onun dışında okuldan dağıtılan yemekler vardı, meşhur Marşal yardımları olan süt tozları dağıtılırdı, işte nası bi yağ ya da peynir mi tam hatırlamıyorum ama ekmeğin üstüne böyle krem peynir gibi bi şey sürülürdü, onlar dağıtılırdı, bize onlar yedirtilirdi, hatta hatırlıyorum böyle çok fakir durumda olan aileler okula başlamamış küçük çocuklarını da o saatte getirirlerdi, pencereden öğretmenimiz onlara

işte o krem peynir gibi sürülen ekmeğe sürülmüş şeyleri verir o çocuklara yedirirlerdi, onları hatırlıyorum ama benim annem çok titizdi bu konuda mümkün oldukça bize yedirtmemeye çalışırdı, okula giderken tembihlerdi, sakın ha onları yemeyin, işte onlar belki de vücudunuza hastalık veren, mikrop veren bi şey olabilir, size beslenme için koyduğum şeyleri yiyin, onları yemeyin diye, yemezdik korktuğumuzda ama hepte içimde ukte kalmıştır ya hep özenerek te bakardım, onları yemeyi de çok isterdik ama süt tozlarını öğretmenimiz ısrarla içirtirdi bize.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

F. G. G: Elbette.

M. S: Teşekkür ederim.

F. G. G: Rica ediyorum.

İSA YASİN DAĞLI

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 30 Haziran 2008 İsa Y. Dağlı ile konutunda 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tezim için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, annenizin ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeşiniz?

İ. Y. D: Ben kırk dört yaşındayım, yirmi iki yıllık sınıf öğretmeniyim, Çorum'un Alaca İlçesi'ne bağlı Kılcalı Köyü'nde dünyaya geldim, annem ev hanımı, babam ilkokul öğretmeni, doğum yerleri de yine kendi köyümüz.

M. S: Kaç kardeşiniz?

İ. Y. D: Üç kardeşlik, iki kız bir oğlan.

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz?

İ. Y. D: Evet okula gittiğim ilk günü hatırlıyorum, ama daha öncesinde de babam öğretmen olduğu için okula çok girip çıkıyodum bana hiç yabancı gelen bir ortam değildi, tek farkı sırtımda çantamın olmasıydı ve bir bayan öğretmenin beni güler yüzle karşılamasıydı hatırladığım yani bu kadarını hatırlıyorum.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl gider gelirdiniz, nasıl otururdunuz, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

İ. Y. D: Okulumuzun adı Kılcalı Köyü İlkokulu idi, okula yaya olarak gelir gider idik, sınıfımızda küme şeklinde genelde oturma olurdu çünkü küme çalışmalarına çok önem verilirdi o zamanlar, kıyafetimiz siyah önlük beyaz yakaydı, genelde dersleri öğretmen siyah tahtada beyaz tebeşirle anlatır, bizler de evde fazla masamız bulunursa bulunan evlerde masa üzerinde, babam öğretmen olmasına rağmen benim dördüncü beşinci sınıfta masanın

üzerinde çalıştığımı hatırlıyorum ondan öncesinde yatarak halının, kilimin üzerinde ders çalışırdık böyle ders çalışıyoduk.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

İ. Y. D: O dönem tabii ki okul arkadaşı aynı zamanda çocukluk arkadaşımı köy olduğu için, her birimiz aynı köyün çocuklarıydık, zamanımızın büyük bir bölümü birlikte geçirdi, iyi arkadaşlarımız vardı, yaramaz olanlar vardı, tembel olanlar vardı, çalışkan olanlar vardı, öyle adlandırırım, sevdiğimiz arkadaşlarımız vardı, iyi günlerdi biz çocukluğun safça yaşandığı bir dönemde yaşadık bu duyguları şimdiki gibi duygusal duyguların kaybolduğu sadece yazıların ifade ettiği duyguların olduğu bir ortamda yetişmedik yani arkadaşımızın mimik ve jestlerini de görerek neler hissettiğini anlayabiliyorduk.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

İ. Y. D: Okulda elektrik yoktu, o zaman köyümüzde de yoktu elektrik, tuvalet vardı çalışır haldeydi tuvaletimiz, yani kullanılıyordu yani elektrik, su!

M. S: Kütüphane var mıydı?

İ. Y. D: Kütüphane küçük bir dolaptan yapılmış okul kütüphanesi diye adlandırılan küçük bir kütüphane vardı yani ayrı bir oda değil de koridorda bir camlı dolap vardı orda kitaplar, hikaye kitapları falan alabiliyoduk.

M. S: Peki okulun tuvaleti ana binanın içinde miydi?

İ. Y. D: Değildi, ana binanın dışında hatta arasından bir başka köyün yolu geçiyodu, biz tuvalete gitmek için o yoluda geçerek tuvalete ulaşıyoduk tuvalet aynı zamanda okula hizmettiği gibi köyde gelip geçenlerine de misafirlerine de hizmet ediyodu.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

İ. Y. D: Okulumuzda hayat bilgisi dersi vardı, fen ve tabiat dersi vardı, sosyal dersi vardı, matematik, Türkçe gibi din kültürü, resim dersleri vardı, din kültürü derslerini hiç yapmazdık, resim dersini açık arazide yapardık, ondan yani sınıfta yaptığımız dönemlerde olurdu hemen okulun yan tarafı mezarlıktı, oraya çıkardık, mezar taşlarını üstünde resimler yapardık, çimenden boyalar alırdık yeşili onunla boyardık yani böyle detaylı çalışmalarımız oldu olurdu aklımda kalan

M. S: Yardım alır mıydınız birilerinden?

İ. Y. D: Tabii ki yapamadığımız, başaramadığımız konularda yardım alırdık, genelde evde işte büyük ablam vardı ondan yardım alırdım, babamla en son öğretmenliği aynı zamanda öğretmenliği de yaptı bir iki yıl öğretmenliği yaptı, babamla en son muhatap olurduk çünkü biraz gölgesi ağırdı ama en son bilemediğimi ona da sorardım o da anlatırdı, şey vardı amcamın oğlu vardı benden üç dört yaş büyük o işte bizim okuduğumuz yıllarda o zaman Maarif Koleji diye adlandırılan bi okulda okuyodu Samsun'da, işte ondan yardım alırdım biraz daha bize göre şeydi bilgiliydi.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

İ. Y. D: Evet, öğretmenlerimizin hemen hemen hepsinini hatırlıyorum her birinin bizde bıraktığı ayrı ayrı izler var, kimisinin den yediğimiz bir tokat, kimisinden gördüğümüz bi şefkat, kimisinden bir problem çözmesine yönelik gösterdiği bir yol onu hatırlamama neden ve halende görüştüğüm öğretmenlerim var yazın gittiğimde onları da görme şansı yakalayabiliyorum hepsini değil ama bir kısmını iki tanesini görüyorum.

M. S: İsimlerini hatırlıyorsunuz!

İ. Y. D: Güner Köse, Perihan Yıldırım, Hasan Doğan sürekli beraberdik babam bir de Mustafa Koç vardı, bunları hatırlıyorum.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

İ. Y. D: Bu soruyu kız erkek diye ayırdım etmek o zamanki düşüncemle onu fark edemedim yani öyle bi şey görmedim fark edemedim, etmedim daha doğrusu ama gelir düzeyi biraz etkili oluyodu yani varlıklı ailelerin çocuklarının giyim kuşamı daha düzgün olduğu için öğretmenler onlarla daha haşır neşir olurken işte burnu akmış, ayağında bir karış çamurla gelmiş bakımlı olmayan çocuklara biraz daha öğretmenlerimiz soğuk bakarlardı daha çok onlara ceza verilerdi öyle söyleyim aynı suç işleyen diğer kişilerle onlar biraz daha farklı cezalar alırlardı.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

İ. Y. D: Bizim büyük insanlar olacağımızı söylerlerdi, hep o yönden motive ederlerdi, işte radyodan haberlerden, güncel olaylardan sınıfa haber getirdiğimiz zaman işte bakın bunları siz de yapabilirsiniz, gelecekte siz de bir başbakan olabilirsiniz gibi bizleri böyle motive ederlerdi, başka?

M. S: Meslek tavsiye ederler miydi?

İ. Y. D: Meslek tavsiye ederlerdi, hep hepsi doktor olmamızı isterdi, hepsi doktor olmamızı isterdi çünkü orada olmayan bir meslek ve işte on bin kişi yirmi bin kişiye hizmet eden bi tane doktorun olduğu yerde doktor olursun doktor derlerdi, benim oğlum doktor olacak benim oğlum doktor olacak

M. S: İhtiyaçtan dolayı!

İ. Y. D: Benim amca oğlu doktor oldu olacak olacak dediler oldu biz olmadık.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

İ. Y. D: Sondan başlayım dayak vardı, yani ama bi öğrenciyi sakat bırakmak değilde ona bi uyarı anlamı taşıyan bi dayaktı tatlı bi dayaktı daha doğrusu ö öyle ifade edeyim, okulda kurallar vardı tabi ki kurallar vardı işte mezarlığa geçme denilirdi çünkü orda tel örgü vardı geçerken bi yerimiz

yırtabilir düşüncesiyle, iki derslikte bi okuldu işte tuvalete giderken koşma diğer sınıfı rahatsız etme, ya da yoldan koşarak geçme ana yol ordan araç çıkabilir düşüncesiyle bu tip kurallar vardı tabi işte sobaya yakın oturma, gelirken işte tezek getireceksin, odun getireceksin gibi şeyler kurallar vardı gelmediği zaman sıkıntı oluyodu bu tip kurallar vardı,

M. S: Peki ısınmayı!

İ. Y. D: Isınmayı tezek ve odunla hallediliyodu, kimi zaman evlerden getiriyoduk genel olarak şey veriyodu, Milli Eğitim kömür verirdi, vermediği ya da yetmediği yerlerde yapılırdı, bazan sonbahar mevsiminde biz köyün ağaçlık alanlarına giderdik kırılmış işte kurumuş odunları toplar hem bi gezi olurdu, getirirdik okulun kömürlüğüne konulur kırılırdı hizmetliler işte ya da büyük sınıflar onu yaparlardı orda kullanılırdı.

M. S: Hizmetli var mıydı, yani sobayı kim yakardı?

İ. Y. D: Köyde bi akli biraz kıt olan birisi vardı, o üç beş kuruş verir sobayı ona yaktırırlardı, tabi işte kömür atma işini falan hep öğretmenler yapardı, öğrencilere yaptırmazlardı tehlikeli olur diye.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

İ. Y. D: Tabi ortak oyunlarımız olurdu, oyunlar genelde hep işte vurma, kaçma, yarışma havasında geçen oyunlardı işte kör ebe, mendil kapmaca, istop, dediğimiz işte taşları üst üste koyup topla vurma gibi, zımba tekmeyle oynanılan bir oyun bugünkü çocuklar bunun daha değişik bir modelini oynuyolar bu tip oyunlar oynanıyodu.

M. S: Peki zımba nasıl bi oyun?

İ. Y. D: Zımba okulun betonun duvarınından sonra betonu vardı böyle ne bi ne bi şey deniyodu ona beton o betonun üzerinde iki kişi ebe olurdu dururdu, diğerleri aşağıda olurdu yukarıdan birisi iner birisi yukarda beklerdi, aşağı inerken zımba der uyarıyla aşağı inerdi ve aşağıdakilerden birisine yumrukla ya da tekmeyle dokunup, vurup ona ebelemesi lazımdı ama o ona

vuramadan diğerklerin de ona vurma gibi bi hakları vardı artık tekmeyle mi vurur yumurukla mı vurur o ona vururdu eğer dayak yerse üste kalan bekleyen onu kurtarmaya gelirdi daha doğrusu ayağını bastığı an vuruş serbesti o sana vursa da sen ebelenmiyosun üstteki onu kurtarmaya gelirdi ya da ikisi birden yanarlardı işte böyle bir oyun ama şiddet içeriyodu.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

İ. Y. D: Daha çok aktif olan, becerisi olan çocuklar sınıf başkanı ilan edilirdi, seçilirdi.

M. S: Seçilir miydi, ilan mı edilirdi?

İ. Y. D: İlan edilirdi öğretmen tarafından ilan edilirdi ama zaman zaman da işte demokratik bi seçim havasında seçimler de yapılırdı fakat bunların ömrü uzun sürmezdi öğretmen bunlara müdahale etme gereği duyardı çünkü tam demokratik bir seçim olsa da işi bilmeyenler de bazen seçilebiliyodu, aksayan işler oluyodu o zamanda devrim yapılıyodu öyle söyleyim ya da ihtilal, ihtilal daha uygun oldu.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

İ. Y. D: Evet, Yirmi Üç Nisan törenlerimiz çok güzel olurdu, çocuk bayramı olduğu için bizim bayramımız olduğu için aktif olarak katılırdık, kutlardık, bandolar olurdu, bando takımımız olurdu çalışmalar olurdu ve bando takımının köyün içerisine yürüyüşü olurdu ana cadde üzerinden köyün alt mahalleri bütün ev sokakları dolaşarak o bando sesi çok güzeldi, öğrencilerin arkasında ikişerli üçerli sıra olarak bando takımının köyün içerisini dolaşmaları bayraklarla falan o çok güzeldi. Yirmi Üç Nisan benim daha çok aklımda kalıyo kalan bayram işte On Dokuz Mayıslar genelde tatil olurdu onu görmezdik ama Cumhuriyet Bayramı'nda hiç iz bırakan pek bi şey yok.

M. S: On Kasım var!

İ. Y. D: On Kasım bayram havasında değil de onu bir yas günü olarak düşünürsek, gerçekten de bir yas günü olurdu, gülemezdik güldür gülmemiz asla mümkün değildi, siyah önlüklerimizim üzerindeki o beyaz yakalar o gün yas tutuğumuz nedeniyle çıkartılırdı, takılmazdı, bayraklarımız yarıya inerdi. Atatürk'le ilgili şiirler okunurdu, söyleşiler yapılırdı, öğretmenlerimiz kitap okurdu, bugünkü On Kasım'la o günkü On Kasım çok farklıydı yani sanki annemiz babamız kaybetmişiz gibi gibi öğretmenlerimiz o havaya sokarlardı öğretmenlerimiz öyle bi yas tutardık yani.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

İ. Y. D: O dönemde okul dışında olup bitenleri pek hatırlıyamıyorum ama bu şey olarak İnce Memed'in bi şeyi vardı radyo tiyatrosu gibi bi dizisi vardı onu çok iyi hatırlıyorum tam belki okul dönemime denk geliyo mu gelmiyo mu bilmiyorum ama yayın tarihi olarak radyonun başında, Yetmiş Dört Harekatı'nı iyi hatırlıyorum çünkü evlerimizde hep radyolar daha doğrusu babalarımızın elinde birer radyo o dönemi öyle hatırlıyorum dış dünyayla bağlantılı olarak hatırladığım net olarak hatırladığım bunlar o döneme ait.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

İ. Y. D: Evet, okulla ilgili en önemli hatıralarımda, da hatıra çokta en önemlisini şöyle söyleyim son sınıfta bizi babam okutuyodu her yıl babam okuturdu beşte beşinci sınıfları hep babam okuturdu, iyi bir öğretmendi, bugün dersanelerin gönüllü olarak yaptığını o dönem babam kendi çocuk vatandaşının çocuğuna akrabasına yardımcı olmak için yapardı, bize ek test kitapçıkları falan getirirdi, evde çözdürürdü ve her yıl yatılı okullara yedi sekiz öğrenci mutlaka yerleşirdi, bizi babam o dönemlerde işte onlar Cumartesiler de tatil olurdu, okul yarım gün Cumartesileri tatil olurdu, test çözmemiz içinde bizi ikişerli ikişerli ayarlardı yani grup çalışması gibi olurdu ikişerli üçerli yerine göre, bizi serbest bıraktığı günler olurdu, onun serbest bıraktığı günlerde biz okulun dışına çıkardık bi yeri kendimize göre beğenirdik orda otururduk grup

çalışması olarak test çözerdik sonrada geri dönerdik, gelir hesap verirdik yani biz şurdan şuraya kadar çözdük, cevap anahtarı onun elindeydi, değerlendirdi işte bakın senin şu kadar var seni şu kadar doğrun var bizi değerlendirirdi ama istediğimiz zemini ortamı biz seçiyoduk, babamın olmadığı bi gün yine ilçeye gitmişti heralde aynı zamanda okul müdürlüğünde vardı, öğretmenimizin olmadığı bir günde diyeyim bir yeni atanmış bir bayan öğretmeniz vardı, o geldi, bize görev verdi, dedi ki heralde öğretmenimiz ona söylemiş ki, çıkın serbestçe test çözün, sen sen sen dedi, biz o gün biz o gün dışarı çıktık, ara çalışma alanı kendimiz seçecez köyün dışına kadar çıktık ara tarlalara gittik, gezdik hiç test çözmedik, hep attık seçenekleri, tabi geldiğimizde öğretmenimiz de gelmişti, sonuçları kontrol etti bizim öyle o kadar çok yanlışımızın olacağını bilmediği için bizleri iyi bi fırçaladı hırpaladı, onu hatırlıyorum.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

İ. Y. D: Radyodan takip ederdik, televizyonumuz yoktu ama radyodan her gün akşam haberleri mutlaka dinlenirdi. Her evde de radyo yoktu duyulsun diye de herkes mümkün olduğu kadar yüksek sesle açardı işte gelen geçen ya da işte evlerinde sohbet edenler o an herkes dikkat kesilirdi ve radyoları takip ederlerdi özellikle ana başlıkları ilk heralde özetinin verildiği bölümü takip ederlerdi eğer kendilerini ilgilendiren bir bölüm olursa hepimiz için alt başlıkları da ona göre takip edilirdi fakat işte babamın öğretmen olması nedeniyle biz çok takip ederdik mecburen takip ederdik.

M. S: Anımsadığınız herhangi bir haber var mı haberlerden?

İ. Y. D: İşte yok, haber hatırlamıyorum ama şeyi hatırlıyorum, radyolarda akşam radyo tiyatrosu vardı onlar dinlenilirdi onları hatırlıyorum.

M. S: Ayrıca ilave etmek istediğiniz bir şey var mı?

İ. Y. D: Okulla ilgi hatırladığım bi şey daha var süt tozu dağıtılırdı bizim zamanımızda kutularla yağ, süt tozu.

M. S: Yağ dediğin?

İ. Y. D: Bu margarin türü yağlar vardı, silindir şeklinde kutuların içerisinde olurdu, onlar şeylere köydeki çocuğu olan ailelere sırayla verilirdi, onlardan her gün bir aile sabahları işte saat okul dokuzda açılıyosa on buçuk gibi beslenme saatine denk gelen, adı beslenme saati oldu bugün o zaman işte oydu aileler onunla bir hamur işi yaparlardı süt tozuyla hamur işi birlikte yenilirdi, un da veriliyordu, un, yağ ve süt bu üç madde aileye verilirdi, işte atıyorum atmış öğrenci varsa atmış öğrencilik verilirdi, onlar o malzemeye onları hazırlar getirirlerdi okula ve o gün onlar dağıtırlardı. Süt tozunun gerçekten içimi çok güzeldi, yapılmadan yiyimi de çok güzeldi, mama gibi aynı çocuk maması gibi kıvamındaydı, yedikçe yiyenin geliyordu, bağımlılık yapar gibi bi havası vardı. O onlar falan torbaları şey böyle Amerikan bezi dedikleri bi türden herkes ben alem da torba bende bitsin de bezinden işte bi şey yorgan yüzü yapem yatak yüzü yapem gibi hesapların küçük hesapların arkasına o işi üstlenen gönüllüleri de vardı ben yine yaparım gibi diyenler vardı çünkü biz içini yiyoduk dışı bize göre bi şey ifade etmiyordu ama anne babalarımız için ifade ediyomuş demek ki.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

İ. Y. D: Evet

M. S: Teşekkür ederim.

İ. Y. D: Ben teşekkür ederim.

YELİZ NAZLI

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 28 Haziran 2008 sayın Yeliz Nazlı'yla konutunda 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tez için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Y. N: Ben teşekkür ederim.

Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, annenizin ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeşiniz?

Y. N: Kırk iki yaşındayım, Zonguldak'ın Karabük İlçesi'nde doğdum, altı aylıkken Çaycuma İlçesi'ne yerleşip orada büyüdüm, annem ve babam ilkokul mezunu, annem ev hanımı, babam Seka Kağıt fabrikasında teknisyendi, emekli oldu. Üç kardeşiz, bu kadar.

M. S: Ne işle uğraşıyorsunuz?

Y. N: Öğretmenim, İngilizce öğretmeni.

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyo musunuz?

Y. N: Hatırlıyorum, çünkü ablamı be ablamı beşinci sınıfta okutan öğretmene gittiğim için ablamla birlikte gitmiştik, tüm arkadaşlarım ağlıyordu ama ben ağlamıyodum çünkü daha önce ablamın yanına gittiğim için öğretmenimi tanıyodum, çok iyi hatırlıyorum zaten küçük yer olduğu için sınıftaki arkadaşlarımı da tanıyodum.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz sınıfta, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

Y. N: Barbaros İlköğreti İlkokulu'nda okudum, yürüyerek gidip geliyordum, başka ne vardı?

M. S: Sınıfta nasıl oturuyodunuz ve ders?

Y. N: Sınıfta üç kişi oturuyoduk yanılmıyorsam, siyah önlük giyoduk, beyaz yaka takıyoduk.

M. S: Nasıl ders yapıyodunuz?

Y. N: Normal şimdiki gibi yani tahta, öğretmen şimdiki gibi ders yapıyoduk.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

Y. N: Okul arkadaşlarım sa yani genelde sınıf olarak samimiydik ama bi kısım köyden geliyodu bi kısmı merkezdendi, mesa hatırladıklarım işte şuanda hala görüştüğüm arkadaşlarım da var mesela hatırladıklarım var genelde yakın olanlar daha samimiydik, küçük bir yer olduğu için zaten aileler de bir birini tanyordu.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

Y. N: Kütüphane yoktu, tuvalet dışarıdaydı, hatta kızlar tuvaletinin lavaboları da böyle hani köylerdeki çeşmeler olur ya o şekilde tuvalet binasının da dışındaydı, muslukları çevirip erkek arkadaşlar bizi ıslatırlardı onu hatırlıyorum, okulda elektrik vardı tabi ki yani o tip olanakları vardı, merkeziydi okul ilçenin en merkezi okuluydu ama tuvalet dışarıdaydı onu çok iyi hatırlıyorum ve bahçemiz çok güzeldi ve bahçeyi bize yaptırırlardı.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

Y. N: Okulda normal şimdiki ilköğretimdeki dersler yani işte matematik, fen bilgisi, hayat bilgisi sanırım o zamanki adı. Matematikte babam biraz yardım ederdi, halk neydi, Halk Eğitim Merkezi vardı orada Meydan Lavrus Ansiklopedileri vardı, bir de bir komşumuzda vardı hiç unutmuyorum ödev verildiğinde oralara ya Halk Eğitim de kapalı olursa o komşumuza rica edip oradan ödevi hazırlardık onun dışında kaynak yoktu, bi de Seka'da Kağıt

Fabrikası'nda çalışan mühendisler vardı bazen onlara bazen böyle takıldığımız da komşularımıza sorardık.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

Y. N: Ben ilk üç tane ilköğretim göre, ilk ilkokulda üç tane öğretim oldu, üçünü de çok iyi hatırlıyorum, ilki ablamı mezun eden öğretmenimizdi, hastaydı, sürekli bacakları kanardı mantar olduğu için derste sürekli oturmak zorundaydı, çok iyi niyetli ve yumşak bir öğretmendi onu anne gibi severdik onu hatırlıyorum bir ve ikinci sınıfı onda okudum. Üçüncü sınıfta neydi Köy Enstitüsülerine mezunu beni okuttuğu zaman kırk yıla yakın bi öğretmenliği olan İbrahim Bey diye bi öğretmenimiz vardı, çok sert, çok fazla matematik öğreten, verdiği ödevleri üçte eve gidince yapmaya başladık gece saat on ikiye kadar bitmezdi. Sınıftaki arkadaşlarımızın yarısını babaları gözleri bozulurdu diye sınıftan aldı ve ya başka okullara geçirdiler üç ve dördü o öğretmende okudum, hayatımda dönüm noktası olan bi öğretmendir daha sonra ki yıllarda başarıyı ona bağlıyım bağlıyorum hala yaşıyor doksan küsur yaşında ve o öğretmenimin verdiği ödevler bize çok sıkardı ama şu günlerde anlıyorum ki o bize matematiği sevdirmişti, zaten üçüncü sınıftan itibaren de matematik benim en iyi dersim oldu.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

Y. N: Evet, beşinci sınıfta gelen üçüncü öğretmenim vardı, yaşadığım yerin yerlisiydi kendisi o dönemde işte şey olarak bile yani belediye başkanlığı seçimlerindeki kimin çünkü bikaç aile vardır, kimin ailesinde kim şey ay aday ona göre ona davrandığını işte inşaat yaptığı için inşaat malzemeleri dükkanı olan arkadaşımıza çok ayrıcalık sağladığını ve genellikle öğretmen okulundaki hikayelerini anlatıp beşinci sınıf çok ölü geçmiştir hiçbir şey anlatmadığını çok iyi hatırlıyorum, tamamen üçüncü ve dördüncü sınıfta ki öğretmenimizden öğrendiklerimizle kalmıştık.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

Y. N: Bana kişisel olarak sürekli fenle ilgili alanlarda okumam gerektiğini söylemişlerdi, İbrahim hocam bizzat bunun üzerinde dururdu, doğrudan düşünmüştü o dönemde sanıyorum, genelde disiplinli olmamız konusunda önerilerde bulunurdu, yani ben ilköğretim deyince beşinci sınıf atıyorum orda hiç bi şey öğrenmedim ben çünkü yalnızca hikaye dinlemiştim, bir iki de anne şefkatini aldım üç dördte ise disiplini öğretiler bizi hayat boyu disiplinli olmamız gerektiğini söylerdi.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

Y. N: Dayak vardı, ben hiç yemedim, pa özür dilerim yedim beşinci sınıftaki öğretmenimden yemiştım hı hı ama dersle ilgili bir konuda değil yani ders bilememek bir şeyden kimse kimseyi dövmüyodu, dayak vardı yani çok yaramazlık yapanlara vururlardı ama vardı.

M. S: Peki okulda ne tür kurallar vardı?

Y. N: Okulda ne tür kurallar vardı yani derste öyle çok rahat şimdiki öğrenciler gibi uzanarak ya da bacak bacak üstüne atarak oturamazdık zaten böyle bi şeyi yapmaya bile uğraşmazdık, bilirdik ki bu bi kuraldı, derste konuşamazdık söz almadan yani şuanki aslında şuan uygulanmayan ama olan kurallar o zaman uygulanıyordu.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, ya da kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

Y. N: Evet oynardık genellikle ortak oynardık zaten, işte yakalamca, kovalamca, kartopu o zamanlar böyle çubukları dizip basardık bu etrafa yayılırdı falan bi oyunlar vardı dokuz sevimli çubuk muydu neydi? Kızlarla hane oynardık yalnızca.

M. S: O oyun nasıl bir oyun?

Y. N: Hane yere beş tane çukur bi kişi kazar şey yapar taşla döve döve toprak oyulur yani daha doğrusu karşılıklı beşerden on tane çukur yapılır bi el girecek kadar, çağla sayısını hatırlamıyorum ama küçük yuvarlak taşlar alınır, bu taşlar hanelere o en baştaki çukurlara konulur daha sonra onları böyle dağıtarak sayarak bi oyundu o yani çok ta güzel bi oyundu, turnuvalarını da düzenledik yani kim yeniyosa diğerleriyle oynardı hane diye değişik bir oyun ama şuanda oynanyan yok sanırım.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

Y. N: Sınıf başkanını İbrahim öğretmenimiz kendisi seçmezdi, bizlere sorarak seçtirirdi ama genelde hep ben olmuştum yani herhalde kimseyi şikayet etmediğim için hep beni seçerlerdi sınıfta, beşinci sınıfta yine ben olmuştum ama öğretmen seçmişti kendisi.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

Y. N: Hatırlıyorum, ben kasabada olduğum için kasabanın en merkezi meydanında tüm okulların katılımıyla tören yapılırdı, yanlış hatırlamıyorsam beş ilköğretim okulu vardı me ilk okulu vardı merkezde artı işte lise orta okul ortaokul lise zaten aynı binadaydı, hep birlikte yapılırdı böyle okul bahçelerinde yapılmazdı, işte kaymakam, komutan herkes orada olurdu, Halk Eğitim Müdürü sunuculuk yapardı. On Dokuz Mayıslar ise Filoz Çayı'nın kenarında ada dediğimiz bir açıklık alanda yapılırdı, genelde liselilerin gösterileri olur ama ilkokul öğrencileri de gösteri yapardık hep birlikte ve tüm ilçe halkı orada olurdu yani bütün bayramlar coşkulu olurdu aslında.

M. S: Sizi en çok etkileyen!

Y. N: Beni en çok etkileyen bir On Dokuz Mayıs bayramıdır onun etkileme nedeni de bayram olmasından değil çok sevdiğim bi sınıf arkadaşım vardı, babası Halk Eğitim Müdürü'ydü, şuanda hatta hemşiredir kendisi, okulda şiir okuyacaklar sı arasında yarışma yapılırdı daha doğrusu öğretmenler bakardı, sınıflardan belli kişiler seçilir sonra en son o kişiler öğretmenler

odasına götürülür, orada dinlenirdi ve ben seçilmişti, Birsen elenmişti, bütün öğretmenler beni söylemişti, ben zaten her yıl okurdum yani o yıl okumasam da olabilirdi ama daha sonra gittik zaten bütün ilkokullar adına bir kişi okuyacaktı ve ben seçilmiştim, hatta diğer okullardan aynı bina aynı bahçede bi başka okulun öğretmenleri de gelip dinlemişlerdi, ben şiirimizi ezberlemiş sıramı beklerken arkadaşımın babası Halk Eğitim Müdürü olduğu için mikrofon onun elindeydi ve o zaman ilkokul dörtteydik pardon özür dilerim üçüncü sınıftaydık çünkü çok iyi hatırlıyorum çünkü dördüncü sınıfta Birsen'i almışlardı. Ben adımlı okunacak ve çıkacaktım öğretmen beni hazırlamıştı, kızının adını anos etti aynı şiir için ve kızı çıkıp okuduğunda çok üzülmüştüm daha doğrusu ben bir babanın bu haksızlığı ki öğretmen kökenli bir babanın niye yaptığını hala anlamamışımdır.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

Y. N: Neler konuşulurdu valla Kıbrıs Savaşı'nı hatırlıyorum, o dönemde ilköğretimdeydim, radyodan dinlemiştik, annem çok ağlamıştı karşı komşumuzun kardeşi de askerdeydi o dönemde, asteymendi sanırım üniversite mezunuydu ve daha sonra Kıbrıs'a gittiğini öğrenmiştik, Kıbrıs Savaşı'yla ilgili tüm ayrıntıları radyodan takip ettiğimizi çok çok iyi hatırlıyorum televizyon yoktu o zaman zaten, daha doğrusu siyah beyaz olarak birkaç evde yeni yeni gelmişti ama tek kanaldı yani genelde radyodan takip ediyoduk, başka çok bi şey yani genelde zaten çok televizyon bağımlısı olmadığımız için aile içinde sürekli fıkralar anlatılırdı herkes başında geçenleri anlatırdı yani komşuluk ilişkileri çok iyiydi onu çok iyi hatırlıyorum, ama Kıbrıs Savaşı'nı çok iyi hatırlıyorum o dönemde.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

Y. N: Okulla ilgili en önemli hatıralarım o biraz önce anlattığım bayram olayı beni çok etkilemişti bir, iki ilkokul beşteki öğretmenimin beni tahta da soruyu sorup hiç unutmuyorum hala ondalık sayılarla ilgili bir çarpma

işlemiydi, virgülü yanlış yerden ayırdığım için bana otur otur diye bağırmıştı, bende ay pardon öğretmenim yanlış yapmışım düzeltebilir miyim dediğim de otur diyorum sana demişti ve ben oturduğum da gelip kalk deyip beni aniden dövmeye başlamıştı, gerçekten yere düşülecek kadar dövdü, ikili tam gün eğitim öğle yemeğine gittiğimde yüzüm kıp kırmızıydı odaya geçtim annemler yüzümü görmesinler diye fakat fark edip geldiler ne oldu sana diye sordular hiç falan dedim daha sonra öğrendikleri zaman okula gitmek istedi hayır o benim öğretmenim gitmiyeceksiniz diye ağladığımı hatırlıyorum ama tabi daha sonra gerek abim gerek annem, kendi çocuğu için bile okula gitmeyen ama böyle bir haksızlığa neden olduğum çünkü başarılı bi öğrenciydim hiç bir zaman yapılmaz böyle bir şey dayımın gittiğini ve hiç bir öğretmeni bulamamış çünkü din bilgisi dersine müdür bey giriyodu, müdür de bey benim eski öğretmenimdi üç ve dördüncü sınıftaki. Ertesi gün hiç o güne kadar okula gitmeyen babamın ki bana akşam şunu söylemişti öğretmenindir döverde severde ne var bunda ama sen yarın okula gitmiyeceksin demişti bana, yıllar sonra öğrendim ki bana o zaman hiç söylenmedi, ben lisedeyken öğrendim ki ertesi gün okula gitmiyeceksindöverde severde diye babam işe gitmeden okula gitmiş ve öğretmenimi bulmuş, eski öğretmenim İbrahim Bey bana yapılanları duyunca çok üzülmüş, öğretmenim tamamen ailevi nedenlerle yani soyadı, annemin ailesinin soyadından dolayı duymuş olduğu bazı öfkelerden sanırım bana öyle davranmıştı çünkü daha öncede bi çok şey söylemişti sınıfta. Arkadaşlarım babama bunu anlatmışlar, müdür bey buna çok sinirlenmiş ve babamda o dönemde öğretmene yani yaptığını doğru bi şey olmadığını dönem sonu olmasa beni alacağını söylemiş ama bana asla öğretmenime gittiğini, öğretmenime yüksek sesle konuştuğu söylenmemişti bu ancak lisedeyken söylendi o zamana kadar sakladılar.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz, gerçi bundan söz ettiniz ama?

Y. N: Evet ederdik, çünkü babam ederdi.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

Y. N: Tabi.

M. S: Teşekkür ederim.

Y. N: Bi Şey değil.

İDRİS BAŞAK

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 4 Temmuz 2008 sayın İdris Başak'la çalışma odasında 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tez için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, annenizin ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeşiniz?

İ. B: Ben Artvin Hopa doğumluyum, Hopa'nın Yoldere Köyü'nden, bizim köyümüzdeki ilkokul dokuz köyün merkezi, hemen hemen Artvin'de ilk kurulan okullardan ilkokullardan biri, bin dokuz yüz atmış dokuzda ilkokula başladım, annem köyümüzden değil bi başka köyden ve annemin on çocuğu var, babamla annemin on çocuğu var, yedi erkek, üç kız, erkeklerin biri efat etti, kendim Ankara Büyük Şehir Belediyesi'nde çalışıyorum.

M. S: Kaç yaşındasınız?

İ. B: Kırk yedi yaşımıdayım.

M. S: Anneniz ve babanız ne iş yaparlardı?

İ. B: Annem ev kadını babam emekli çay fabrikasında emekli.

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz?

İ. Ç: O gün olanları hatırlıyorum, çünkü o gün okula gittiğimde yaşlılarımdan ben biraz çok bilgiliydim yani biliyodum her şeyi, mesela alfabeyi biliyodum, çarpım tablosunu biliyodum gittiğimde yani o kendi imkanlarımla tabi evde okuma yazma oranları işte babam halam filan okuma yazmaları vardı ama ben komşu çocuklardan benden biraz büyük abilerim ablalarımdan onların işte kopye çekerek, alfabeyi ve şeyi öğrendim çarpım tablosunu gidince öğretmenimiz eğitmedi, eğitmen zaten o da bizim köylüydü, beni görünce dedi sen dedi ikinci sınıfta başla birinci sınıfa başlama dedi ben de dedim olmaz, tekrar birinci sınıfa başladığımda o gün öyle bi

anım oldu, okulun müdürü de çok sert bir müdürümüz vardı, eğitmen öyle deyince okulun müdürü eğitmene kızmaya başladım, siz dedi böyle bi şeye hakkınız yoktur, buranın sorumlusu benim ama dedi ben de dedi eğitmenim diyince tekrar birinci sınıfta başladık öyle bi şeyimiz oldu.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz sınıfta, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

İ. B: Okulumuzun adı Yol Dere İlkokulu, yani köyümüzün ismini almış, ahşap masalar sıralarda otururduk, ikişer üçer kişi otururduk, okulumuz beton bi şeydi, kiramitti filan bahçesi güzel, üç derenin ortasına kurulmuş, ve okula gidişte gidiş gelişlerimiz yayan giderdik, arabalar olmazdı, evimizle okul arasında dört kilometre, lastik ayakkabıyla giderdik, ayakkabı normal ayakkabı bulmamız lüks olurdu yani, önlüklerimiz siyahtı, siyah önlüktü yani pek zaten yaka beyaz yakalığımız vardı işte yakalığın işte püsküllü müsküllü bi şey yapardı, işte şey büyük babam brandadan çanta yapmıştı bana kitapları koymak için, çarşıdaki çarşıda aldığımız çantalar daha şey olur pahalı için olduğu brandadan çantayla, üç tane gözü vardı çantanın, bi tanesi ekmek için işte o gün evden yiyeceğimiz yemek için gerisi defterlik, kalem kitap için, yemeklerimizi evden getirirdik okulda yemek yemezdik, okulda yediğimiz zamanlar işte bi bakkalımız vardı, bakkalımızda helva, kaşar peynir, ekmek, yirmi beş kuruş sarı yirmi beş kuruşlar vardı onnan doyardık.

M. S: Nasıl ders yapardınız?

İ. B: İlkokul ilk zaten ilkokulda alfabeden başladık işte heceleri filan ondan sonra normalde aynı dersler bugünkü şeyden farklı değildi zaten, öğretmen anlatırdı işte siz anlatırdı işet tahta çıkardı ama bi de şey vardı bizde müfettişler her ay müfettişler okulumuzu denetlemeye gelirlerdi, bi ay il müfettişi bi ay ilçe müfettişidir, gelip bizi denetlerdi tabi sorular sorardılar işte başarılı olan öğrencilere işte Amerikan süt tozunu verirdiler bize.

M. S: Süt tozunu!

İ. B: Süt tozu ya da yoğurt verirdiler, peksimet verirdiler başarılı olan öğrencilere.

M. S: Onu düzenli olarak vermiyolar mıydı süt tozunu?

İ. B: Hayır, veriyodularda devamlı değil, bir ara zehirlenme oldu okulda süt tozundan kaynaklı ondan sonra aylık işte getirirdiler bazen başarılı olanlara yoğurt, süt tozu, peksimet işte hediye olarak verirdiler evlerine götürsünler diye.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

İ. B: Okul arkadaşlarım, onların çoğu şimdi memur olan yok şu durumda ya da üniversiteyi bitiren, yüksek okula giden yok, çoğu işte memlekette kamyoncu bilmem memlekette böyle kamyon sürücü, şoför çoğu şoför... herkes şoförlüğe meraklıdır ya oto tamircisidir ya parçacıdır.

M. S: O zaman ki arkadaşlıklarınızdan!

İ. B: Evet, ama ama şimdi ben her yıl giderim onları görürüm onlarla dostluklarım halanda devam eder, yani adam yani parçacıdır, ya da şofördür diye ben onla ilişkiyi koparmış değilim aynı o ilkokuldaki arkadaşlıklarım aynı devam eder ama o zaman işte ilkokuldayken bizim arkadaşlıklarımız, dostluklarımız şimdiki gibi değil daha farklıydı yani kardeşten öteydi yani, yani şimdi öyle değil ben evde gitmiyosam adam evde kalırdım ilkokuldayken ilkokul arkadaşımın evin gidip yattım, şimdi öyle değil yani şimdi farklı.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

İ. B: Elektrik zaten yoktu, elektrik bin dokuz yüz yetmiş yedi yılında verildi köyümüz, yolumuz zaten transit yoldu İran'a giden yolun üstündeydi okul, onun için yol yol problemi yoktu, işte su vardı, su zaten bedavadır bizim oralarda, kütüphane yoktu sonradan birileri bir şey yaptı bir küçük şey oldu ya bir bizim gençlik hareketinden kaynaklı genç arkadaşlar bu o atmış sekiz kuşağından olan insanlar işte onlar bir şeyler yapmak istedi okulda, köy odası vardı işte onlardan faydalanırdık, başka?

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

İ. B: En son şeyden başlayım dersane zaten yoktu, ama öğretmenlerimiz gerçekten çok başarılı bi öğretmenlerimiz vardı okulda yani başta anlattım eğitmen dedim ama eğitmen o insan hem imamdı, vaaz verirdi camiye gider işte şehre gidip vaaz verirdi millete Cuma günleri, hem de okulda öğretmenlik yapardı ve onun bildiği zaten bizim o okulda mezun olan bizden öncekiler de mühendisler, milletvekilleri filan var o insanlar o insanın sayesinde o seviyeye geldiler, eğitmenin sayesinde son sonrasında Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler vardı onlar çok iyiydi, sonraki mezun öğretmenler daha farklı tabi o öğretmenle ilgili, eğitimden kaynaklı, şimdi Köy Enstitüsü zamanın eğitim mezunu öğretmen arasında çok fark var yani onların öğrenciyeye bakışı daha farklıydı ötekileri kendi çocukları gibi bakardı onlar daha farklı bakardı sadece yani şey gibi bakardılar.

M. S: Ne gibi dersler görüyodunuz?

İ. B: Ya dersler, şimdi dersler yani normal temel dersler hep hepsi vardı, mesela biz resim derslerini yazın hiç sınıfta yapmazdık, hep çıkardık, kırdı işte bizim alan yeşillik alan olduğu için, gidip dere kenarında ya da bi düz yerde gidip resmimizi gidip orda yapardık, yani normal temel dersler yani.

M. S: En başarılı olduğunuz dersler?

İ. B: Valla ben en başarılı dersim sosyal bilgiler, matematik, o zaman matematik çok basitti şimdiki gibi işte iksi miski yoktu bi de Türkçe.

M. S: Peki siz büyüklerinizden yardım alır mıydınız?

İ. B: Büyüklerden yardım ok okul konusunda yardım alamazdık çünkü bizim üstümüzde hiç kimse yoktu, bi amcamız vardı, o da sürgünde sürgüne gezdiği için öğretmendi o da, edebiyat öğretmeni idi, onu işte iki yılda üç yılda bi görürdük yani kendi başımıza ondan sonra orta okula tabi yardımlarımız dışarda yardımlar oldu o başka

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı?

İ. B: Var.

M. S: Neden onları hatırlıyorsunuz?

İ. B: Var, çünkü onları çok seviyorum, halanda işte memlekette gittiğimde onları görürüm, üç tanesi yaşıyo, bi tanesini hiç sevmiyorum, biri bi tanesi de vefat etti eğitimci olan, mesela o zaman da çok yaşlıydı işte bize öğretmenlik yaptığı dönemlerde atmış beş yaşındaydı Mümtaz'ın babası dedesi, bi tanesi halanda köyümüzde gidince ben ona saygı gösteririm, git aynı eskiden olduğu gibi gene önümü iliklerim, onun yanında otururken bile yani babama yanı babama göstermediğim saygıyı ona gösteririm, bi tanesi de hizipçilik yaptığı için, o da bizim köyümüzdeydi bizde şimdi yani söylemem de sankinca yok heralde?

M. S: Yok.

İ. B: Şimdi bizim memleketimizde Laz ve Hemşinler var Gürcüler var şimdi o okulda okuduğun zaman Türkçe'den başka konuşmuyacaksın, ana dilini konuşmuyacaksın mesela ben ana dilimi konuştuğum için başımda yıldız açtı sanki... adam sen dedi işte Hemşince konuşamazsın dedi öğretmenimi ondan dolayı sevmiyorum.

M. S: İsimlerini hatırlıyor musun öğretmenlerinizin?

İ. B: Şimdi Rasim Altinkaya, Fevzi Tantoğlu, Maksut Başarılı işte bize hem akrabamızdı, o rahmetli olan insan işte o eğitimci insan gerisi yani öyleydi.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

İ. B: Yok, bizim orda öyle bi şey yaşanmaz çünkü herkes yani zengin olanla olanlar da vardı ama yani kimse öğretmeni ke kesinlikle hiç kimse öyle ters şey bakmazdı, senin param çokta sen fakirsinde kesinlikle öyle bi şey olmazdı yani.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

İ. B: Evet, özellikle bana benim öğretmenlerim seni benim okumamı istediler, üç tane öğretmen değiştirdim üçü de aynı okuldaydı tabi bi yere gitmediler ama işte sınıf değiştirdi, öğretmenler bana dedi sen illa okuyacaksın yani okuldayken gerçekten çok çalışırdı kafam, müfettişler gelince ilk beni çıkarıyorlardı müfettişlerin karşısına ama o maddi durumumuzdan kaynaklı tabi okuyamadık başka bi şey.

M. S: Peki meslek isimleri söylerler miydi?

İ. B: Söylerdiler,

M. S: Örneğin,

İ. B: Yani bana mesela benim Rasim Altınkaya dediğim öğretmen mühendis olmamı istiyodu.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

İ. B: Dayak vardı, dayak o zaman dayak olmasa öğrenciler başarılı olmazdı bizim dönemimiz yani benim o zamanki kanı şeye göre söylüyorum, gerçekten şimdi köy gibi yerlerde insanlar, çocuklar çok yaramaz olur, kimsenin dediğini yapmazlar evde de aynı anne babasına da karşı da ayniler yani onlar, okulda neyse evde de aynı olurlar çünkü öğretmenden korktukları zaman evde de korkuyla yaşardılar ve derslerini öyle çalışırdılar.

M. S: Siz dayak yediniz mi hiç?

İ. B: Yedim.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

İ. B: Yani işte o zamanki gi çocuk çağımızda hep kız erkek bizde yani ayırım olmazdı yani köyümüzde yani her türlü çocuk oyunları hepsini oynardık kız erkek öğretmenlerimiz dahil tabi, öğretmenlerle beraber oynardık.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız?

İ. B: Yani şimdi işte onları hatırlamıyorum da yani.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

İ. B: Sı bizim okulumuzda se seçim yapılırdı yani o Fevzi Tantoğlu dediğim öğretmen eğitim enstitüsü mezunuydu, o adam bize dedi artık dedi öğretmenin dedi temsilci belirlemiyö, mesela kollar vardı, Kızılay koluydu, şu koluydu, sınıf başkanlığı artık şimdinden sonra dedi seçimle olacak mesela ben dört tane kolun temsilciydim bi de sınıf başkanıydım yani öyle şeyler oluyodu, herkese ayrı ayrı değil de bi kişiye dört tane görev de veriliyodu yani.

M. S: Seçildiğiniz için?

İ. B: Seçildiğim için.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz?

İ. B: Evet.

M. S: En çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

İ. B: O zaman bize bu Atatürk'le ilgili mesela On Dokuz Mayıs'tı, Cumhuriyet Bayramı'ydı, On Kasım'lardı, gerçekten o zaman bizi çok duygulandırırđı o zamanlar, mesela şiirler okurduk çıkardık işte oo okul birincileri çıkardı okulda başarılı olan öğrenciler önce onlar şiir okurdu ya da Atatürk'le ilgili yazılar okunurdu, yani mekrofon filan yoktu ama öyle bağırarak sesi gür olanlar anlatırdı yani.

M. S: Yirmi Üç Nisan nasıl geçiyordu?

İ. B: Ya biz bizim gerçekten bi şehre biraz uzaktık, yani... kilometre vardı, şehirdeki kutlamalara katılmazdık ama köyde yaptığımız zaman köyde gerçekten şı böyle şenliklerle yapardık yani.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

İ. B: Evet, o zamanlarda bu tabi ben beşinci sınıfta, dört besinci sınıftayken işte bu siyasi olaylar vardı işte, dedem konuşurdu onlar büyük babam işte babam babam biz çok az görürdük, fabrika da çalıştığı için vardiyeli çalıştığı için gece çalışıyo çoğu zaman, işte büyük babam böyle çarşıyla ilgili ilgili şeyleri vardı, işte gurbette olan insanlar, arkadaşlarımız vardı amcalarımız vardı onlar gelirdi anlatırlardı Türkiye'deki siyasi şeyleri işte ne olacak ne olmayacak işte onlardan kaynaklı hatırladığım onlar yani çok şey varda aslında.

M. S: Hatırladığınız olay var mı, mesela örnek verebileceğiniz?

İ. B: Örneğin, bir gün yani bu siyasi şeyleri söyleyebilir miyim?

M. S: Yani hatırladığınız şeyler öyle bi sı sorun yok!

İ. B: Örneğin bir gün Deniz Gezmişleri asıldığı gün büyük babam ağlıyordu, ben de çocuktum dedim niye ağlıyosun, dedi Kuran okuyordu ihtiyar Kuran'ı bıraktı ağlamaya başladı, dedim niye ağlıyosunuz? Dedi üç tane genci dediler dedi astılar, ben siyasette nedir ne bilim ben işte dedi böyle böyle bi durum var yani siyasetten, işte solculukta şuyunda buyunda anlatınca ben de bunla beraber ağlamağa başladım, yani o çok zoruma gitmişti... örnek te bu.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

İ. B: Okulla ilgili bir tek anım var, bir gün müfettiş gelmişti, tüm okul dördüncü sınıfları beşinci sınıflar hep topladılar, adam bi soru sordu, dünyada dedi en çok şey nedir, altın nerde yetişir? Ben de bunu bi ansiklopedinin okumuştum o zaman dedim ben herkes söyledi git ben kaldırdım yalan gerçek

budur heralde dedim Mada Madagaskar Adası deyince, öğretmen de bilmiyo, gerçekten öğretmen de bilmiyo adam işte müfettiş geldi alımdan öptü beni, anım o.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

İ. B: Televizyon yoktu zaten, radyo vardı, radyodan haberleri işte yani bildiğimiz kadar yani radyonun.

M. S: Anımsadığınız var mı?

İ. B: Yok, anımsadığım yok.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

İ. B: Bence mahsuru yok.

M. S: Teşekkür ederim.

İ. B: Ben teşekkür ederim.

NACİYE DERTLİ

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 29 Haziran 2008 sayın Naciye Dertli'yle konutunda 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tez için bir görüşme yapıyoruz.

Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, anneniz ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeşiniz?

N. D: Ben Konya bin dokuz yüz atmış iki, iki Aralık bin dokuz yüz atmış iki doğumluyum, annem babam Isparta Senirkent kazasında doğumlu orda doğmuşlar zaten ama babam öğretim öğretmeni olduğu için değişik yerlerde görev yapıyor, ben de Konya'da dünyaya geliyorum. Üç yaşındayken iki buçuk yaşında kende de ayrılıp İzmir'e gidiyoruz, İzmir'de ilköğretime başlıyorum, Annem ilkokul mezunu babam İlahiyat Fakültesi'nden mezun. İlk okuluma İzmir'de başlıyorum, ilk başladığım sene Aralık'ta doğumlu olduğum için kaydımı yapmıyorlar misafir öğrenci olarak gidiyorum ama o sene annem de trafik kazası geçiriyo ağır bir şekilde, Ankara'ya gelip ameliyat olması gerekiyo, o dönemde de beni de getiriyorlar, o eğitim yani o birinci sınıfta sonraki sene tekrar okuyorum kayıtlı olarak başlıyorum, yalnız o ilkokuldaki ilk hocamı pek de sevimiyodum, böyle hala gözümün önünde, iri yarı, topluca kıvrıkcık saçlı her şeye sinirlenen bir hocaydı benim gözümde. Daha sonraki hocam da Muhterem Öz .

M. S: Bu Ankara'da mı okudunuz?

N. D: Bu İzmir.

M. S: Ha İzmir'de.

N. D: İzmir'de, onunla çok hoştu ve okul çok güzeldi, okulun bahçesi çok güzeldi, orda heykel büst yapan çalışan bi aile mi diyim ya da bi grup vardı okulun bi köşesinde ve biz onları görürdük, gözümüzün önünde yaparlardı her şeyi, küçük çocuklar da vardı tabi bizden büyük abi olarak ama

hani böyle bıyıkları çıkmış sakallı kişiler değildi ama babaları filan da vardı başında, onları görmek hoşumuza giderdi ve çok güzel bir kütüphanesi vardı.

M. S: Peki ben bi şey soracam, kaç kardeştiniz, onu söylemediniz?

N. D: Üç.

M. S: Üç kardeştiniz.

N. D: Üç kardeşiz, üç kız kardeş, en küçükleriyim ben.

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz?

N. D: Okula ilk gittiğim gün, valla benim ablamda olduğu için hep bereber gidip geliriz, alışkınım ablalarım gidiyo okula ben de gittim ho hoşuma giden bi şekilde çok özel bir gün değildi benim için ama bu hani bi ara verme durumu oldu annemin ameliyatından dolayı sonra ki sene gittiğim de öğretmenimi de sevdim yani o ilk ışığı almak belkide. Bir de şey vardı ilk gittiğim zamanki o Kamuran öğretmenimde, sa öğrencilerin durumu da önemliydi kılık, kıyafet ve isim, benim yanımda oturan arkadaşın ismi ok Yosmay'dı, sarışın, mavi gözlü birisi yalnız ismi Yosma olunca pek te iyi kullanmadıklarını hoşuma gitmiyordu hı hı, birazcık ta dağınık birisiydi eşyalarımı çok karışıyordu ona geri gelmiyordu. Pek te ilk sene hoşlanmadım da ama ikinci sene daha hoştu benim için okul yani birinci sınıfa başlamak.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz sınıfta, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

N. D: Hakimiyeti Milliye İlköğretim'i okulun adı, yürüyerek gidip gelirdik, yakındı çünkü bi cadde geçmek problemimiz vardı ana caddeden ama zaten aynı mahalleden bi kaç kişi bi arada gidiyoduk ve okul tam gündü sabah ve öğleden sonra şeydi ya ben unuttum soruları.

M. S: Nasıl otururdunuz, okul kıyafetiniz nasıldı?

N. D: Siyah.

M. S: Nasıl ders yapardınız?

N. D: Siyah önlük, beyaz gömlek bu ya birinci sınıftakini anlatıyorum hani orda grup grup oluyoduk, önce iki iki kişi iki kişi oturduk daha sonra da grup çalışması yapmak için bi kaç sıra bi araya getirip grup çalışması oluyodu.

M. S: Peki diğer okullarda, daha sonra farklı okullara gitmişsiniz?

N. D: Diğer okullarda hep o zaman şey ikili filan oturuldu ama Ankara'ya gelince şehir farklılığı vardı, bi de eğitim şekli tam günden yarım gününe düşüyo hatta ilk başladığım Kurtuluş İlköğretimde üç tedrisat sabah, öğle, akşam diyerekten ben akşam grubundaydım, bi de o dönemler karışıklıklar vardı galiba, Niğde Yurdu çok yakındı bizim okula, bomba sesleri filan oluyodu arada bir hı hı ürkütücü sesler, İzmir'den sonra çok etkileyiciydi, bi de ilk defa böyle soğuk bi kış yaşayıp, buzlu bir ortam, yü yürürken kayıyorsunuz filan oo okuldan mesela çıktığım zaman akşam saati karanlık kış günü, kar yağmış yer buz arabalar seyrek geçmesine rağmen ben karşıya geçmeye çalışıyorum araba durmadı ama ben de duramıyorum hı ezilecem ordan bi öğretmen bağıriyo bana salak diye, niye orda duruyosun diyo?

M. S: Halbuki kayıyodunuz.

N. D: Ve ben yerde, İzmir'den sonra hakkaketen şok geçiriyodum, yani hoşlanmıyorum Ankara'da da kara Ankara dedim, çok ağladım çok İzmir'i aradım ondan sonra da Namık Kemal İlköğretim'ine geldim orası da sabah ve öğleciydi, daha şeydi yani okul olarak, öğretmen olarak tabi eğitimler çok farklılık gösterçek ikinci sınıftayken geldim Kurtuluş İlköğretim'de eğitim olayı pek fazla olmadı hani kısa bir sürede oldu ama hani öğretmenin hapşurmasına herkes birden çok yaşayın hocam derken diğer konularda ne yapıldığını anıyamadım ama diğer okula gittim Namık Kemal İlköğretim'e çok ilerideydiler matematikte filan çok fazla şeyler yapmışlar ha bu sefer ne yapacağımı şaşırdım filan yani böyle bir bocalama dönemi geçti.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

N. D: Ay okul arkadaşlarımdan şimdi tabi çok oo arkadaşım oldu, İzmir'de oldu, Kurtuluş İlköğretim'i ve Namık Kemal İlköğretim oldu, yani şimdi İzmir'dekinde insanların böyle daha yumşak, daha neşeli galiba daha keyifli

geçmiş o dönem heralde bi de melez arkadaşımız vardı anne Alman baba Türk'tü Oktay diyerekten ilk evlenme teklifini almıştım ondan hı hı ama tabi çevre kültürümüze aykırı düştüğü için ben ona küsmüştüm, günlerce onunla konuşmadım altı aydır beraber okula giderken artık onunla okula gitmemeye başladım hı ayrı zamanlarda çıkıp o şekilde gitmeye başladım sonra da Ku Kurtuluş İlköğretim'inde çok fazla arkadaşım olmadı belki kısa bir süre olduğu için iki ay filan ama bi iz bırakan fazla bi şey de yok tabi öbür okulda Namık Kemal İlköğretim İlkokulu'nda daha fazla arkadaşlarım oldu ilerleyen senelerde daha çok oldu daha sonra ayrıldıktan sonra biz mektuplaştık ta orta okuldayken filan böyle tabi zamanla kayboldu arkadaşlıklarımız fakat ben üniversiteye başladığımda ilkuldayken üçüncü sınıftayken ayrılan bi arkadaşımız vardı, babası askerdi, üniversite de karşılaştık hazırlıkta gözlerinden tanıdım onunla beraber üniversiteyi okumuş olduk aynı üniversitede.

M. S: Evet, okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

N. D: İzmir'deki çok güzeldi, yani benim için o binada bi eski bi bina vardı bi kaç binası vardı bi de ön tarafta bi bina vardı ilk önce eski bina tarafında başladık, kantini filan vardı çok güzel, bi de kantininde şey bazen veliler lokma getirir dağıtırdı çocuklara, o on onlar hoşumuza giderdi bu okulda bi de şe kütüphane vardı o kütüphane çok güzeldi.

M. S: İzmir'de!

N. D: İzmir'de kütüphane çok güzeldi ve her teneffüste çıkabiliyoduk, se teneffüs aralıkları uzundu yani okula yeni başlamış olmama rağmen ordan kitap alıp resimlere bakmak ta hoşuma gidiyordu, okuduktan sonra okumak ta hoşuma gidiyordu ama en güzeli de şeydi Çarli Çaplin'in sessiz filmi oynardı sürekli.

M. S: Okulda?

N. D: Okulda, teneffüste çıkıp yani o kütüphanenin bi köşesinde de onu seyredebiliyoz yani kitaba bakmıyosanız oraya bakarız bu da çok hoşumuza

giderdi, bi de şeydi okuma bayramı, İzmir'de çok güzel yapmışlardı yani Özel Özel Türk Koleji vardı İzmir'de onun salonunda yaptılar bunu şey okuma bayramını çok güzel ront diyoduk, piyesler onları hepsini yaptık, bu okuma bayramını ama hepimizin okuyup okumadığını böyle hani sınavlarla şunlarla filan değil de tabi derste bi takım şeyleri yazmak ta önemli ilk okuma şeylerini anneleri de çağırdılar, mesela sınıfta öğretmen tahtaya bi şey yazıyo okuyabilen çocuk gidiyo öğretmene söylüyo okuduğu zaman ona bir kırmızı kur kurdele takıyo ve bu arada orda annesi de görüyo öyle güzel bir hoşluk oluyo ama okuyamıyosa da bunu zaten o an için fark etmedik yani bugün ben bunu farkındayım, yani çok güzel olduğunu, o bize güven vermiş halbuki okuyamıyan kişiler de vardı ama fark etmedik arada kaynadık gittik çünkü o gün o okuyabilecek çocuğun annesi çağırılmış o gün oraya, yani bütün anneler değil okuyabilecek çocuğun annesi sıra sıra çağırılıyo öyle bir hoşluk ya İzmir daha çok iz bırakıyo bende.

M. S: Burdaki okulda koşullar nasıldı, iki okulda?

N. D: Burda tihss yani yok, burda tuvalet çok kirliydi Kurtuluş'takinde, Namık Kemal daha iyiydi, daha temiz, daha yani kural burda kural daha farklı çalışıyodu ya böyle belki Ankara soğuk yer olunca, bina içinde olunca çocukların sessiz durması gerekiyodu o yüzden hep sus diyorlardı, yani hareketlik azalıyo burada daha bina içinde olmamız nedeniyle belkide pek şey değil İzmir'den sonra Ankara kötü geldiği için pek iyi iz yok.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ile ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

N. D: Başka yerlerden ders alma olayım olmadı, ben ya evin küçük çocuğu olduğum için büyüklerin eleştirilerinin hiç birini yapmamaya gayret ettim, büyük ablam eve geldiğinde kıyafetini değiştirmezdi annem kızardı, küçük ablam da ödevlerini yapmazdı annem kızardı, böyle olunca ben eve gelince hemen elimi yüzümü yıkayıp üstümü değiştirip ödevimi yapardım ama sokağı çok severdim o yüzden de hemen sokağa çıkardım. Hiç sorunum

olmadı, matematik, fen dersleri gibi şeyleri daha çok sevmişimdir ama hikaye kitapları okunmasından da hoşlanmışımdır.

M. S: Peki hangi dersleri alırdınız?

N. D: Tabi matematik vardı, Türkçe vardı, fen dersi sonraki yıllarda bu labratuvar gibi bi şey de gösterdiler aslında Namık Kemal İlkokulu'da Ankara'da güzel, örnek okullardandı, yani öncelik tanınan bir okuldu, fen labratuvar kurmuşlardı, hani sürekli kur kullandırtmadılar ama en azından aletleri tanıttılar bize, gösterdiler budur şudur şöyledir diyerekten, onun dışında ben müzik kursu ya özel olarak hani okulda verilen bi şey başka okuldan geliyordu öğretmenimiz de, mandolin kursu almıştım çok zevkliydi benim için, bi de folklör filan oluyodu o zaman hep oynatırlardı benden dersinde bu tür şeyler yapılıyordu, o tür şeylere katılmışımdır, jimnastiğe gitmişdir Atatürk Spor Salonu'nda, baya iyi olacaktım ama bu babamın tayinlerinden dolayı devam edemetik hiç bi şeye hı hı...

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

N. D: İzmir'deki öğretmenim Muhterem Öz diye hatırlıyorum ismini, o çok yumuşak ve çok güzel yüzlü bakardı, öyle yani sevgiyi hissettiriyodu, o sevgiyle zaten her şey gidiyo, hani okulda olmak bile fark etmiyodu, evim gibiydi. Burdaki Kurtuluş İlköğretim'de Bekir Hoca'ydı, biraz şey erkek hocaydı, biraz sert geliyodu bakışları filan pek şey yapmıyo o zaman pek hoşlanmadım da. Ama öbür okuldaki hocamlada da yani bugün ki değerlendirmemle baktığımda hani babamın tayinleriyle ilgili olarak çocuğa yansımaları vardı heralde, yani sözlüde aynı şeyleri doğru söylemem rağmen bazen eksi veriyodu, bizim o zamanlar bitirme sınavlarımız vardı ilkokulda, benim normalde kendi notlarına göre karneme dört düşmüşken öbür normal bitirme sınavı olunca isimler kapılı oluyo, bi de heyet huzurunda da sözlü filan giriyosunuz o zaman hepsi beş geldi karneme, bu da benim için bugün hala daha duran karnelerimdendir, ı belge gibi oluyo, yani öğretmenim daha sonra da yılın öğretmeni olarak seçildi ama bende böyle bi farklı ayrımcılık

yapıyomuş gibi de geldi, değişik yani babaların mesleğine göre ya da siyasi durumlara göre tavır alıyomuş gibi geliyo bugün daha iyi yorumluyorum ama.

M. S: Evet, aslında bu soracağım soruya bi tür cevap vermiş oldunuz, sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örne örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

N. D: Yani şimdi Ankara'daki öğretmenim en so öteki zaten kısa süre olduğu için bile ona bi şey söyleyemem ama en son öğretmenim de bu ayırımın olduğunu çok hissettim. Çünkü çalışan annesi olan, belki kendisi de o döneme göre çalıştığı bi anne olduğu için, çalış o dönem çalışan annelerin pek olmuyodu, bi kaç tane oluyodu, onlara daha iyi davranırdı.

M. S: Annesi çalışanlara!

N. D: Annesi çalışanlara daha farklıydı, belki de hani o çocukları sıkıntıda olduğunu düşündüğü içindir ama o dönemde herkes o çocukları el üstünde tutuyodu, komşular tutuyo ah ah çocuğun annesi çalışıyo diye çünkü o dönemde şeydir bizim çocukluğumuz da anneler pek çalışmaz, hep babalar getirir, çalışmak durumunda kalanın şeydir yani ihtiyacı var ki o yüzden çalışıyodur.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

N. D: Valla fazla bi meslek seçimi gibi şeyimiz yoktu bizim, ama ben mesela kütüphaneye filan çok ilgileniyodum, yani kitabı çok okuyan bi insan değilimdir ama severim de yani kitaba yakın olmaktan hoşlanırım, o dönemde biz mesela kütüphaneyi kim düzenliyecek denildiklerinde ben kütüphaneyi temizleyim o kitapları sıralamaktan zevk alırdım. Sonra öğretmenler ödev verir yani kitap dağıtırlar kütüphaneden, o kitabı aldığımda da hiç meraklanmazdım, hiç heveslenmezdim yani ne gelmiş filan herkes ha ha ne gelmiş gidip bakarlardı, ben onu yani öyledir merak etmediğim için, yani heyecanlanmadım ne kitap geldi diye, öğretmen beni sınıfa örnek gösterdi bakın dedi Necla dedi sahip olduğu bi şeye dedi hiç bakmıyo, nasılsa onda

olduğunu biliyo dedi, böyle örneklemediği için çok hoşlanmıştım. Bi de matematik dersinde bunuda gerçi daha önce sormuştunuz hep şeydi öğretmenler, tabi doğal olarak ilkokulda basamak basamak göstermek zorunda, ben kestirme yolları bulurum, yani çoğu o uzun yollar değil hep yeni bir yöntem olur şeysi bi de bundan dolayı örnek gösterirdi, mesela tahtaya kaldırıp bunu yapmamı isteyebilirdi bazen çok ama kestirip hani beş altı basamaklı değil de iki basamaklı çünkü beni de çok seven bi hoca değildi hı hı.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

N. D: Dayak yemedim, yani şeyim olmadı, yani ben aslında öyle şey hani hareketli birisiyimdir mesela beden dersinde çok iyi yaparım, hareketlerin hepsini kaparım, yani teneffüste koşturmayı filan da severim ama çok etrafları rahatsızlık vermezdim o yüzden çok şeyim olmadım, ceza alma olayım da olmadı.

M. S: Peki okulda dayak var mıydı, ne tür kurallar vardı?

N. D: Ay yani şimdi bu erkek çocuklarda daha çok oluyodu galiba, yani kız çocukların arasında fazla olmadığı için, hani erkek arkadaşlarla da oyun oynamak, erkekler daha çok azar işitirdi diye düşünüyorum ama dayak olarak pek bi şey hatırlamıyorum çok yani var desem yalan yok desem de yalan.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

N. D: Valla ben biraz daha farklıydım, futbolda oynadım çünkü hı hı oynadım, yakan topu çok severdim, istopu çok severdim, top top la oyunların hepsini çok severdim, voleybol ilkokulda voleybol takımındaydım, ondan sonra ya kız erkek yarımı pek yoktu, oynardık ama bi de şey oyunlar da öyle yani oyunu çok sevdiğim için sürekli oynardım daha doğrusu isim, eşya, hayvan gibi şimdi bizim çocukların hiç bilmediği oyunlar artist şu bu şehir şeydir onların oynardık, sessiz film gibi şeyler oynardık, taklit yapardık tiyatro gibi falan öyle ama kız erkek ayrımı pek yoktu, hepsiyle oynardık yeter ki oyun olsun.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için?

N. D: Seçim yapardık, seçim yapıyoduk biz arkadaşlara oy veriyoduk kendi aramızda da şey yapıyoduk, konuşuyoduk şu şöyle mi olsun bu böyle mi olsun filan diyerekten, aslında iyi bi seçim de yapıyomuşuz şimdi siz sorunca, yani bizim seçimimizle geliyodu başkan, sınıf başkanı.

M. S: Diğer görevlendirmeler?

N. D: Kütüphane, kitaplık kolu, ilk yardım filan yani biraz da talebe bakıyodu bu, kim isterdi önce o soruluyodu, yani adaylar belirleniyodu yani başkanlık ta olsun bu böyleydi ondan sonra isteyen duruma göre oy veriliyodu onun oyun sonucunda da o oluyodu ama öğretmenin onayı şart hı hı.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

N. D: Valla hepsini de seviyodum ben. Ama Yirmi Üç Nisan bi de ben stadyuma çıktım, gösteri hı hı o için işte böyle olunca çok hoştu yalnız buna çıkarken bizim okulun bi başka okula şey yapıldı, mesela on beş tane çocu şimdi sayıyı hatırlamıyorum da on beş kız öğrenci gerekiyorsa bizim okuldan otuz öğrenci seçildi ben za diğer arkadaşlarıma göre daha kısaymışım galiba o dönem için sonradan irileştim ama şey oldu boy sırasına göre bizde yapıldı, iki ayrıldı meyer bizi bi başka okul içinmiş kısa boylular diğer okula gitti hı hı, çok bozulduk o gün yani böyle güzel bişey katılmış olmak güzeldi, bi tarafatan da haber verilmeden bi başka okulun kız öğrencisiymiş gibi gösteri yaptırdıkları için suçlandım karşısında ama yerimiz çok güzeldi cumhurbaşkanının karşısındaki sıradaydık biz, sanıyorum o okulda ya aileler izin vermedi kız çocukların çıkmasına ya da başka bi sorun vardı yani kız öğrencisi olmadığı için biz oraya verilmişiz ondan sonra yalnız o sene o cumhurbaşkanı gelmedi bizim gösterimize bu bizi çok üzdü, gerçekten çok üzdü o bizi onun dışında şiirler filan okunurdu, yani aslında bi çok özel günler de kutlanıyodu yani onun için de törenler yapılıyodu. Yani okulun pek bahçesinde değil de iç kısmında yapılıyodu iç mekanı uygunmuş demek ki geniş bi alanı var, orda tüm bayramlar güzel kutlanıyodu aslında. Hatta yani

şey Atatürk'ün On Kasım beni Ankara'ya geldiğimde en çok etkileyen o olmuştu, İzmir'de o kadar hüzünlü ağlaya ya da biraz daha büyüdüm bilmiyorum o kadar anmazdık ama Ankara'da herkes ağlaya ağlaya On Kasım, herkes ağlıyordu ama ben işin açıkçası söyliyim çok anlam da veremiyodum o kadar ağlamaya, yani o hala da On Kasım'da ağlamıyorum yani anmak iyi anmak farklı bi şey öbür türlü ağlarak bilmiyorum tam bi şey ifade etmiyo yani o yaş için.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyö musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

N. D: Valla o dönemde siyasi şeyler vardı, yani şimdi bu günlerde de çok gündem de ama ben böyle çok şeyi de karıştırabiliyorum konuşurken yani o yüzden de yanlış olabilir, muhtıra olayı o o dönemde sanırım o dönemdeydi, Demirel'i filan mesala herkes bi şey yapıyordu telaş bi endişe bi değişik bi hava var ama ben daha çok sokak çocuğu yani dışarda oynadığım için fazla şeysi yoktu, bi işte o Ankara'ya ilk geldiğimiz zaman yani yurttan olaylar oluyo ama niye niye olduğunu bilmiyodum yani büy büyüdükten sonra epey büyüdükten sonra bunu fark edebildim zaten bomba filan atılmıştı zaten biz okuldayken yani camlarımız kırıldı mesela korktum, ama ben her şeyi İzmir'den geldiğim için her şeyi Ankara'ya bağlıyorum hani Ankara kötü diyorum sadece onun dışında kendi mahalle içinde oynuyoduk bir de şey yapıyordu, abiler araba lastiklerini indiriyolardı araba sahiplerinin, onları bize de şunları şuraya bastırıcaksın filan diyolardı bize de indirtiyolarmış meyersem, bizi de hatta kullanmışlar heralde ama biz oyun zannediyorduk, indiriyoduk işte öyle.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

N. D: Vardır ama okulda işte oyun oynarken başım delindi benim, bir birimize çakıl taş atıyoduk, savaş yapıyoduk hı hı, onlardan bir tanesi ço kafamı deldi yardı ama ben hala daha oyun oynamak istiyodum yani, gittik yalnız bizim evin bahçesiyle okulun bahçesinin köşeleri birleşikti yani şimdi eve

gidersem annem kızarmı diye düşündüm öğretmene gidersem öğretmen mi kızarmı diye düşündüm çok arada kaldım ama arkadaşlardan birisi öğretmene haber verdiği için daha doğrusu şey yani direk kendi öğretmeni değil de okuldaki bi öğretmene haber verir, mesela onlar hemen ilgilenmişlerdi, hemen bi şeyler sürdürdüler, temizlediler hemen işte eve gönderdiler o şekilde hiç te azarlanmadım aslında hı yani bir otorite koymuştur ama nerde korkamaz, nasıl yapamaz onu bilememişiz galiba.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

N. D: Valla bizim evde radyo zaten haberler mutlaka dinlenmesi gereken ve çıt çıkartılmaması gereken saatlerdir, yani kıpırdasak babam kızardı, tabi televizyonu bizim eve daha geç girdi ama şeydi yani onlar mutlaka seyredilen olaylardı, zaten gaz gazete de çok iyi girerdi ama çok o kadar lerle de ilgilenmedim ben yani.

M. S: Hatırladığınız var mı?

N. D: Haberlerden mi? Ya aslında yani öyle şey ki bazı şeyler vardır şimdi toparlıyamıyorum da aklımda öyle bazı böyle bi albay kızı Emel miydi? Bi evde tutuyorlar, rehin alıyorlar, bunlardan filan çok bahsediliyordu herkes onu konuşuyodu ar bırakılacak mı, bırakılmıyacak mı diye filan ama ama yani şimdi tam da hatırlamıyorum ama bi rehin olayı vardı, bu sanırım bu solcuların tuttuğu birisi miydi yani öyle bi şeydi ama gerçekten tam nette hatırlamıyorum başka.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

N. D: Tabi.

M. S: Teşekkür ederim.

N. D: Ben teşekkür ederim.

VEYSİ KIZILIRMAK

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 23 Mayıs 2008 sayın Veysi Kızılırmak ile konutunda 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tezim için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, anneniz ve babanızın doğum yerleri neresidir, anneniz ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeştiniz?

V. K: 1965 yılında Sivas, Şarkışla, Kavak Köyü'nde doğdum babam yine aynı köyde annem de aynı köyde doğdu, biz dört kardeşiz başka da soruda anlayabildiğim kadarıyla bu kadar.

M. S: Ne işle uğraşıyorsunuz?

V. K: Ha şuan için özel sektörde çalışıyorum.

M. S: Peki anne ve babanız ne iş yaparlardı?

V. K: Onlar da normalde çiftçiydi.

M. S: Evet, okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz, ilkokulu?

V. K: Baya okula gittiğim ilk günü çok iyi hatırlıyorum bin dokuzyüz yetmiş ikiydi herhalde ilkokula başlangıç şeyim. O zaman bi erkek öğretmen vardı okulda, ilk gün sınıfa girdik, bize çay şeker ikramda bulundu ilk gün olduğu için herhalde çocukları sevindirim, alıştırem amacıyla filan, ondan sonra tenefüs oldu, tenefüste dışarı çıktık tabiki, bizim okulda merdivenler biraz yüksekti, tenefüste merdivenlerin başında oturuyoduk filan işte oynadılar moynadılar herkes oynadı, bizde şey oldu, sınıfa girerken bizim yakında komşumuzun kızı vardı o benim yanımdan geçerken ben de o anda kalktım sınıfa girecem o kalktığım anda onun şeyi kafamın burnuna deydi burnu kanadı, sınıfa gitti işte dedi hocam Veli beni dövdü, şimdi hoca bana tekme

tokat girdi hiç dinlemeden yani böyle oldu mu olmadı mı, güzel dövdü ondan sonra işte yani o gün öyle geçti ben ondan sonra eve gittim, evden sonra da bi daha okula gitmedim o sene okulu bıraktım, okul.

M. S: Okulunuzun adı neydi, okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz sınıfta, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

V. K: Ya okulumuzun adı işte köy ilkokulu işte Kavak Köyü İlköğ İlkokulu.

M. S: Kavak Köyü?

V. K: He he Kavak Köyü İlkokulu, okula ya yürüyerek gidip geliyoduk, sobayla ısıniyordu şey, kucağımızda odun götürürdük herkes kendine göre odun götürürdü, ondan başka?

M. S: Kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

V. K: Kıyafetimiz yaka vardı, yaka ders olarak ta birleşik sınıflar yani bir iki üç dört beş ha yan yana olurdu, öğretmen işte atıyom bir ders dersin içinde bir birine konuyu anlatıp ödevler veriyolar işte şunları yapın diye, diğer sınıfa konu anlatıyor onunla ilgili konuyu anlatıyo, onlara bi şey veriyö, her sınıfa aynı biçimde ders yapıyo.

M. S: Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

V. K: Ya köy içinde olduğu için gerçi sonuçta şehir de olmadığı yani herkes aynı köyde olduğu için normalde köy arkadaşları onlar da okul arkadaşlarım hepsiyle çok samimisin hepsini çok iyi biliyosun onlar seni çok iyi biliyo annesini babasını çok iyi tanıyosun onlar senin kını çok iyi tanıyo yani öyle çok farklı bi durum yok, yani aile gibi bi şey düşün köy için okulu.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

V. K: Birleşik eğitimde okulda koşullar tek sınıf, tek sınıf olduğu için koşullar başlangıçta belli nasıl olduğu kütüphane diye fazla bi şey yoktu birkaç

tane kitap olurdu varsa öyle yırtık şeydir yani beton arma bi yer bu kadar öyle değişik fazla bi şey yoktu.

M. S: Elektrik, yoktu?

V. K: Elektrik.

M. S: Var mıydı?

V. K: Yok o zaman yoktu çok sonra geldi çünkü.

M. S: Tuvalet var mıydı?

V. K: E tuvalet vardı erkek bayan olarak ayırmışlar tuvaleti.

M. S: Binanın içinde?

V. K: Binanın içinde değil okulun bahçesinde vardı bi tuvalet şeyi yapılmıştı normalde beton arma o şekilde tabi şey yok su yok şey yani çeşmelerde akan su yok normalde kovalarla şeylerle bidonlarla.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan, ders dersane ve benzeri yardım alır mıydınız?

V. K: Yani okulda işte Türkçe, yani daha doğrusu şöyle bi şey var ben köydeyken zaten köy üç ay kadar okudum ben üç sene okudum köyde ondan sonra dördü beşi Ankara'ya geldim Ankara'da, köyde köydeyken dediğim gibi birleşik eğitim olduğu için yani eğitimi herkes aynı sınıfta görüyodu, ders konusunda başarılı mıydım dersiniz, yani hemen hemen hep ders tüm derslerde başarılıydım bi de işte köyde birleşik eğitim olduğu için öğretmen atıyorum birlerle ikileri ya da birleri ikileri pek yarıştırmazda, ikilerle üçleri dörtlerle beşleri sürekli yarıştırdı şeye çıkarırdı ... mesela çarpım tablosunu ezberletiyor, atıyom bi dörtlerde bi beşlerde çıkartıyo bi üçlerden bi dörtlerden çıkartıyo tahtaya karşı karşıya geçiyosun o sana soruyo sen ona soruyosun sen bilemezsen o sana patlatıyo o bilemezse sen ona patlatıyon cezalı ya onun için çok çalışman gerekedir.

M. S: Peki yardım alırmıydınız derslerinizle ilgili?

V. K: Yani öyle pek yardım aldığımız bi şey yoktu annemin zaten okuma yazması yok babamın da okuma yazması yardım edecek bi şey seviyesi biz kendi başımıza yapardık, ha bi de şey vardı gerçi eğitim sistemi anlamında şeyi düşünürseniz mesela kümeler oluşurdu diyelim ki beş kişi bi küme olurdu hoca ödev verdiği zaman kümeler falan çalışması yaptığında bi yerde toplantı mesela grup halinde öyle ödevleri falan yapar yapardık böyle de bi çalışma şeklimiz vardı.

M. S: Bu hem köyde okurken hem...

V. K: Köyde okurken, Ankara'yı bahsetmiyorum.

M. S: Ankara'da neler oluyodu?

V. K: An Ankara normal işte normal dördüncü sınıfı Ankara'da okuduğum için yani normal aşağı yukarı şuanda ki eğitim gibi diyim işte fark dördüncü sınıf ya da tek pay paylaştırılmış sınıf olduğu için burda normal eğitim düzeyinde şeyinde gördük yani.

M. S: Burada hangi okulda okumuştunuz?

V. K: Ayrancı İlkokulu'nda okudum, şeyde yani Ayrancı'da, şeyin orda.

M. S: Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

V. K: Yani birinci sınıftaki öğretmeni yani işte o sopa atan öğretmeni çok iyi hatırlıyorum. Şöyle bi şey adamın devamlı burnu akardı, biz ona şey olarak köy tabiriyle hormuğlu derlerdi.

M. S: Neyli?

V. K: Hormuğlu, yani akıntısı haa ha.. yani o ismini şuanda çık çıkaramadım baya çok zaman geçtiği çünkü, yani isim olarak yani mesela daha sonraki öğretmeni hatırlamıyorum, ha o adam bana zaten bi sene geldi o beni döven öğretmen yani o i sopayı yedikten sonra bıraktım hiç onu

görmedim ondan sonra iki tane öğretmenimiz vardı daha önceden bi öğretmendi sonra işte o zaman babam muhtardı sonra bi öğretmen daha getirdi iki öğretmenle yine birleşik sınıfta ders yapıyoduk ha onlar çok iyiydi hocalar yani sonuçta.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

V. K: Köylerde ben gelir durumunu herkes birbirini tanıdığı için öyle bi fazla bi gelir öyle fazla cidden bi ayırım olmazdı ama şehirde oluyor şuanda da oluyor, işte öğretmen çocuğu belki bir ayırım yapabilir, işte falanca atıyorum banka müdürünün çocuğu biraz daha itinalı gös oluyor, yani bunlar oluyodu.

M. S: Siz yaşadınız mı o ayrımları?

V. K: Yani sıkta olmasa da gördük yani yaşadığımız şeyler vardı.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

V. K: Ya eğitim konusunda ben yani sonuçta dediğim gibi gelen öneriler işte günlük dersini çalış, ödevlerini yap bizim zamanımızda yani öyle dersane filan çok yaygın şey yoktu zaten yani genelde işte ders günlük ders çalışıyoduk yani okul sonunda sınav öyle bi şey olmadığı için genelde karnedeki not kötü filan olursa yarı yıla kadar götürüyodu onun dışında ekstra bi şey yoktu e kitap filan okuma filan işte okuyabiliyoduk ama bizim zamanımızda öyle şey yoktu atıyorum yani şu kitabı oku al sen şu hikaye kitabını öyle şey yoktu herkesin kendi çabasıyla kendi içindeki gayretleri sonuçta olan şeylerdi yani öğretmen sonuçta bir seneyi kovalayıp yıl sonunu getirmeye çalışıyordu herhangi bir şekilde.

M. S: Peki meslekler ilgili bir önerileri olurlar, olur muydu?

V. K: Yok ben onu hatırlamıyorum, hiç mesleklerle ilgili olarak öyle bir öneri.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi, dayak yediniz, söylediniz?

V. K: Ya okulun başlangıcında dayak yedim ama ondan sonra hiç dayak yemedim, demek ki ilk dayak yeme etkili olmuş bize bir seneye mal olduğu için.

M. S: Peki okulda dayak oluyo muydu?

V. K: Ya okulda dayak şöyle, ders çalışmıyan işte zamanında yapmayan arkadaşların kafasına işte bazen cetvelle oluyodu, köydeki eğitimde de oluyodu buradaki eğitimde de vuruluyodu yani orayla ora arasında fark olmuyodu tırnaklar uzun olduğu zaman ya da işte bakımsız geldiği zaman filan çocuklara atılıyodu ama ben onların hiç birine maruz kalmadım.

M. S: Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

V. K: O zaman genelde herkesin erkek çocukların oynadığı şey toptur, yani top oynuyoduk köydeyken top ta oynuyoduk da yani tabiki köydeykenler çelik çomak işte sopayla oynayan değişik oyunlarımız vardı yani şuanda onların tabi hepsi top olup gitti de yani köydeyken öyle burada şehirdekinde hepsi top, top oynardık ya da kovalamaca yine saklambaç gibi o tür şeyler oynuyoduk yani ee kızlarla da işte kovalamaca filan o tür şeyler.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin sınıf başkanlığı için ya da başka görevler için?

V. K: Yani köydeki şeyde genelde en üst sınıflarda seçilirdi başkanlık ki yani sözü dinlensin, çekinilsin herkes ondan ama burdaki sınıf başkanı yine öğretmen belirliyor, işin açıkçası ne ölçüye göre belirliyo onu ... yani ben belki bi de şu var yani dört ortada geldiğim için sınıfa dört beş gibi birden başlayıp beşe kadar gittikleri için yani or öndeki süreçlerde olmadığım için yani ondan ne tür sürecin belirlendiğini bilmiyorum.

M. S: Seçim türü bi şey oluyo muydu?

V. K: Yok yok nerde seçim olacak, sınıf başkanı sensin sensin, işte temizlik kolu sensin atıyorum sensin kütüphane kolu sensin öğretmen ne derse uyar.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

V. K: Yirmi Üç Nisan var işte köydeki çok iyi hatırlıyorum köyde çok güzel olurdu çünkü yani biz değişik olurdu yani herhalde onlar çocuk olduğumuz için o yıllarda küçük olduğumuz için hoşumuza giderdi işte Yirmi Üç Nisan bayrağı, bayraklarla köyde bi başında bi başına dolaşmak okula gitmek filan değişik oluyodu hoş bi şeydi ve burda da işte yani şeyde kutluyoduk, normal törenlerle kutluyoduk işte şiirler mirler okuma şeklinde gerçi köyde de oluyodu bu ama bi de burda işte en güzel bayram değil de hafta olarak düşünem yerli malı haftasını çok iyi hoşumuza giderdi onun da sebebi şuydu çünkü bizden sonra altıncı sınıflar o zaman orta okullar gelirdi bizim den sonra sınıf derslere biz sınıflara girmeden onlar aşağıda oldukları için biz camlardan portakalları, elmaları onlara fırlatmak hoşumuza giderdi, çünkü yani okul olarak sınıf değil hı hı .

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

V. K: Yani işte dediğim gibi çok evel ortaokulda okuduğum şey köyde okuduğum için o köylülerin zaten köyün genel şeyleri yani hayvan, çiftçi ... kendi karnını doyurma telaşında çok öyle ortamlar ya da işte şehirdeki ortamlar filan pek bağlantısı olmadığı için normal köy hayatı neyse içinde ... iki sene dört beş yani pek şeyi hatırlamıyorum o döneme ait yani beş ilkokul kısmında fazla öyle bi şey yoktu.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

V. K: Ha Şimdi ok Şey olunca ben baya uęraŐtıım esasında. Şimdi Şu var ben mesela ilkokul biri bu seferde köyde değil yani ben Şarkışla'da okudum ilçede okudum orayı atladım belki Şeyi yanlış olarak kullanınca birinci sınıfı Şarkışla'da okudum ilçede o sopa olayından sonra okulu bıraktım bi sene sonra Şarkışla'ya gittik ilçede o zaman (Hafize ana) orda oturuyodu üvey annem vardı onnan beraber.

M. S: Kim vardı?

V. K: Üvey annem vardı onnan beraber ben Şarkışla'da birinci sınıfı orda okudum ondan sonra tekrar döndüm ikiyi  köyde okudum ondan sonra tekrar babam öldükten sonra Ankara'ya geldik dördü beşi burada devam ettim.

M. S: Anı olarak, anımsıyabildiğiniz?

V. K: Anı olarak yani kötü anı okulun baŐlangıcındaki o başta anlattığım Şey yani en etkileyici anı ha ondan sonra mesala ikiyi  köyde okudum okuldaki öğretmenlerimiz gerçekten çok demokrat aydın insanlardı onların yaptığı gerçi ğretmeni sevince yaptığı hareketler, bi Şeyler yani onların yaptığı Şeyler yani unutulmuyor belki Şuan net olarak Şu bu diyemem yani o daha Şeydi sevdirmişti yani okulu.

M. S: Okulla ilgili, özür dilerim. İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

V. K: Valla bizim dnemizde televizyon yoktu, ben eğer dört beşinci sınıf dört buraya gelene kadar dördüncü sınıf beşinci sınıfa kadar köylerde yoktu radyolarda elektrik yoktu zaten radyolarda filan olursa çok birkaç kişide filan vardı radyolarda genelde işte trk programları filan olurdu böyle ya da arkası yarın tiyatrolar filan olurdu genelde İnce Memmet gibi filan onları dinlerdik yani. ... Şimdi köyde Şöyle bi anım var Şimdi aklıma geldi yani işte o zaman süt tozu dağıtıyolardı okullarda işte köylerde herkes evinden Őuandaki Şeyi düşünürseniz beslenme çantası gibi öyle düşünün, o zaman herkes evinde çörek mrek yapıyolardı işte köye okula getiriyodu okulda işte süt tozu pişirirlerdi tabi o zaman maddi imkanlar köyde daha çok kısıtlı vatandaşlar

bardak cam bardak fazla bulamıyo ne yapıyordu işte rakı şişelerden ya da normal şişelerden onları şeynen bakır telle kesip bardak yapıyorlar üstteki sınıflar uyanık olduğu için biraz daha uçlarını daha yukarda kesiyodu daha büyük bardaklarda o sütleri ha ha içiyolar yani çok şeydi yani.

M. S: Şişe cam.

V. K: Yani şişe cam evet, kesiyolar.

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

V. K: Tabi yayınlanabilir.

M. S: Teşekkür ederim.

V. K: Ben teşekkür ederim.

FEVZİYE ERDOĞDU

M. S: Ben Mehmet Sağlam bugün 15 Nisan 2008 sayın Fevziye Erdoğan'yla çalışma odasında 1970-75 dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma adlı doktora tez için bir görüşme yapıyoruz. Bize randevu verdi verip zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

F. E: Rica ederiz efendim, buyrun.

M. S: Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, anneniz ve babanızın doğum yerleri neresidir, anneniz ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeşiniz?

F. E: Kırk altı yaşındayım, Küçükuyu'da doğdum, Küçükuyu Çanakkale yakınlarında Çanakkale'ye bağlı Edremit Akçay yakınlarında bir yer bir belde ben ilkokuldayken bucaktı nahiyeydi daha doğrusu, nahiyeye müdürümüz vardı hatta, törenlerde gelip bize şey yapardı işte, ne bilim törenlerde mutlaka nahiyeye müdürü gelirdi, babam şeyle uğraşıyordu işte ziraatla uğraşıyordu, zeytinlikler zeytinlikler var onlarla zeytin zeytin yağı ticareti yapıyordu, annem ev hanımı, babam şeyden gelme Midilli Adası'ndan gelme, ailesi göçmenler babamdan iki kuşak önce dedemler mübadele zamanında gelmişler Midilli Adası'dan Küçükuyu'ya yerleşmişler. Annem de Burhaniyeli, Burhaniye'de zaten gene Balıkesir'in ilçesi oraya yakın sonuç olarak Egeliyiz hepimiz,

M. S: Kaç kardeşiniz?

F. E: Him benden başka iki tane daha ablam var biri dört yaş biri beş yaş büyük, onlarda ilkokullarını Küçükuyu'da okudular, daha sonra ilkokul bitirdikten sonra o tarihlerde ilkokul olmadı ortaokul olmadığı için bizim orda im hepimiz şeyde okuduk yatılı olarak İstanbul'da okuduk ortaokulu liseyi.

M. S: Evet şuan ne meslekle uğraşıyorsunuz?

F. E: Şuan Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi'nde ı araştırmacı olarak çalışıyorum, alanımda kamu yönetimi siyaset bilimi, işte milletvekillerinden bize yöneltilen bilgi taleplerini karşılıyoruz.

M. S: Okula gittiğiniz ilk günü, o gün olanları hatırlayabiliyor musunuz?

F. E: Çok zor bir soru, okula gittiğim ilk günü hatırlamıyorum. Aa ama benden beş yaş küçük komşumuzun kızı vardı, onu okula ilk götürdüğüm günü hatırlıyorum, kendi gittiğim ilk günü hatırlamıyorum.

M. S: Okulun adı neydi?

F. E: Küçükkuyu İlkokulu

M. S: Okula nasıl giderdiniz, nasıl otururdunuz, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

F. E: Okulumuz eve çok yakındı zaten Küçükkuyu bi küçücük bi şey olduğu için, böy deniz kenarında şirin bir belde, tam gün öğretim yapardık, sanıyorum dokuzda başlardı herhalde okul sabah da ve öğlen de devam ederdi üç buçuk gibi biterdi. Siyah önlüklerimiz vardı beyaz yakalı, beyaz yakalarımız vardı o beyaz yakalar kolalanırdı, on üçer kişi otururduk sıralarda, ikişer kişide olabilir, iki ya da bir herhal yo ikih ya da üç hatırlamıyorum orayı tam olarak, ımm karışık otururduk yani kızlar erkekler karışık otururduk, başka?

M. S: Sınıf içerisinde nasıl ders yapardınız, yani oturuşta?

F. E: Sıra düzeniyle otururduk, herkes tahtaya bakardı, yanlış hatırlamıyosam herhalde otuzdan fazla değildi sayımız be yirmi beşle otuz arası bi öğrenci şeyimiz vardı sayımız vardı, normal bir şey yerleri şey olan ahşap tahta, şeyi olan kara tahtası olan, bi tane kütüphane gibi bi şeyimiz vardı camlı dolap vardı, arka arkaya dizilmiş üç sıra halinde dizilmiş arka arkaya sıralar vardı herhalde sıra sayısı da altı yedi tane falan mıdır acaba? Arka arkaya beşer sıradan belki üç sıra halinde falan.

M. S: Evet, okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

F. E: Okul arkadaşlarım, kızlar ra kızlardan bazılarıyla daha sonra lisede kız lisesinde beraber devam ettik eğitimlerimize, gerçi ben imm bizim sınıftan bi tek ben orta ik ortaokul orta birden itibaren yatılı okudum onlar lise birde geldiler, aslında benim ayrıldığım sene orta okul açılmıştı Küçükkuuyu'ya ama işte bizimkiler iki ablamda İstanbul'da okuduğu için önceden bana haksızlık olmasın hadi sen de İstanbul'da oku dediler bana onun için ben de Küçükkuuyu ortaokuluna devam etmeyip şeye gittim yatılı okudum, sonra bu ilkokuldaki arkadaşlarımdan üç dört tanesi de şeye geldiler daha sonra okuduğum Merake Kız Lisesi'ne geldiler onlarla beraber devam ettik, güzel arkadaşlarım vardı, biz sek sek oynardık, en çok oynadığımız oyunların başında sek sek vardı, ilk tenefüsümüz uzundu onu hatırlıyorum ikinci tenefüsümüz daha şeydi.

M. S: Neden uzardı?

F. E: Bilmiyorum herhalde saat olarak öyle bişey miydi? İlk tenefüste oynayacak daha uyduruyoda olabilirim şimdi öyle hatırladım neyse, sanki ben daha çok oynamaya zaman kalıyordu gibi.

M. S: Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vesaire var mıydı?

F. E: Hepsi vardı, kütüphane derken ama az öncede dediğim gibi bi tane küçük camlı dolap vardı okulda ayrıca bi kütüphane yoktu, sadece sınıfımızda böyle iki gözlü kapaktan ikiye ortadan açılan içinde kitaplar olan mesela Ömer Seyfettinler vardı, onları hep tenefüslerde okurdum ben onları, hatta hoca şey derdi hep, sen hiç tenefüse çıkmıyorsun şaşırırdı bana yani tenefüse çıkmayıp onları okuyom diye, elektriği suyu vardı yani o konularda bi öyle bir sıkıntı yoktu, sobalıydı soba oluyo olurdu şey kışın.

M. S: Sobayı kim yakardı, görevli mi vardı yani?

F. E: Görevli vardı evet hı hı okulun görevlisi vardı.

M. S: Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da

başka bir kişi başka kişi ve kurumlardan, ders dersane gibi yardım alır mıydınız?

F. E: Klasik ilköğ, ilkokul müfredatıydı hatırladığım kadarıyla, hayat bilgisi, sosyal bilgiler, Türkçe, matematik gibi klasik derslerimiz vardı, beden eğitimi. Matematikte iyiydim, Türkçe’de iyiydim, okum yarışmalarında hep birinci olurdum benim için çok sırdan bir şeydi başka ne vardı soru?

M. S: Yani yardım alır mıydınız, büyüklerinizde eğitimle ilgili?

F. E: Hayır.

M. S: Kurs tarzı ya da özel ders?

F. E: Kurs zaten dersane yoktu bizim zamanımızda öyle kurs dersane bildiğimiz şeylerden değildi, alışkın olduğumuz şeylerden değildi, ben ben ilkokul şeydeyken ortaokul lis lisedeyken dersaneler furyası başladı o zaman hatırlıyorum ilkokuldayken öyle kurs dersane rastlanan çok sık rastlanan şeyler değildi, büyüklerimden de çok yardım almazdım, düzenli planlı çalışan bir çocuktum o zamanlar, okuldan eve gelir gelmez hemen ödevlerimi yapardım ondan sonra da ver elini sokak derdim yani zaten erken çıktığımız için hayatta buna şeydi uygundu, üç buçukta evde eve gelip okuldan hemen ödevleri yapıp sokakta oynayacak kadar zaman kalıyordu ondan sonra.

M. S: Evet, öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

F. E: ee kendi ilkokul öğretmenimi hatırlıyorum, beş yıl boyunca okuttu bizi, sevdiğimiz bi şeydi, öğretmendi, öbür ilkokul ilkokul öğretmenlerimi de hatırlıyorum, yani küçük bi yer bir belde olduğu için sonra o insanlar orda yaşamaya devam etti, ben de orda devam ettim, unutmadım, yani onları unutma ortamı olmadı, iyi öğretmenler olduklarını düşünüyorum, yani hem sevgiyle, şevkatle hem de belli bi disiplinle yaklaşırdı, iyi yani şimdiki öğrencilerle kıyasladığımda iyi bir eğitim aldığımızı düşünüyorum, yani bize biraz daha saygı vardı, biz onları hem sayardık hem severdik, hem çekinirdik öğretmenlerimizden, rahatta şey yapabiliirdik konuşabiliirdik, mesela ilkokul

öğretmenimizin hatırlıyorum doğum günlerini kutlardık, pasta alırdık ona işte, çiçekler y şey yapardık toplardık evine götürürdük, bizi evine alırdı yani evine çağırırdı sınıfın öğrencilerini, belli zamanlarda evine gittiğimizi hatırlıyorum.

M. S: Öğretmenizin adını hatırlanıyor musunuz?

F. E: Tabi Meral, soyadını hatırlamıyorum, Meral Meral soyadını hatırlamıyorum.

M. S: Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında?

F. E: Kızlarla erkekler arasında değil de ama farklı gelir grubu, küçük yerlerde bence birazcık daha farklı ölçütler var, biraz aile, komşuluk gibi şeyler önemli, gözettikleri gözettiklerini söylemek onlara biraz haksızlık olur ama mesela komşusunun kızıysa ya da ailesi bilinen oranın işte yerlilerinden ağırlıklı ailelerinden biriye onlara birazcık daha mesafeli davranırlardı yani gözlediğim kadarıyla ama bu diğerlerine çok büyük haksızlık ettikleri anlamında değil tabi ki.

M. S: Öğretmenleriniz eğitimle ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

F. E: Öyle bi şey tavsiye ettiklerini ilkokul şartlarında pek hatırlamıyorum ama çok okumamızı ta ta önerdiklerini hatırlıyorum, yani kitap okumamızı özellikle roman, öykü yani bunları okumak için çok teşvik ederlerdi kendi öğretmenlerimiz özellikle kendi ilkokul öğretmenimi hatırlıyorum, okumayı çok şeyi okuma yarışmaları yapmak zaten başlı başına bi şey yani bu hemen hemen her sene oldu yanlış hatırlamıyosam bu okuma yarışmaları.

M. S: Okul genelinde mi yapılıyordu?

F. E: Hayır, kendi sınıfımızda, kendi sınıf içinde. Bi de şeyler yaparlardı o kütüphaneye mesela kitap alıp koyma teşvik edilen bi şeydi okul kütüphanesinde.

M. S: Kim alıyordu kitapları?

F. E: Para toplayıp bizim aldığımız da oldu sanıyorum, belli kitapları Ömer Seyfettinleri falan biz öğrenciler olarak aramızda para toplayıp okul kütüphanesine kitap aldık.

M. S: Sizin okul kütüphanesinden çok sınıf kütüphaneniz vardı

F. E: Sınıf kütüphanemiz, evet doğru.

M. S: Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

F. E: Tabii ki koşma, yavaş ol, sessiz ol gibi şeyler çocukların olduğu her ortamda olduğu gibi bizde de çok yapılırdı bu tür uyarılar, dayak bi defa yemiş olabilirim bi tokat yediğimi hatırlıyorum, dayak çok rastlanan bi şey değildi, yani bizim benim okuduğum okulda böyle bi çocuğun tekme tokat dövüldüğünü hatırlamıyorum yani böyle bi şeye şahit olmadım sanıyorum, çok sıradan bi şey değildi bizim okulda da dayak. O tokatı niye yediğimi hatırlamıyorum, galiba şeydi bi öğretmen beni okul sınıf şeyi bırakmıştı hani arada yaparlar ya kendisi bi yere gittiği zaman konuşanların adını tahtaya yaz diye birisini bırakır, bi seferinde beni bırakmıştı galiba ben de konuşan çocuklardan birisini demek ki tokat attıyomuş ki herhalde birkaç defa evet tokat vardı tokat vardı ya evet ama çok sık çok sık rastlanan bi şey değil bana bi tokat atmıştı hatırlıyorum ama böyle hani Osmanlı tokadı gibi değil yumuşak bir şey yumuşak bir tokat, can yakan cinsten değil.

M. S: Görevini yapamadığın için mi ya da yapmadığın için mi?

F. E: Yok ben bi çocuğa tokat atmıştım, ohhh ohh onu hatırlıyorum, ben bi çocuğa tokat atmıştım herhalde onu mu taklit ediyodum öğretmeni taklit ediyodum çocuk çocuğun adını bile hatırlıyorum Ali İhsan diye böyle uzun bi çocuktu konuşuyodu ve yaramazlık yapıyodu herhalde, bana kendi rolünü verdiği için öğretmen herhalde bende onun rolüne öykünüp işte çocuğa konuştuğu için bi tane tokat atmıştım sonra öğretmen bun öğrenince de herhalde ben söyledim ona böyle oldu diye o da bana tokat atmıştı böyle

yaptığım için, hayatımın bir dersiydi yani onun dışında dayak çok tokat dışında hatırlamıyorum.

M. S: Peki, ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

F. E: En başlıca oyunumuz sek sekti, imm ip atlardık, erkeklerle at oynardık atçılık diye bi şeyimiz vardı işte böyle ip gibi bi şey olurdu, erkekler önde kızlar arkada olurdu, erkekler atımız olurdu onlarla böyle şey yapardık, koştururduk, ip değil ya şeylerin ilkokul önlüklerinin arkasında böyle kemer kuşak gibi bi şey var o kuşaklardan tutarak koştururduk başka ya kuka diye bir oyun vardı, şu şeyle oynanan dokuz taş gibi böyle üst üste taşları yığarsında sonra onları düşürmeye çalışırsın uzaktan taş atıp böyle bi oyun işte yani sokakta oynanan taşlarla top çok sık oyun topta çok yoktu o zaman bizim zamanda çok sık rastlanan bi şey değildi bu kadar bol top yoktu yani ortada.

M. S: Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenir, örneğin sınıf başkanlığı için o tarz görevler nasıl belirlenirdi?

F. E: Çalışkanlık esasına göre belirlenirdi, yani işte ne bilim benim gibi şeyde çok iyi en iyi okuyanlar ya da işte matematiği iyi olanlar falan çalışkan öğrenciler şey olurdu, işte sınıf başkanı falan olurdu.

M. Öğretmeniniz mi belirliyodu?

F. Evet, öğretmen belirliyodu.

M. S: Atamayla oluyodu?

F. E: Atamayla oluyodu.

M. S: Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

F. E: Klasik törenler yapılırdı işte Yirmi Üç Nisan, Yirmi Dokuz Ekim, On Kasım gibi bi de yerli malı haftalarımız vardı bizim ben izciydim aynı zamanda, trampet çalardık, her ya bayram demek benim için okullardaki tören demek bizim trampet izci ekibi olarak işte çalışma yapmamız sonra su şeyde

yürüyüş yapmamız trampet çala çala sokaklarda yürüyüş yapmamız işte yavrukurt kıyafetleri giyip onları hazırlayıp onlarla gezmemiz eğlenceliydi yani törenler eğle eğlenirdik bu şeyleri bu hazırlıkları yaparken güle oynaya sokaklarda trampet çalarak gezmek bi çocuğun hoşuna gidermiş işte sonuçta On Kasımlarda ne yapardık hatırla On Kasımlar biraz şeyli geçirdi ama On Kasımlarda hep çiçek hatırlıyorum böyle çiçeklerle bi şeyler yapardık Atatürk resimlerini süslerdik çiçeklerle yerli malı haftaları olurdu her yıl onda da evden yiyecek getirip işte evden bi şeyler meyve imm yerli malı haftasında evden yiyecek getirirdik, yiyecek yerdik başka ne yapardık hatırlamıyorum bi de galiba şeyler hazırlardık böyle panolar falan hazırlardık.

M. S: O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz, evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşuldu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

F. E: En net olarak hatırladığım o döneme ilişkin bizim eve şey alınırdı Milliyet Gaztesi, her gün Milliyet Gaztesi gelirdi eve ve ben o gazteyi okurduk biz yani düzenli ve sürekli kendimi bildim bileli gazte okuyucusuyduk, o gazteden izlediğim kadarıyla evde çok fazla siyaset konuşulmazdı ama haberler düzenli olarak izlenirdi, babam şey kuşağındandı işte eski Demokrat Parti kuşağından biraz işte çiftçiler o çiftçilik şeyde geleneğinde olduğu için yani genellikle şeylerin işte zeytin fiyatları iniyo mu çıkıyo mu, hükümet bu sene ne şey veriy o fiyat veriy o bu en çok konuşulan şeydi yağ yağa ne ne şey veriliyo çiftçide çiftçilerin desteklenmesiyle şeyler ilgili hükümet politikaları bunlar konuşuldu siyasete ilişkin en net hatırladığım tabiki şey Deniz Gezmişlerin asılma şeyi dönemi, gaztelerde izlediğimi hatırlıyorum onların o süreçlerini, yakalanmaları, işte cezaevine konmaları, hep boy boy fotoğraflarını gördüm gazteler gaztede ve onlara yönelik şeyler konuşuldu zaman böyle çok düşmanca şeyler hatırlamıyorum yani bunlar işte bi grup böyle bi tür hani yaramazlık yapmış çocuklar gibi bahsediliyo diye düşünüyordum ve onlar asıldığı zaman üzül müştüm çok üzül müştüm yani çok fazla bi şey anlamadım hani neden asıldılar, ne naptılar, kabahatleri neydi falan diye ama fakat bu üzülmemin nedeni de herhalde çevremde onlara

yönelik bi şey olmasından kimse çok fazla hani onlara yönelik çok böyle kötuleyici şey konuşmadığı için bunlar bi bi tür herkeste şey vardı herhalde yani bu çocuklara işte bu çocuklara yazık oluyo gibi bi şey olduğu için oo onlar asıldığında zaman ağırlığını çok net hatırlıyorum sanki böyle bi havada şey bir ağırlık böyle hüzün dolu aa şey dolu, ne bilim yazıklanma duygusu her yerden sanki böyle bir ah vah vah sesleri gelmişti en net hatırladığım o heralde siyaset dönem siyasetine ilişkin ihh başka da bi şey başka da bi şey hatırlamıyorum.

M. S: Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

F. E: En önemli hatıra, törenler heralde o şeyler o törenler bayram havasında geçer işte annem işte babam şeyler büyükler gelir bizi izlemeye ve sonrasında mutlaka fotoğraf çekilir her sene hatta işte şimdi evimizde bi şey albüm var o yıllardan böyle her sene büyüme süreçlerimiz izleyebiliriz hepimiz saç şeklim, uzun saçlarım saçlarım giderek uzuyo giderek büyüyorum ilkokul birden işte ilkokul beşe kadar, eğlenceydi yani şey ilkokul sıkılma ilkokulda eğlendiğimi ve öğrendiğimi hatırlıyorum sıkıl sıkılmadım yani, okula gitmek şeydi benim için böyle neşeyle gittiğim bi şeyler öğrendiğim dönüşte de evde hemen ödevlerimi yapıp sokağa, deniz ki denize kendimi atabildiğim işte okula güzel bi şeydi yani hoş anılarım hoş ilkokula dair.

M. S: İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz, gerçi bi bölümünü söylediniz?

F. E: Ederdik de, televizyon ne zaman geldi hatırlamıyorum, televizyon ilkokulda gelmemiş olabilir, ben ilkokuldayken bizim evde televizyon heralde yoktu ya da son yıllarında belki gelmiştir çünkü ben şey hatırlamıyorum hani böyle zaten televizyon ilk açıldığı zamanlar kısıtlı sürelerde çalışırdı gece akşam saatlerinde başlardı heralde sekizde falan başlardı böyle bütün gün televizyon çalışmazdı yani öyle bi bütün gün program yoktu, televizyon yoktu hayatımda ilkokuldayken ama radyo vardı yani radyoda haberler sürekli izlenirdi radyo bütün gün açıktı zaten haberler izlenirdi, arkası yarınlar dinlenirdi, tiyatrolar dinlenirdi radyo tiyatroları onu annemle beraber işte ablamlar bazen komşularla beraber oturup radyo tiyatrosu dinlerdik çokta

keyifliydi dediğim gibi işte gazteden daha çok takip ediyoduk haberleri herkes tek tek okurdu şeyleri gazteyi

M. S: Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

F. E: Veririz, ha ha ha.

M. S: Teşekkür ederim.

M. S: Buyrun.

F. E: Bu aile yapısından bahsederken belki şunun üstünde durmanın faydası var annemin ailesi ile babamın ailesi farklı siyasi geleneklerden geliyordu. Babam demiştim Demokrat Parti'nin ilk ortaya çıktığı yıllarda Menderes için baya işte çalışmış köylerde onlara oy toplamışlar, Menderes'in çiftçiye, toprak sahiplerine sahip çıktığını düşünürdü. Annemin ailesi ise Halk Parti geleneğinden, hatta dedem Halk Evi kurucusu şeyde Burhaniye'de zaten işte İstiklal Savaş İstiklal madalyası olan şey bir adam gazi bi adam ve im kendi bulunduğu yerde halk evleri ile ilgili çok şeyleri çok çalışmaları var. Zaten geleneksel olarak da seçimlerde ailede annem Halk Partisi'ne babam da Adalet Partisi'ne oy vermiştir bunu da bilir herkes ailede ama hiç hiç bi şekilde sorun olmamıştır bu. Belki bunun için ne bilim şeyler dinlenirken radyoda falan haber dinlenirken eğer Adalet Parti hükümeti ise annem işte babama bak seninkiler şöyle yapıyo eğer işte Halk Parti hükümetiyse annem babama babam anneme bak işte seninkiler şöyle yapıyo gibi şeyler söylerlerdi. Ama bu sadece

M. S: ko konuşulurdu.

F. E: Evet bu konu konuşulurdu, bu kadar.

M. S: Başka ilave etmek istediğiniz bi şey var mı?

F. E: Heralde heralde bu kadar bizim dediğim gibi küçük bi yer ve herkesin birbirini tanıdığı aşağı yukarı herkesin akraba olduğu bi yer olduğu için çok Türkiye ortalamasının ilkokullarına çok benzemeyebilir, yani eski, deniz kenarında, küçük şirin bir yer. M. S: Teşekkür ederim.

GÖRÜŞMECİ ÖYKÜLERDEN ÖRNEKLER

Bu bölüm görüşme yaptığım bazı kişilerin örnek öykülerinden oluşmaktadır. Görüşme öyküleri görüşülenlere nasıl ulaşıldığını, görüşmeciye olan yaklaşımımı, görüşme süreci konusundaki gözlemlerimi, yorum ve özeleştirmelerimi kapsamaktadır.

Görüşülen Kişi: GÜLİZAR ÇAĞLA

Sayın Gülizar Çağla'yla kendisiyle daha önce görüşme yapmış olduğum Naciye Dertli aracılığıyla tanıştım. Tanışmadan sonra tez konumla ilgili kendisiyle bir görüşme yapmak istediğimi söyledim ve görüşme için randevu talep ettim ve kendisi bu talebime olumlu cevap verdi. Daha sonra görüşmeyi gerçekleştirmek için 02 Temmuz 2008 tarihinde saat 16:30'da kendi işyerine gittim ve görüşmeyi gerçekleştirebilmek için çalışma odasına gittik.

Görüşmeye başlamadan önce neden böyle bir tez çalışması yapmak istediğime yönelik sorusuna gerekli açıklamaları yaptım. Kısa bir sohbetten sonra saat 16: 50'de yanımda götürmüş olduğum ses kayıt cihazıyla görüşmeye başladık. Kendisi gerek görüşme öncesinde gerekse görüşme esnasında oldukça rahattı. Bir çok görüşmeci gibi o dönemle ilgili fazla bir şey anımsayamayacağını söyledi ancak görüşme bunun aksine son derece verimli geçti.

Görüşmeden sonra görüşme esnasında sözünü ettiği sütün süt tozundan yapıldığını söyledi. Ayrıca annesinden izinsiz eski okuluna gidişini ve sonrasında yaşadıklarını ondan korktuğu ve çekindiği için anlatmadığı ancak bunu yıllar sonra büyüyünce anlattığını söyledi. Ayrıca bu görüşmenin ona öğretmenini hatırlattığını ve ayrıca okul bittikten yıllar sonra öğretmeni gördüğünde çok heyecanlandığını söyledi.

Görüşme esnasında tek olumsuz durum zaman zaman yan odada çalışanların sesinin birkaç defa gelmiş olmasıydı ancak bu görüşmenin seyrini olumsuz etkilemedi. Görüşmeden sonra çok mutlu olduğunu kendisine başlangıçta söylediğinde pek bir şey anımsayamayacağını söylediğini ancak şimdi çok iyi olduğunu söyledi. Gerek duyulduğunda tekrar kendisiyle iletişim kurabileceğimi söyledi. Kendisinden bu görüşmenin tez çalışmamda kullanmamda bir sakınca olmadığına dair izin aldıktan sonra teşekkür ederek çalışma odasından ayrıldım.

Görüşülen Kişi: FAHRİ KARADENİZ

Sayın Fahri Karadeniz'le kendisiyle daha sonra görüşme yapacağım sayın Nevin Ülger aracılığıyla tanıştım. Kendisi gazeteci olduğu için tez konumu ilginç bulduğunu bu yüzden konuyla ilgili amacımı öğrenmek istedi ben de kendisine tez konumdan söz ettim. Bunun üzerine kendisiyle bir görüşme yapmak istediğimi söyledim ve kendisinden görüşme için randevu talep ettim ve bu talebime olumlu cevap verdi. Daha sonra görüşmeyi gerçekleştirmek için 09 Temmuz 2008 tarihinde saat 16: 00'da kendi konutuna gittim ve beni son derece nazik bir şekilde karşıladı. Görüşmeyi gerçekleştirebilmek için çalışma odasına geçtik. Çalışma odasında kendisi de mesleğinden dolayı bu tür görüşmeler yaptığından söz etti. Bir süre sözlü tarih üzerine konuştuk.

Saat 16: 20'da yanımda götürmüş olduğum ses kayıt cihazıyla görüşmeye başladık. Kendisi gerek görüşme öncesinde gerekse görüşme esnasında oldukça rahattı. Görüşme esnasında çocukluğundan ve ilkokul eğitiminden söz ettiğinde yüzünde sürekli bir tebessüm vardı. Görüşme tamamlanırken kendisinden bu görüşmeyi tez çalışmamda kullanabilmek için izin aldım. Görüşme tamamlandıktan sonra kendisi bugün sanırım hep ilkokul eğitim sürecimi düşünürüm diye ifade etti. Kendisinin görüşme esnasında belirtmediğini ancak Deniz Gezmişlerin asıldığı dönemi bildiğini ve hatta çocukken onların ölmediğine inandığını söyledi. Kendisine babasının İngilizceyi nerede öğrendiğini sordum, o da babasının köy Enstitüsü mezunu olduğunu ve o zaman öğretmenlerinden birisinin öğrencilerine ayrıca zaman ayırarak İngilizce öğretmeye çalıştığını söyledi. Bunu dışında tarihle kendisinin de ilgilendiğini bir süre Mete Tuncay'ın bir makalesi için uzun süre bir araştırma yaptığını ifade etti. Görüşme esnasındaki tek olumsuz durum bazen yan binada inşaat çalışmaları sürdüğü için gürültünün olmasıydı. Görüşmeden dolayı kendisine teşekkür ederek konutundan ayrıldım.

Görüşülen Kişi: YELİZ NAZLI

Sayın Yeliz Nazlı ile daha önce görüşme yaptığım Nalan Asyalı vasıtasıyla tanıştım. Tez konuyla ilgili kendisine söz ettiğimde kendisiyle bir görüşme yapabileceğimi söylemişti. Daha sonra görüşme için kendisinden randevu aldım ve görüşmeyi gerçekleştirmek için 27 Haziran 2008 tarihinde saat 11:30'da kendi konutuna gittim.

Kendisi beni son derece nazik bir şekilde karşıladı ve yanımda götürmüş olduğum ses kayıt cihazıyla 11:45'te görüşmeye başladım. Görüşme son derece rahat ve sessiz bir ortamda gerçekleşti. Kendisi ilköğretim eğitim deneyimlerini bize aktardı ve görüşmemiz tamamlandı. Görüşme sonrasında öğretmenin öğrenciler arasında ayırım yaptığını ve kendi ailesinin CHP'ye oy verdiği için öğretmeni tarafında komünistlikle suçladığını ve şiddete maruz kaldığını söyledi. Bu durum bana son derece düşündürücü gelmişti. Son derece faydalı bir görüşme oldu ve daha sonra da ihtiyaç duyduğumuzda kendisiyle iletişim kurabileceğimi söyledi. Kendisinden bu görüşmenin tez çalışmamda kullanmamda bir sakınca olmadığına dair izin aldıktan sonra teşekkür ederek konutundan ayrıldım.

Görüşülen Kişi: ÖZGÜR YILDIZ

Sayın Özgür Yıldız ile daha önce görüşme yaptığım Mehmet Erkaya aracılığıyla tanıştım. Kendisi ne yapmamız gerektiğini sordu ben de tezimle ilgili görüşmeler yaptığımı ve ses kayıt cihazı ile kayıt yaptığımı söyledi. Bunun üzerine 24 Temmuz 2008'de saat 15:20'te çalışma odasına görüşme yapabilmem için randevu aldım.

24 Temmuz'da saat 15:10'da kendisiyle görüşmeye gittiğimde beni nazik bir şekilde karşıladı. Kendisi oldukça rahattı ama dönemi çok iyi hatırlayamayacağı endişesini taşıyordu, ben de sorularımızın bazı noktaları anımsattığını ve böylece şuan aklına gelmeyen bir çok şeyi hatırlayabileceğini söyledim. Kısa bir süre sonrada yanımda götürmüş olduğum ses kayıt cihazıyla görüşmeye başladık. Görüşmemiz faydalı geçti. Görüşme esnasında ses kayıt cihazının pillerinin zayıfladığını gördüm ve bu yüzden pil değişikliği için kısa bir süre görüşmeye ara verdik ve daha sonra görüşmeye kaldığımız yerden devam ettik.

Görüşmeden sonra kendisi o dönemde haberleri pek izlemediklerini söyledi ancak babaları evde olduğunda haber izlediklerini söyledi. O dönemde çocukların haberleri önemsemediğini söyledi. Ayrıca 10 Kasımları hep soğuk havalarla anımsadığını, çoğu zaman soğuk havada beklediklerini söyledi. 23 Nisanların bunun aksine farklı geçtiğini söyledi. Şimdiyle karşılaştığında o dönemin aksine velilerin, öğretmenlerin öğrencilerin tören kıyafetlerine fazla önem verdiğini belirtti. Görüşme tamamlanırken gerektiğinde kendisiyle yeniden iletişim kurabileceğimi söyledi ben de kendisinden bu görüşmeyi doktora tez çalışmamda kullanmamdan bir sakınca olmadığına dair izin aldıktan sonra kendisine teşekkür ederek odasından ayrıldım.

Görüşülen Kişi: SAFİYE ARIKOL

Sayın Safiye Arıkol'la sayın Ozan Özdemir aracılığıyla tanıştım. Tanışmadan sonra kendisine tez konumdan söz ettim ve tez konumla ilgili kendisiyle bir görüşme yapmak istediğimi söyledim ve görüşme için randevu talep ettim ve kendisi bu talebime olumlu cevap verdi. Daha sonra görüşmeyi gerçekleştirmek için 05 Temmuz 2008 tarihinde saat 16:30'da kendi konutuna gittim.

Beni son derece nazik bir şekilde karşıladı. Sözlü tarih yöntemi ve onun önemi hakkında kısa bir sohbetten sonra saat 17: 00'de yanımda götürmüş olduğum ses kayıt cihazıyla görüşmeye başladık. Kendisi gerek görüşme öncesinde gerekse görüşme esnasında oldukça rahattı. Bir çok görüşmeci gibi o dönemle ilgili fazla bir şey anımsayamayacağını söyledi ve o da ilk gittiği ilkokulun adını anımsayamadı.

Görüşme esnasında bahçesinde kendisine ait köpeğin dönem dönem havlamalarını dışında her hangi bir sıkıntı olmadı. Görüşme sonrasında pek bir şey anımsamadığını ve kısa olduğunu söyledi. Ben de kendisine iyi bir görüşme olduğunu kendisi için önemsiz gibi görünen bir çok noktanın benim için önemli olduğunu ve görüşmeden memnun olduğumu söyledim. Gerek duyulduğunda kendisiyle kolayca iletişim kurabileceğimi söyledi. Görüşme sonunda kendisinden bu görüşmenin tez çalışmamda kullanmamda bir sakınca olmadığına dair izin aldıktan sonra teşekkür ederek konutundan ayrıldım.

Görüşülen Kişi: AYTAÇ ARI

Sayın Aytaç Arı ile daha önce görüşme yaptığım Özgür Yıldız aracılığıyla tanıştım. Kendisine doktora tez konumdan söz ettim ve kendisiyle tezimle ilgili bir görüşme yapmak istediğimi söyledim. Benim görüşme talebime olumlu cevap verince 24 Temmuz 2008'de saat 16:50'de çalışma odasında görüşme yapabilmek için randevu aldım. Kendisi dönemle ilgili pek çok şeyi anımsadığını ve anlatacağı çok şeyi olduğunu söyledi.

24 Temmuz'da saat 14:30'da kendisiyle görüşmeye gittiğimde beni nazik bir şekilde karşıladı. Görüşme yapacağımız çalışma odasına geçtik, oda dışarıdan gelen sestən dolayı biraz gürültülüydü. Bunun üzerine görüşmeye başlamadan önce yanımda getirmiş olduğum ses kayıt cihazıyla kısa bir deneme görüşmesi yaptık. O sesin görüşmeye engel teşkil etmediğine karar verdikten sonra normal görüşmeye başladık. Kendisi görüşme esnasında ilkokul yaşam deneyimlerini büyük bir keyifle aktarıyordu. Ancak görüşmenin tamamlanmasına kısa bir süre kala ses kayıt cihazının hafızasının dolmasından dolayı görüşmeye kısa bir süre ara verdik daha sonra görüşmeye kaldığımız yerden devam ettik. Görüşme son derece faydalı geçti dışarıdan gelen sesin dışında.

Görüşme tamamlanırken kendisi ihtiyaç duyduğumda kendisiyle bağlantı kurabileceğimi söyledi ben de bu görüşmeyi doktora tez çalışmamda kullanabilmem için kendisinden izin aldıktan sonra teşekkür ederek odasından ayrıldım

Görüşülen Kişi: FEVZİYE ERDOĞDU

Sayın Fevziye Erdoğan'yla daha önce görüşme yapmış olduğum Ayça Aslan aracılığıyla tanıştım. Kendisi neden böyle bir görüşme yaptığımı ve bu tezden ne tür sonuçlar edineceğimi sordu. Ben de bu görüşmelerimin amacının dönemin ilkokul öğrencilerinin eğitim deneyimlerinin kendi belleklerinde nasıl yer edindiğini onların ifadeleriyle ortaya çıkarmak olduğunu söyledim. Daha sonra kendisinden TBMM'ndeki çalışma odasında 15 Nisan 2008 tarihinde saat 16:00'da görüşme yapmam için randevu aldım.

Saat 15: 30'da kendisiyle görüşmeye gittiğimde beni çok nazik bir şekilde kabul etti. Yanımda götürmüş olduğum ses kayıt cihazıyla saat 15: 45're görüşmeye başladık. Görüşme verimli bir şekilde devam etti ve kendisi dönemle ilgili ilkokul eğitim deneyimlerini bize aktardı ve görüşmemiz tamamlandı. Normalde görüşmemiz tamamlandıktan sonra kendisi daha önce anımsamadığı bir durumu anlatmak istedi. Bunun üzerine kısa bir görüşme daha gerçekleştirdik.

Annesinin Cumhuriyet Halk Partisi'ni ve annesinin babasının Halk Evi kurucularından olduğunu, babasının da Adalet Partisi'ni desteklediğini aktardı. Anne ve babasının farklı siyasi partileri destekliyor olmalarına rağmen ev içerisinde tatlı bir çekişmenin olduğunu söyledi. Görüşme sonrasında soruların kendisini çok eskilere götürdüğünü ve bundan da memnun olduğunu bana ilettiler. Görüşmemiz oldukça faydalı geçti ve ihtiyaç duyduğumda kendisiyle iletişim kurabileceğimi söyledi. Kendisinden bu görüşmeyi doktora tezi çalışmalarında kullanmamda bir sakınca olmadığına dair izin aldıktan sonra kendisine teşekkür ederek çalışma odasından ayrıldım.

Görüşülen Kişi: RECAİ GÜLEÇ

Sayın Recai Güleç ile sayın Bedriye Soylu aracılığıyla tanıştım. Kendisine doktora tez konumdan söz ettim ve kendisiyle bir görüşme yapıp yapamayacağımı sordum, kendisi görüşme yapabileceğimize karar verince görüşme için 27 Temmuz 2008 tarihinde saat 12:00'de konutunda görüşme yapabilmek için randevu aldım. Kendisi görüşme öncesinde çok şeyi hatırlayıp söyleyebileceğini söyledi.

27 Temmuz'da saat 11:45'te konutuna gittiğimde beni son derece nazik bir şekilde karşıladı. Bir süreliğine sözlü tarihin ne olduğu konusunda kendisiyle sohbet ettik. Daha sonra saat 12:00'de yanımda götürmüş olduğum ses kayıt cihazıyla görüşmeye başladık. Görüşme uygun bir ortamda düzenli bir şekilde devam etti. Gerek görüşme esnasında gerekse görüşme sonrasında kendisi çok zor koşullarda okula devam ettiğini söyledi. Görüşmeden sonra özellikle okuldayken arkadaşının gözlüklerinin kırılmasına neden olmasının kendisini çok üzdüğünü ancak asıl düşündürücü olanın babasının kendisini aşırı bir şekilde cezalandırmasıydı. Bunları yaşadığı için kötü bir çocukluk süreci yaşadığını ve babalarından çok çekindiklerini söyledi. Gözlük parasını ödemek için tuğla fabrikasında çalıştığını söylemeyi son derece etkileyiciydi. Faydalı bir görüşme oldu.

Kendisi ihtiyaç duyduğumda kendisiyle iletişim kurabileceğimi söyledi. Ben de kendisinden bu görüşmeyi tez çalışmamda kullanmamda bir sakınca olmadığına dair izin aldıktan sonra teşekkür ederek konutundan ayrıldım. Görüşmeden sonra fark ettiğim bir eksiklik oldu. Görüşme esnasında görüşmenin tarihini söylerken yılını söylemediğimi fark ettim. Sayın Güleç'in konutundan ayrıldığım için düzeltme şansım olmadı.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (2003). Aşırı Milliyetçi Sağ. İrvın C. Schick ve E. Ahmet Tonak (Editörler). *Geçiş Sürecinde Türkiye*. (ss.189-236). İstanbul, Belge Yayınları.
- Ahmad, F. (2006). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye* (Çev. Sedat Cem Kardeli) İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ahmad, F. (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)* (Çev. Ahmet Fethi) İstanbul, Hil Yayın.
- Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin Oluşumu* (Çev. Yavuz Alagon) İstanbul, Sarmal Yayınevi.
- Alkan, A. (2005). *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet, Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*. Ankara: Dipnot.
- Akın, A. ve Demirel, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkileri. *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25. (4), 73-82.
- Akpınar, E. (2009). *10 Yönetmen ve Türk Sineması*. İstanbul: Hayal Et Kitaplığı.
- Althusser, L. (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki.
- Apple, M. W. (2006). Eğitim ve İktidar (Çev. Ergin Bulut), İstanbul, Kalkedon.
- Apple, M. W. (2004). Creating Difference: Neo-Liberalism, Neo-Conservatism and the Politics of Educational Reform. *Educational Policy*, 18, 12-44.
- Ariés, P. (2000). Education and the Concept of Childhood. In P. S. Fass ve M. A. Mason (Eds.), *Childhood in America* (p.283-285). New York, New York University Press.
- Arlı, A. (2005). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları. *Literatür Dergisi*, Cilt 3. (6), 283-352.
- Aslan, Ş. (2004). *1 Mayıs Mahallesi 1980 Öncesi Toplumsal Hareketler ve Kent*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atılğan, G. (2007). Yön-Devrim Hareketi. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Eds.), *Sol*, (p.597-646). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Au, Wayne. (2006). Against Economic Determinism: Revisiting the Roots of Neo-Marxism in Critical Educational Theory. *Journal for Critical Education Policy Studies*, 4, 1-16.
- Avcıoğlu, D. (1996). *Türkiye'nin Düzeni II, Dün-Bugün-Yarın*. İstanbul: Tekin Yayınevi.

- Aydinoğlu, E. (2007). *Türkiye Solu (1960-1980)*. İstanbul: Versus.
- Bal, H. (2006). *Kent Sosyolojisi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. (1977). *Milli Eğitim İstatistikler, İlköğretim 1967-72, 1974-75*. Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Belge, M. (2006). 12 Mart Romanları. Murat Belge (Editör). *Edebiyat Üstüne Yazılar*. (p. 114-134). İstanbul. İletişim Yayınları.
- Belge, M. (2003). Sol. İrvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak (Eds.), *Geçiş Sürecinde Türkiye* (p.159-188). İstanbul: Belge Yayınları.
- Bianciotti, H. (2002). *Gecenin Güne Anlattığı* (Çev. Aysel Bora) İstanbul, Doğan Kitap.
- Birand, M. A., DüNDAR, C. ve Çaplı, B. (2004). *12 Mart "İhtilalin Pençesinde Demokrasi"*. Ankara: İmge.
- Bora, A. (2008). *Kadınların Sınıfı, Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. (2007). Kadınlar ve Hane: "Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?..", N. Erdoğan (Editör). *Yoksulluk Halleri, Türkiye'de Kent Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, ss. 97-132'deki makale.
- Bora, T. ve Can, K. (1990). 12 Eylül'ün Resmi İdeolojisi, Faşist Entelejensiya ve "Türk İslam Sentezi." *Birikim*, 18, 24-39.
- Boratav, K. (2005). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*. Ankara: İmge.
- Boratav, K. (2005). İktisat Tarihi 1908-1980. Sina Akşin (Editör.) *Türkiye Tarih, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, 4 Birinci Baskı. İstanbul, Cem Yayınları, ss. 297-416'deki makale.
- Bourdieu, P. (1974). The School as a Conservative Force: Scholastic and Cultural Inequalities. In J. Eggleston (Ed.) *Contemporary research in the sociology of education* (p.32-46). London: Methuen.
- Bowles, S. and Gintis, H. (1976). *Schooling in Capitalist America*. London: Routledge ve Kegan Poul.
- Burke, P. (2002). *Annales Okulu* (Çev. Mehmet Küçük). Ankara: Doğu Batı Yayınları. (Eserin orijinali 1990'da yayımlandı).
- Can, K. (2007). Yoksulluk ve Milliyetçilik., N. Erdoğan (Editör). *Yoksulluk Halleri, Türkiye'de Kent Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, ss. 175-202'deki makale.
- Counce, S. (1994). *Oral History and the Local Historian*. London: Longman.
- Cem, İ. (1970). *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Cizre, Ü. (1999). *Muktedirlerin Siyaseti, Merkez Sağ-Ordu-İslamcılık*. İstanbul: İletişim.
- Cizre, Ü. (2002). *AP-Ordu İlişkileri*. İstanbul: İletişim.

- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* (Çev. Cem soydemir) İstanbul, Ayrıntı Yayınlar.
- Coşkun, E. (2009). *Dünya Sinemasında Akımlar*. Ankara: Phoenix.
- Cunningham, H. (1995). *Children and Childhood in Western Society Since 1500*. London: Longman.
- Çameli, Tuba. (2005). Çağdaş Eğitime Geçişin Tüm Aşamalarının Tanığı Hüseyin Hüsnü Ciritli'nin Yaşam Anlatısı, "Cumhuriyet Nasıl Bir Adam ki?". *Toplumsal Tarih*, 135, 90-96.
- Çavaş, Raşit. (2007). *Nihat Erim, 12 Mart Anıları*. İstanbul: YKY.
- Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*. Ankara: İmge.
- Çelebi, F. (2000). Tarih Vakfı Kurum Tarihi Projeleri ve Sözlü Tarih. *IOAH Conference Istanbul, I'de* sunuldu. İstanbul, 407-411.
- Çiğdem, A. (2007). Yoksulluk ve Dinsellik., N. Erdoğan (Editör). *Yoksulluk Halleri, Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, ss. 203-247'deki makale.
- Daldal, A. (2002). Tanzimat'tan Yön'e Osmanlı'nın Çöküş Hikayesi: Haremde Dört Kadın. *Tarih ve Toplum*, 38, 20-24.
- Danacıoğlu, E. (2000). Some Themes From an Oral History Project: Life at the Days of Giaour' in İzmir Province. *IOAH Conference Istanbul, II'de* sunuldu. İstanbul , 502-506.
- Darder, A. (2003). Teaching as an Act of Love: Reflections on Paulo Freire and His Contributions to Our Lives and Our Work. In A. Darder, M. Baltodano ve D. R. Torres (Eds.), *The Critical Pedagogy Reader* (p.497-511). New York, London: Routledge Falmer.
- Demirkan, T. (1996). Tarih Boyunca Özgürlük Adaları; Kentler. Kent ve Kültür, Işık Şimşek (Editör). Kent ve Kültür. Dördüncü Baskı. İstanbul. *Cogito*, 8, 17-22'deki makale.
- Doğan, M. S. ve Doğan, M. C. (2005). *Modernleşme Sürecinde Türk Köy Ailesi Araştırması*. İstanbul: Kızılelma.
- Dunaway, D. K. (1984). Introduction. The Interdisciplinarity of Oral History. In David K. Dunaway ve Willa K. Baum (Eds.), *Oral History*, (p.7-22). London: Altamira.
- Duygulu, M. (2008). *Arabesk Müziğinin Kısa Tarihçesi*. [http://.hicazkar.com/forum/arabesk-müziğinin-kısa-tarihçesi](http://.hicazkar.com/forum/arabesk-müziğin-kısa-tarihçesi) adresinden 10 Ağustos 2009'da alınmıştır.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?. *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25. (4), 83-88.
- Ek, M. (2000). Tarih Araştırmalarında Görsel-İşitsel Arşivler: Tarih Vakfı'nın Deneyimleri ve Sözlü Tarih Çalışmaları. *IOAH Conference Istanbul, I'de* sunuldu. İstanbul, 43-49.

- Erdoğan, N. (2007). Yoksulları Dinlemek., N. Erdoğan (Editör). *Yoksulluk Halleri, Türkiye’de Kent Yoksulluğun Toplumsal Görünümleri*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, ss. 13-26’daki makale.
- Ergun, D. (2005). *Sosyoloji ve Eğitim*. Ankara: İmge.
- Erkan, R. (2004). *Kentleşme ve Sosyal Değişme*. Ankara: Bilim Adamı Yayınları.
- Erol, A. (2005). *Popüler Müziği Anlamak, Kültürel Kimlik Bağlamında Popüler Müzikte Anlam*. İstanbul: Bağlam.
- Ersel, H. Kuyaş, A. Oktay, A. ve Tuncay, M. (Ed.), *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980*, 3. İstanbul: YKY, 2005.
- Ertürk, R. (2008). Türkiye’de Köy sosyolojisi Literatürü. *Literatür Dergisi*, Cilt 6. (11), 184-195.
- Evren, B. (2005). Lütfi Akad ve Sinemasına Ansiklopedik Bir Yaklaşım., Ayla Kambur. (Editör). *Sadeliğin Derinliğinde Bir Usta: Lütfi Akad*. Birinci Baskı. Ankara. Dost Yayınları, ss. 94-104’daki makale.
- Fischman, Gustavo E., McLaren, P. (2005). Rethinking Critical Pedagogy and the Gramscian and Freirean Legacies: From Organic to Comitted Intellectuals or Critical Pedagogy, Commitment and Praxis. *Cultural Studies*, 5, 1-22.
- Gök, F. (1999). 75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet., Fatma Gök (Editör). *75 Yılda Eğitim*. İstanbul. Tarih Vakfı Yayınları, ss. 1-8’daki makale.
- Günay, Ç. (2006). 12 Mart Romanlarında Erkeklik ve Muhafazakarlık: Büyük Gözaltı ve Gençliğim Eyvah, *Pasaj* 3. 75-94.
- Gürel, B. (2004). 1970’ler Türkiye’sinde İslamcı ve Faşist Siyaset: Vaadler ve Sonuçlar. *Praksis* 12. 85-102.
- Grele, R. J. (1991). Introduction. In Ronald J. Grele (Eds.), *International Annual of Oral History 1990*, (p.1-8). New York: Greenwood Press.
- Hawes J. M. ve Hiner, N. R. (1991). *Children in Historical and Comparative Perspective*. Westport: Greenwood Press.
- Hurn, C. (1985). *The Limits and Possibilities of Schooling, An Introduction to the Sociology of Education*. Boston: Allyn ve Bacon.
- İlyasoğlu, A. (2006). Yakın Dönemde Tarihe İlginin Farklılaşması Sürecinde Sözlü Tarih Alanının Türkiye’deki Gelişimine Bir Bakış. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan (Eds.), *Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar*, İstanbul: Tarih Vakfı, ss. 15-22’daki makale.
- İnal, K. (2008). *Eğitim ve İdeoloji*. İstanbul: Kalkedon.
- İnal, K. (2006). Neoliberal Eğitim ve Yeni İlköğretim Müfredatının Eleştirisi. *Praksis* 14, 265-287.
- İnsel, A. (2005). Demokrasinin Sancılı Yılları. Hasan Ersel, Ahmet Kuyaş, Ahmet Oktay ve Mete Tuncay (Editörler). *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1961-1980*, 3, (1-5) İstanbul: YKY.

- İnsel, A. (1990). Türkiye'nin Kronik Rejim Bunalımı Üzerine. *Birikim*. 13. 19-28.
- Kafaoğlu, A. B. (2004). *Türkiye Ekonomisi, Yakın Tarih-1*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kamuran, S. (1998). *'İpek Böceği Cinayeti' Fotoğraflarla Çetin Altan'ın Yaşam Öyküsü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kandiyoti, D. (1988). 'Bargaining with Patriarchy', *Gender and Society*, 2 (3) 274-290.
- Kansu, I. (2002). *Çocukluğa Yolculuk*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karluk, R. (2007). *Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm*. İstanbul: Beta.
- Karpat, K. H. (2007). *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980*. Ankara: İmge.
- Kazamias, A. M. (1966). *Education and the Quest for Modernity in Turkey*. London: George Allen ve Unwin Ltd.
- Keller, E. F. (2005). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler*. (Çev. Ferit Burak Aydar) İstanbul, Metis Yayınları.
- Keleş, R. (1973). *100 soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Kennedy, D. (2000). The Roots of Child Study: Philosophy, History, and Religion. *Teachers College Record*, 102, 514-538.
- Keyder, Ç. (2005). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim.
- Keyder, Ç. (2003). Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası. İrvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak (Editörler.), *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (ss. 38-75) İstanbul: Belge Yayınları.
- Keyder, Ç. (2003). İktisadi Gelişme ve Bunalım: 1950-1980. İrvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak (Editörler) *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (ss. 310-325) İstanbul: Belge Yayınları.
- Köker, L. (2007). Kemalizm ve 21. Yüzyıl Türkiye Demokrasisi. Mehmet Ö. Aklan, Tanıl Bora ve Murat Koraltürk (Editörler) *Mete Tuncay'a Armağan*. İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 115-132'deki makale.
- Lounge Forum. (2008). *Türkiye'deki Müzik Tarihi 60'lardan günümüze Önemli Müzik olayları ve İsimleri*. <http://www.istanbullounge.com/forum/content> adresinden 10 Ağustos 2009'da alınmıştır.
- Lüleci, Y. (2009). *Türk Sineması ve Din*. İstanbul: ES Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim Sanat.
- McLaren, P. (2003). Critical Pedagogy: Look at the Major Concepts In A. Darder, M. Baltodano ve R. D. Torres (Eds.), *The Critical Pedagogy Reader* (p.68-95). London ve New York: Routledge Falmer.
- McLaren, P., Farahmandpur, R. (2001). Educational Policy and the Socialist Imagination: Revolutionary Citizenship as a Pedagogy of Resistance. *Educational Policy*, 15, 343-378.

- Mclaren, P. (2001). Che Guevara, Paulo Freire, and the Politics of Hope: Reclaiming Critical Pedagogy. *Cultural Studies*, 1, 108-131.
- McLaren, P. (1994). *Life in Schools; An Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of Education*. New York: Longman.
- Menali, Ö. Suat. (2005). *Başka Bir Dinazorun Anıları*. İstanbul: Turuncu Medya.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1976). *Milli Eğitim Temel Kanunu*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1975). *Milli Eğitim Reformu Stratejisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1975). *Milli Eğitimimizin Kasım 1974 Değerlendirmesi*. Ankara: PAKD.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (7 Nisan 1975). *Tebliğler Dergisi, sayı, 1834*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Rakam ve Grafiklerle Milli Eğitimimiz*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (4 Aralık 1972). *Tebliğler Dergisi, sayı 1723*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1971). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1969). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (1968). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Mollaer, F. (2008). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Müzik: Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski. *Literatür Dergisi, Cilt 6. (11), 743-750*
- Moran, B. (2008). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2002). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Naci, F. (1998). "Gün Döndü." *60 Türk Romanı*. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Onur, B. (2007). *Çocuk Tarih Toplum*. Ankara: İmge.
- Öymen, A. (2002). *Bir Dönem Bir Çocuk*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Özbek, E. E., Telliel, Y. D. (2006). '68'li' Olmak: Hatırlamak ve Aidiyet. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan (Eds.), *Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar*. İstanbul. Tarih Vakfı, ss. 15-22'deki makale.
- Özdemir, H. (2005). Siyasal Tarih 1960-1980. Sina Akşin (Editör.), *Türkiye Tarih, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980, 4*, İstanbul. Cem, ss. 227-296'deki makale.
- Özdemir, H. (2000). *Doğan Avcıoğlu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Parasız, İ. (2003). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Passerini, L. (1998). Work Ideology and Concensus Under Italian Fascism. In R. Perks ve A. Thomson (Eds.), *The Oral History Reader (53-62)* London ve New York: Routledge.

- Portelli, A. (1998). What Makes Oral History Different. In R. Perks ve A. Thomson (Eds.), *The Oral History Reader* (63-74) London ve New York: Routledge.
- Refiğ, H. (2009). *Ulusal Sinema Kavgası*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi.
- Scognamillo, G. (2003). *Türk Sinema Tarihi*. (Çev. Çetin Şan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Slattery, Martin. (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Çev: Ümitr Tatlıcan ve Gülhan Demiriz). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Stargardt, N. (1998). German Childhoods: The Making of a Historiography. *The German History Society*, 16, 1-15.
- Şener, M. (2007) Türkiye İşçi Partisi. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil. (Editörler.), *Sol*. İstanbul. İletişim Yayınları, ss. 356-417'deki makale.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006). *Milli Eğitim Şuraları*. Ankara, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- Tan, M., Şahin, Ö., Sever, M. ve Bora, A. (2007). *Cumhuriyet'te Çocuklar*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Tan, M. (2001). Düriye Köprülü'nün Çocukluğu "Bir Genç Kız Yetiştiriyor". *Tarih ve Toplum*, cilt, 35, (207), 39-46.
- Tan, M. (2000). An Oral History Project with the 'Children of the Republic'. *IOAH Conference Istanbul*, I'de sunuldu. İstanbul, 346-355.
- Tan, M. (1998). Erken Cumhuriyetin Çocuklarıyla Bir Sözlü Tarih Çalışması. *Cumhuriyet ve Çocuk*, II. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi'nde sunuldu. Ankara, 25-33.
- Tan, M. (1996). Çocukluğun Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Yaklaşımı ve Sözlü Tarihte Bir Çocuk. *Çocuk Kültürü*, I. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi'nde sunuldu. Ankara, 31-56.
- Tan, M. (1995). Bir Kadın Mesleği: Öğretmenlik. Prof. Dr. Hamide Topçuoğlu'na Armağan. Ankara, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayın no: 498*, ss. 107-121.
- Tan, M. (1993). Çocukluk: Dün ve Bugün. Bekir Onur (Editör), *Toplumsal Tarihte Çocuk*. İstanbul: Tarih Vakfı, ss. 11-29'deki makale.
- Tekin, T., Günlü, R. (1992). Kentleşme, Yerel Yönetimler ve Eğitim. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25, (1), 215-233.
- Teksoy, R. (2005). *Dünya Sinema Tarihi*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Thomson, A. (1998). Fifty Years On: An International Perspective on Oral History. *The Journal of American History*, 85, 581-595.
- Thompson, P. (2006). 21. Yüzyılda sözlü Tarih İçin Potansiyeller ve Meydan Okumalar. Aynur İlyasoğlu ve Gülay Kayacan (Eds.), *Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar*. İstanbul: Tarih Vakfı, ss. 23-48'deki makale.

- Thompson, P. (1998). Resharing and Reshaping Life Stories. In Mary Chamberlain ve Paul Thompson (Eds.), *Narrative and Genre*, (p.167-181) New York: Routledge.
- Thompson, P. (1998). The Voice of the Past: Oral History. In R. Perks ve A. Thomson (Eds.), *The Oral History Reader* (p.21-28) London ve New York: Routledge.
- Thompson, P. (1988). *The Voice of the Past Oral History*. Oxford: Oxford University Press.
- Timur, T. (2002). *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*. Ankara: İmge.
- Timur, T. (2000). *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*. Ankara: İmge.
- Tokgöz, E. (2004). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Toprak, B. (2003). Dinci Sağ. İrvin C. Schick ve E. Ahmet Tonak (Eds.), *Geçiş Sürecinde Türkiye*. (ss.237-254) İstanbul: Belge Yayınları.
- Tuncay, N. E. (1993). *Sözlü Tarih Atölyesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tunçışler, G. (2008). *Türkiye'de Rock Müziği Tarihi ve Politika* (1. Bölüm). <http://tuncisler.blogcu.com/turkiye-de-rock-muzigi-tarihi-ve-politika> adresinden 11 Ağustos 2009'da alınmıştır.
- TÜİK. (2007). *İstatistik Göstergeler, 1923-2006*. Ankara. TÜİK.
- Türk, H. Bahadır. (2008). Eril Tahakkümü yeniden düşünmek: erkeklik çalışmaları için bir imkan olarak Pierre Bourdieu, *Toplum ve Bilim*, 112, 119-146.
- Türkdoğan, O. (2006). *Türkiye'de Köy Sosyolojisi*. İstanbul. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türkeş, Ö. (2000). Romanda 12 Mart Suretleri ve 68 Kuşağı. *Birikim* 132. 80-85.
- Uludağ, İ., Arıcan, E. (2003). *Türkiye Ekonomisi (Teori-Politika-Uygulama)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Williamson, B. (1987). *Education and Social Change in Turkey and Egypt*. London: MMamillan Press.
- Willis, P. (1977). *Learning to Labor 'how working class kids get working class jobs'*. New York: Colombia University Press.
- Yeğınobalı, N. (2005) *Cumhuriyet Çocuğu*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Yerasimos, S. (2005) *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, 1. Dünya Savaşından 1971'e* (Çev. B. Kuzucuoğlu). İstanbul, Belge Yayınları.
- Yuval-Davis, N (2003). *Cinsiyet ve Millet* (Çev. A. Bektaş) İstanbul, İletişim Yayınları.
- Zürcher, E. J. (1996). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER

1. GÖRÜŞÜLEN KİŞİLER

Ayça Arslan: 1964'te Ankara'da doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası serbest çalışıyordu, beş kardeşler. Görüşme Ankara Ümitköy'de yapıldı.

Fevziye Erdoğan: 1961'de Çanakkale Küçükkuyu'da doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı ve babası ziraatla uğraşıyordu. üç kardeşler. Görüşme Ankara Türkiye Büyük Millet Meclis'nde yapıldı.

Ahmet Bozok: 1961'de Kayseri'de doğdu, lise mezunu, annesi ev hanımı, babası astsubay emeklisi, dört kardeşler. Görüşme Ankara Türkiye Büyük Millet Meclis'nde yapıldı.

Ayla Işık: 1965'te Sivas Şarkışla'da doğdu, yüksek okul mezunu, annesi ev hanımı, babası işçi emeklisi, altı kardeşler. Görüşme Ankara Balgat'ta yapıldı.

İsa Akşehir: 1964'te Kayseri Sarız'da doğdu, lise mezunu, annesi ev hanımı, babası Şeker Fabrikası'nda çalışıyordu, yedi kardeşler. Görüşme Ankara Dikmen'de yapıldı.

Fahriye D. Doğu: 1966'da Balıkesir Sındırgı'da doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası devlet memuruydu, üç kardeşler. Görüşme Ankara Çankaya'da yapıldı.

Nesime Kaya: 1961'de Sivas Gemerek'te doğdu, ilkokul mezunu, annesi ev hanımı, babası pancar çavuşuydu, dört kardeşler. Görüşme Ankara Çukurambar'da yapıldı.

Füsun Börekçi: 1960'da Artvin Şavşat'ta doğdu, lise mezunu, annesi ev hanımı, babası öğretmendi, dört kardeşler. Görüşme Ankara Çukurambar'da yapıldı.

Veysi Kızılırmak: 1965'te Sivas Kangal'da doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası çiftçiydi, dört kardeşler. Görüşme Ankara Keklik Pınarı'nda yapıldı.

Kadriye Kodaman: 1964'te Sivas Kangal'da doğdu, yüksek okul mezunu, annesi ev hanımı, babası bekçiydi, beş kardeşler. Görüşme Ankara Keklik Pınarı'nda yapıldı.

Şevki Ulubatlı: 1965'te Ankara'da doğdu, ilkokul mezunu, annesi ev hanımı, babası çobandı, dört kardeşler. Görüşme Ankara Çankaya'da yapıldı.

Rıza Öz: 1963'te Ankara Akupabdal'da doğdu, yüksek okul mezunu, annesi ev hanımı, babası hizmetliydi, beş kardeşler. Görüşme Ankara Sıhhiye'de yapıldı.

Murat Eren: 1962'de Kırıkkale Delice'de doğdu, ilkokul mezunu, annesi ev hanımı, babası çiftçiydi, altı kardeşler. Görüşme Ankara Bahçelievler'de yapıldı.

Hasan Tatık: 1964'te Ardahan Hanak'ta doğdu, yüksek okul mezunu, annesi ev hanımı, babası çiftçiydi, sekiz kardeşler. Görüşme Ankara Dikmen'de yapıldı.

Macit Eskicioğlu: 1965'te Kırşehir Mucur'da doğdu, ilkokul mezunu, annesi ev hanımı, babası çiftçiydi, dört kardeşler. Görüşme Ankara İvedik'te yapıldı.

Selim Yorulmaz: 1964'te Kırşehir'de doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası öğretmendi, dört kardeşler. Görüşme Ankara Eskişehir Yolu'nda yapıldı.

İsmail Şanlı: 1965'te Mardin'de doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası serbest çalışıyordu. Görüşme Ankara Eskişehir Yolu'nda yapıldı.

Yasin Aksu: 1967'de Antalya'da doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası mütahitti, üç kardeşler. Görüşme Ankara Eskişehir Yolu'nda yapıldı.

Ayhan Çobanoğlu: 1965'te Malatya Akçadağ'da doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası esnaftı, dört kardeşler. Görüşme Ankara Kızılay'da yapıldı.

Sevil Keskin: 1965'te Eskişehir'de doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası astsubaydı, iki kardeşler. Görüşme Ankara Dikmen'de yapıldı.

Nalan Asyalı: 1961'de Ankara'da doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası müşavirdi, iki kardeşti. Görüşme Ankara Bahçelievler'de yapıldı.

Bedriye Soylu: 1964'te Tunceli Pertek'te doğdu, ilkokul mezunu, annesi ev hanımı, babası çiftçiydi, on bir kardeşler. Görüşme Ankara Bahçelievler'de yapıldı.

Recai Güleç: 1965'te Malatya Darende'de doğdu, ortaokul mezunu, annesi ev hanımı, babası memurdu, dört kardeşler. Görüşme Ankara Mmak'ta yapıldı.

Yeliz Nazlı: 1966'da Karabük'te doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası teknisyendi, üç kardeşler. Görüşme Ankara Bahçelievler'de yapıldı.

Naciye Dertli: 1962'de Konya'da doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası öğretmendi, üç kardeşler. Görüşme Ankara Çayyolu'nda yapıldı.

Özay Doruk: 1962'de Balıkesir Yeniköy'de doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası tornacıydı, üç kardeşler. Görüşme Ankara Çayyolu'nda yapıldı.

Tümay Yörük: 1963'te Ankara'da doğdu, üniversite mezunu, annesi de babası da avukat, iki kardeşler. Görüşme Ankara Bahçelievler'de yapıldı.

İsa Y. Dağlı: 1964'te Çorum alaca'da doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası öğretmendi, üç kardeşler. Görüşme Ankara Mamak'ta yapıldı.

Hayriye Yozgatlı: 1965'te Konya Ereğli'de doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası memurdu, altı kardeşler. Görüşme Ankara Oran'da yapıldı.

Leyla Akıncı: 1966'da Ankara'da doğdu, ortaokul mezunu, annesi emekli, babası oto tamircisiydi, iki kardeşler. Görüşme Ankara Kızılay'da yapıldı.

Gülizar Çağla: 1965'te Yozgat Boğazlıyan'da doğdu, yüksek okul mezunu, annesi ev hanımı, babası teknisyendi, üç kardeşler. Görüşme Ankara Kızılay'da yapıldı.

İdris Başak: 1962'de Artvin hopa'da doğdu, lise mezunu, annesi ev hanımı, babası çay fabrikasında çalışıyordu, on kardeşler. Görüşme Ankara Necatibey'de yapıldı.

Safiye Arıkol: 1961'de Sivas'ta doğdu, yüksek okul mezunu, annesi ev hanımı, babası memurdu, dört kardeşler. Görüşme Ankara Ümitköy'de yapıldı.

Ozan Özdemir: 1966'da ankara'da doğdu, niversite mezunu, annesi ev hanımı, babası işçi emeklisi, dört kardeşler. Görüşme Ankara Yenişehir'de yapıldı.

Tahsin Koyuncu: 1966'da Samsun Çarşamba'da doğdu, ilkokul mezunu, annesi ev hanımı, babası çiftçiydi, dört kardeşler. Görüşme Ankara Demetevler'de yapıldı.

Fahri Karadeniz: 1962'de Bingöl Karlova'da doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası öğretmendi, on kardeşler. Görüşme Ankara Aşağı Ayrancı'da yapıldı.

Nadire Ülkü: 1962'de Ankara'da doğdu, lise mezunu, annesi ev hanımı, babası elektrik teknisyeniydi, altı kardeşler. Görüşme Ankara Ayrancı'da yapıldı.

Hazal Egeli: 1964'te ankara'da doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası tüccardı, yedi kardeşler. Görüşme Ankara Abidin Paşa'Da yapıldı.

İnci Çağdaş: 1962'de Erzincan Pülümür'de doğdu, ilkokul mezunu, annesi ev hanımı, babası çiftçiydi, dokuz kardeşler. Görüşme Yalova Soğulcak Köyü'nde yapıldı.

Serap Ülgen: 1963'te Diyarbakır'da doğdu, yüksek okul mezunu, annesi ev hanımı, babası depo görevlisiydi, altı kardeşler. Görüşme Yalova'da yapıldı.

Mahmut Ersan: 1962'de Eskişehir Seyitgazi'de doğdu, lise mezunu, annesi ev hanımı, babası çobandı, altı kardeşler. Görüşme Yalova'da yapıldı.

Muhittin Balkız: 1965'te İzmit Karamürsel'de doğdu, lise mezunu, annesi ev hanımı, babası memurdu, üç kardeşler. Görüşme İzmit Karamürsel'de yapıldı.

Özgür Yıldız: 1966'da Yalova'da doğdu, yüksek okul mezunu, annesi ev hanımı, babası taksiciydi, iki kardeşler. Görüşme Yalova'da yapıldı.

Aytaç Arı: 1961'de Sinop'ta doğdu, üniversite mezunu, annesi hemşire, babası işçi, altı kardeşler. Görüşme Yalova'da yapıldı.

Suphi Karaman: 1962'de Bursa'da doğdu, lise mezunu, annesi ev hanımı, babası işçiydi, iki kardeşler. Görüşme Bursa Orhangazi'de yapıldı.

Rana E. Ölmez: 1966'da Muş'ta doğdu, lise mezunu, annesi ev hanımı, babası esnaftı, yedi kardeşler. Görüşme Yalova'da yapıldı.

Hayri Niğbolu: 1965'te Trabzon Akçaabat'ta doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası işçiydi, beş kardeşler. Görüşme Yalova'da yapıldı.

Neşe Asi 1965'te Erzincan'da doğdu, ortaokul mezunu, annesi ev hanımı, babası emekliydi, dört kardeşler. Görüşme İstanbul Maltepe'de yapıldı.

Birgül Çetin: 1966'da Bitlis Tatvan'da doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası memurdu, beş kardeşler. Görüşme Ankara ODTÜ'de yapıldı.

Feyza G. Gözüpek: 1966'da Yozgat yerköy'de doğdu, üniversite mezunu, annesi ev hanımı, babası serbest çalışıyordu, sekiz kardeşler. Görüşme Ankara Keklikpınarı'nda yapıldı.

2. GÖRÜŞME KILAVUZU

“1970-1975 Dönemi İlkokul Öğrencilerinin Eğitim Deneyimleri: Sözlü Tarih Yöntemiyle Bir Çalışma” adlı bir doktora tezi çalışması yapmaktayım. Öncelikle, bu çalışmayla ilgili olarak bizimle görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkürler ederim.

1. Bize biraz kendinizden söz eder misiniz? Kaç yaşındasınız, nerede doğdunuz, ne işle uğraşıyorsunuz, annenizin ve babanızın doğum yerleri neresidir, anneniz ve babanız ne iş yaparlardı ve kaç kardeştiniz? (eğer söylenmediyse)

2. Okula gittiğiniz ilk günü (o gün olanları) hatırlayabiliyor musunuz?

3. Okulunuzun adı neydi, okula nasıl gider gelirdiniz, nasıl otururdunuz, okul kıyafetiniz nasıldı, nasıl ders yapardınız?

4. Okul arkadaşlarınızdan söz eder misiniz?

5. Okulda koşullar nasıldı? Örneğin, elektrik, su, tuvalet, kütüphane vs var mıydı?

6. Okulda ne gibi dersler görüyordunuz, özellikle başarılı olduğunuz dersler var mıydı, evde ödevlerinizle ilgili ailelerinizden, büyüklerinizden ya da başka kişi ve kurumlardan (ders, dersane vb.) yardım alır mıydınız?

7. Öğretmenlerden hatırladığınız kimseler var mı, neden onları hatırlıyorsunuz?

8. Sizce öğretmenleriniz öğrenciler arasında ayırım gözetirler miydi? (Örneğin, kızlar ve erkekler ya da farklı gelir grubuna ait öğrenciler arasında)

9. Öğretmenleriniz eğitiminiz ile ilgili sizlere ne tür önerilerde bulunurlardı, ileriki eğitiminiz sonucunda ne tür meslekleri seçmenizi tavsiye ederlerdi?

10. Okulda ne tür kurallara uymanız istenirdi, yaramazlık yapınca nasıl cezalandırılıyordunuz, dayak var mıydı, hiç dayak yediniz mi?

11. Ne tür oyunlar oynardınız, kız ya da erkek arkadaşlarınızla ortak oyunlar oynar mıydınız?

12. Sınıf içerisinde görevlendirilen öğrenciler nasıl belirlenirdi, örneğin, sınıf başkanlığı için?

13. Okuldaki bayram kutlamalarını ve törenleri hatırlıyor musunuz, en çok hangi kutlamalar ve törenler sizi etkilerdi, neden?

14. O dönemde okul dışında olup bitenleri hatırlıyor musunuz? Evde ve dışarıda o dönemde olup bitenlerle ilgili konuşmalar ve söylenenleri hatırlıyor musunuz, neler konuşulurdu? Bunların sizin üzerinizde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz? Evetse örnek verir misiniz?

15. Okulla ilgili en önemli hatıralarınızı anlatabilir misiniz?

16. İlkokul döneminde televizyon ya da radyodan haberleri takip eder miydiniz?

17. O dönemde okulda beslenme yapar mıydınız? (sonradan ilave ettiğim bir soru)

18. Bu görüşmenin yayımlanmasına izin verir misiniz?

Teşekkür ederim.

Mehmet Sağlam

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi

Eğitimin Sosyal ve Tarihsel Temelleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

3. SÖZLÜ TARİH VERİ BELGESİ

Görüşülen Kişi:

Adresi:

Telefon:

Doğum Tarihi:

Doğum Yeri:

Eğitim:

Mesleği:

Görüşme Tarihi:

Görüşme Yeri:

Görüşme Süresi:

Görüşme Sırası:

4. ÇİZELGELER

Çizelge No: 1

PROGRAMA GÖRE NORMAL ÖĞRETİM YAPAN OKULLARIN HAFTALIK
DERS SÜRELERİ

DERSLER	S I N I F L A R									
	Sınıf: I		Sınıf: II		Sınıf: III		Sınıf: IV		Sınıf: V	
	Dakika		Dakika		Dakika		Dakika		Dakika	
	Mik.	Top.	Mik.	Top.	Mik.	Top.	Mik.	Top.	Mik.	Top.
Hayat Bilgisi	200	530	240	620	240	620	-	-	-	-
Planlama	120		120		120		-	-	-	-
Değerlendirme	200		200		200		-	-	-	-
Eğitsel Çalışmalar	60		60		60		-	-	-	-
Sosyal Bilgiler	-	-	-	-	-	-	240	430	200	390
Planlama	-	-	-	-	-	50	50			
Değerlendirme	-	-	-	-	-	80	80			
Eğitsel Çalışmalar	-	-	-	-	-	60	60			
Fen ve Tabiat Bilgisi	-	-	-	-	-	-	200	390	200	390
Planlama	-	-	-	-	-	70	70			
Değerlendirme	-	-	-	-	-	120	120			
Din Bilgisi	-	-	-	-	-	-	40	40	40	40
Türkçe (Yazı)	400	-	360	-	360	-	240	240	240	240
Matematik	200	-	200	-	200	-	160	160	200	200
Resim - İş	120	-	120	-	120	-	80	80	80	80
Müzik	40	-	40	-	40	-	40	40	40	40
Beden Eğitimi	80	-	80	-	80	-	40	40	40	40
Toplam:	1420		1420		1420		1420		1420	1420

(İlkokul Programı: 1971)

Çizelge No: 2

NORMAL ÖĞRETİM GÜNLÜK ÇALIŞMALAR

Pazartesi, Salı, Çarşamba Perşembe, Cuma					Cumartesi				
SINIFLAR					SINIFLAR				
I	II - III	IV	V		I	II - III	IV	A	
20	20	20	20	Dakika kadar günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması.	20	20	20	20	
60	60	60	60	Dakika kadar ünite çalışmaları, ifade ve beceri dersleri.	60	60	60	60	
30	30	30	30	Beslenme ve dinlenme (Dinlenme)	10	10	10	10	
40	40	40	40	Dakika kadar ünite çalışmaları, ifade ve beceri dersleri.	40	40	40	40	
15	15	15	15	Dakika kadar dinlenme.	10	10	10	10	
40	40	40	40	Dakika kadar ünite çalışmaları, ifade ve beceri dersleri.	—	—	—	—	
80	80	80	80	Dakika kadar öğle yemeği ve dinlenme.	—	—	—	—	
60	60	60	60	Dakika kadar ünite çalışmaları, ifade ve beceri dersleri.	—	—	—	—	
15	15	15	15	Dakika kadar dinlenme.	—	—	—	—	
30	30	30	30	Dakika kadar günlük çalışmaların değerlendirilmesi. ertesi gün yapılacak işlerin tesbiti.	50	50	50	50	

250	Dakika kadar günlük ders süreleri	170
60	Dakika kadar günlük diğer tesbiti.	20
310		190

Not: Haftalık ders süreleri aynı kalmak şartıyla, her dersin günlük süresi ihtiyaca göre uzatılıp kısaltılabilir.

Çizelge No: 3

NORMAL ÖĞRETİM YAPAN İLKOKULLARIN HAFTALIK ÇALIŞMA PROGRAMI

Sınıf: I

Süresi Dakika	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Süresi Dakika
20	Günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması.						20
60	Hayat Bilgisi	Hayat Bilgisi	Türkçe	Matematik	Türkçe	Türkçe	60
30	Beslenme ve Dinlenme (Dinlenme)						10
40	Matematik	Türkçe	Hayat Bilgisi	Hayat Bilgisi	Matematik	Beden Eğitimi	40
15	Dinlenme						10
40	Müzik	Resim - İş	Beden Eğitimi	Resim - İş	Resim - İş	—	
30	Öğle yemeği ve dinlenme						—
60	Türkçe	Matematik	Eğitsel Çalışmalar	Türkçe	Türkçe	—	
15	Dinlenme						—
30	Günlük çalışmaların değerlendirilmesi ve ertesi gün yapılacak işlerin tesbiti.						50

(İlkokul Programı: 1971)

Çizelge No: 4

ÇİFT ÖĞRETİM YAPAN İLKOKULLARIN HAFTALIK ÇALIŞMA PROGRAMI

Sınıf: 1

Süresi Dakika	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma	Cumartesi	Süresi Dakika
10	Günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması.						10
60	Hayat Bilgisi	Hayat Bilgisi	Türkçe	Türkçe	Matematik	Türkçe	60
20	Beslenme ve Dinlenme (Dinlenme)						10
40	Matematik	Türkçe	Hayat Bilgisi	Matematik	Hayat Bilgisi	Müzik	40
10	Dinlenme						—
60	Türkçe	Matematik	Eğitsel Çalışmalar	Türkçe	Türkçe	—	—
10	Dinlenme						—
40	Beden Eğitimi	Resim - İş	Beden Eğitimi	Resim - İş	Resim - İş	—	—
20	Günlük çalışmaların değerlendirilmesi ve ertesi gün yapılacak işlerin tesbiti.						30

(İlkokul Programı: 1971)

Çizelge No: 5

BİR ÖĞRETMENLİ VE BİRLEŞTİRİLMİŞ BEŞ SINIFLI OKULLARA AİT
HAFTALIK DERS PROGRAMI

Günler	Süresi Dakika	S I N I F L A R				
		I. YIL	II. YIL	III. YIL	IV. YIL	V. YIL
Beslenme	20	Günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması.				
	60	HAYAT BİLGİSİ		Sosyal Bilgiler		
	30	Beslenme ve Dinlenme				
	40	Matematik		MATEMATİK		
	15	Dinlenme				
	40	BEDEN EĞİTİMİ				
	80	Öğle Yemeği ve Dinlenme				
	60	Türkçe	TÜRKÇE	Fen ve Tabiat Bilgileri		
	15	Dinlenme				
	30	Günlük çalışmaların değerlendirilmesi ve ertesi gün yapılacak işlerin tespiti.				
Sesli	20	Günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması.				
	60	TÜRKÇE	Türkçe	Türkçe		
	30	Beslenme ve Dinlenme				
	40	Hayat Bilgisi		FEN VE TABİAT BİLGİLERİ		
	15	Dinlenme				
	40	Resim - İş		SOSYAL BİLGİLER		
	80	Öğle Yemeği ve Dinlenme				
	60	Matematik	MATEMATİK	Matematik		
	15	Dinlenme				
	30	Günlük çalışmaların değerlendirilmesi ve ertesi gün yapılacak işlerin tespiti.				
Çizim	20	Günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması.				
	60	Türkçe		SOSYAL BİLGİLER		
	30	Beslenme ve Dinlenme				
	40	Türkçe	Matematik	MATEMATİK		
	15	Dinlenme				
	40	MÜZİK				
	80	Öğle Yemeği ve Dinlenme				
	60	EĞİTSEL ÇALIŞMALAR				
	15	Dinlenme				
	30	Günlük çalışmaların değerlendirilmesi ve ertesi gün yapılacak işlerin tespiti.				

(İlkokul Programı: 1971)

Çizelge No: 6

BİR ÖĞRETMENLİ VE BİRLEŞTİRİLMİŞ BEŞ SINIFLI OKULLARA AİT
HAFTALIK DERS PROGRAMI

Günler	Süresi Dakika	SINIFLAR				
		I. Yıl	II. Yıl	III. Yıl	IV. Yıl	V. Yıl
Perşembe	20	Günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması.				
	60	T ü r k ç e		FEN VE TABİAT BİLGİLERİ		
	30	Beslenme ve Dinlenme				
	40	Hayat Bilgisi		T Ü R K Ç E		
	15	D i n l e n m e				
	40	R E S İ M - İ Ş				
	80	Öğle Yemeği ve Dinlenme				
	60	MATEMATİK	Türkçe	Türkçe		
	15	D i n l e n m e				
	30	Günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması.				
Cumartesi	20	Günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması.				
	60	Hayat Bilgisi		T Ü R K Ç E		
	30	Beslenme ve Dinlenme				
	40	Matematik	MATEMATİK	Sosyal Bilgiler		
	15	D i n l e n m e				
	40	R e s i m - İ ş		D İ N B İ L G İ S İ		
	80	Öğle Yemeği ve Dinlenme				
	60	T Ü R K Ç E		Matematik		
	15	D i n l e n m e				
	30	Günlük çalışmaların değerlendirilmesi ve ertesi gün yapılacak işlerin tespiti.				
Cumartesi	20	Günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması.				
	60	TÜRKÇE	Matematik	Türkçe		
	10	D i n l e n m e				
	40	HAYAT BİLGİSİ		Fen ve Tabiat Bilgileri		
	10	D i n l e n m e				
	50	Haftalık Çalışmaların Değerlendirilmesi				

(İlkokul Programı: 1971)

Çizelge No: 7

NORMAL VE ÇİFT ÖĞRETİM YAPAN İLKOKULLARIN KISA VE UZUN
GÜNLER HAFTALIK ÇALIŞMA PROGRAMI

I. II. III. Sınıflar

PAZARTESİ	SALI	ÇARŞAMBA	PERŞEMBE	CUMA
Günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması				
Hayat Bilgileri	Hayat Bilgileri	Hayat Bilgileri	Hayat Bilgileri	Hayat Bilgileri
D İ N L E N M E				
Matematik	Türkçe	Matematik	Türkçe	Matematik
BESLENME VE DİNLENME				
Türkçe	Matematik	Türkçe	Matematik	Türkçe
DİNLENME VEYA ÖĞLE YEMEĞİ				
Müzik	Türkçe	Resim - İş	Türkçe	Türkçe
D İ N L E N M E				
Türkçe	Eğitsel çalışmalar	Türkçe	Eğitsel çalışmalar	Beden Eğitimi
İKİLİ ÖĞRETİM ARASI				

NORMAL VE ÇİFT ÖĞRETİM YAPAN İLKOKULLARIN KISA VE UZUN
GÜNLER HAFTALIK ÇALIŞMA PROGRAMI

IV V Sınıflar

PAZARTESİ	SALI	ÇARŞAMBA	PERŞEMBE	CUMA
Günlük olayların ve yapılacak çalışmaların gözden geçirilmesi, planlaştırılması				
Sosyal Bilgiler	Fen ve Tabiat Bilgileri	Sosyal Bilgiler	Fen ve Tabiat Bilgileri	Sosyal Bilgiler
D İ N L E N M E				
Matematik	Fen ve Tabiat Bilgileri	Matematik	Matematik	Türkçe
BESLENME VE DİNLENME				
Ahlak Dersi	Resim - İş	Türkçe	Türkçe	Matematik
DİNLENME VEYA ÖĞLE YEMEĞİ				
Türkçe	Türkçe	Fen ve Tabiat Bilgileri	Türkçe	Din Bilgisi
D İ N L E N M E				
Beden Eğitimi	Eğitsel çalışmalar	Müzik	Eğitsel çalışmalar	Resim - İş

Çizelge No: 8

TEMEL EĞİTİM BİRİNCİ KADEME (İLKOKUL) HAFTALIK DERS SAYISI
ÇİZELGESİ

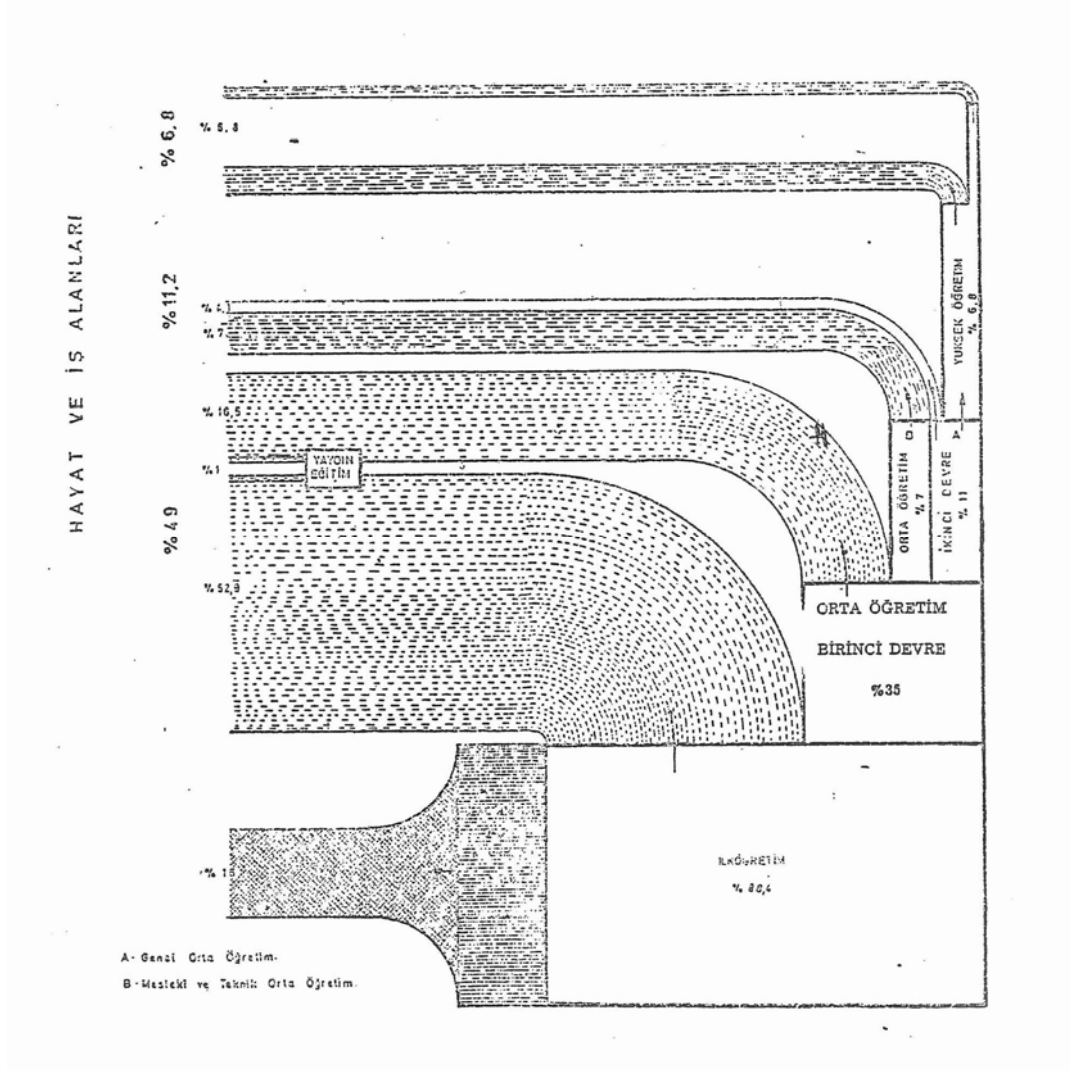
D E R S L E R	S İ N İ F L A R				
	I	II	III	IV	V
Türkçe	10	10	15	6	6
Matematik	5	5	5	4	4
Fen Bilgisi	—	—	—	4	4
Sosyal Bilgiler	—	—	—	3	3
Hayat Bilgisi	5	5	5	—	—
Resim - İş	1	1	1	2	2
Müzik	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	1	1	1	1	1
Ahlâk	—	—	—	1	1
Din Bilgisi (İsteğe Bağlı)	—	—	—	1	1
Eğitsel Çalışmalar	2	2	2	2	2
Toplam	25	25	25	25	25

(3 Mart 1975'den itibaren uygulanacaktır.)

(MEB Tebliğler Dergisi: 7 Nisan 1975)

Çizelge No: 9

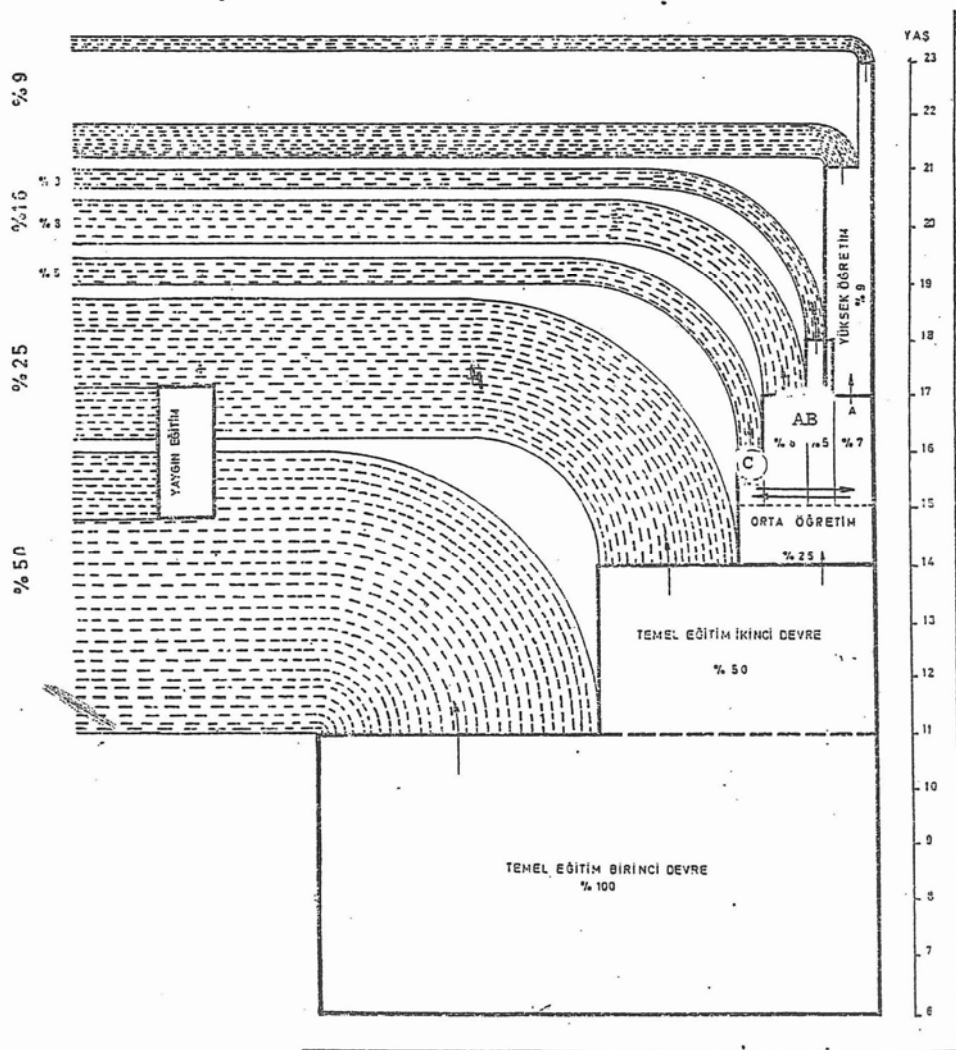
1970-1971 DERS YILINDA ÖĞRETİM KADEMELERİNDE ÖĞRENCİ AKIŞI

(MEB Tebliğler Dergisi: 4 Aralık 1972)

Çizelge No: 10

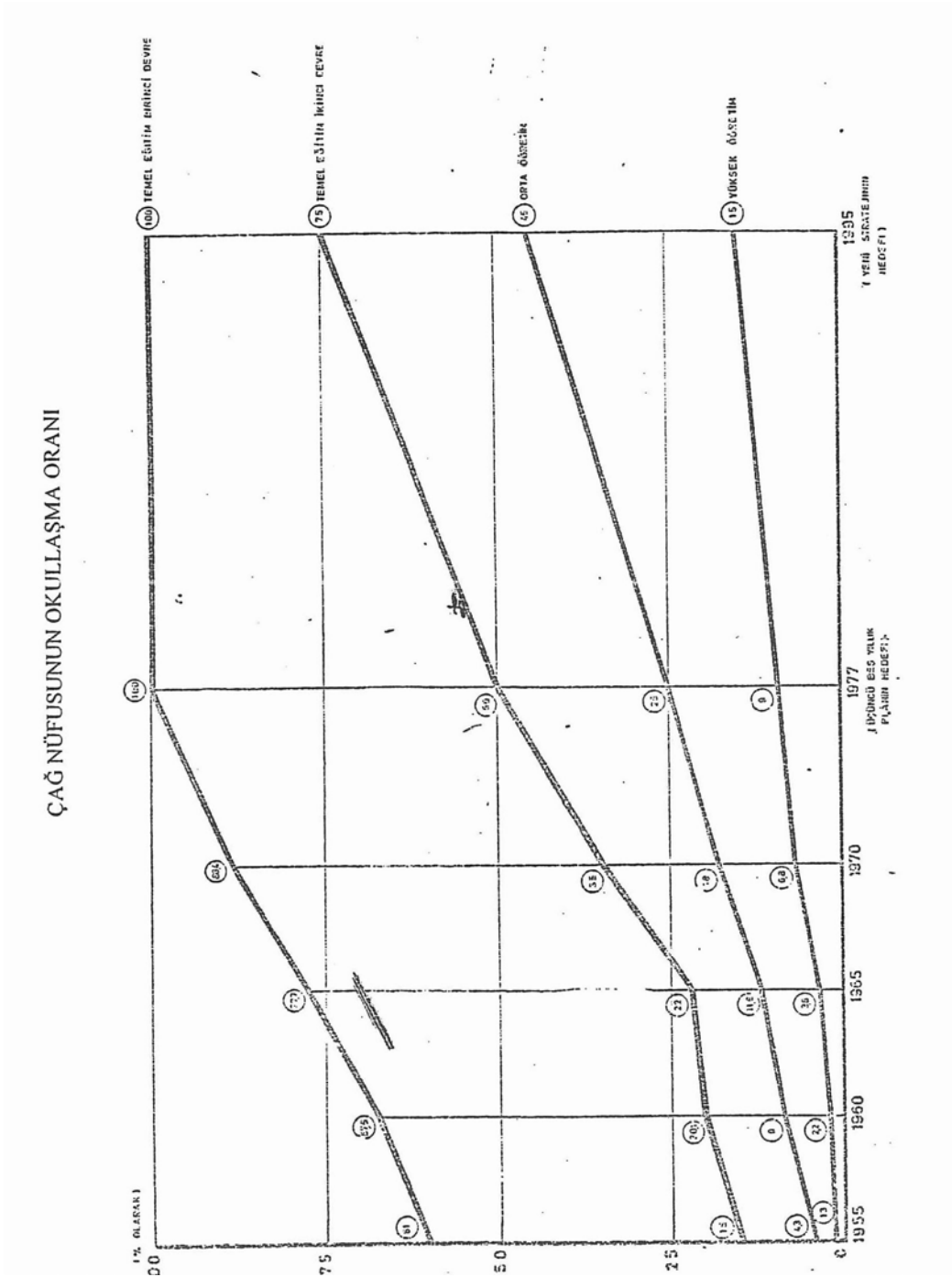
YENİ STRATEJİYE GÖRE 1973-1977 PLAN DÖNEMİNDE ÖĞRETİM
KADEMELERİNDE ÖĞRENCİ AKIŞI

(MEB Tebliğler Dergisi: 4 Aralık 1972)

Çizelge No: 11

ÇAĞ NÜFUSUNUN OKULLAŞMA ORANI

(MEB Tebliğler Dergisi: 4 Aralık 1972)